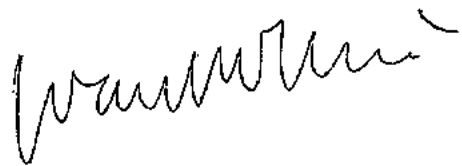

Joan Maria Thomàs i Andreu

L'ORGANITZACIO DE FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA
Y DE LAS J.O.N.S. A BARCELONA EN EL PRIMER FRANQUISME

Tesi Doctoral dirigida pel Dr. Enric Ucelay Da Cal

VOLUM I

Departament d'Història Moderna i Contemporània

Facultat de Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

Any 1991

SUMARI

VOLUM I.-

Introducció.....3

Nota sobre el llenguatge utilitzat.....8

Primera part: Els antecedents de la creació del partit únic.

Capítol 1. L'extrema dreta de Barcelona durant la II República (1931-1936).....10

Capítol 2. La dreta catalana a "Zona Nacional" en el període anterior a la Unificació (Juliol/Agost de 1936-19 d'Abril de 1937).....57

Segona part: F.E.T. y de las J.O.N.S. de Catalunya a "Zona Nacional" i primers temps de la Jefatura provincial de Barcelona.

Capítol 3. La lluita pel control del partit únic (Abril-Octubre de 1937).....193

VOLUM II.-

Capítol 4. La Delegación Territorial de Catalunya de F.E.T. y de las J.O.N.S. des de l'Octubre de 1937 fins al començament de la conquesta del territori català (Finals de Març de 1937).....310

Capítol 5. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Catalunya des de l'inici de la conquesta del territori català fins a la segona ofensiva sobre el Principat (Març/Abril de 1937-Desembre de 1938).....413

VOLUM III.-

Capítol 6. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Catalunya durant la segona ofensiva sobre el Principat.....492

Capítol 7. Primers temps de la Jefatura provincial de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona. L'etapa de Mariano Calviño (Gener-Novembre de 1939).....534

Conclusió.....672

Apèndix.....688

Fonts i Bibliografia.....773

INTRODUCCIO

El contingut del present treball abasta només parcialment el seu títol "L'organització de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en el Primer Franquisme". La descoberta d'algunes importants fonts documentals privades referides al període de la Guerra Civil em marcà ja des del moment de començar la investigació la necessitat de l'escorament del treball cap a la banda dels anys de la contesa, així com l'ampliació de l'objecte d'estudi des de la prefectura provincial de la F.E.T. y de las J.O.N.S. barcelonina envers l'organització "territorial" falangista de Catalunya de "Zona Nacional". Val a dir, però, que, un cop tractat aquest període, el treball s'interna en el tractament de la F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona de la postguerra, estudiant tota l'època de la gestió de Mariano Calviño (pràcticament tot l'any 1939) i deixant indicades les pautes fonamentals de la trajectòria del partit únic fins al 1945.

En el moment que vaig conèixer, ja fa uns quants anys, l'existència dels falangistes catalans "de Burgos" -a partir d'una conversa, que ben probablement ell ja no recorda, amb Josep R. Llobera- vaig interessar-me per aquest tema, per esbrinar qui eren i què pretenien aquells homes davant la conquesta de Catalunya els anys 1938/1939. A partir d'aquell moment i a mesura que avançava en la investigació, la meua visió simplista i

unívoca de la Guerra Civil a Catalunya, del règim franquista a Barcelona, de l'ultradreta barcelonina i, fins i tot, de la burgesia catalana es va anar esvaint, i obrint-me molts nous interrogants. En el moment de finalitzar el treball em sembla que n'he començat a resoldre alguns. Crec que a hores d'ara es pot copsar millor la situació i l'actuació de falangistes, de carlins i d'alfonsins a "Zona Nacional", així com l'actuació de la prefectura territorial falangista catalana abans i després del Decret d'Unificació, els importants lligams amb Serrano Suñer i Fernández-Cuesta i les conseqüències que comportaren en l'ocupació de Catalunya i en la política de Barcelona. També es coneix l'existència del projecte de creació d'un consens envers el règim franquista a Catalunya que elaboraren durant la guerra els falangistes, així com les causes del seu fracàs a Barcelona. Alhora, es poden distingir els diferents projectes i expectatives polítiques dels falangistes, dels carlins i dels alfonsins, diversitat que explica en part la conflictivitat que es detecta dins del "bloc franquista" de Barcelona durant els primers anys de la postguerra. També s'han aclarit aspectes de la que enfrontà les diferents autoritats provincials barcelonines durant el 1939 i 1940, així com de la seva finalització posterior. Igualment, crec que ara es pot comprendre millor la història del carlisme barceloní en la primera postguerra.

En un altre ordre de coses, val a dir que realitzar un estudi d'abast provincial sobre la F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona topa amb una dificultat fonamental, que el converteix no sols en força difícil sinó, sobretot, destinat a tenir

resultats inevitablement incomplets: la destrucció de la documentació de la prefectura provincial de Barcelona del partit únic, resultat d'una ordre general cursada als governadors civils poc després de l'1 d'abril de 1977, data en què el primer govern d'Adolfo Suárez -amb Rodolfo Martín Villa a la cartera de Gobernación i Ignacio García López a la Secretaría General del Movimiento- decretés la desaparició del Movimiento Nacional. El governador i cap provincial que les rebé a Barcelona, Salvador Sánchez Terán, ha explicat que eren "órdenes estrictas" i que ell i el "subjefe" del Movimiento d'aleshores -Gabarró- decidiren "destruirlo todo, no sólo porque era la orden recibida sino también porque no había otra alternativa de verdadero interés" [Salvador Sánchez Terán, De Franco a la Generalitat, Barcelona, Planeta, 1988, pàg. 260-261]. Malgrat l'última justificació, sabem que les causes reals foren unes altres: vells falangistes em parlaren de la por davant del canvi de règim de molts d'ells i de la destrucció dels arxius, dels quals es salvaren només algunes col·leccions de documents que alguns d'ells s'emportaren a casa. El fet de la destrucció del fons de Barcelona fa que l'investigador interessat en el tema es vegi forçat a treballar només amb la documentació procedent de la "Jefatura provincial" barcelonina conservada a Madrid, la qual, tot i la seva importància, no pot, en molts aspectes, suplir els fons barcelonins. D'altres qüestions, que podrien semblar menors, es converteixen també des de Barcelona en irresolubles: la consulta del "Boletín del Movimiento de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.", per exemple, del qual no n'existeix cap col·lecció a Barcelona.

Una situació molt més favorable m'ha tocat viure pel que fa a la localització i a l'ús d'arxius particulars de protagonistes del període, o en d'altres fonts inèdites. En el primer cas, l'amplitud de mires i la confiança trobada en els descendents d'alguns dels dirigents falangistes estan al darrera de la investigació que presento. Vull agrair especialment a les famílies Ribas, Trias, Fontana, Poblador, i del Castillo les facilitats donades. En el segon cas, vull manifestar públicament el meu reconeixement a

D. Alfonso Carlos Fal, per permetre'm utilitzar fons de l'arxiu del seu pare, Manuel Fal Conde, que Pedro Armengou, l'investigador barceloní que ha ordenat aquest fons, tingué l'amabilitat de fotocopiar-me'l i de portar-me'l des de Sevilla.

D'altres persones concretes han contribuït amb documentació -a més d'aportar-me els seus records- als meus coneixements sobre el tema. Aquest fóu el cas de Luis de Caralt Borrell, de Joaquín Encuentra Morer i de Josep Vergès i Matas, a l'últim dels quals li dec el fet d'haver pogut consultar el "Destino" de l'època de la Guerra Civil. No vull deixar de citar tampoc a Rosa Vázquez, antiga responsable de la secció de Presidencia del Gobierno del Archivo General de la Administración a les èpoques en què jo hi vaig treballar, pel seu ajut, i al personal de la Biblioteca Nacional de Catalunya, que em va facilitar molt la feina en tot allò que es refereix a la microfilmació, així com al de Ca l'Ardiaca. Reitero també des d'aquí el meu agraïment a les desenes de persones entrevistades, a Barcelona i a Madrid, no

totes les quals apareixen citades a l'apartat de Fonts d'aquest treball, per afectar les seves informacions a períodes posteriors als que s'estudien aquí, tot i que espero fer-ho aviat, en redactar la seva continuació. Aquesta tesi ha comptat amb l'ajut tècnic de Melchor Gómez de Benito i d'Antoni Maria Roig i Gavallda -el qual tingué cura de la correcció del català. A tots dos, de bell nou, gràcies. També en l'ordre familiar el suport ha estat important: Miguel i Socors, a Madrid, em facilitaren molt les coses. Joana m'ha fet el costat que necessitava.

Aquest treball no hagués estat possible sense el suport rebut de dues institucions: el Centre d'Història Contemporània de Catalunya, que em concedí ajuts durant els anys 1986, 1987 i 1988, i la C.I.R.I.T., que ho féu el 1985. El meu reconeixement al director del Centre d'Història Contemporània, Josep Benet i Morell, pel suport que sempre m'ha donat i pels seus consells.

Per últim, vull agrair especialment a Enric Ucelay Da Cal, director d'aquesta tesi, la seva paciència i, sobretot, el seu mestratge.

NOTA SOBRE EL LLENGUATGE UTILITZAT

Donada la profusió de vocables castellans que apareixen al text i amb l'objectiu de no cansar al lector, s'ha tendit a suprimir les cometes, i s'intercalen directament en la redacció els mots castellans. Així, es parlarà de la Junta Técnica, la Segunda Centuria, el Auxilio Social, etc. No s'han exclòs, en canvi, de termes com "Zona Nacional" i d'altres, susceptibles de crear confusions conceptuals. Pel que fa als noms dels catalans que hi apareixen, he cregut més correcte, des del punt de vista històric i per tal de no crear confusions, d'escriure'ls en castellà en el cas que militessin en opcions polítiques espanyolistes i en català quan ho fessin en forces catalanistes (com la Lliga) o afins (com els antics jaumins). Si ho desconeixem -i aquest és el cas d'alguns carlins, entre d'altres- s'ha tendit a escriure'ls en castellà. Tot i els errors que aquest mètode pot generar, s'ha preferit al que alguns cops s'utilitza de posar en català els noms de polítics de cognoms catalans i a la inversa, la qual cosa crec que em portaria a una menor fidelitat històrica. Evidentment, però, l'opció triada pot generar també errors i és revisable. Quant als topònims, s'han escrit sempre en català, fins i tot quan són de fora de Catalunya i es coneix la seva traducció. Per últim, quant a la divisió territorial de Catalunya, si bé no era vigent l'estructura provincial al Principat durant la Guerra Civil, com que els franquistes la feien servir i la imposició del règim a terres catalanes implicà la seva restauració a tots els nivells, s'han fet servir les províncies en parlar des de la perspectiva dels

franquistes.

.

I PART. ELS ANTECEDENTS DE LA CREACIO DEL PARTIT UNIC.

CAPITOL 1. L'EXTREMA DRETA DE BARCELONA DURANT LA II REPUBLICA (1931-1936).

Si bé el règim franquista a Barcelona (1), quan s'implantà el gener de 1939, va voler aparèixer als ulls de la població com un bloc homogeni, la realitat no li donava la raó. L'existència d'un partit únic que, teòricament havia de canalitzar i d'homogeneïtzar l'activitat política i la ideologia dels distints sectors addictes al "Nuevo Estado" no impedí que existissin, entre ells, diferències i enfrontaments. Així, pluralitat i dissensió caracteritzen la dinàmica política dels primers anys del règim a Barcelona.

Per entendre aquesta dinàmica, que començà ja durant la Guerra Civil entre els nuclis barcelonins refugiats a "Zona Nacional" (2), cal estudiar llurs antecedents en el període immediatament anterior, és a dir, durant l'època de la II República (1931-1936). Ara bé, tot i que el Franquisme comptà amb l'adhesió de la majoria dels membres dels partits de dreta i d'extrema dreta que havien actuat a Barcelona durant la República, foren aquests darrers qui proporcionaren el gruix dels dirigents tant del partit únic com de les institucions provincials barcelonines en els primers anys del "Nuevo Estado". I foren ells, per tant, els que protagonitzaren bona part de les lluites intestines que hi hagueren. Per aquesta raó aquest

Capítol estudia l'extrema dreta de Barcelona durant la II República: les diferents forces polítiques que la composaven; llurs trets fonamentals; punts d'acord i de desacord; personal dirigent; i, per últim, tendències internes.

1.- Extrema dreta i dreta a Barcelona durant la II República (1931-1936).

Quan parlem d'extrema dreta a Barcelona en el període republicà ho fem referint-nos a aquelles forces dretanes que no tan sols partien de pressupòsits ideològics i programàtics contraris a l'existència del règim del 14 d'Abril, en tant que era democràtic i parlamentari, i de l'Estatut d'autonomia de Catalunya -expressió política de la realitat nacional catalana-, sinó que, a més a més, dirigien prioritàriament llur activitat partidària cap a l'assoliment de la destrucció del conjunt d'aquestes institucions. Ara bé, aquesta dreta radical, que estava integrada per forces com la Comunió Tradicionalista, Derecha de Cataluña-Renovación Española, Falange Española de las J.O.N.S., Partido Nacionalista Español, Confederación Nacional de Sindicatos Libres, Peña Ibérica i d'altres grups de menor importància, tingué un pes secundari a Barcelona i en el conjunt de Catalunya respecte de la resta de partits dretans, els quals, per la seva banda, foren els que gaudiren d'un més gran suport. Aquests últims, fonamentalment Lliga Catalana, Acció Popular Catalana-C.E.D.A. i el Partit Agrari de Catalunya (3), es caracteritzaren globalment per l'acceptació de la República i de

l'Estatut en tant que marcs vàlids per l'actuació política, i, per tant, canalitzaren bàsicament la seva activitat política pel camí de la lluita electoral, sense intervenir com a organitzacions en les activitats conspiratives anti-republicanes.

L'hegemonia sobre tot el conjunt dretà barceloní l'exercí inqüestionablement fins a finals de 1934 una força de la dreta no radical, la Lliga, el partit catalanista conservador. A partir d'aquella data, la creació a Catalunya d'Acció Popular -que aviat integrà els agraris al seu si- significà una possibilitat d'alternativa que l'inici de la Guerra Civil tallà. Tot i que durant el període republicà, sobretot a partir del 1933, l'agreujament del conflicte agrari a Catalunya (4) provocà una radicalització de les postures de la Lliga envers el govern de la Generalitat -que inclogué l'adopció de mesures com l'abandó del Parlament per part dels diputats d'aquesta força-, i que el mateix naixement d'Acció Popular a Catalunya significava l'aparició d'una força més intransigent quant al reformisme d'una Generalitat controlada per l'Esquerra Republicana de Catalunya, les dues forces majoritàries del conjunt de la dreta no es posicionaren en contra de l'existència del règim republicà ni de l'Estatut. De la mateixa manera, si bé algunes reivindicacions cedistes, com la recuperació de la confessionalitat de l'Estat i l'establiment d'una nova cambra corporativa per a la regulació de les relacions econòmiques, eren concomitants amb les d'algunes forces ultradretanes i acostaven ideològicament la A.P.C. a l'extrema dreta, la seva acceptació de l'autonomia regional i, amb major o menor sinceritat, del parlamentarisme, l'allunyava.

Conseqüentment amb aquest posicionament, ni la Lliga ni l'A.P.C. participaren en la rebel·lió de juliol del 1936 a Barcelona. Només el sector més radical dels cedistes, les joventuts (J.A.P.), ho feren, en contra del parer dels caps del partit (5). Ben al contrari, l'extrema dreta nodrí fonamentalment l'element civil que es sublevà junt amb la guarnició militar.

La derrota del cop del 19 de juliol de 1936 a Barcelona significà per tots els partits dretans en general la seva desaparició de l'escena política i l'inici d'una forta repressió contra els seus afiliats. Ara bé, durant els tres anys següents i a "Zona Nacional", les forces de signe ultradretà reprendrien una activitat política que les portaria a gaudir d'una posició -l'hegemònica- que mai havien pogut somniar durant el període republicà.

2.- Anàlisi de les diferents forces polítiques de l'extrema dreta de Barcelona.

I. La Comunió Tradicionalista.

El carlisme fou l'organització més nombrosa de l'ultradreta barcelonina en el període republicà. El nombre d'adherents amb què comptava (6) la situaven per davant de l'alfonsisme i de la resta d'opcions dretanes radicals. Els carlins, que havien lluitat tradicionalment per l'entronització de la seva dinastia, considerada "legítima" davant la "usurpadora" dels descendents d'Isabel II, continuaren durant l'època republicana plantejant

la seva opció monàrquica diferenciada, distinta de la de tradició liberal dels seus històrics oponents. El model carlí era el d'una monarquia "tradicional", en la qual l'Església tindria un fort pes i la participació s'articulava mitjançant l'establiment d'un parlament de tipus orgànic on estarien representades tant les distintes corporacions econòmiques com els antics regnes hispànics. El programa dels tradicionalistes incloïa també la demanda de restitució dels drets forals per als territoris que n'haguessin tingut en el passat. D'aquesta manera s'obria la porta perquè Catalunya, en tant que antiga unitat foral, recuperés -de la mà dels carlins- l'autogovern perdut arran del Decret de Nova Planta de 1715.

El carlisme apareixia a Barcelona com una organització bàsicament ultracatòlica i, atès el seu programa antiliberal, amb una marcada idiosincràsia que s'incrementava pel fet que la seva militància tenia un fort component familiar-hereditari. Aquesta última circumstància, i l'accent en el tema religiós, són raons que expliquen en part el caràcter interclassista de la base carlina, que abastava des de sectors obrers i populars (7) fins elements de classe mitjana i de l'alta burgesia.

El regionalisme "sui generis" que defensaven, en basar-se en la recuperació d'institucions antigues i en compatibilitzar la defensa de l'ús del català i la veneració de les tradicions del país amb una aferrissada reivindicació de la "nació espanyola", havia possibilitat des de la primera dècada del segle i durant l'època en què D. Jaume fou el "pretendent" carlí (1909-

1931)), una coincidència política amb la Lliga Regionalista que es palesà fonamentalment en col·laboració electoral (8). Amb un substracte ideològic com el que acabem de citar, no ens ha d'estranyar que, després de l'adveniment de la República -amb la seva voluntat laïcista, tarannà anticlerical i voluntat de reforma social-, la Comunió adoptés progressivament una actitud contrària al règim. Actitud que aviat inclouria la lluita per la seva destrucció. El nou posicionament es refermà a més a més arran de la mort, l'octubre de 1931, de D. Jaume, que fou substituït per un home proper a l'integrisme: el seu oncle D. Alfons Carles.

A Barcelona, la línia adoptada pels carlins suposava importants canvis en la política que havien practicat fins aleshores. En primer lloc, quant al posicionament envers la resta de forces de la dreta es milloraren les relacions amb els alfonsins, fins aleshores els principals oponents dels carlins a causa del pleit dinàstic i de l'anticatalanisme militant que practicaven. El canvi, facilitat per la coincidència en el rebuig a la República, vingué a cloure una època d'enfrontaments. L'última fase d'aquests s'havia donat en l'època de la Dictadura de Primo de Rivera. Mentre l'alfonsisme, lògicament, li havia donat suport, el carlisme s'hi havia oposat. En canvi, les relacions amb la Lliga es refredaren. L'acceptació per part d'aquesta organització de la República i la seva disposició a col·laborar-hi, originaren l'abandó per part dels carlins de la política d'aliança exclusiva amb els regionalistes. Respecte de l'autonomia, després d'un posicionament inicialment favorable a

l'Estatut, manifestat en la demanda del vot afirmatiu en el referèndum del 2 d'agost de 1931 (9), la gestió de centre-esquerra de la Generalitat portà l'organització carlina a distanciar-se de l'autogovern realment existent. Per últim, podem veure també el canvi de línia dels carlins en l'activitat conspirativa que iniciaren ja des dels moments inicials de la República. Activitat que augmentaria de grau, com veurem, a partir del 1934. A causa de l'actitud opositora i a aquesta activitat, sovintejaren durant els primers anys republicans els tancaments de centres carlins, les suspensions de la seva premsa i la detenció d'afiliats (10).

Una de les conseqüències de l'adopció del nou posicionament fou la de facilitar la reunificació dels distints sectors que havien abandonat l'organització en temps anteriors, fonamentalment per la col.laboració amb la Lliga. Així, tornaren a la disciplina carlina els mellistes (11) i molts quadres i afiliats carlins dels Sindicats Lliures (12). Ambdues tendències havien col.laborat amb els alfonsins dins del partit únic de la Dictadura, la Unión Patriótica, i havien ajudat la política anticatalanista d'aquell règim. El reingrés dels ultracatòlics integristes (13), en canvi, fou ben probablement conseqüència tant de l'accés a la prefectura del carlisme de D. Alfons Carles com de l'interès dels mateixos integristes d'adunar esforços contra la República, considerada per ells herètica.

Tot i experimentar un canvi d'orientació i admetre sectors antigament escindits, la Comunió Tradicionalista de Barcelona

conservà lligams amb la seva trajectòria anterior. Així, el passat d'enfrontaments amb l'alfonsisme va fer que l'acostament fos relatiu. Durant els anys 1931-33 l'organització de Barcelona no sembla que seguí gaire la línia del cap de la Junta Suprema Nacional, el comte de Rodezno. Aquest era partidari d'un apropament als alfonsins i de la recerca de la reconciliació dinàstica, així com de fomentar l'entesa amb totes les forces de la dreta per tal de derrocar la República (14). El sector favorable a aquesta postura a Barcelona -del qual en formava part destacadament el propi germà de Rodezno, el comte de Valde Llano, alhora un dels principals responsables de la Comunió a Girona- estava en minoria davant el corrent majoritari, partidari de mantenir el màxim grau d'autonomia de l'organització, que estava encapçalat pel cap regional Miquel Junyent. Quan el 1933 aquest fou substituït, el nou responsable, Llorenç Aliet, sembla que conservà la mateixa orientació.

D'aquesta manera, la política que es seguí a Barcelona durant el període 1931-34 fou la de propugnar l'entesa electoral de tota la dreta (incloent l'alfonsisme), però, a nivell programàtic, orgànic i fins i tot conspiratiu (o en el tema de la reconciliació dinàstica), es mantenia una distància de l'altra branca monàrquica i, en general, de la resta de forces dretanes (15). Pel que fa a la Lliga, també el passat pesà. Tot i la disposició carlina a una entesa electoral àmplia contra els "enemics de la religió", el fet de la negativa de la Lliga -des de la seva posició de força majoritària de la dreta i, en funció del sistema electoral majoritari vigent, de pal de paller

de les aliances electorals- a pactar amb els alfonsins en totes les convocatòries del període 1931-1934 (a causa fonamentalment del seu antiautonomisme) féu optar quasi sempre els carlins per la represa de l'antiga col.laboració electoral. Així, a tres de les quatre eleccions que es realitzaren a Barcelona durant els anys 1931-34, la Comunió tornà a l'aliança amb la Lliga. Només als comicis del novembre de 1932 els carlins pactaren amb l'alfonsisme, segurament a causa de les inacceptables condicions que els imposava la Lliga per mantenir l'entesa (16).

Quan el maig de 1934 Manuel Fal Conde, l'antic integrista que havia destacat com a responsable de l'organització a Andalusia aconseguint una relativa expansió del partit, accedí a la secretaria general de la Comunió, la línia que engegà suposà per als carlins barcelonins una reafirmació de l'orientació que ja seguien. El nou secretari, al contrari que el seu antecessor (Rodezno), propiciava l'increment de l'autonomia del partit envers els alfonsins. Un altre tret de la seva política fou l'activament de la preparació de l'organització de cara a un futur cop antirepublicà (17).

Seguint aquesta última directriu, la Comunió començà a Barcelona -i al conjunt de Catalunya- el potenciament de la seva milícia, el Requetè (18). En el mateix sentit, a finals del 1934, els carlins contactaren amb l'organització militar clandestina Unión Militar Española (U.M.E.) i acceptaren la seva participació en la coordinació, proposada pels militars, de tota l'ultradreta de Barcelona amb vista a la participació en un aixecament (19).

Aquest enllaç amb la resta de forces, que es realitzava al local d'una associació de la ciutat de Barcelona denominada "España Club" (20), es feia conservant cada organització la seva autonomia.

La qüestió de les relacions amb els alfonsins es tornà a suscitar arran de la proposta de creació per part d'aquests últims, a finals de 1934, d'un Bloque Nacional com a front "contrarevolucionari" que agrupés tota la dreta sota un programa de defensa d'un Estat autoritari, antiparlamentari, corporatiu i antiautonomista. La proposta, llançada a nivell d'Estat per l'ex-ministre de la Dictadura José Calvo Sotelo (21) poc temps després de la Revolució d'Astúries, incloïa tant un acord a nivell parlamentari com la constitució de nuclis conjunts a nivell provincial i local (22). A Catalunya, en foren defensors destacadament Joaquín Bau Nolla (23), diputat per Tarragona i íntim amic de Calvo Sotelo des de l'època de Primo de Rivera (23bis), i el comte de Valdellano. El fet que a nivell d'Estat tant la C.E.D.A., que havia aconseguit l'octubre d'aquell mateix any entrar en el govern en coalició amb els radicals reafirmant la seva tàctica gradualista, com la Falange -que veia la iniciativa de Calvo Sotelo com una utilització oportunista d'elements del programa feixista feta des dels partits conservadors-, rebutgessin la participació en aquesta iniciativa, convertí el "Bloque" en factible només amb els monàrquics i alguns grups menors. Fal Conde, davant la impossibilitat de negar la participació del carlisme en un moviment que es plantejava com un agrupament patriòtic davant les forces de la revolució,

autoritzà la col·laboració de la Comunió, però, alhora que en donava la conformitat, reafirmà a nivell intern les seves directrius sobre l'enfortiment autònom de l'organització (24).

Tot i ésser tèbia, aquesta adhesió del carlisme fou rebutjada des de Barcelona per Mauricio de Sivatte, el nou cap regional provisional des del setembre de 1934, que acabava d'accedir a la prefectura després de la dimissió de l'anterior cap, Alier, per motius de salut (25). Sivatte, un home que tot i ésser de nissaga carlina havia ingressat a la Comunió durant la República (26), i que potser per aquesta raó mantenia postures extremadament puristes i properes a l'ultracatolicisme integrista, protestà a Fal Conde de l'adhesió de l'organització estatal al Bloque Nacional. Deia el barceloní (27):

Prescinde en absoluto el manifiesto [del Bloque Nacional] del dogma primordial de nuestro lema, la Unidad católica de España, y se contenta con una vaga proclamación de catolicidad, reglamentada por una concordia moral entre la Iglesia y el Estado que, nadie nos negará, puede caber perfectamente, por ejemplo, en la fórmula que para el caso arbitró la Constitución del 76 que nos hemos pasado la vida combatiendo.

Afirma rotundamente dicho documento que en el Estado radica la única soberanía política (y eso sin propugnar siquiera decididamente la monarquía) y esa doctrina es francamente herética para nuestra Comunió y para afirmarlo basta haber ojeado a Mella, y hasta el mismo Sr. Pradera.

Queda (...) en el aire la incógnita de cual será la forma -monárquica (y aún de que clase de monarquía) o republicana- por la que se decidirá cuando crea llegado el momento de pronunciarse sobre tan esencial materia (...).

Todo ello, como se vé, muy bueno dentro de una concepción fascista del Estado.

Al rebuig a una possible desnaturalització del programa carlí, s'hi ha d'afegir la por d'una pèrdua d'autonomia de

l'organització i fins i tot la seva eventual desaparició:

Dice el manifiesto que el Bloque se crea nada más y nada menos que para la conquista del Estado. Por lo tanto, hasta que se haya logrado esta conquista y mientras los demás cumplan con sus compromisos, nuestra Comunión está obligada por deber de lealtad a continuar en el Bloque. Conquistado el Estado, tendrá éste inicialmente las características que señala el manifiesto (...). Y en el mismo momento de esa supuesta conquista, quedará nuestra Comunión disuelta (...) como organización política e imposibilitada por tanto para implantar nuestro programa porque en el Estado propugnado no caben los partidos políticos.

O sea que el dilema es éste: O bien triunfa el Bloque y desaparecemos nosotros. O bien fracasa y además del debilitamiento interior que nuestra inclusión nos habrá causado (y eso es inevitable donde hay carlismo viejo) algo nos alcanzará de sú desprestigio y tendremos que volver a empezar con menos fuerzas y todo ese tiempo perdido.

A nuestro entender, estamos pues ventilando hoy, de momento, una grave claudicación doctrinal de nuestra Comunión, y su muerte por consunción o aplazada pero inevitable, para más adelante.

Però el rebuig no quedà només en la protesta escrita. Sivatte, junt amb el Secretariat Regional -format per persones addictes a la seva postura-, i amb l'ajut d'Alier, mantingué contactes amb D. Alfons Carles i aconseguí el suport "regi" a la seva postura (28). El següent pas fou la negativa oficial de la Comunió catalana a la constitució del "Bloque" al Principat (29):

después de amplia deliberación y examen en todos sus aspectos, de lo referente a la constitución del "Bloque Nacional" en la Región Catalana, acuerda por unanimidad no ser políticamente conveniente en los actuales momentos la constitución del mencionado "Bloque" en Cataluña y, en consecuencia, no constituir los comités del mismo ni autorizar actos para su propaganda.

D'aquesta manera, la qüestió del Bloque Nacional significà un nou pas en el camí emprès pels carlins de mantenir un fort

nivell d'autonomia -excepte, recordem, en qüestions electorals- respecte de la resta de partits. Però també significà una altra cosa: l'aparició, entre els partidaris d'aquesta línia, d'una tendència més aïllacionista, que superava en radicalitat fins i tot els punts de vista del propi Fal Conde.

El sector més obert a la col·laboració amb les altres forces, en canvi, es mostrava en desacord amb la no constitució de l'aliança a Catalunya. En paraules de Valdellano a Fal Conde (30):

con un partido Radical destrozado por los estraperlos y la denuncia de Nonvela [sic], y una CEDA desacreditada por su amancebamiento con la concupiscencia radical, tan sólo tenía una esperanza, la del Bloque Nacional, nutrido por todos los verdaderos contrarrevolucionarios, cada vez más numerosos ante el peligro eminente de desbordamiento del bloque marxista. Este Bloque hubiera ido en aumento con los decepcionados de la CEDA y, quién sabe, si Gil Robles se hubiera sumado a él ante el fracaso de su táctica. Nosotros procurando controlar el Bloque o inyectando nuestro espíritu en ese conglomerado, hubiéramos entrado en el camino de las realidades Nacionales abandonando el del romanticismo sugestivo pero ineficaz.

En arribar les eleccions del febrer de 1936, els carlins continuaren demanant la formació de candidatures unitàries entre la dreta i l'extrema dreta. I aquesta vegada la Lliga, davant la creixent polarització de l'espectre polític en dos blocs antagònics, de dreta i d'esquerra, n'acceptà la realització (31). Els resultats, tot i aconseguir les candidatures dretanes les minories, no significaren ni pels carlins ni per la resta de partits aliats l'assoliment de cap acta de diputat a les circumscripcions barcelonines. El seu relegament als últims llocs

de les llistes per la Lliga en fou la causa.

Pels voltants del 19 de juliol de 1936 el carlisme era a Barcelona -com producte de la política engegada des del 1934- el partit ultradretà amb una major milícia (32). Però la seva participació en el cop fou possible només després d'un estira i arronsa que durà fins poc abans de l'aixecament. Les discrepàncies entre el nou cap regional, nomenat a principis del 1936 (32bis), Tomàs Caylà -un home, com els anteriors caps regionals, partidari de preservar l'autonomia de la Comunió (33)- i els responsables de la U.M.E. de Barcelona mostraren distintes concepcions del cop. A part de divergències motivades per qüestions de tàctica militar, la Comunió intentava mantenir la seva autonomia respecte dels militars (34). L'acceptació final del plans d'aquests per les autoritats estatals de la Comunió, féu que els carlins de Barcelona proporcionessin, reafirmant la seva condició de primer partit de l'extrema dreta, el major contingent de l'element civil que participà en el fracassat aixecament (35).

II. Derecha de Cataluña/Renovación Española.

Derecha de Cataluña fou l'única organització específicament alfonsina existent a Barcelona durant l'època republicana. De fet, parlar de l'alfonsisme barceloní en aquest període significa en gran manera referir-se a l'antiga Unión Monárquica Nacional, creada per l'industrial llaner terrassenc Alfonso Sala a Barcelona en els moments de la campanya catalanista pro-Estatut

integral, és a dir, els anys 1918-1919. L'impacte que tingué aquesta campanya acabà de desfer els ja debilitats partits dinàstics a Barcelona. Bona part dels seus membres es reagruparen en dues noves formacions: la U.M.N., on s'arregleraren els sectors més anticatalanistes, i la Federació Monàrquica Autonomista, que agrupà als partidaris de la consecució d'un règim d'autonomia (36). Posteriorment, durant la Dictadura de Primo de Rivera, la U.M.N. es dissolgué i s'integrà dins del partit únic d'aquest règim, la Unión Patriótica. Però en finalitzar aquell, el 1930, es tornà a refer (37), ara al conjunt de l'Estat. En canvi, l'evolució de la F.M.A. fou distinta. La seva coincidència catalanista i conservadora amb la Lliga determinà que, en arribar el 1931, fos absorbida per aquest partit.

L'adveniment de la República significà la desfeta per als unionistes. A l'esfonsament de la "seva" monarquia s'hi afegia la circumstància de què notables del partit havien estat els principals representants civils de la Dictadura a Barcelona i havien col·laborat en la seva política anticatalanista. Aquests fets determinaren que fins al desembre del 1931, amb la creació de la societat Peña Blanca, l'alfonsisme no es reorganitzés a la capital catalana (38). La situació adversa en què es trobava l'alfonsisme als seus primers temps i l'estat d'ànim dels seus adherents es palesa en el fet que segons Enrique Garcia-Ramal Cellalbo, un dels joves socis de l'organització, el nom de la "Peña Blanca" era perquè la veien "como un futuro ejército de los zares, fuerte como una roca y blanca como sus uniformes" (39).

La denominació Derecha de Cataluña fou adoptada més tard, el 6 d'abril de 1933 (40), quan els barcelonins s'adheriren a Renovación Española, l'organització específicament alfonsina a nivell de tot l'Estat creada tot just abans, l'1 de març del mateix any. Fora de Catalunya els alfonsins havien militat dins d'Acción Popular, partit catòlic i agrari liderat per José Maria Gil Robles, però la tàctica "accidentalista" d'aquest -no fer qüestió de la forma del règim- motivà que l'acabessin abandonant. A Barcelona aquesta situació no es donà ja que la A.P. no es creà fins a finals del 1934. La causa d'això fou l'existència d'un pacte de no ingerència acordat entre els líders de A.P. i de la Lliga, José María Gil Robles i Francesc Cambó (41).

Derecha de Cataluña, com la seva antecessora U.M.N., adunava un caràcter extremadament conservador, de defensa de la propietat, i un marcat anticatalanisme. Amb dos centres principals, la ciutat de Barcelona i Terrassa (42), l'organització agrupava tant sectors burgesos i/o aristocràtics, com classe mitjana castellanitzada. Entre els primers hi havia una part de la burgesia ennoblida a partir de la Restauració -amb notables com Darío Rumeu Freixa (baró de Viver), José María Milá y Camps (comte del Montseny) o el mateix Sala (comte d'Egara)- i sectors aristocràtics amb incidència en la propietat agrària -amb terratinents com Ignacio Puig y de Pallejá i Javier de Ros y de Dalmases. Entre els segons destacaven professionals liberals com Santiago Torrent, Aurelio Joaniquet o Guillermo de Benavent (43). Partit per tant burgès i de classe mitjana,

comptava amb molts mitjans econòmics però, per contra, estava mancat d'una base nombrosa (de "masses") al contrari que els tradicionalistes. Aquests trets són a la base, com veurem, de bona part de la seva actuació en l'època que estudiem.

Ideològicament, l'establiment de la República, és a dir, d'un règim que augurava un futur de llibertats, de reformes socials i potencialment perillós per a la conservació de la propietat, fou l'esperó que accelerà l'evolució del partit cap l'abandó de la seva tradició liberal i parlamentària. Iniciada aquella durant la seva col·laboració amb la Dictadura, ja en la refundació del partit efectuada el 1930 els alfonsins havien exigint "un govern fort i el restabliment del poder executiu" (44). En l'època republicana, l'alfonsisme barceloní, com el de la resta de l'Estat, plantejava l'assoliment d'un nou tipus de monarquia inspirada en el passat anterior a l'aparició del constitucionalisme liberal. Segons ha explicat Javier Jimenez Campo la nova referència era "la monarquia limitada de nuestro derecho histórico" (45). És a dir, un marc sense llibertats ni partits, i amb una participació no basada en el sufragi inorgànic.

Aquest posicionament ideològic possibilita, tot i que es mantenia la reivindicació de la dinastia alfonsina, un enteniment amb els carlins. I aquest es produí a nivell d'Estat en l'època en què la prefectura carlina estava ocupada per Rodezno, amb iniciatives com l'oficina parlamentària conjunta T.Y.R.E. (sigles de "Tradicionalistas y Renovación Española"), la participació

d'intel·lectuals carlins en el grup, majoritàriament alfonsí, que editava la revista "Acción Española" (46), o la participació conjunta en treballs preparatoris de futures insurreccions antirepublicanes, com el viatge realitzat la primavera del 1934 a Itàlia per tal d'obtenir ajuts (47). I continuà quan Fal Conde passà a ésser Cap-Delegat, amb la proposta alfonsina del Bloque Nacional.

L'acostament als carlins s'inseria, de fet, en l'estratègia més àmplia de R.E. d'unió de la dreta amb la perspectiva final de destrucció de la República. Els alfonsins, conseqüentment tant amb el caràcter conservador del seu partit -i per tant de la necessitat de frenar les reformes- com amb la seva debilitat numèrica, tendiren a la recerca de l'apropament de totes les forces dretanes. Ara bé, en negar-se el partit majoritari de la dreta a nivell estatal -Acción Popular- a participar en aquesta estratègia -en funció de la seva pròpia tàctica d'assoliment del poder a partir de l'acceptació del marc republicà-, les enteses no ultrapassaren gaire els límits de les mateixes forces del monarquisme. Per una altra part hi hagueren també acords amb altres forces amb finalitats específiques, com la financiació durant alguns mesos del sindicat falangista Central Obrera Nacional-Sindicalista (C.O.N.S.) o la posterior dels Sindicats Lliures amb l'objectiu de fomentar l'aparició d'un sindicalisme groc.

A nivell de Barcelona els intents de Derecha de Cataluña de formar aliances fracassaren en gran manera. Com ja sabem, les

relacions del partit amb els carlins no foren molt profitoses, més aviat al contrari. De fet es pot dir que Catalunya fou un baluard de la contestació carlina a la política d'aveniment o simplement d'acord puntual amb l'alfonsisme. Per una altra banda, la Lliga, el principal partit de la dreta, era una aferrissada enemiga seva ja des del temps de la primera aparició de la U.M.N., ja que l'unionisme havia estat el principal competidor des de la dreta del catalanisme conservador i, amb l'adveniment de la Dictadura, els seus homes havien desplaçat els de la Lliga de les principals institucions polítiques barcelonines, contribuint a la destrucció de la Mancomunitat i col·laborant en altres mesures de la política antiregionalista d'aquell règim. Amb tal trajectòria i amb l'anticatalanisme que defensaven, compendrem que no existia cap possibilitat d'enteniment. D'Acció Popular Catalana els separava, com en el cas del mateix partit estatal (A.P.), la tàctica.

Així, un dels trets bàsics de la trajectòria dels alfonsins a Barcelona en l'època republicana fou la seva posició marginada dins l'espectre de partits polítics de dreta. Això es pot veure a nivell electoral. Derecha de Cataluña fou rebutjada per la Lliga de la majoria de les coalicions que dirigí fins al 1936. Només en una d'aquestes aliances, la formada davant les eleccions del 16 de febrer de 1936, hi foren acceptats; però sols en una de les dues circumscripcions electorals de Barcelona (48). Com a conseqüència, l'alfonsisme hagué de buscar aliats electorals o bé, ocasionalment, en els carlins -quan aquests foren refusats per la Lliga, com passà en les eleccions de novembre del 1932-

o bé en el petit Partit Agrari de Catalunya -amb el qual coincidí en la defensa de la propietat rústica en els comicis legislatius espanyols de novembre del 1933 (49).

Per una altra part, Derecha de Cataluña estigué menys aïllada i trobà més companys de viatge en l'àmbit de les organitzacions de l'extrema dreta minoritària. Partint tant del comú posicionament antirepublicà i antiautonomista com d'un passat de col·laboració i de coneixença dins del partit únic de la Dictadura -en el qual havien coincidit unionistes, carlins anticatalanistes dels Lliures i de Peña Ibérica, oficials de la guarnició que després formarien el P.N.E. i d'altres sectors- aquesta col·laboració tingué diferents escenaris. Per una part el Partido Nacionalista Español i els Sindicats Lliures formaren part amb els alfonsins de l'esquifit Bloque Nacional barceloní (50). Per l'altra, com ja s'ha dit, els Lliures eren subvencionats pels alfonsins (51).

Però la col·laboració fonamental es donà en les activitats conspiratives, el segon eix fonamental de la trajectòria republicana de l'alfonsisme barceloní. Ja durant el 1931 i el 1932, membres del partit, encapçalats per José Bertrán Güell i per Pedro Bosch Labrús, havien tingut contactes amb elements de Peña Ibérica, albiñanistes, ex-membres dels Lliures i carlins de la tendència minoritària, la del comte de Valde Llano (52). L'única plasmació pràctica d'aquesta col·laboració fou el moviment del 10 d'agost de 1932, que no passà de temptativa a Barcelona. Quan, a finals del 1934, l'organització militar

clandestina U.M.E. començà a coordinar l'extrema dreta de Barcelona amb vista a l'organització d'un cop, els alfonsins, amb Enrique García-Ramal Cellalbo a com cap de la seva petita milícia, hi participaren destacadament. Diners alfonsins finançaren en bona part aquests treballs (53).

Fins ara hem tractat Derecha de Cataluña de Barcelona com una força homogènia. De fet, però, existiren al seu si dues tendències fonamentals, caracteritzades per la seva adhesió als distints líders del partit estatal. L'aparició a finals del 1934 de Calvo Sotelo en l'escena política republicana com a màxim dirigent del "Bloque" provocà un doble liderat de fet a Renovación Española a nivell d'Estat, entre el mateix Calvo Sotelo i Antonio Goicoechea, el cap dels diputats alfonsins. A Barcelona aquest matís també existí, encara que tingué una característica específica que era, en gran manera, continuació d'una dissensió anterior, apareguda durant la Dictadura. Com ha explicat Ucelay Da Cal (54), sota aquest règim i durant els anys 1924 i 1925, la Unión Monárquica Nacional havia dirimit tant el manteniment o la desaparició de la Mancomunitat de Catalunya, com la pervivència de la pròpia U.M.N. o la seva dissolució i integració dins del nou partit únic, la Unión Patriótica. La polèmica havia enfrontat Alfonso Sala, president de l'organisme regional i del partit alfonsí, amb d'altres notables del partit, com Darío Rumeu o Milá. El debat era la versió catalana d'un de més ampli que hi havia al si del Directori militar que governava l'Estat. En aquest es discutia l'acceptació o no d'entitats administratives d'àmbit regional dins el nou Estatut Provincial

preparat per l'aleshores director general d'Administració Local, José Calvo Sotelo. Calvo plantejava la conveniència d'acceptar-ne l'existència, coincidint amb un Sala que, des de Barcelona, lluitava per la pervivència de l'únic exemple real d'un poder d'aquest tipus, la Mancomunitat de Catalunya. Una de les raons del comte d'Egara era que aquesta entitat -convenientment "españolizada"- i en mans dels unionistes -d'ací la necessitat de mantenir el partit- podria ésser utilitzada per desplaçar a la Lliga del seu liderat entre les classes conservadores catalanes.

Així, de fet, dins la radicalment anticatalanista i antiautonomista U.M.N. de Barcelona, apareixia un tebi regionalisme "de facto" representat per Sala -que connectava amb la postura de Calvo Sotelo a nivell d'Estat- i els seus partidaris, enfrontat al tancat antiregionalisme de Rumeu o Milá. Aquesta doble -o triple- dissensió acabà amb la paradoxa de què si bé s'acceptava dins el nou Estatut Provincial la regió com a possible entitat administrativa, a Catalunya es suprimia la Mancomunitat. També desapareixia la U.M.N.. Sala, derrotat, dimití de la presidència de l'entitat regional i s'allunyà de la vida política durant la resta del període dictatorial. Els triomfadors, Rumeu -des de l'alcaldia de Barcelona- i Milá -com a president de la Diputació- quedaren com els principals representants civils de la Dictadura a Barcelona.

Quan a finals del 1934, després d'un exili motivat precisament per la seva actuació durant la Dictadura, Calvo

Sotelo tornà a la vida política, Sala fou un dels seus més destacats partidaris a la província de Barcelona. L'antiga coincidència en el tema regional fou ben probablement la causa d'aquesta adhesió. Com recordava el mateix Calvo Sotelo a Terrassa (55):

Yo me opuse a la disolución de la Mancomunidad, como así puede atestiguarlo su último presidente D. Alfonso Sala, (...) yo redacté el artículo 304 del Estatuto provincial que define la región -por primera vez en un texto legislativo.

Alhora, recalcava la seva posició contrària a l'autonomia política i favorable a l'estrictament administrativa.

Amb la reaparició de Calvo Sotelo, Sala es tornà a dedicar a la política activa, dirigint la constitució del Bloque Nacional a Terrassa (56). Uns altres destacats partidaris del polític gallec durant l'època republicana a la província -com Aurelio Joaniquet a la ciutat de Barcelona- havien coincidit en el passat amb els plantejaments "regionalistes" de Sala (57). Rumeu i Milà, en canvi, retornats també de l'exili el 1934, reprengueren l'activitat política més lligats a Goicoechea. Rumeu esdevingué aviat el cap efectiu del partit a tota Barcelona i ocupà la primera vice-presidència de l'organització regional, que era presidida pel mateix Goicoechea (58).

Si l'aparició de Calvo Sotelo fou el factor revifador de l'antiga diferenciació dels alfonsins barcelonins, aviat existiren entre els dos corrents unes altres diferències. Tot i

que els dos líders fonamentals de Renovación -i també altres notables i ideòlegs del partit com Eduardo Aunós, Pedro Sáinz Rodríguez o Ramiro de Maeztu (59)- coincidien en la demanda d'una monarquia tradicional i corporativa, Calvo Sotelo significava una versió més "moderna" i radicalitzada del conservadorisme del partit, amb la seva insistència en la lluita per un règim "integrador", autoritari, corporatiu i d'economia dirigida i amb els seus coqueteigs amb el feixisme. Per l'altra banda, Goicoechea era un home més lligat al passat, un "conservador clerical passat de moda" (60). Així, mentre els partidaris d'aquest últim a Barcelona, destacadament Rumeu i Milá, aspiraven fonamentalment a recuperar els càrrecs que havien tingut sota la Dictadura i, com a empresaris o banquers que eren, veien amb reticències algunes de les demandes calvosotelistes (com un possible control estatal de l'economia), membres de l'altra tendència com Aurelio Joaniquet, en canvi, n'eren partidaris i, en el futur, esdevindrien els membres del partit alfonsí més entusiastes quant al règim franquista i al treball dins del partit únic F.E.T. y de las J.O.N.S..

La trajectòria de Derecha de Cataluña acabà a Barcelona el 19 de Juliol de 1936 quan participà, juntament amb els militars i la resta de partits i grupets ultradretans, en la rebel·lió antirepublicana. La seva contribució tingué tant el vessant humà -joves de les seves milícies- com el financer -pagament d'una part important de la despesa dels preparatius i financiació d'organitzacions que hi participaven, com els Lliures o l'Agrupación de Juventudes Antimarxistas. Per als alfonsins

s'anaven a destruir tant l'odiada República com l'autonomia de Catalunya. El fracàs de la rebel·lió tallà durant tres anys la realització d'aquestes expectatives.

III.- Altres forces.

Al costat dels dos partits polítics ja estudiats, existiren durant el període republicà a Barcelona d'altres grups ultradretans. Ens referim a la secció barcelonina del Partido Nacionalista Español (P.N.E.) (61), dirigida pel comandant (retirat) Carlos López Manduley; les Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista (J.O.N.S.), dirigides per José Maria Poblador Alvarez; Falange Española, que tenia a Roberto Bassas Figa com a cap; la Peña Ibérica, presidida per Francisco Palau Rabassó i la Confederación Nacional de Sindicatos Libres (els Sindicats Lliures), liderats pel seu antic president Ramón Sales Amenós.

El fet que les dues últimes no tinguessin forma de partit no lleva que fossin inequívocament organitzacions polítiques. La primera, que havia estat fundada el 1925 per servir de plataforma política a un grup de carlins espanyolistes dissidents de la política d'oposició del partit al règim de Primo de Rivera (62), fou des dels inicis del període republicà un dels caus conspiratius més importants; i els Lliures -refundats per Sales a finals del 1934 i mancats de bona part dels seus quadres de procedència carlina que, amb l'excepció del mateix Sales i d'altres, havien reingressat a la Comunió- foren sota la

República, en paraules del seu historiador més recent, "totally politicized, a labor facade for antirepublican conspiracy" (63).

El conjunt de forces citades compartia ideològicament no només una actitud d'oposició al règim republicà -i a l'Estatut d'autonomia de Catalunya- i una pràctica adreçada a aconseguir la seva desaparició, sinó també compartien una gran part de la seva ideologia. Els unia un exaltat nacionalisme espanyol -amb el seu subsegüent retop dels nacionalismes locals i dels separatismes- i un rebuig a les ideologies dominants en el moviment obrer i a la seva pròpia existència. Es mostraven igualment contraris, amb l'excepció del P.N.E. i la seva pintoresca (pel contrast amb la pràctica violenta i gens democràtica que seguia) defensa "del sistema parlamentari i de la representació proporcional" (64), al parlamentarisme i al sufagi inorgànic. Per substituir-lo coincidien bàsicament en la reivindicació d'un nou Estat de tipus autoritari, sense partits i amb una regulació corporativa de les relacions econòmiques. Quant al tema monàrquic es reproduïa la diferenciació: el monarquisme encobert del P.N.E. (65) topava amb la indefinició sobre aquest tema de les altres organitzacions.

Per una altra banda, un seguit de trets distingia tant ideològicament com estructuralment els nuclis específicament feixistes, Falange Española i les J.O.N.S., de la resta d'opcions. En primer lloc i fonamentalment els era pròpia l'apel·lació a la construcció d'un règim totalitari en el qual, suprimides les llibertats polítiques i tota possible oposició,

el moviment feixista ocuparia el poder i mobilitzaria la població envers els objectius de la "revolució nacional": l'enfortiment de la nació espanyola i de l'Estat amb vistes a la consecució d'un imperi, l'elevació del nivell de vida de les masses mitjançant la regulació estatal de l'economia, la supressió de la lluita de classes amb la creació de corporacions -els sindicats verticals- i l'arbitrament d'un nou sistema de participació de la població en les tasques estatals que excloïa l'existència de partits polítics. A més a més, a diferència de les altres forces, els feixistes utilitzaven una retòrica anticapitalista i anticonservadora -que es palesava en l'aparent radicalitat de propostes com la de nacionalització de la banca i del crèdit (66), i apel·laven a la joventut com a protagonista de la lluita política (67). Estructuralment, la diferenciació es produïa tant per l'articulació d'aquestes organitzacions al voltant d'un líder carismàtic (José Antonio Primo de Rivera en el cas de la Falange i Ramiro Ledesma Ramos en el de les J.O.N.S.) com pel desenvolupament d'un estil de vida política militaritzada dins del partit, que incloïa la creació d'una milícia.

El desenvolupament del conjunt de forces ultradretanes que estudiem en l'època republicana fou molt depenent de la conjuntura política. Així, l'adveniment de la República féu que els grups existents fossin en gran part il·legalitzats. En els anys següents el seu creixement fou difícil ja que estaven estretament controlats per les autoritats (amb una vigilància que s'incrementà a partir del moment que la Generalitat d'esquerres

assumí les competències d'ordre públic). En canvi, la situació política creada a Catalunya després del fracàs del moviment del 6 d'octubre de 1934, amb la suspensió de l'Estatut i l'accés dels radicals i de la dreta al poder, possibilità per a aquestes forces, gràcies a la tolerància de les noves autoritats, un moment de major expansió. La situació es tornà a modificar amb el triomf del Front d'Esquerres a les eleccions de febrer del 1936 i els subsegüents retorns tant de la plena vigència de l'Estatut com del control de la Generalitat per l'Esquerra. Tornaren la vigilància i la il·legalització d'algunes organitzacions i les condicions d'existència de les restants esdevingueren de bell nou difícils.

D'aquesta manera, durant els primers anys de la República, l'extrema dreta que havia actuat a Barcelona en el període posterior a la caiguda de la Dictadura de Primo de Rivera (gener del 1930-abril del 1931) i que procedia de la descomposició de la Unión Patriótica, és a dir el P.N.E., els Sindicats Lliures i la Peña Ibérica (68), o bé veié prohibida la seva existència legal (com el cas de les dues primeres) o bé trobà múltiples dificultats per al seu funcionament -en el dels "ibéricos". Per això l'activitat conspirativa l'hagueren de realitzar des d'organitzacions clandestines, com la denominada El Cruzado Español, que amagava al P.N.E. (69), o des de plataformes legals que les encobrien, com la Peña Nos y Ego (el mateix P.N.E. (70)), el Centro de Cultura Ciudadana (Peña Ibérica (71)) o la Federació Obrera Catalana -ex membres dels Lliures, "ibéricos" i alfonsins (72). Només a finals del 1933 fou de nou autoritzat a Barcelona

el P.N.E..

A despit dels múltiples plans conspiratius que ordiren les forces minoritàries junt amb els alfonsins i sectors carlins en aquests anys, no es produïren, com ja hem dit, més que temptatives fracassades. Aquest fet palesava la seva extrema debilitat. El 1934 fou l'any del sorgiment del partit feixista majoritari de Barcelona, Falange Española. Tot i que des del mes de març de 1932 existien unes petites J.O.N.S. (73), i que durant el 1933 s'havien format alguns grups amb elements feixistes, com la Unión Social Hispánica (74), no fou fins al mes de març de 1934 que es constituí el partit a la ciutat de Barcelona (75), al qual s'incorporaren el nucli jonsista barceloní. La nova organització s'esforçà a mantenir una línia autònoma de la resta de forces ultradretanes. Les raons n'eren tant la seva naturalesa elitista -que portava a la Falange a desmarcar-se dels altres grups, reputats de "dretans"- com la voluntat de crear-se un espai propi a Catalunya. D'aquesta manera, Falange maldà en captar obrers "autèntics", que legitimessin el seu tipus específic de corporativisme, el "nacionalsindicalismo". I s'esforçà en trobar adherents entre sectors catalans d'origen, per així fer més creïble el seu posicionament davant la "qüestió catalana", formulat pel propi cap estatal de l'organització, José Antonio Primo de Rivera: exaltació del nacionalisme espanyol, rebuig del catalanisme polític i de l'autonomia, però respecte a la llengua i a la idiosincràsia dels catalans en el vessant literari, folklòric, etc. En les seves pròpies paraules:

hay que reconocer todo lo que éstos [els nacionalismes locals] tienen de auténticos; pero hay que suscitar frente a ellos un movimiento enérgico, de aspiración al nacionalismo misional, al que concibe la Patria como unidad histórica de Destino. (76)

També foren expressió d'aquesta orientació autònoma, a finals del 1934, les negatives a formar part del Bloque Nacional (77) i a coordinar les seves milícies amb les dels altres partits d'extrema dreta i amb la U.M.E. en l'"España Club" (78). Tanmateix, i a causa, en part, a la línia que acabem d'esmentar, la Falange de Barcelona estigué molt poc cohesionada internament. La gestió del cap provincial -i també regional- Roberto Bassas Figa (78 bis), fou qüestionada des de distints angles. D'entrada, el posicionament davant del tema català era rebutjat pels sectors no catalans d'origen de l'organització, majoritàriament poc amics dels matisos davant del "separatismo". Però el tema més polèmic fou el de l'activisme. Sectors del moviment com els sindicats (C.O.N.S.) o els estudiants (el S.E.U.) encapçalats pel cap dels primers, l'escriptor Luis Gutiérrez Santamarina (que signava els seus escrits amb el pseudònim de "Luys Santa Marina") (79), demanaven el potenciament de l'"acció directa", és a dir, de l'activitat violenta i provocativa, per tal de fer notar la presència de l'organització, i criticaven a Bassas una gestió massa pacífica (80).

El tarannà d'aquest, en efecte, marcava un ritme d'actuació més lligat a la recerca d'adhesions mitjançant la propaganda

escrita i oral que a la realització d'accions punitives contra l'esquerra o els separatistes. El de Gutiérrez Santamarina, al contrari, era més agressiu i el portà a protagonitzar la major part dels pocs avalots en què participà el falangisme a Barcelona durant la seva existència (81). Aquesta tensió entre els caps reflectia d'alguna manera el distint origen social dels seguidors de l'un i de l'altre. Si Bassas comptava entre els seus adherents amb elements procedents de la burgesia i de les classes mitjanes, "Luys" era seguit per alguns intel·lectuals de la seva tertúlia i, sobretot, per elements obrers i sectors del "lumpen" barceloní. Entre els partidaris de Bassas hi trobem empresaris del metall com Wifredo Ricart Medina, industrials tèxtils com Avelino Trinxet Pujol, comerciants com José Ribas Seva o professionals com el metge Raimundo Fouchman Roger, entre d'altres. En un cercle més ampli, oscil·lant entre l'adhesió i la simpatia, trobem també elements de l'alta burgesia espanyolista com Felipe Batlló Godó (industrial tèxtil) o Francisco Luis Rivière Manén, important propietari industrial del ram del metall i cunyat de Ribas Seva. Entre els seguidors de Gutiérrez Santamarina, per contra, hi havia escriptors que militaven a l'organització, com Félix Ros, i intel·lectuals simpatitzants, com Javier de Salas Bosch (81 bis).

Tampoc contribuïa a l'harmonia el fet que la major part dels càrrecs de Barcelona estiguessin en mans del grup de Bassas. Així, no només aquest últim actuava com a cap regional ("territorial") i alhora provincial de Barcelona per designació de José Antonio Primo de Rivera, sinó que d'altres importants

prefectures o sots-prefectures (les "secretarías") eren ocupades per partidaris seus. Aquest era el cas tant del cap "local" (de la ciutat de Barcelona), José Ribas Seva, com del "territorial" de milícies, Vicente Lupo Lupo i de la delegada de la Sección Femenina, María Josefa Viñamata Castañer. I també el dels secretaris "territorial" o local, Carlos Trias Bertrán i Raimundo Frouchman Roger respectivament. En canvi, el sector de "Santa Marina" només controlava la C.O.N.S. i una mena de secció femenina obrera que estava en mans de la seva estreta col·laboradora, Sabina González de Carranceja. A més a més, un altre factor de divisió foren les J.O.N.S. El seu encaix fou problemàtic. Les J.O.N.S. de Barcelona -de fet un grupet que no ultrapassà mai el mig centenar d'afiliats (82)- secundaven les crítiques de Ledesma al posicionament massa dretà del partit i quan aquest abandonà l'organització, a principis del 1935, el seguiren (83).

Ben probablement Falange fou numèricament el grup més important de la petita extrema dreta no monàrquica de Barcelona, i arribà a comptar a la capital (on es concentrava pràcticament tota la seva militància de la província) amb un miler d'adherents (84). Factors que poden explicar aquesta relativa expansió poden ésser tant l'atractiu del feixisme -més fortament entre els joves- com l'efecte que sobre alguns antics afiliats a la Unión Patriótica pogué tenir el fet que el fundador de la Falange fos fill del Dictador. Per contra, en limitaren el creixement fets com l'existència d'altres opcions ja consolidades en el moment del naixement de l'organització a Barcelona o la negativa dels

sectors cenetistes o del Partit Sindicalista contactats per l'organització per ingressar-hi (85). Tanmateix la Falange barcelonina tingué molt poc pes si ho comparem amb organitzacions d'altres províncies, com Madrid, o Valladolid, amb cinc o sis vegades més adherents (86). Per això, si els escassos efectius amb què comptava el moviment falangista arreu de l'Estat convertien les seves pretensions d'arribar al poder i dirigir l'Estat en quimèriques, des de Barcelona, la pretensió era poc menys que irrisòria.

Tornant a la nostra visió global de les forces ultradretanes, cal dir que el fracàs de la revolta del 6 d'octubre de 1934 a Barcelona suposà per a totes elles el començament d'un moment d'expansió. Per una banda, el control del poder regional i provincial pels radicals i per la dreta possibilità la creació d'una mena de sometent (Acción Ciudadana Armada) molts dels membres del qual eren elements ultradretans (87) i també el naixement de noves organitzacions. Els Sindicats Lliures foren de nou legalitzats, després de tres anys de prohibició, i els jonsistes crearen un nou partit amb pretensions estatals, el Partido Español Nacional Sindicalista (P.E.N.S.) (88). Per un altre costat, la mateixa revolta del 6 d'octubre esperonà la U.M.E. de Barcelona, que activà la preparació d'un cop (89) i inicià una tasca paral·lela d'atracció, coordinació i entrenament de forces civils amb vistes a llur col·laboració en aquell. Aquesta última tasca fou la que es realitzà des del "España Club". Una altra activitat empresa per la U.M.E. fou l'organització de grups que servissin alhora de plataformes

d'agitació i de forces de xoc com la Agrupación de Juventudes Antimarxistas, constituïda a partir d'elements d'acció dels Lliures i amb direcció militar (90).

A partir del fracàs de la candidatura dretana de Barcelona -el Front Català d'Ordre- en les eleccions del 16 de febrer del 1936 les condicions d'existència de l'ultradreta barcelonina canviaren radicalment. Falange fou il·legalitzada i perseguida i sovintejaren detencions i escorcolls de centres de la dreta radical. La pressió de les autoritats s'anà incrementant a mesura que es coneixien dades de les conspiracions que els diversos grups representats al "España Club" (carlins, alfonsins, albiñanistes, afiliats als Lliures, "ibéricos", japistes, jonsistes i altres grupets menors) tramaven junt amb la U.M.E.. Poc abans del 19 de juliol la Falange, des de la clandestinitat, abandonà la línia d'autonomia mantinguda fins aleshores i ingressà en la conxorxa, contactant amb la U.M.E.. Estant-hi es reunificà amb unes J.O.N.S. que no havien obtingut gaire ressò en el seu període independent. Les forces feixistes es preparaven així per a una nova situació política que s'esperava començaria amb el triomf del cop. El fracàs d'aquest obrí les portes a una situació completament diferent, en la qual la Falange passaria a tenir un protagonisme fonamental.

3.- Conclusió.

La dreta barcelonina estigué hegemonitzada durant la II República per organitzacions com, en primer lloc, la Lliga Catalana i, en segon lloc, Acció Popular, les quals adunaven conservadorisme, regionalisme i acceptació del marc institucional democràtic com a mitjà fonamental de l'acció política. La posició dominant que tenia la Lliga sobre el conjunt de les forces dretanes -basada tant en el seu sòlid arrelament entre els sectors burgesos i de classe mitjana catòlica com en la vigència d'un sistema electoral de tipus majoritari que la convertia en el pal de paller de les imprescindibles coalicions- no pogué ésser mai qüestionada per les opcions que hem convingut en nomenar ultradretanes. D'aquestes, les més importants i les úniques amb pes específic suficient per presentar-se a comicis - les monàrquiques- no aconseguiren mai cap escó a les circumscripcions barcelonines. Una d'elles, però, la que era la força més important de tota l'extrema dreta de Barcelona, la Comunió Tradicionalista, mantingué, malgrat el seu rebuig del sistema democràtic, l'aliança electoral que l'havia unida amb la Lliga Catalana des de la primera dècada del segle en bona part de les eleccions que es celebraren durant el període republicà. Aquesta aliança -que sí reportà escons als tradicionalistes a Lleida i Tarragona- estava facilitada per la coincidència existent entre el foralisme dels carlins i el regionalisme del partit de Cambó. També en el tema considerat prioritari per la dreta radical, és a dir, la lluita per la destrucció de la República, es palesà la debilitat del conjunt de grups d'aquesta adscripció: després d'innumerables conspiracions, conxorxes i

temptatives, tant els carlins (que havien treballat des del 1934 en la preparació d'un moviment insurreccional propi) com la resta d'organitzacions "ultras", necessitaren de la intervenció dels militars per portar a terme un alçament antirepublicà.

Cal fer esment al fet que l'existència nacional de Catalunya marcava de tal manera el sistema de partits local que les forces més importants de la dreta radical de Barcelona (carlins, alfonsins i falangistes), tot i estar aferrissadament en contra de l'Estatut, tingueren en compte d'alguna manera en llurs posicionaments el "fet català". Les postures anaren des del foralisme espanyolista de la Comunió fins a les posicions favorables a un regionalisme de caire administratiu dels seguidors de Calvo Sotelo i al difús "respecte per la idiosincràsia" dels seguidors de Bassas dins la Falange.

L'organització feixista espanyolista més important de Barcelona, F.E. de las J.O.N.S., no arrelà significativament en aquesta província, com tampoc al conjunt del territori català, durant el període republicà. Aquest fet es degué a la mateixa realitat del conjunt de la F.E. -una opció, a Barcelona i a tot l'Estat, molt jove i sense gaires mitjans-, i, destacadament, en ésser una força militantment anticatalanista i antiautonomista que actuava enmig d'un ambient d'explosió nacionalista com era l'existent a Catalunya en aquella època. Com, per una altra banda, fracassaren els intents de la F.E. de Barcelona d'entendre's amb sectors obrers de procedència anarcosindicalista, l'espai on realment acabà ubicant-se

l'organització fou el dels sectors espanyolistes antiautonomistes més radicals. Una zona que, a part d'ésser bastant petita, estava ja molt copada per forces més antigues com eren els grups de xoc de Renovación Española, el P.N.E. o els Lliures. No hi hagué, doncs, gaires possibilitats d'expansió per als falangistes. Tanmateix, la imatge pública del líder del partit estatal José Antonio Primo de Rivera, el fet d'ésser fill del Dictador, més el ressò del moviment falangista de Castella i els esforços del cap regional Bassas per obrir l'organització a sectors catalans d'origen, donaren un cert impuls al moviment i aconseguiren que probablement la petita F.E. de las J.O.N.S. fos a Barcelona el més important dels grups ultradretans no monàrquics. No obstant, les matisacions al posicionament anticatalanista de la Falange fetes per Primo de Rivera i la línia poc activista que Roberto Bassas imprimí al grup, junt amb lluites pel poder, provocaren que la F.E. barcelonina estigués internament dividida i en pugna durant l'època republicana.

El sistema de partits polítics català experimentà una transformació radical a partir del 19 de Juliol de 1936. En iniciar-se la Guerra Civil i en restar el Principat en mans republicanes, totes les forces dretanes, independentment de la participació o suport prestat a la rebel·lió militar, desaparegueren de l'escena política i llurs afiliats foren perseguits. No obstant, a la "Zona Nacional", amb els refugiats que hi arribaren fugint de la repressió, es reconstituïren alguns d'aquests partits i organitzacions. La nova situació política generada per l'esclat del conflicte bèl·lic determinaria tant una

nova jerarquització entre les forces de la dreta catalana
subsistents com canvis fonamentals en llur actuació.

NOTES

- (1).- Al llarg del present treball utilitzarem Barcelona com expressió de la província d'aquest nom. Les referències a Barcelona-ciutat s'aniran especificant.
- (2).- Emprem aquesta expressió per designar l'àrea -canviant- controlada pels franquistes durant la Guerra Civil.
- (3).- Per a l'estudi d'aquestes forces v. Isidre Molas, Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia, Barcelona, Edicions 62, Segona edició, 1973 i El sistema de partidos políticos en Cataluña, Barcelona, Ed. Península, 1974.; José Ramón Montero, La C.E.D.A.. El catolicismo social y político en la II República, Madrid, Ediciones de la Revista del Trabajo, 1977; i, per a la seva dinàmica política, Enric Ucelay Da Cal, La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1.931-39), Barcelona, Edicions de La Magrana, 1982.
- (4).- Per a aquest, v. Albert Balcells, El problema agrari a Catalunya. La qüestió rabassaire (1890-1936), Barcelona, Hogar del Libro, Segona edició, 1983.
- (5).- Així es desprèn de les declaracions dels "japistes" José María Baldrich Gatell -que fa constar que concretament el president del A.P.C. José Cirera Voltà si que n'era de partidari- i José María Balias Hidalgo de Quintana a la Causa General (Capsa 1.630. Peça Separada Zona. Lligall 1er. Archivo Historico Nacional. Madrid) [Atès que totes les declaracions a la Causa General tenen la mateixa referència d'ara en endavant és citarà Causa General-A.H.N.].
- (6).- El carlisme comptava a Barcelona amb dotze centres a la capital. A la resta de la província hi destacaven per la seva importància els de Manresa, Vic, Sabadell, Terrassa, Mataró, Badalona, Sant Feliu de Llobregat, Granollers Vilanova i la Geltrú, Igualada i Vilafranca del Penedès. v. "Informe de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña al Secretariado Político de F.E.T. y de las J.O.N.S. Burgos. 1937". Fons Delegación Nacional de Provincias (Barcelona). A.G.A..
- (7).- Sobre l'extensió del carlisme barceloní entre la classe obrera, Colin M. Winston, Workers and the right in Spain 1900-1936, Princeton (N.J.), Princeton University Press, 1985 [Existeix traducció castellana].
- (8).- La col.laboració s'explicava també a Barcelona per l'interès d'ambdues forces en debilitar els partits dinàstics. Winston, op. cit., pàg. 76.
- (9).- "Reacción", 1-VIII-1931, pàg. 2. També Martin Blinkhorn Carlismo y contrarrevolución en España 1931-39, Barcelona, Crítica, 1979, pàg. 70. Els carlins catalans havien preparat l'any 1930 un projecte d'Estatut propi. Sobre aquest v. Evarist Olcina, El carlismo y las autonomias regionales, Madrid,

Seminarios y Ediciones, 1974, pàg. 209-210.

(10).- "Informe de la Comisión Carlista" cit.; Melchor Ferrer Historia del Tradicionalismo Español, Sevilla, Editorial Católica Española S.A., 1960: tom XXIX, pàg. 223-224; tom XXX, pàg. 68 i 99-100; Blinkhorn, op. cit., pàg. 141.

(11).- L'escissió del mellisme -que no tenia cap component antiregionalista fora de Catalunya- havia afectat l'any 1919 a Barcelona a nuclis carlins de la capital i de la província contraris, ja des del 1915 i el 1916, a la línia política oficial reputada de "pro-lliguera". Ferrer, op. cit., tom XXIX, pàg. 81 i 110.

(12).- Sobre l'origen carlí dels sindicats lliures v. Winston, op. cit., pàg. 108 i ss.

(13).- Ferrer, op. cit., tom XXX, pàg. 32.

(14).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 128 i ss.

(15).- El notable carlí a Barcelona que participà en conspiracions amb la resta de l'extrema dreta fou el comte de Valde Llano. Pels seus contactes en aquest sentit en el període 1931-32 v. Declaració de Francisco Palau Rabassó. Documentació Privada de José del Castillo Alvarez. Barcelona. Veure l'Apèndix número 1.

(16).- Isidre Molas, El sistema de partidos...cit., pàg. 23-29. Sobre les condicions posades per la Lliga als carlins el novembre de 1932, Isidre Molas Lliga...cit., tom II, pàg. 301.

(17).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 198 i pàssim.

(18).- Per la direcció del qual foren designats a nivell regional el terrassenc José Maria Cunill i per a Barcelona, Disla. "Informe de la Comisión Carlista" cit..

(19).- Declaracions de José Maria Cunill Postius i Juan Aguasca Bonmatí. Causa General. A.H.N..

(20).- Ibid.

(21).- Una primera formulació de la idea, anterior, l'havia feta un altre prohoms alfonís, Pedro Sainz Rodriguez: Santiago Galindo Herrero, Los partidos monárquicos bajo la Segunda República, Madrid, Rialp, Segona edició, 1956, pàg. 232. Sobre el Bloque v. Pedro Sainz Rodriguez, Testimonio y recuerdos, Barcelona, Ed. Planeta, 1978, pàg. 202-219 i Galindo Herrero, op. cit., pàg. 252 i ss.

(22).- Miguel Artola, Partidos y programas políticos 1808-1936, Madrid, Ed. Aguilar, 1975, tom I, pàg. 612-613.

(23).- Els únics diputats carlins catalans durant la República foren Bau i Sangenís, elegits -per les circumscripcions de

Tarragona i Lleida respectivament- en les legislatives de novembre de 1933. Bau tornà a ésser elegit a les de febrer de 1936 per la mateixa circumscripció. Tots dos havien estat col·laboradors de la Dictadura, i reingressaren a la Comunió el 1931.

(23bis).- Bau, important comerciant d'oli i probablement el principal cacic de Tortosa, havia estat alcalde d'aquesta població i assembleïsta durant el règim de Primo de Rivera. Designat alcalde als 28 anys -segons el seu fill fou el més jove de tot l'Estat-, donà a la seva gestió una imprompta populista, en actuar en favor dels propietaris del Delta de l'Ebre en un important pleit. Em sembla molt probable que la seva relació amb Calvo Sotelo s'establís arran de la proposta del tortosí de formar una nova província amb les comarques del Baix Ebre, petició que adreçà al jove polític gallec, aleshores director general d'Administració Local, i que responia a una possibilitat de crear algunes noves províncies oberta pel Dictador. Sobre aquesta qüestió i d'altres, v. Fernando Bau Carpi, Crónica de veinte años (1957-1977), Tortosa, Cooperativa Gráfica Dertosense, 1991, pàg. 265.

(24).- v. "Circular sobre el Bloque Nacional" [De la Secretaría General, de 7-XII-1934], "Notas sobre el Bloque Nacional" [De la Secretaría General s/d] i "Nota de la Secretaría General de la Comunión Tradicionalista" (8-XII-1934) a Ferrer, op. cit., tom XXX, pàg. 51-54.

(25).- Carta de Llorenç Alíer a Manuel Fal Conde de 22-IX-1934. Arxiu Fal Conde. Sevilla.

(26).- Mauricio de Sivatte i de Bobadilla era descendent d'una vella i rica família carlina. Tanmateix ja el seu pare havia abandonat el partit per ingressar en el mellisme. Ell mateix milità en la Unión Patriótica durant la Dictadura i en acabar aquesta ingressà a la Lliga. El 1931 entrà finalment a la Comunió, accedint després al càrrec de sots-cap carlí de Catalunya. Ferrer, op. cit., tom XXIX, pàg. 170 i tom XXX, pàg. 62. Sobre el seu càrrec de sots-cap v. Carta de Sivatte a Manuel Fal Conde del 25 de setembre de 1934. Arxiu Fal Conde.

(27).- Carta de Maurici de Sivatte a Manuel Fal Conde de 9-XII-1934. Arxiu Fal Conde.

(28).- Carta del comte de Valdellano a Manuel Fal Conde sense data. Arxiu Fal Conde.

(29).- Declaració de la Junta Regional de Cataluña de 14 de març de 1935. Arxiu Fal Conde. Veure l'Apèndix número 2. La postura contrària de la majoria de la Comunió a Catalunya és citada també a Román Oyarzun, Historia del Carlismo, Madrid, Alianza Editorial, 1969, pàg. 514-515.

(30).- Carta de Valdellano a Fal Conde cit.

(31).- L'aliança, el Front Català d'Ordre, inclogué a la

circumscripció de Barcelona-ciutat per primer cop tota la dreta -Lliga i Acció Popular- i l'extrema dreta monàrquica, carlina i alfonsina, junt amb radicals. Molas, El sistema de partidos..cit., pàg. 169.

(32).- Comptava arreu de Catalunya amb setze mil homes enquadrats en vint "terços". "Informe de la Comisión Carlista" cit.. Declaració de José Brú Jardí. Causa General-A.H.N..

(32bis).- Assaig biogràfic sobre Tomàs Caylà, inèdit, de mossèn Marcel·lí Robert i Cendra [agraeix a l'autor d'haver-me'n facilitat un exemplar].

(33).- Juan Soler Janer, Tomás Caylá Grau ejemplo y guía de patriotas. Su vida, su muerte., San Sebastián, Editorial Española, S.A., 1938, pàg. 41. Caylà havia estat fins aleshores cap provincial de Tarragona. Des d'aquest càrrec havia tingut enfrontaments amb el partidari de l'entesa amb els alfonsins, Bau. José Maria Fontana, Los catalanes en la Guerra de España, Barcelona, Ed. Acervo, 1977, pàg. 41-42.

(34).- Sobre aquestes discrepàncies, Declaració de José Brú Jardí cit. L'actitud dels carlins a Pedro Yaniz, "El 19 de Julio de los carlistas catalanes", "Historia y Vida", num. 105, desembre de 1976, pàg. 66; i Blinkhorn, op. cit., pàg. 344.

(35).- Els carlins havien acceptat presentar cinc-cents homes a les casernes de Barcelona en el moment de la sublevació (Declaracions de José Maria Cunill i de José Brú Jardí cits). Es a dir, un nombre superior al dels altres partits o organitzacions (Declaració de Juan Aguasca cit.). Tot i que el 19 de juliol no aconseguiren concentrar-se els cinc-cents, els efectivament presents constituïen el grup més nombrós respecte als de la resta de partits com es pot deduir de l'anàlisi dels llistats que apareixen al llibre de Francisco Lacruz, El Alzamiento, la revolución y el terror en Barcelona, Barcelona, Edició de l'autor, 1943, pàg. 279-283.

(35 bis).- Els alfonsins barcelonins utilitzaren en la propaganda electoral la denominació "Dreta de Catalunya": Arxiu de Fulls Volants. Institut Municipal d'Història de la Ciutat. Barcelona. Agraïxo al professor Ucelay Da Cal l'haver-me facilitat aquesta informació.

(36).- Enric Ucelay Da Cal, "La Diputació durant la Dictadura. 1923-30", pàg. 183-186 i "De la Dictadura a la Generalitat 1930-31", pàg. 263, dins VV/AA [dir. Borja de Riquer], Història de la Diputació de Barcelona, segon volum, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988; Josep Puy, Alfons Sala i Argemí. Industrial i polític 1863-45, Terrassa, Arxiu Tobeïla, 1983, pàg. 107-120.

(37).- Puy, op. cit., pàg. 144-145.

(38).- Galindo Herrero, op. cit., pàg. 152-153.

(39).- Entrevista (Madrid, 1987).

- (40).- Article "Derecha de Cataluña", a "Renovación Española", Madrid, núm. 6, març de 1934, pàg. 11: citat a Molas, El sistema de partidos..cit., pàg. 31. Hem pogut consultar-lo a la Biblioteca Nacional, Madrid.
- (41).- Molas, Lliga Catalana..cit., vol. I, pàg. 247.
- (42).- Encara que no tenim xifres de l'afiliació a la província, ben probablement la ciutat de Barcelona comptava amb el nucli majoritari. Un llistat elaborat el 1940 amb l'objectiu de preparar l'entrada a F.E.T. dona una xifra al voltant de mil tres-cents membres supervivents v. "Relación de antiguos afiliados al extinguido partido de Renovación Española con anterioridad al 18 de julio de 1936" (Documentació Privada Carlos Trias Bertran). Segons l'article "Derecha de Cataluña" cit. tenia 850 socis a Barcelona-ciutat: "dentro de Barcelona [ha formado] dos entidades adscritas a ella, y cuenta en la actualidad con unos 850 socios. En el campo, en las provincias de Cataluña, aparte de Gerona, en donde los elementos goicoechistas tienen dos concejales; Tarrasa, donde tienen nueve, y Arens [sic=Arenys], donde hay un interesante núcleo de correligionarios organizados".
Notícia sobre el nucli terrassenc, el Centro Tarrasense -apadrinat per Sala- a Xavier Marcet Gispert, "La Segona República" dins VV/AA, Història de Terrassa, Terrassa, Ajuntament de Terrassa, 1987, pàg. 393-394.
- (43).- Uns altres alfonsins procedents de la burgesia ennoblida eren -la relació no és exhaustiva- el comte de Fígols, el baró de Quadras, el vescomte de Bosch-Labrus, el baró de Terrades i els joves Luís de Foronda, Jorge Girona o Pedro Conde Genové. "Relación.." cit.; Molas, El sistema de partidos..cit., pàg. 30-31. Torent i Joaniquet eren advocats coneguts de Barcelona i Benavent era farmacèutic.
- (44).- Artola, op. cit., vol. I, pàg. 575.
- (45).- Javier Jiménez Campo, El fascismo en la crisis de la II República, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1979, pàg. 68.
- (46).- v. Raúl Morodo, Los orígenes ideológicos del franquismo: Acción Española, Madrid, Alianza Editorial, 1985.
- (47).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 199-200.
- (48).- La de la ciutat de Barcelona. Molas, op. cit., pàg. 169.
- (49).- Ibid., pàg. 29 i 31.
- (50).- Les forces citades i les que ho seran a continuació estan explicades a l'apartat següent. Per a les referències fetes al P.N.E. v. Jiménez Campo, op. cit., pàg. 82; als Lliures, v. Colin Winston, op. cit., pàg. 306.
- (51).- Colin Winston, op. cit., pàg. 306.

- (52).- Sobre aquestes conspiracions v. Declaració de Francisco Palau Rabassó cit.
- (53).- Els fons provenien de Renovación Española de Madrid. Declaració de Francisco Lacruz. Causa General-A.H.N.. Sobre la financiació i la relació alfonsins-Sindicats Lliures, Declaració de Renato Llanas de Niubó (Causa General. A.H.N.) i Winston, op. cit., pàg. 305 i ss.
- (54).- Ucelay Da Cal, "La Diputació..."cit..
- (55).- Discurs pronunciat a Terrassa el 28 d'abril de 1936. Reproduït a Junta Local del Homenaje Nacional a José Calvo Sotelo de Terrassa, José Calvo Sotelo. Fecundidad de su vida y ejemplaridad de su muerte, Terrassa, 1957, pàg. 79 (Citat a Ucelay Da Cal, "La Diputació..."cit., pàg. 234, nota 92).
- (56).- Segons Marcet (op. cit., pàg. 400.) els tradicionalistes col·laboraven a Terrassa en el "Bloque".
- (57).- La relació de Joaniquet amb Sala durant la Dictadura s'establí ben probablement mitjançant Fernando Alvarez de la Campa, alcalde de Barcelona en el període 1923-24 i comissari regi de la Zona Franca de Barcelona, de la qual Joaniquet n'era secretari. (Entrevista amb Ignacio Joaniquet Sirvent, fill d'Aurelio Joaniquet. Barcelona. 1987). Alvarez de la Campa havia coincidit amb els plantejaments de Sala abans d'ésser cessat de l'alcaldia (Ucelay Da Cal, "La Diputació..."cit., pàg. 210).
- (58).- "La Vanguardia", 28 de Novembre de 1934., pàg. 7.
- (59).- Richard A.H. Robinson, Los orígenes de la España de Franco. Derecha, República y revolución 1931-1936., Barcelona, Grijalbo, 1974, pàg. 363 i ss.; Galindo Herrero, op. cit., pàg. 182. Sobre les lluites internes al si de "Renovación Española" durant la II República és molt útil l'article de Julio Gil Pecharromán "El Bloque Nacional", dins La Guerra Civil Española-Historia 16, Madrid, Historia 16, 1986, vol. 3, pàg. 56-71.
- (60).- Paul Preston, Las derechas españolas en el siglo XX: autoritarismo, fascismo y golpismo, Madrid, Ed. Sistema, 1986, pàg. 93.
- (61).- Pel P.N.E., fundat l'abril de 1930 per José Maria Albiñana Sanz, v. Artola, op. cit., vol. I, pàg. 576 i Manuel Pastor, Los orígenes del fascismo en España, Madrid, Túcar Ed., 1975, pàg. 38-61.
- (62).- La nova organització havia sorgit per transformació de la ja també polititzada "Peña Deportiva Ibérica", associació de "supporters" del club de futbol Español, amb una llarga trajectòria d'incidents amb els seguidors del "Barça" des de la seva creació el 1923. Declaració de Francisco Palau Rabassó cit. Sobre la Peña Ibérica vegeu també José del Castillo i Santiago Alvarez, Barcelona, Objetivo Cubierto, Barcelona, Ed. Timón,

Unión Social Hispánica a Govern Civil de Barcelona. També Declaració de Francisco Palau Rabassó cit. i Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 106 i 121.

(75).- Declaració de José Ribas Seva. Causa General. A.H.N.. Veure l'Apèndix número 3.

(76).- "Ensayo sobre el nacionalismo" cit. a Río Cisneros, op. cit., pàg. 422. Els punts de vista de J.A. Primo de Rivera sobre Catalunya foren expressats a distints articles periodístics i intervencions al Parlament. Es poden trobar antologies dins dels opuscles del Servicio Nacional de Propaganda editats durant la Guerra Civil, José Antonio y Cataluña -el més complet- i Falange y Cataluña.

(77).- Río Cisneros, op. cit., pàg. 709.

(78).- Aquesta associació legal encobria, a partir de finals del 1934, un enllaç de les milícies dels distints partits ultradretans amb la U.M.E.. Declaració de Juan Aguasca cit. També Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 102.

(78 bis).- Fontana (Los catalanes... cit., pàg. 30) diu que havia "actuado algo con el catalanismo izquierdista, pero de aquello sólo le quedó la placa de la puerta que decía: 'Robert Bassas. Advocat'".

Roberto Bassas Figa era natural de Castelló d'Empúries i exercia com a advocat a Barcelona. Persones properes ideològicament a Bassas, com José Ribas Seva, també amb alguns lligams anteriors amb ambients catalanistes, són estudiades en el proper capítol.

(79).- Bassas i Gutiérrez Santamarina eren els dos únics membres catalans del Consejo Nacional de F.E. de las J.O.N.S. Foren designats el 28 d'agost de 1934: Francisco Bravo Martinez, Historia de Falange Española de las J.O.N.S., Madrid, Editora Nacional, Segona edició, 1943, pàg 56.

(80).- Per les crítiques del S.E.U., Entrevista amb un dels seus dirigents, Joaquín Encuentra Morer (Barcelona, abril de 1985). Segons un altre dels caps dels estudiants, Julio Chinchilla Ballesta, ells eren partidaris de l'acció directa i discrepaven en això de Bassas, però consideraven l'enfrontament entre Bassas i "Luys" més que res com una pugna pel poder (Entrev. Barcelona, 4-II-1987).

(81).- Qüestionari contestat a l'autor per l'antic falangista i home pròxim a Gutiérrez Santamarina, Julio Lamúa Santa Cruz (Barcelona, 10-IV-1986).

(81 bis).- Sobre aquest, vegi's capítol segon.

(82).- Això es pot deduir de la documentació sobre l'organització existent a la documentació privada de José Maria Poblador Alvarez i de la documentació sobre el P.E.N.S. que es cita a la nota (88).

1958, pàg. 119-122 i pàssim.

(63).- Winston, op. cit., pàg. 304.

(64).- v. Estatuts del P.N.E. Arxiu del Govern Civil de Barcelona. També Jiménez Campo, op. cit., pàg. 85-86.

(65).- Amb la seva reivindicació de la "bandera roja y gualda" Estatuts cit.

(66).- Agustín del Río Cisneros (Recopilador), Obras Completas de José Antonio Primo de Rivera, Madrid, Publicaciones de la Dirección General de Propaganda, 1950, pàg. 339.

(67).- "Manifiesto político de las J.O.N.S." cit. a Artola, op. cit., tom II, pàg. 404-407. Río Cisneros, op. cit., pàg. 445-448.

(68).- Coneixem alguns esdeveniments protagonitzats per Peña Ibérica, P.N.E. i els Lliures en aquest període, com l'oferiment al governador civil amb motiu de la sublevació dels capitans Galán y García Hernández (12 de desembre de 1930) -Peña Ibérica i Lliures- [Declaració de Francisco Palau Rabassó cit.]; l'organització d'una milícia a l'estil feixista italià pocs dies abans del 14 d'abril -P.N.E. i Lliures- [Winston, op. cit., pàg. 281-282 i Javier Jiménez Campo, op. cit., pàg. 81]; i les propostes d'assalt dels organismes públics ocupats pels republicans en els primers moments després de la proclamació de la República a Barcelona -per part dels Lliures- al governador civil [Winston, op. cit., pàg. 289] i per part de Peña Ibérica al Partit Radical en el mateix sentit [Declaració de Francisco Palau Rabassó].

(69).- Per aquesta organització secreta fundada a Madrid pel coronel Tarduchy v. Declaració de José Fernández Ramírez (Causa General. A.H.N.) i Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 63 i 104.

(70).- Fundada el maig de 1933 pel mateix López Manduley v. Estatuts de la "Peña Nos y Ego". Arxiu del Govern Civil de Barcelona. També, Declaració d'Emilio Oliver Fernández (Causa General-A.H.N.) i Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 104-105.

(71).- Sobre el Centro de Cultura Ciudadana v. Declaració de Francesc Palau Rabassó cit. i Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 121.

(72).- Declaració de Francisco Palau Rabassó cit. Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 121. Per a l'evolució de l'organització fins arribar a ingressar en els sindicats catòlics de la C.E.S.O. Winston, op. cit., pàg. 297-299.

(73).- "Actuación de las J.O.N.S. José Maluquer Cueto". Documentació Privada de José del Castillo.

(74).- L'entitat fou creació dels "ibéricos" i en formaren part alguns dels que després fundarien la Falange. Expedient de la

(83).- La posició de Ledesma a Ramiro Ledesma Ramos, ¿Fascismo en España?, Discurso a las juventudes de España, Ed. Ariel, Esplugues de Llobregat, 1968. La sortida dels jonsistes barcelonins fou curosament amagada pels supervivents d'aquesta època ja el mateix 1939. v. Diverses declaracions jurades i "curriculum" de José Maria Poblador. Documentació privada de José Maria Poblador Alvarez.

(84).- Exceptuem als Lliures, segurament més nombrosos a causa de la seva estructura sindical. Per aquesta, Colin Winston, op. cit., pàg. 306-307.

Els efectius falangistes a Declaració de José Ribas Seva cit.

(85).- Referències d'aquests a Joan Sariol Badia, Petita història de la Guerra Civil. Vint-i-tres testimonis informen, Barcelona, Dopesa, 1977, pàg. 212-213; Stanley G. Payne, Falange. Historia del fascismo español, París, Ruedo Ibérico, 1965, pàg. 71; i Declaració de Luis Gutiérrez Santamarina a Causa General. A.H.N.;

(86).- Payne, op. cit., pàg. 225. Payne només avalua els membres de les milícies i no al conjunt dels adherents.

(87).- Entrevista amb José Solano Latorre, que en fou cap d'armament (Barcelona, 2-V-1986).

(88).- Colin Winston, op. cit., pàg. 304 i ss. Pel P.E.N.S. v. Estatuts. Arxiu del Govern Civil de Barcelona. Referències a l'intent de relançament de les J.O.N.S. des de Barcelona a Ramiro Ledesma Ramos, op. cit., pàg. 205; Tomás Borrás, Ramiro Ledesma Ramos, Editora Nacional, Madrid, 1971, pàg. 640 i ss. Declaració de Francisco Palau Rabassó cit..

(89).- La U.M.E. existia a Barcelona des del 1933. Declaració de Juan Aguasca cit. L'actuació de la U.M.E. de Barcelona a Castillo-Alvarez, op. cit., pàg. 143-149 i pàssim. Una visió general de l'actuació de la U.M.E. a nivell d'Estat a Stanley G. Payne, Ejército y sociedad en la España liberal 1.808-1.936, Madrid, Akal, 1977, pàg. 414-487.

(90).- Es pot veure l'estret lligam amb els Lliures a l'Expedient de l'Agrupación de Juventudes Antimarxistas. Govern Civil de Barcelona. La relació amb la U.M.E. a Declaració de Juan Segura Nieto. Causa General. A.H.N.. També Colin Winston, op. cit., pàg. 314-320.

CAPITOL 2.- LA DRETA CATALANA A "ZONA NACIONAL" EN EL PERIODE
ANTERIOR A LA UNIFICACIO (JULIOL/AGOST DE 1936-19 D'ABRIL 1937).

El present capítol estudia la dinàmica política dels catalans refugiats a "Zona Nacional" en el període comprès entre el començament de la Guerra Civil i la promulgació de l'anomenat Decret d'Unificació. És a dir, l'època en què les autoritats militars toleraren l'existència d'una concurrència limitada de partits i d'organitzacions polítiques dretanes i que precedí al naixement del partit únic del règim franquista, Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S..

L'existència de forces polítiques catalanes i, en general, la de refugiats catalans a "Zona Nacional" s'ha de relacionar primerament amb el fet que Catalunya formés part del bàndol republicà des del principi del conflicte. I, per tant, amb la causa d'aquest arrencament, el fracàs del cop del 19 de Juliol de 1936 a territori català. Un fet que fou conseqüència directa de la derrota dels colpistes a la ciutat de Barcelona. En efecte, quan a la capital catalana la lluita dels obrers -destacadament dels enquadrats en la C.N.T./F.A.I.- i de les forces d'ordre públic que depenien de la Generalitat frustrà l'alçament, es generà un veritable "efecte dominó" sobre els colpistes de les altres ciutats catalanes. El pes demogràfic, econòmic i militar de Barcelona sobre el conjunt de Catalunya, en fer impensable el manteniment de focus rebels que no comptessin amb el suport de la capital, dissuadí els sublevats

de perseverar en la seva rebel·lió. D'aquesta manera, quan es difongué la notícia de la victòria dels lleials a Barcelona, les tropes que s'havien sublevat a Lleida, a Girona, a Mataró i a Figueres tornaren a les seves casernes i les guarnicions que estaven indecises -com la de Tarragona- ja no es mogueren (1).

Però el desencadenant immediat de l'existència dels que genèricament són coneguts com "els catalans de Burgos" i dels partits que ells reconstituïren fou el corrent emigratori que s'establí des de Catalunya cap a les principals ciutats de la "Zona Nacional" durant la guerra. Aquest èxode -fugida, més aviat- s'inicià ja els dies immediatament posteriors al 19 de Juliol de 1936 i es desencadenà en gran mesura a causa de la forta onada repressiva que sacsejà el Principat. Violència que entre el 19 de juliol i el 30 de desembre de 1936 es cobrà 6.400 de les 8.352 víctimes que es produïren fins a l'acabament del conflicte (2). Aquesta repressió, que fou l'expressió més brutal de la situació revolucionària que es vivia des del moment de la frustració de la rebel·lió, s'adreçà en bona part cap a sectors i institucions que en la tradició proletària catalana representaven un passat d'opressió i d'injustícia -com eren l'Església o determinats patrons o propietaris agraris (3)-, als militars i a persones que, per ésser catòliques, per pertànyer a partits dretans o per formar part de les capes altes de la societat, eren sospitoses de connivència amb l'enemic (4). Molts dels que sortiren de Catalunya en els primers temps de la contesa procedien de les capes que estaven amenaçades per aquesta violència. Dins d'aquests sectors es comptaven, lògicament,

afiliats als partits de dreta, independentment que haguessin prestat o no col.laboració al moviment del Juliol.

L'èxode fou facilitat en molts casos per una Generalitat que es sentia impotent davant del vessament de sang, però, no s'atrevia a fer ús de la força per restablir l'ordre per por de no provocar enfrontaments entre les forces lleials a la República. També ho fou per alguns consolats -especialment els d'Itàlia i de França- que facilitaren visats (amb els noms dels titulars vertaders o falsos) i mitjans de transport (5) per efectuar la sortida. Al mateix temps, molts catalans iniciaren uns passos de frontera clandestins -a peu, pels Pirineus- que no cessarien durant tota la guerra. Segons Solé Sabaté i Villarroya Font, aquest èxode augmentà espectacularment a partir de mitjans del 1937 i fou protagonitzat sobretot per joves en edat militar que fugien de l'enrolament a l'exèrcit republicà (6). A aquests evadits cal afegir-hi també els ja enquadrats que es passaven pels fronts.

En general, per la majoria dels que marxaren durant la guerra, el viatge acabà, després d'una estada més o menys llarga a l'estranger -principalment a Itàlia i al sud de França (7)- amb l'entrada i l'establiment a "Zona Nacional". D'aquesta manera, des dels primers mesos de la Guerra Civil, existiren colònies catalanes a Sevilla, Saragossa, Burgos, Pamplona, Ciutat de Mallorca i destacadament -arran de la seva conquesta pels "nacionals" el setembre de 1936- a Sant Sebastià (8).

Referint-nos a les activitats polítiques que els refugiats desenvoluparen a territori "nacional", cal dir que seguiren a grans trets la dinàmica política general que es donà al conjunt de la "Zona". Aquesta tingué dos trets fonamentals. D'una banda es caracteritzà per l'important creixement de les organitzacions polítiques que, a causa del fet d'estar estructurades paramilitarment ja abans de l'inici de la guerra, foren capaces de donar una ràpida resposta al problema que plantejava en els primers temps del conflicte la inexistència d'un exèrcit regular suficient. Resposta que consistí bàsicament en la creació d'unitats combatents voluntàries, les anomenades milícies. Així, F.E. de las J.O.N.S. experimentà un creixement espectacular i es convertí en el primer moviment polític en nombre d'efectius de "Zona Nacional" (9). Igualment va créixer, encara que en menor proporció, la Comunió Tradicionalista (10).

La segona característica de la dinàmica política general de la "Zona Nacional" fou l'arraconament gairebé total de les formacions polítiques dretanes que, pel fet d'estar concebudes fonamentalment per a la lluita electoral, no tenien capacitat efectiva de crear milícies. Aquest fou el cas de la fins aleshores hegemònica entre la dreta del conjunt de l'Estat Acción Popular-C.E.D.A. (11). Cal tenir en compte, però, que el populisme catòlic havia començat a descomposar-se ja a partir de la seva derrota en les eleccions del 16 de febrer de 1936 i molts dels seus afiliats (sobretot de les joventuts, les J.A.P.) s'havien passat a la Falange o a la Comunió (12).

Aquestes línies genèriques, com hem dit, foren seguides fonamentalment pels nuclis polítics presents entre els catalans refugiats. Ara bé, en aplicar-se en un sistema de partits específic com era el català, experimentaren algunes correccions. Per una banda, si bé entre les forces polítiques catalanes de "Zona Nacional" les predominants foren igualment les que tenien capacitat per reclutar milícies, l'organització majoritària no fou la Falange sinó la Comunió Tradicionalista, al contrari del que passava en el conjunt del territori "nacional". En segon lloc, en el cas català, les forces de l'antiga dreta parlamentària no només foren arraconades sinó que la principal, la Lliga, ni tan sols no és pogué reconstituir. Desaparegué, així, de l'escena política, ja abans de la seva dissolució legal, ordenada, junt amb la de tots els partits i organitzacions existents, pel Decret d'Unificació (13).

Deixant per a pàgines posteriors l'anàlisi de les activitats de les forces més importants entre els refugiats catalans (la carlina i la falangista), tractarem seguidament de les activitats dels membres de la Lliga, d'Acció Popular Catalana i de Derecha de Cataluña-Renovación Española a l'Espanya "Nacional" en el període de la guerra anterior a la publicació del Decret d'Unificació.

1.- Lliga Catalana.

Els membres de la Lliga Catalana refugiats a la zona rebel

s'adheriren al bàndol insurgent des del començament de la guerra. Tot i que no havien participat en la rebel·lió del 19 de Juliol, la situació revolucionària que es visqué a Catalunya a partir del fracàs del cop els va empènyer vers aquest posicionament. En paraules d'Isidre Molas: "Polaritzades les posicions entre revolució social i defensa de la societat establerta, l'elecció no era dubtosa. Com a catòlics, com a propietaris, com a gent d'ordre, ja tenien el lloc assignat" (14). Tanmateix, el preu que hagueren de pagar els lliguers per la seva acceptació entre els insurgents fou alt. Implicà la desaparició del partit i la renúncia implícita dels seus membres a la defensa dels postulats catalanistes. Ni l'orientació antiautonomista de l'aixecament militar eren compatibles amb el catalanisme de la Lliga, ni en el bàndol insurgent s'acceptava cap altre nacionalisme que no fos l'espanyol (15).

En general, l'actitud dels dirigents del partit catalanista, refugiats o no, fou de suport al nou règim. Tot i això, i deixant de banda actituds discordants adoptades per persones com Joan Antoni Güell i López -comte de Güell- o alguns altres (16), els nivells d'adhesió foren diversos i matisats. Ara bé, a l'hora dels fets, el treball en favor del triomf de la causa "nacional" predominà. Si bé el principal dirigent del partit, Francesc Cambó, visqué fora d'Espanya durant tota la contesa, va intervenir activament a favor dels rebels des del seu començament (17). El mes d'octubre de 1936 impulsà l'elaboració d'un document d'adhesió dels dirigents de la Lliga a les autoritats nacionals (18) que el seu principal col·laborador polític a "Zona

Nacional", Joan Ventosa i Calvell (19), presentaria personalment al general Dávila (20), president de la Junta Técnica del Estado. La formalització de l'adhesió es feia quan ja gairebé feia un mes que el règim comptava amb un cap suprem, el "Generalísimo" i cap de l'Estat, el general Francisco Franco. El document en qüestió es referia "a la obra común de liberación de la tiranía roja y de preparación de la grandeza de España" (21), a la "lucha contra la barbarie anarquista y comunista" (22) i contenia reflexions sobre "la magna obra a realizar para dar al nuevo régimen que salga del movimiento liberador la estabilidad y eficacia indispensables" (23).

L'actuació favorable al nou règim dels antics membres de la Lliga va incloure tot un ventall d'accions: importants aportacions econòmiques i gestionament de crèdits per a finançar l'esforç de guerra (24); creació, a l'estranger, d'organismes de propaganda que realitzaven una labor adreçada a l'opinió internacional -com la revista "Occident" editada a París pel notable del partit Joan Estelrich- o dirigida directament a la població catalana (les emissions radiofòniques que des d'Itàlia feia en català Ràdio Veritat-Radio Verdad) (25); constitució, per part del lliguer i ex-ministre Josep Bertran i Musitu, d'un servei d'espionatge que operava a l'estranger i a la mateixa Catalunya, el "Servicio de Información de la Frontera del Nordeste de España" (S.I.F.N.E.) (26); col.laboració de quadres del partit en la nova administració; i, no per últim menys important, la participació en l'exèrcit franquista d'aquells antics socis i simpatitzants que estaven en edat militar.

Ara bé, la situació dels antics catalanistes a "Zona Nacional" no fou còmoda. En general existia en aquell territori un ambient desfavorable als refugiats catalans. Eren considerats per bona part de la població, sols pel fet de provenir de Catalunya, com a sospitosos de professar idees catalanistes i autonomistes. No ens sorprendrà, doncs, que els antics lliguers, en procedir de la força política que havia estat històricament la màxima formuladora tant del mateix catalanisme polític com de la reivindicació autonomista, fossin especialment atacats. Així, a conseqüència de la seva arribada a "Zona Nacional" i del seu ràpid "aggiornamento", començaren a aparèixer articles de premsa que els recordaven llur passat catalanista i alertaven les autoritats contra els homes d'una de "las organizaciones montadas por las fuerzas secretas de la revolución contra España desde hace muchos años" (27). El temor principal que s'expressava d'aquesta manera era el motivat precisament per la posada al dia espanyolista de la Lliga i per la seva acceptació dins del bàndol franquista. Es feia esment tant de la seva condició d'"organización enderezada a demoler el Estado Español, royéndolo en sus bases esenciales" (28) com del perill que suposava la imbricació dels homes del "pulpo" (la Lliga) en els aparells del Nou Estat. Aquests articles eren de fet el fruit d'un ambient anticatalanista cultivat durant dècades i que trobava en l'arregliment dels "ex" de la Lliga dins del bàndol "nacional" nous motius d'expressió.

Per una altra banda, si bé aquesta campanya de premsa no

sembla que fos instigada des del poder, els governants, de fet, compartien l'anticatalanisme que la inspirava. Així s'explica que els antics dirigents i socis catalanistes fossin marginats durant tota la guerra i també durant la primera postguerra dels càrrecs considerats "polítics" pel règim, tant dels de nivell provincial com dels estatals. Quant als primers, cal dir que des del mateix moment de l'inici de la conquesta del territori català per les tropes franquistes -la primavera del 1938- cap ex-lliguer fou nomenat governador civil o cap provincial de F.E.T.. En canvi, s'acceptava llur participació en càrrecs inferiors -algunes delegacions provincials de serveis (29) o a nivell local dins Falange- o en comissions gestores municipals (30). Igualment foren nomenats ex-socis de la Lliga en un organisme considerat en part de caire econòmic pel partit únic i per l'Estat com era l'organització sindical C.N.S. (31). Quant als de nivell estatal, fins l'any 1943, i només en les especials circumstàncies internacionals que feren necessària l'adopció d'una imatge d'obertura del Règim, no es designà cap notable de la Lliga per un càrrec de significació política. Aquest fou el cas de Joan Ventosa i Calvell, nomenat procurador en les tot just creades Cortes Españolas. També és prova de la prevenció que existia contra la Lliga que en els organismes assessors per a temes econòmics i financers formats en els primers temps de la guerra pels militars -que analitzarem en pàgines posteriors- no hi hagués cap antic membre del partit catalanista conservador, tot i la gran quantitat d'economistes, industrials, i tècnics qualificats ex-socis d'aquesta organització política presents a la "Zona Nacional". Ben al contrari, els catalans que

efectivament formaren part d'aquests òrgans podien acreditar tots ells un excel·lent "pedigree" espanyolista.

Mancats d'una estructura partidària pròpia, molts antics lliguers ingressaren a les organitzacions polítiques catalanes més nombroses de "Zona Nacional", la Comunió Tradicionalista i Falange. El partit que en rebé el gruix fou el carlí. Això fou degut, sobretot, al caràcter regionalista dels tradicionalistes, que, amb la seva defensa dels furs i de les tradicions catalanes en general, havia possibilitat un passat d'enteses electorals amb la Lliga des de la segona dècada del segle fins al 1936. Segons afirmaven els falangistes a mitjans del 1937:

la casi totalidad de afiliados nuevos al Requeté catalán, son antiguos miembros de la Lliga que tuvieron que abandonar Barcelona no por la Esquerra catalana sino por la F.A.I. siendo natural y lógico que disuelta la Lliga se hayan afiliado a su antiguo y fiel aliado político. (32)

Una altra raó de la preferència pel tradicionalisme per part dels antics catalanistes en el moment de fer una nova opció política fou la d'aparèixer la Comunió com menys "esquerranista", ideològicament, que la F.E.. El "nacionalsindicalismo" falangista, amb la seva retòrica obrerista, era més inquietant per als conservadors de la Lliga que el corporativisme catòlic dels carlins.

Per la seva banda, la prefectura de la Falange catalana a "Zona Nacional" posà limitacions a l'ingrés dels ex-lliguers al

si de l'organització. Concretament decidí de no admetre aquells que haguessin tingut una actuació política destacada, és a dir, als "significats" (33). Aquesta norma, que responia tant a l'anticatalanisme i al centralisme dels falangistes catalans com a l'ambient recelós que ells mateixos trobaven dins del seu propi partit a nivell estatal, no va impedir que alguns ex-socis veritablement significats fossin acceptats en l'organització en aquesta època. Aquest fou el cas de l'industrial i antic membre de la direcció de la Cambra de Indústria de Barcelona Josep Maria Cardona Espuñés (34). Un altre destacat soci que es va moure aleshores a l'entorn de F.E. fou Rafael Gay de Montellà, un important advocat, jurisconsult i publicista, antic candidat per la Lliga a les eleccions al Parlament del 1932 per la circumscripció de Girona. Des de Gènova i Roma, Gay es mantingué molt proper al cap territorial de Catalunya, Ribas Seva (35), mentre preparava uns estudis sobre el sistema corporatiu feixista italià amb l'objectiu, segons ell, d'ésser la base a la "Zona Nacional" d'un "partido nacionalista, fuerte y dictatorial". Posteriorment, ja decretada la Unificació, oferiria aquests treballs a Ladislao López Bassa, secretari del Secretariado Político de F.E.T. y de las J.O.N.S., que el convidaria a treballar amb ell a Salamanca (36). Ingressaren també a Falange en el període que tractem en aquest Capítol membres de la joventut de la Lliga, alguns d'ells parents d'importants socis, com Jordi Roura Rosich (37) i Leonci Soler de Puig (38). Ambdós van formar part de la Primera Centuria Catalana "Virgen de Montserrat". Igualment entraren professionals lligats a la premsa catalanista, com Ignasi Agustí Peypoch. Agustí havia treballat

a periòdics de la Lliga i aviat esdevindria el redactor principal del setmanari falangista "Destino" (39).

Per tot això, es pot dir que l'opció majoritàriament carlina dels antics homes de la Lliga durant el primer any de la guerra i fins a la promulgació del Decret d'Unificació fou un últim reflex, bé que desdibuixat en les noves circumstàncies creades pel començament de la Guerra Civil, de l'antiga tradició de col·laboració electoral del partit catalanista conservador amb el tradicionalisme.

2.- Acció Popular Catalana.

Els afiliats d'Acció Popular Catalana -el segon partit de la dreta al Principat en l'època republicana- refugiats a "Zona Nacional" es van adherir inequívocament al bàndol insurgent. No podia ésser d'altra manera atès el caràcter classista de la guerra i les característiques polítiques de la C.E.D.A. a Catalunya: una força política dedicada fonamentalment a la defensa dels interessos dels propietaris agraris (40) i, encara que amb molta menys intensitat, dels de l'Església catòlica. Ara bé, per a la A.P.C., de manera semblant a allò que havia ocorregut amb la Lliga, el nou posicionament adoptat significà un canvi respecte de la trajectòria política seguida fins aleshores i que es caracteritzava pel respecte a la legalitat republicana.

Tanmateix, en el cas dels cedistes el tall fou menys radical. En efecte, si bé gran part de la direcció de la A.P.C. havia rebutjat durant la primavera de 1936 la decisió de les joventuts del partit de Barcelona de participar en la conspiració que portà finalment a l'alçament del Juliol (41), alguns dels membres de l'òrgan rector del partit -com el president regional José Cirera Voltá i d'altres- s'hi havien mostrat d'acord. Davant la postura majoritàriament contrària a la col·laboració amb els militars, els japistes barcelonins havien obviat la direcció catalana buscant directament a Madrid el suport de José María Gil Robles -líder estatal de la C.E.D.A.- i obtenint-lo (42). Per tant, quan els joves cedistes participaren en la sublevació a la ciutat de Barcelona el 19 de Juliol comptaven amb el suport de la direcció de Acción Popular i d'almenys una part de la direcció regional. Dit això, cal esmentar que el posicionament dels cedistes reticents a la rebel·lió va canviar radicalment a partir del fracàs del cop i del començament de la revolució i de la guerra a Catalunya. Des d'aleshores el conjunt dels afiliats del partit que aconseguiren arribar a la "Zona Nacional" s'afegí als rebels.

Un segon factor que distingeix la trajectòria de la A.P.C. de la de la Lliga a l'Espanya "Nacional" fou l'existència en aquest territori d'un nucli organitzat de cedistes catalans. Si per al partit de Cambó l'adscripció catalanista havia estat la causa de la seva desaparició, el regionalisme espanyolista que la A.P.C. havia mantingut durant l'època republicana, en canvi, no representà cap obstacle per al manteniment d'una organització

entre els refugiats. El problema dels cedistes no fou el no poder-se reconstituir a l'Espanya rebel. Fou un altre. La A.P.C. (com Acción Popular-C.E.D.A. en general) estava pensada per a la lluita electoral i en la nova situació política de "Zona Nacional", dominada pel fet de la guerra i per la necessitat de contribuir-hi, no tenia cap possibilitat de jugar el seu paper. Si bé el partit estatal creà unes petites milícies, aquestes foren més que res testimonials (43). Possiblement foren constituïdes amb l'objectiu de mantenir un caliu cedista dins del bàndol insurgent a l'espera d'esdeveniments, és a dir, al moment de la conformació política del nou règim i de la subsegüent provisió de càrrecs. El mateix sentit tingueren les visites que va fer Gil Robles -que residí a Lisboa durant la guerra- a "Zona Nacional" (44). El nucli cedista català que efectivament es formà a "Zona Nacional" -un grupet d'antics dirigents (Jaumar de Bofarull, Torrens i d'altres) encapçalats per Cirera Voltà (45)- seguí l'orientació de Gil Robles. Pretenien mantenir una presència pròpia al territori "nacional" pensant en el moment de la conquesta de Catalunya, tot i que les dimensions de la seva organització segurament no eren majors que les d'una tertúlia. Tanmateix, els permetria, com veurem en el capítol següent, tenir una certa -i estèril- intervenció en la lluita pel control del partit únic F.E.T. y de las J.O.N.S..

Per la seva banda molts antics afiliats a la C.E.D.A. catalana presents a "Zona Nacional", desencisats pel fracàs de la "tàctica" gradualista que havia propugnat la A.P.C. al Principat des del moment de la seva aparició a finals del 1934,

adoptaren distintes postures. Uns decidiren dedicar-se a lluitar als fronts i ingressaren a l'exèrcit regular sense adscriure's a cap altre organització política (46). Uns altres seguiren la tendència de molts dels seus companys del partit estatal i entraren a organitzacions com Falange o la Comunió. Ara bé, si en el conjunt de la "Zona Nacional" fou la primera l'organització que n'absorbí la major part (47), en el cas dels catalans es seguí una altra tendència. Els trets que havien caracteritzat ideològicament la A.P.C. -conservadorisme, regionalisme, catolicisme- van empènyer als antics afiliats cap a l'opció tradicionalista (48). La Falange catalana no en captà un nombre significatiu. De fet ja en la primavera del 1936 i a causa de la derrota de les dretes en les eleccions del 16 de Febrer molts cedistes -sobretot joves- s'havien afiliat a Falange arreu de l'Estat, a Barcelona el transvassament no s'havia produït. El pas d'efectius japistes només s'havia donat -en terres catalanes- a Tarragona (49).

Per consegüent, tenint en compte l'opció política majoritària feta tant per un nombre considerable d'ex-militants de Lliga Catalana com per molts cedistes, podem concloure que fou la Comunió Tradicionalista l'organització catalana que es beneficià de la desaparició -en el cas del partit catalanista conservador- o de la pèrdua de pes específic -en el de la A.P.C.- de la dreta parlamentària catalana a "Zona Nacional" des dels inicis de la Guerra Civil.

3.- Derecha de Cataluña-Renovación Española.

Derecha de Cataluña-Renovación Española havia destacat durant el període 1931-1936 al Principat per la seva activitat conspirativa contra la República i contra l'autonomia. Conseqüentment, havia contribuït al cop del 19 de Juliol aportant financiació i homes. Per aquesta raó els alfonsins catalans que es refugiaren a "Zona Nacional" a partir del començament de la guerra no s'hagueren d'adherir al bàndol insurgent, com havia ocorregut amb els membres de la Lliga o amb molts cedistes. Eren "facciosos" ja des de l'inici del període republicà.

L'actuació del conjunt dels alfonsins durant el primer any del conflicte bèl·lic estigué determinada primerament pel poc pes específic que tenia el seu partit, Renovación Española, a l'Espanya "Nacional" en comparació amb altres organitzacions com la falangista i la carlina, immerses en un espectacular procés de creixement. Però ho estigué en major mesura per la posició influent de l'alfonsisme entre els alts comandaments militars, molts d'ells -com els generals Kindelán, Orgaz o Pontemonàrquics d'aquesta adscripció (50). Dit més clarament: com els alfonsins eren un grup minoritari quantitativament, jugaren al màxim les seves possibilitats dins la cúpula dels sublevats. Aquesta tàctica es manifestà per una part en la insistència dels homes de Renovación Española en la demanda de què els òrgans de govern que fossin creats a l'Espanya sublevada tinguessin un caràcter exclusivament militar i, posteriorment, que es

concentressin tots els poders del nou Estat en la figura del general Franco (51). Amb els seus requeriments, els alfonsins volien defugir el perill que hagués representat per a la seva estratègia d'instauració monàrquica un poder totalment o parcialment en mans de forces polítiques, ja que la seva era l'organització més minoritària de les existents.

Com a conseqüència -entre altres factors- de la pressió alfonsina, pocs dies després de començada la guerra -el 23 de Juliol de 1936- es formà una Junta de Defensa Nacional de España (52) que seria l'òrgan màxim de govern de la zona insurgent fins a finals del mes de setembre següent. La Junta tingué efectivament una composició totalment militar. Estava presidida pel general Cabanellas i en formaven part els també generals Ponte, Saliquet, Dávila, Mola, Franco, Gil Yuste, Queipo de Llano i Orgaz, l'almirall Moreno i els coronels Montaner i Moreno. També cal relacionar amb interessos alfonsins -si bé, com en el cas de la Junta que acabem de citar, aquests no foren més que un dels factors de l'esdeveniment- la designació el 28 de setembre de 1936 del general Franco com "Generalísimo" i "Jefe del Gobierno del Estado Español" a proposta del general Kindelán (53).

Al mateix temps que influïen per deixar en mans "apolítiques" (és a dir, militars) i úniques la governació de l'Estat, els alfonsins procuraren situar-se en llocs destacats de l'embrionària administració que s'estava creant a "Zona Nacional". Així, ja en els òrgans administratius formats per la

Junta de Defensa Nacional per ocupar-se de qüestions de governació civil, hi trobem ben ubicats antics membres de l'organització monàrquica. Dels nous organismes en qüestió -que tenien un caràcter estrictament assessor i tècnic- és en la Comisión de Industria y Comercio on destaquen més clarament (54), on hi apareixen, junt amb dos altres membres sense filiació política, cinc homes lligats a l'alfonsisme (55). En primer lloc, el propi president de la comissió, Joaquín Bau Nolla, l'ex-diputat carlí per Tarragona. Bau era, com sabem, un home de la tendència més pro-alfonsina del tradicionalisme i havia estat molt lligat a Calvo Sotelo, en una col·laboració que arrencava de l'època de la Dictadura i que es refivà el 1934 amb la creació del Bloque Nacional. Situat, per tant, en una posició intermèdia entre les dues branques del monarquisme, el tortosí havia estat també un destacat "soci protector" de la revista "Acción Española", el periòdic portaveu del grup intel·lectual del mateix nom que tenia per objectiu reformular la monarquia espanyola en un sentit antiliberal, corporatiu, autoritari i catòlic (56) amb vista a propiciar l'acostament entre les dues branques del monarquisme.

Els quatre membres específicament alfonsins de la Comisión eren Juan Claudio Güell Churruca (comte de San Pedro de Ruiseñada), Demetrio Carceller Segura, Pedro González Bueno i Juan Antonio Bravo. Güell, pertanyent a Renovación Española durant la República (57), era fill del comte de Güell, el "prohom" de la Lliga, antic membre de la Federació Monàrquica Autonomista i alcalde de Barcelona (el 1930). Les divergències

polítiques entre Güell Churruca i el seu progenitor en l'època republicana -l'un militant del partit monàrquic català més anticatalanista i l'altre del sector més monàrquic del catalanisme- s'havien aprofundit amb l'esclat de la Guerra Civil i continuarien durant la postguerra (58). Lluny de postures catalanistes, el comte de Ruiseñada s'havia relacionat en el període 1931-1936, de manera semblant a Bau (59), amb el grup de "Acción Española".

Demetrio Carceller, per la seva banda, era un home molt vinculat a Alfonso Sala, comte d'Egara (60) -com sabem un dels més importants caps de l'alfonsisme català- i, en funció de la seva qualificació com a tècnic en carburants, havia tingut càrrecs durant la Dictadura de Primo de Rivera (61) sota la prefectura de Calvo Sotelo, aleshores ministre d'Hisenda i creador de C.A.M.P.S.A.. Durant la República, Carceller estigué doblement lligat amb el creador del Bloque Nacional, per una banda a causa de la relació personal que els unia com antics col·laboradors de la Dictadura, i per l'altra a través de Sala, ja que mentre Carceller era terrassenc i salista, el comte d'Egara estava molt lligat políticament al polític gallec. La filiació monàrquica de Carceller no li impedí de mantenir igualment bones relacions amb José Antonio Primo de Rivera i fins i tot d'ingressar a F.E. de las J.O.N.S. a Madrid (62). D'adscripció monàrquica eren també Juan Antonio Bravo, un enginyer que havia militat en la seva joventut al maurisme (63), i Pedro González Bueno, íntim amic de Calvo Sotelo i membre del Bloque Nacional (64). Aquest últim, com veurem més endavant,

tindria una important trajectòria dins del partit únic.

Es fa clar, per tot això, el caràcter majoritàriament pro-alfonsí de la Comisión de Industria y Comercio de la Junta de Defensa. Però ens interessa destacar una altra característica de la composició d'aquest organisme, implícita en el que hem dit fins ara: la de que tres dels seus cinc membres monàrquics eren catalans. Si bé aquesta composició podia entrar dins del previsible tenint en compte el pes tradicional de Catalunya en els àmbits industrials del conjunt de l'Estat, crida l'atenció el que l'opció que féu el nou règim des del seu mateix principi a l'hora de designar els càrrecs referits als temes econòmics fos la de comptar amb els sectors més anticatalanistes de la burgesia catalana, amb la subsegüent exclusió dels que eren catalanistes. D'altra banda cal dir que l'escolliment de les noves autoritats era també favorable als homes més decididament partidaris del dirigisme econòmic, com eren destacadament els calvosotelistes.

La influència dels monàrquics de Renovación Española es féu també palesa dins l'estructura administrativa creada per Franco després del seu ascens a la prefectura de l'Estat. Analitzant la nova Administració, cal dir que estava compostat per una Junta Técnica del Estado formada per un president i diverses comissions: de Hacienda, Justicia, Industria, Comercio y Abastos, Agricultura y Trabajo Agrícola, Trabajo, Cultura y Enseñanza i de Obras Publicas y Comunicaciones. La funció de la Junta era estrictament la de procurar l'assessorament necessari al cap de l'Estat en la presa de decisions. Componien també la nova

administració la Secretaría General del Jefe del Estado i la Secretaría de Relaciones Exteriores, encarregada aquesta última de la diplomàcia i de la propaganda; un Gobernador General, alt càrrec dedicat a la governació civil de tota la "Zona Nacional", i, per als afers exclusivament militars, existia la Secretaría de Guerra i la Inspección General del Ejercito (65). Tot i que les persones designades per dirigir aquests organismes eren majoritàriament militars de carrera o bé civils triats per la seva qualificació tècnica, també n'hi havia amb adscripció política partidària.

Tant entre els militars com entre els civils "polítics" que nodrien aquest aparell els alfoncins aconseguiren una bona posició. Així, els dos presidents que tingué la Junta Técnica fins a la seva dissolució a principis del 1938 -els generals Dávila i Gómez Jordana- eren de simpaties monàrquiques. I dels tres presidents de comissions que tenien adscripció política concreta dos eren alfoncins -Andrés Amado (Hacienda) i José María Pemán (Cultura y Enseñanza)- i el tercer era carlí -Bau-, ja que aquest últim continuà al front dels assumptes industrials i comercials (la comisión de Industria, Comercio y Abastos, específicament), com havia fet en l'època anterior en crear-se la Junta Técnica (66). Per tant, i tenint en compte el que hem dit fins ara, queda palès que des de començaments de la guerra - i també després, arran de la formació del primer govern de Franco el gener de 1938- Renovación Española fou la força política més ben situada en els aparells de govern de l'Espanya sublevada, compensant d'aquesta manera la seva petitesa com a organització

i la baixa presència d'unitats combatents alfonsines en els fronts de guerra (67).

L'actuació política dels membres de Derecha de Cataluña-Renovación Española refugiats a "Zona Nacional" en el període anterior al Decret d'Unificació seguí a grans trets la del conjunt de l'organització estatal. En primer lloc, el fet de no disposar de "massa" afiliada els impedí realitzar el mateix tipus de contribució a l'esforç bèl·lic que feien en aquells temps la Comunió Tradicionalista i la Falange, és a dir, la formació d'unitats voluntàries de combatents. Per això membres de Derecha en edat militar ingressaren a l'exèrcit regular -aquest fou el cas del secretari general del partit alfonsí a Catalunya, José Bertrán Güell o d'Enrique García-Ramal Cellalbo (68)- o a les milícies de les altres organitzacions. En segon lloc, essent com era Derecha de Cataluña-Renovación Española un partit de notables amb gran incidència en medis burgesos, aristocràtics i de professionals liberals, la seva actuació destacà més que res en un sentit qualitatiu. Així, alfonsins catalans treballaren dins dels nous òrgans de govern creats a partir del començament de la guerra. A part de la ja citada intervenció en la comissió d'indústria de la Junta de Defensa Nacional, cal esmentar la col·laboració que importants alfonsins catalans prestaren a la Secretaria General del Estado mitjançant l'organització i direcció d'una "oficina d'informació" catalana (de fet, probablement, un veritable servei d'informació) que funcionà durant el 1937 (69). Els responsables d'aquest servei foren Santiago Torrent Buxó, un jove advocat barceloní que havia

estat vice-president segon de Derecha i vàries vegades candidat a les llistes del partit durant la República (70), i Emilio Matalonga, un terrassenc que posteriorment, durant els primers anys de la postguerra, i precisament per la utilització de les informacions aconseguides per mitjà de la "oficina", destacaria a la seva ciutat com el director d'una duríssima repressió (71). A més a més, els catalans de Renovación, moguts per l'interès en afirmar la seva existència a "Zona Nacional", organitzaren un local del partit a la ciutat d'aquella zona on hi havia la major colònia catalana refugiada, és a dir, a Sant Sebastià (72). Amb aquesta iniciativa perseguien el mateix objectiu que els cedistes: aconseguir que se'ls tingués en compte com a personal polític a l'hora de la conquesta militar.

Entre els membres de Derecha de Cataluña de l'Espanya "Nacional" tingué continuïtat el matís intern en tendències que ja hi havia dins l'alfonsisme els anys anteriors al conflicte. El corrent que en l'època republicana havia seguit la línia de Goicoechea a Barcelona, la més conservadora en sentit estricte, representada, com hem explicat en el capítol anterior, per homes com el baró de Viver o el comte del Montseny, veia la guerra com el primer pas cap una nova Dictadura, és a dir, cap un règim que de manera semblant al de Primo de Rivera seria conservador, tancadament antiregionalista i només moderadament interventor en les qüestions econòmiques. Un estat amb la instauració del qual els dos "notables" esmentats podrien recuperar els càrrecs de govern a nivell municipal i provincial que havien perdut el 1930 (73).

Per la seva banda, els antics seguidors catalans de Calvo Sotelo i del Bloque Nacional, tot i partir igualment de postures extremadament conservadores, estaven més oberts a fórmules "noves" de govern, més amb sintonia amb les tendències del moment, com era un major grau de direcció estatal de l'economia. Com havia dit el seu líder, el nou estat a construir havia d'ésser "autoritario, comprensivo, totalitario (...) capaz de coordinar a los patronos y a los obreros, reprimiendo los abusos del capitalismo, sobre todo del capitalismo financiero". Un cop aconseguit, s'hauria d'instaurar la monarquia (74). El màxim representant d'aquesta tendència passà a ésser durant la contesa Aurelio Joaniquet, l'home que dirigia el centre alfonsí de Sant Sebastià. L'activitat del calvosotelista mostra un nou factor de diferenciació interna ja que el seu interès pel treball d'organització (amb la creació del centre) a la ciutat més poblada de refugiats contrasta amb l'actitud de Viver i Montseny residents a Sevilla i allunyats d'aquests tipus de tasques. Viví també a la capital andalusa Alfonso Sala, l'home que havia donat suport a Calvo Sotelo a Catalunya els dos últims anys del període republicà. Ara bé, el comte d'Egara en aquest període, tot i conservar una gran autoritat dins l'alfonsisme i tenir algunes intervencions polítiques de caràcter privat (75), era ja, amb setanta quatre anys, més que res una figura de prestigi.

Comparant l'actuació a "Zona Nacional" dels dos sectors alfonsins catalans en el període anterior al Decret d'Unificació, es fa clar que foren els calvosotelistes els més actius i els que

obtingueren la posició més influent: amb un fort ascendent dins la Junta de Defensa Nacional i la Junta Tècnica del Estado d'homes d'"Acción Española" i controlant el centre de "Derecha" a Sant Sebastià, estaven molt per davant d'un Rumeu i d'un Milá que semblen inactius. No obstant, com veurem en el capítol quart d'aquest treball, durant el 1938 la situació entre els dos corrents interns s'equilibraria.

Un cas específic dins els catalans de Renovación fou el d'Eduardo Aunós Pérez, l'ex-ministre de Treball de la Dictadura de Primo de Rivera que en el seu període de gestió havia implantat un esbós de sistema corporatiu. Aunós havia viscut a París durant tot el període republicà, tot i ésser amnistià el 1934 de la seva condemna en el procés de responsabilitats de la Dictadura. Des d'allí havia col·laborat en la revista "Acción Española", sobretot en temes relacionats amb el corporativisme (76). Iniciada la guerra, l'antic ministre continuà residint a França i sol·licità -a finals del 1936- a la direcció estatal de F.E. de las J.O.N.S., la "Junta de Mando provisional" que presidia Manuel Hedilla, l'ingrés a l'organització feixista. D'aquesta manera, i coherentment amb la seva trajectòria de defensa de la regulació corporativa de les relacions de treball per l'Estat, Aunós s'acostava a la força política que amb major radicalitat demanava l'establiment d'un sistema d'aquest tipus a l'Espanya sublevada. El relatiu allunyament de l'ex-ministre de la resta d'alfonsins que aquesta presa de posició implicava tenia precedents en la seva pròpia història política: el 1930, i com a fruit de la preocupació pel tema corporatiu, Aunós havia

creat un fantasmagòric Partido Laborista, mentre la resta dels seus correligionaris formaven i nodrien la Unión Monárquica Nacional (77). La direcció de Falange, en la reunió que celebrà a Salamanca el 8 de gener de 1937, acceptà la sol·licitud de l'antic ministre i el nomenà "Representante de Falange Española en París, Suiza y Bélgica y Jefe de la Oficina que se instale en París" (78). Posteriorment, en el IV Consejo Nacional falangista, celebrat els dies 18 i 19 d'abril d'aquell mateix any 1937, Aunós seria confirmat per Hedilla -just aleshores elegit "Jefe Nacional" de Falange- com a cap del moviment a França, a més d'ésser designat consejero nacional (79).

El ràpid ascens d'Aunós dins de la Falange s'explica per la necessitat per part d'aquesta organització de comptar amb personalitats polítiques conegudes entre els seus afiliats en uns moments en què s'estava plantejant internament la possibilitat d'accedir al govern de l'Estat (80). Altrament, l'interès falangista d'Aunós durant la guerra era un reflex tardà de la bona relació que havia tingut en el passat amb José Antonio Primo de Rivera. Aquesta relació, iniciada quan Aunós era ministre en el Directori presidit pel pare del fundador de F.E. i que s'havia mantingut durant la República (81), estava basada en el comú interès pels temes corporatius i en l'admiració que sentien ambdós pel règim feixista italià (82). La relació era ben distinta de l'existent entre un altre ex-ministre de la Dictadura -Calvo Sotelo- i José Antonio Primo de Rivera, molt hostil per part d'aquest últim (83). Aunós, amb la seva designació com a conseller de F.E. de las J.O.N.S., esdevenia teòricament el

català amb major "jerarquia" falangista del bàndol insurgent. No obstant, el que poques hores després d'acabat el IV Consejo es decretés la unificació, va treure tota possible virtualitat al fet (84).

4.- La Comunió Tradicionalista.

La Comunió Tradicionalista fou la força política més important entre els refugiats catalans a "Zona Nacional" en el període anterior a la unificació. Tant per l'amplitud de l'afiliació amb què arribà a comptar com pel prestigi que li atorgava el tenir situat en un alt càrrec dels òrgans de govern del naixent Estat un dels seus "notables", Joaquín Bau Nolla, podem afirmar que la carlina fou la força hegemònica entre la colònia catalana refugiada a territori "nacional".

L'establiment del carlisme català a l'Espanya rebel es produí poc temps després de començada la guerra, el mes d'agost de 1936. Per aquella època arribaren a Pamplona dos membres de l'antiga direcció de la Comunió del Principat -la Junta Regional-José María Cunill Postius, cap regional de requetés (85), i el que havia estat cap màxim els anys 1934 i 1935, Mauricio de Sivatte i de Bobadilla. Ambdós eren els primers caps que havien pogut sortir de Catalunya fugint d'una repressió revolucionària que estava afectant durament al tradicionalisme (86). Amb Cunill i Sivatte les autoritats estatals del partit constituïren una primera prefectura catalana a la qual

encarregaren seguidament la reconstrucció de l'organització entre els refugiats (87). A partir d'aquest primer nucli rector, ampliat en els mesos posteriors amb altres antics membres de la Junta Regional arribats, el cap-delegat de la Comunió, Manuel Fal Conde, formà la que seria la direcció definitiva del carlisme català a "Zona Nacional" durant la guerra, la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña (88).

Segons el decret pel qual es creava, la Comisión havia d'atendre "[a] cuanto se refiera a la Región Catalana, como reclutamiento de Requetés, organización de los mismos, atenciones de los 'Tercios' constituidos y de aquellos otros que puedan formarse", així com ocupar-se "[de la] captación de catalanes para la Comisión Tradicionalista, designando a tal efecto, delegados en aquellas ciudades, tanto nacionales como extranjeras, en donde se considere oportuno" (89). En el decret es feia també esment a les persones que havien de regir l'organisme. Com a president es designava a José Maria Anglès Civit i com a vocals, a part dels ja citats Sivatte i Cunill, a José Brú Jardí, Salvador Bonet Olivet i Salvador Framis Aymerich. Posteriorment passarien també a formar-ne part Agustín García-Díe i altres membres de l'antiga Junta catalana com Ramón Gassió Bosch i José Prat Piera (90).

La creació de la Comissió catalana s'inserí dins de l'àmplia reorganització de la Comunió ordenada per Manuel Fal Conde poc temps després del començament de la guerra, el 28 d'Agost de 1936. Aquesta reforma tenia com a objectiu, en primer

lloc, adaptar les estructures del partit a la nova conjuntura bèl·lica. Amb aquesta finalitat es suspengueren de llurs funcions totes les prefectures i òrgans col·legiats regionals, provincials i locals existents fins aleshores i foren substituïdes per nous òrgans unipersonals -els comissaris- i col·lectius -les "juntas de guerra" provincials- que havien de permetre enfrontar les noves tasques de la Comunió. Al nivell més alt i per regir el conjunt de l'organització es creà la Junta Nacional de Guerra Carlista que presidia el mateix Fal Conde. És en la composició d'aquest últim òrgan on es pot apreciar el segon objectiu de la reorganització que comentem. En efecte, la Junta Nacional estava estructurada com si d'un govern estatal es tractés. Cada un dels seus vocals encapçalava una mena de ministeri. N'hi havia un per als assumptes de guerra, dedicat a l'atenció de les milícies carlines; un altre per als "afers polítics", el titular del qual era el comte de Rodezno, l'home que Fal Conde havia substituït el 1934; un per a gestions exteriors i altres de Propaganda i Premsa, d'Investigació i Informació i d'Afers Religiosos (91). Si amb la reorganització en general Manuel Fal Conde buscava l'adaptació del partit a la conjuntura bèl·lica (alhora que reafirmava la individualitat del carlisme dins la conjunció "nacional" (92)) en la formació de la Junta s'aprecia la seva voluntat de preparar el carlisme per a futures tasques de govern, en la perspectiva d'assolir la monarquia tradicional. Aquest era per a ell l'objectiu últim de la guerra.

Quan un mes després de decretada aquesta reforma, el 28 de

setembre de 1936, es produí la mort a Viena del pretendent carlí D. Alfons Carles de Borbó, Faí Conde fou confirmat com a Cap-Delegat i president de la Junta per D. Francesc Xavier de Borbó-Parma i Bragança, successor de l'anterior "monarca" amb el títol de regent (93). En la designació de D. Xavier -com seria conegut pels carlins a partir del seu nomenament- havia influït en primer lloc l'extinció de la dinastia carlina, ja que ni D. Alfons Carles ni el seu predecessor i nebot, D. Jaume, havien tingut descendència. En segon lloc, era conseqüència del fet que el vell pretendent havia exclòs de la successió l'altra branca de la família Borbó -la d'Alfons XIII i els seus descendents- a causa del seu rebuig a negar la legitimitat d'Isabel II com a reina d'Espanya. Forçat a recórrer a una altra branca de la dinastia per nomenar successor, D. Alfons Carles elegí un dels seus nebots de la família Borbó-Parma. Ara bé, tot i que abans de morir l'anterior "monarca" mostrà les seves preferències per una futura proclamació de D. Xavier, no s'atreví a designar-lo com a nou rei directament sinó tan sols com a regent. El canvi dinàstic que havia realitzat era de tal entitat que deixà la qüestió del nomenament reial en mans d'unes futures corts a reunir després d'instaurada la monarquia "legítima" (94). Altrament, la institució de la regència significava la continuació de la política d'intransigència i de tancament als acords dinàstics amb els alfonsins que havia caracteritzat la prefectura de D. Alfons Carles i del seu representant a Espanya, Faí Conde. Per tant era lògic que Faí Conde conservés els seus càrrecs en el moment que el regent començà a exercir com a tal, a mitjans del mes d'octubre següent. Per contra, el sector del

carlisme encapçalat pel comte de Rodezno, partidari dels acords amb l'altra branca dels Borbons espanyols, tornava a quedar relegat dins dels òrgans estatals de la Comunió.

Un cop ratificat en la màxima prefectura, Fal Conde continuà la reestructuració del carlisme. En el mes de novembre de 1936 creà un nou departament de la Junta Nacional de Guerra, el de la Obra Nacional Corporativa, dirigit per José María Arauz de Robles i encarregat del desenvolupament d'una àmplia organització corporativa a partir dels diversos sindicats i unions gremials tradicionalistes existents a la "Zona Nacional". Amb la formació de la O.N.C. els carlins pretenien posar una de les bases -la referida a la regulació de les relacions de treball- de la monarquia que volien instaurar (95).

La creació de la Comissió catalana el desembre de 1936, en formar part de la reestructuració de la Comunió esmentada, tenia els mateixos objectius que l'altra. Així, per una part, venia a donar una coherència organitzativa tant combatent com de reraguarda als carlins i als simpatitzants del partit refugiats a "Zona Nacional". Per l'altra, buscava la construcció d'una organització capaç d'actuar en el territori català un cop fos conquerit militarment, preparant el terreny per a una possible acció de govern o de participació en responsabilitats d'aquesta mena.

Denominada "Comisión" i no "Junta de Guerra" ben

probablement pel seu caràcter específic d'òrgan extraterritorial, la direcció carlina catalana de "Zona Nacional" comptà amb el suport i la consideració de les autoritats tradicionalistes estatals. Cal tenir en compte que a Catalunya existia abans del començament de la guerra una de les primeres organitzacions carlines de tot l'Estat, possiblement només superada en efectius per la navarresa i la basca. Aquest suport superior fou fonamental, ateses les condicions en que s'havia de desenvolupar la Comunió catalana a "Zona Nacional", actuant fora del seu territori, mancada de la majoria dels seus militants i sense disposar dels mitjans (econòmics, d'infraestructura, etc.) que havia gaudit anteriorment. Una prova de la importància que es concedia als catalans dins del partit general fou el nomenament d'un dels seus vells "notables" -probablement amb un caràcter més que res honorífic-, el barceloní Bartolomé Trias Comas (96), inspector de la Junta Nacional de Guerra (97). De la mateixa manera, el pes dels carlins catalans prop de la prefectura de l'organització devia ésser ben considerable si tenim en compte que el secretari de Fal Conde era un "impetuós mossèn Surià" i que, Arauz de Robles, tenia de col·laborador en l'establiment de les bases de la O.N.C. a un català, Martí, i de secretari particular a un altre, Martiriano Llosas (98); o que l'antic regidor jaumí de Barcelona, Juan Bautista Viza Caball, publicués, amb un pròleg d'Arauz, les seves conferències radiades des de "Radio Castilla" de Burgos sobre "La organización social de la España Nueva", a principis del 1937. Que hi hagués una forta empremta catalana sobre la nova organització corporativa tradicionalista no ens ha d'estranyar si recordem que fou al

Principat on van néixer, de la mà jaumina, els Sindicats Lliures. Un altre àmbit amb considerable influència catalana fou el de la propaganda. A l'oficina de premsa de la Junta de Defensa Nacional de Burgos, dirigida pel periodista Juan Pujol, hi col·laboraven Viza i el filòleg i simpatitzant del carlisme mossèn Antoni Griera. Quan, a finals del 1936, el general Millán Astray féu traslladar l'oficina de premsa a Salamanca i la posà sota les ordres d'Ernesto Giménez Caballero, una part dels seus components, amb Viza i Griera entre ells, creà un nou servei de premsa d'adscripció política carlina i preparà l'edició del setmanari "Domingo", que apareixeria a Sant Sebastià. En aquest mateix ordre de coses fou també un carlí català, el canonge Vilaseca, el que, junt amb mossèn Miquel Rossell i els senyors Rivera, Clausellas i Baygual editaven la popular revista infantil tradicionalista "Pelayos", editada també a Sant Sebastià. El pes dels carlins catalans dins la Comunió i a l'Espanya "Nacional" no era, doncs, gens menyspreable.

Tornant a l'anàlisi de la Comissió cal dir que a nivell polític els nomenaments fets per Fal Conde per regir-la signifiquen, en línies generals, una continuïtat respecte de l'orientació dominant de la Junta Regional catalana del període republicà. En aquells anys, després de la mort de D. Jaume i de l'accés a la prefectura de la Comunió de D. Alfons Carles, el carlisme català, com el de la resta d'Espanya, s'havia reunificat. Per això s'hi arrengheraven tant els antics jaumins -els homes que havien practicat una política d'apropament i de col·laboració electoral amb la Lliga- com els sectors dissidents

espanyolistes que, per la seva banda, tenien un passat de col·laboració amb la Dictadura i de participació junt amb els alfonsins en la Unión Patriótica. També havien reingressat a l'organització els ultracatòlics integristes. La Comunió catalana havia seguit durant el període 1931-1936 una trajectòria autònoma, equidistant tant de la Lliga com de l'alfonsisme, encara que la posició dominant de la primera a nivell electoral havia fet inclinar el carlisme, a nivell de participació en els comicis, cap a una reanudació de la vella tradició d'entesa amb el catalanisme conservador. Aquesta línia autònoma s'havia manifestat igualment en el seu rebuig d'arribar a acords amb els alfonsins que anessin més enllà de l'estricta àmbit electoral. Per aquesta raó els carlins catalans no havien acceptat la proposta de Renovación Española de formació del Bloque Nacional a Catalunya. Aquesta orientació independent també s'havia manifestat en els seus treballs de preparació d'un alçament antirepublicà propi, específicament carlí. Els capdavaners d'aquesta política havien estat els caps regionals del 1934-35 i del 1936, Mauricio de Sivatte i Tomàs Caylà respectivament, homes coincidents a grans trets amb la línia del cap-delegat de la Comunió, Manuel Fal Conde. Per contra, el sector més obert a la col·laboració amb altres forces antirepublicanes i d'arribar a acords dinàstics amb l'alfonsisme estigué en minoria a Catalunya. Representat per Joaquín Bau, el diputat proper a Calvo Sotelo i al comte de Rodezno i pel propi germà de Rodezno, el comte de Valdehano, aquest corrent no aconseguí imposar llurs punts de vista. A "Zona Nacional" la diferenciació esmentada es manifestà igualment. Mentre la Comisión estigué controlada pels

partidaris de l'autonomia de la Comunió, l'altre sector en romangué exclòs. Si homes com el segon de Caylà, Cunill, des del seu càrrec de cap regional de requetès, o l'antic cap regional, Sivatte, formaven part de la direcció carlina, Bau, en canvi, no hi era.

Significativament l'ex-diputat trobà una millor ubicació política junt als monàrquics alfonsins i dins dels organismes de govern del naixent Estat insurgent on, com sabem, presidí la Comisión de Industria de la Junta de Defensa Nacional i, posteriorment, la de la Junta Técnica del Estado. Des d'aquests càrrecs, i coherentment amb la seva antiga adscripció a la política del "Bloque", el tortosí intentà convertir-se en el màxim representant de la Catalunya "Nacional", és a dir, del conjunt dels refugiats catalans en territori franquista (99). Amb aquest objectiu mantingué relacions cordials amb totes les forces polítiques i amb moltes personalitats catalanes que hi residien. Ara bé, és clar que la política personal de Bau xocava amb la de la Comisión, implicada majoritàriament amb Fal Conde i amb la lluita per la consecució de l'Estat carlí i per tant gens partidària dels acords amb forces que poguessin desvirtuar el programa legitimista. No ens estranyarà, així, que l'antic diputat no formés part de la prefectura carlina catalana. Tanmateix, tot i la seva separació, mantingué relacions amb la Comissió (100). Per a ell eren fonamentals dins la seva estratègia, mentre que per a la direcció catalana era interessant el disposar tant d'un canal de comunicació directa amb les noves autoritats com del prestigi que li donava el tenir en les seves

files la més alta autoritat catalana de "Zona Nacional".

L'organització carlina catalana tingué un notable creixement al territori "nacional" en el primer any de la seva existència. En un document elaborat poc temps després de decretar-se la unificació, la Comisión afirmava enquadrar al voltant de cinc mil cinc-cents refugiats, una xifra que doblava els efectius de l'altra gran partit, la Falange (101). Aquesta puixança s'ha d'entendre en primer lloc en relació amb el fet que la Comunió era ja abans de la guerra l'organització més nombrosa de l'extrema dreta del Principat, amb trenta-cinc mil homes afiliats (102). Una part d'aquests en iniciar-se el conflicte bèl·lic hauria fugit de Catalunya i hauria ingressat de bell nou en l'organització de "Zona Nacional". Però també s'ha de relacionar la importància del carlisme entre els refugiats i en major mesura pel fet d'ésser, el tradicionalista, el moviment amb un ideari més catòlic, conservador i "català" i per tant amb major capacitat d'atracció sobre una massa de residents majoritàriament -en els primers temps de la guerra- de classe alta i mitja-alta. Aquests trets programàtics, pel contrari, no apareixien amb claredat en l'ideari falangista, l'altra possible opció majoritària, que es mostrava, en la seva propaganda, com un moviment "revolucionari", agressivament antiautonomista i que no posava èmfasi en la religió. Fou per tant el programa el factor fonamental gràcies al qual el tradicionalisme arreplegà un nombre considerable de refugiats. Molts d'ells no havien militat anteriorment a cap partit polític però el fet de viure la revolució, la guerra i l'exili els havia mobilitzat. Estaven

disposats a col·laborar amb els insurgents des d'una plataforma política i escolliren la carlina. Al costat d'aquest contingent hem de situar d'altres sectors també ingressats, però que tenien una major grau de politització, en funció de llurs anteriors militàncies. Aquests serien els casos dels procedents de la Lliga, de la A.P.C. o dels antics socis dels partits dinàstics, liberal i conservador (103) que ingressaren a la C.T. en l'època que tractem.

El carlisme català estava extès per la majoria de ciutats on residien els refugiats. Basada la seva prefectura primer a Saragossa i després a Sant Sebastià (104), comptà amb delegacions a Pamplona, Fuenterrabia, Irun, Burgos, Mallorca i Sevilla (105). Internament l'organització, amb els seus departaments militar, d'informació, O.N.C., propaganda, etc., reproduïa a nivell regional l'estructura de la Junta Nacional de Guerra. Com aquella, estava orientada en bona part envers l'esforç de guerra i oferia moltes possibilitats d'enquadrament als afiliats. Iniciarem la nostra anàlisi de l'estructura de la Comunió catalana per la secció militar. Aquesta era l'encarregada de la formació i del manteniment tant d'una unitat combatent pròpia, el Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat, com d'un Requeté Auxiliar con servicio de armas (106). Aquest últim permetia que afiliats carlins fora d'edat militar participessin en tasques de vigilància de fronteres i realitzessin tasques d'ordre públic a la reraguarda. D'aquesta manera podien estar mobilitzats a través del carlisme tant els joves en edat militar com també homes més grans. Per tot això, els tradicionalistes

catalans comptaven durant el 1937 amb quasi un miler d'afiliats enquadrats a terços de requetés combatents o a l'Exèrcit regular i amb cinc-cents requetés auxiliars. L'altra organització important en efectius entre els refugiats -la Falange-, en canvi, en no tenir una secció equivalent a la del Requeté Auxiliar, ben probablement reduí les seves possibilitats d'enquadrament. Pel contrari, comparant els efectius totals i combatents de carlins i de falangistes catalans, com fem al Quadre número 1, es pot observar com la F.E., amb uns efectius totals que només representaven la meitat dels tradicionalistes, gaudia d'un nombre no gaire inferior d'afiliats en unitats als fronts (107). Igualment es pot veure que la proporció de membres combatents pel que fa al conjunt de cada un dels dos moviments era molt més baixa a la Comunió que a la F.E.:

QUADRE NUM. 1. EFECTIUS COMBATENTS DE LA COMUNIO TRADICIONALISTA CATALANA I DE F.E. DE LAS J.O.N.S. A "ZONA NACIONAL" (1937) COMPARATS AMB EL TOTAL D'AFILIATS A AMBDES ORGANITZACIONS.

Comunió Tradicionalista.

Efectius totals: 5.450.
 Enquadrats a l'exèrcit regular: 400.
 Enquadrats a unitats de requetés no catalanes: 300.
 Enquadrats al terç català: 250.
 Total d'afiliats en unitats de combat: 950.
 Proporció combatents/afiliats: 17'43 %.

F.E. de las J.O.N.S. de Catalunya.

Efectius totals: 2.350.
 Enquadrats a l'exèrcit regular o a altres unitats combatents: 500.
 Enquadrats a les centúries falangistes catalanes: 250.
 Total d'afiliats en unitats de combat: 750.
 Proporció combatents/afiliats: 31'91 %

 Font: Elaboració pròpia (108).

La diferència percentual observada indica el major nombre de joves en edat militar presents dins l'organització falangista (109), però també mostra, a la inversa, la major presència d'homes grans, dones i nens dins la Comunió. Com veurem més endavant, els carlins disposaven de seccions específiques per enquadrar aquests últims sectors, cosa que no passava en l'organització falangista, excepte en el cas de la Sección Femenina.

Respecte de la unitat militar carlina catalana, el Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat, ja hem dit que en el període que tractem en aquest capítol agrupà uns dos-cents

cinquanta voluntaris (110). Si pensem en el tipus d'unitat que era (un terç, equivalent en l'exèrcit regular a un batalló) el seu baix nombre de components la convertien en la més pobre en efectius de les de la seva classe (111). La seva formació i reclutament començaren a principis de setembre del 1936 a Saragossa (112), potser pel fet d'ésser la zona de guerra que tenia el front més proper a Catalunya. En fou nomenat cap el capità retirat, habilitat per a comandant, Enrique de Monteys Carbó (113). A mitjans del 1937 la unitat constava de plana major (a Saragossa), una petita secció alpina destacada al front nord d'Aragó (a Panticosa), i de dues companyies estacionades en actitud defensiva al poble de Codo, al front central d'Aragó i a cinc quilòmetres de Belchite (114). Com la majoria de les unitats de milícies el terç estava destinat a "cobrir front" més que a participar en accions ofensives. De fet, excepte una petita escaramussa en què es veié implicat (115), no tingué en el primer any de la guerra -i contràriament al que passaria en els anys posteriors- cap actuació destacada. La inactivitat en que romania la unitat provocà que alguns dels seus components demanessin la baixa buscant noves destinacions amb més gran activitat bèl·lica (116).

Tornant a l'estructura de l'organització carlina catalana cal esmentar que comptava, a banda dels requetés, amb d'altres seccions (117) la funció de les quals estava relacionada amb la conjuntura de guerra. Aquestes eren la de suport al requeté - amb serveis de reclutament a Espanya i a l'estranger, intendència, transports, sanitat, infermeres i capellans; i

també, destacadament, la de Investigación e Información. Aquesta última combinava les tasques de informació militar amb la recopilació de dades amb vista a la repressió que s'hauria d'exercir un cop es conquerís el territori. Les seves fonts eren les informacions subministrades pels refugiats, els buidatges de la premsa catalana republicana i estrangera, els interrogatoris de presos i l'ús dels serveis d'enllaços i d'informadors que tenia situats a l'interior de Catalunya. Els informes obtinguts es passaven, si tenien interès militar, directament a l'Estat Major de Salamanca o al servei d'intel·ligència. Les referides a "Comités rojo-separatistas, significados frentepopulistas, actuaciones de elementos vergonzantes o aprovechadamente izquierdistas, los desmanes por ellos cometidos, etc", per la seva banda, o bé s'arxivaven a l'espera de l'entrada a Catalunya o bé es passaven a les auditories de guerra, a la "Comisión de Presos y Evadidos" o a la policia. Amb les dades reunides, a més, els tradicionalistes catalans confeccionaren un important arxiu "constituído por muchos miles de fichas, casi todas de primera fuente [sic]" del qual, com veurem en el proper capítol, en lliurarien còpia al ministre de Orden Público del primer govern de Franco, general Severiano Martínez Anido.

La feina de la secció d'informació és una mostra de l'orientació global de la Comisión envers l'objectiu de participació en una futura tasca de govern a Catalunya. Tasca que, com hem dit, s'inseria dins del projecte del partit estatal d'implantació d'un nou Estat totalment o parcialment carlí. Aquest és el sentit que tenia la preparació de la repressió i

també l'existència dins l'organització catalana de seccions com: Base de la organización de la vida en Cataluña o la Obra Nacional Corporativa (118). La primera treballava en la confecció d'un fitxer d'afiliats carlins i de persones afectes al Movimiento "con sus profesiones y aptitudes" ordenat per localitats, segurament destinat a preparar el proveïment de càrrecs de govern d'àmbit local o provincial. La O.N.C., en canvi, havia creat una bossa de treball per als refugiats i elaborava un altre fitxer, aquest de tipus professional, "no sólo de afiliados sino de todos los catalanes conocidos, y de sus industrias con su respectivo censo obrero" que, amb la tasca de preparació doctrinal i d'organització que realitzava, havia de servir per forjar l'establiment d'una àmplia organització corporativa a Catalunya després de la seva conquesta.

Com ja hem avançat, una part de l'èxit de la Comunió entre els refugiats es basà en el fet que organitzativament oferia diverses seccions i serveis adaptats a la realitat de la colònia catalana i dels quals estava mancada la seva competidora falangista. Així, a més de l'esmentat requetè auxiliar, la Comisión comptava amb altres departaments amb importants possibilitats de captació d'afiliats com eren els de Socorro al Refugiado, que brindava a la colònia catalana des de serveis jurídics a atenció mèdica passant per bosses de treball, pisos i ajuts econòmics (119) i l'organització infantil, els Pelayos. A més a més completaven l'organigrama de la Comisión altres departaments com l'organització femenina -les Margaritas-, dedicada o bé a realitzar feines d'infermeria als hospitals de

la Comunió i de l'exèrcit regular o bé a la confecció d'uniformes i d'ornaments eclesiàstics; i la de Propaganda y Prensa, que, tot i no comptar amb cap periòdic específicament portaveu de la Comissió -al contrari del que passava en el cas dels falangistes catalans- aprofitava la xarxa de diaris carlins de la "Zona Nacional", alguns d'ells com hem vist fundats per catalans, per difondre els seus comunicats (120).

La política de Fal Conde de preparació del partit per a futures tasques de governament i de reafirmació de la personalitat del carlisme dins del bàndol nacionalista rebé un fort cop a principis de desembre del 1936 quan el cap-delegat fou expulsat pel general Franco de "Zona Nacional" i hagué d'establir-se a Portugal (121). El fet, produït arran de l'intent de creació -com un aspecte més d'aquella orientació- d'una acadèmia militar específicament carlina, palesava la voluntat del cap de l'Estat de no tolerar cap tipus de qüestionament de la seva prefectura i menys en les qüestions militars. Però també significava l'allunyament d'un home "difícil" en la perspectiva de la futura formació d'una força política única per unió de totes les existents a "Zona Nacional", com era probablement, ja per aquelles dates, un dels objectius del "Generalísimo" (122). Amb la creació del partit únic el cap de l'Estat eixamplaria l'àmbit del seu poder i acabaria amb la pluralitat de partits i de líders polítics, esdevenint l'àrbitre absolut de la situació. De fet el seu primer pas en aquest sentit fou el decret del 20 de desembre de 1936 pel qual les milícies voluntàries de les distintes organitzacions polítiques es posaven sota la

dependència de les autoritats militars, es subjectaven a l'ordenament jurídic castrense i passaven a ésser comandades per caps i oficials professionals (123). Amb aquesta "militarització", forces com la Falange i la Comunió quedaven mancades del control que fins aleshores havien exercit sobre les seves unitats combatents -nomenant els caps i fins i tot, de vegades, canviant la ubicació de les unitats quan ja eren als fronts- i, sobretot, perdien l'única possibilitat (segurament només teòrica) de resistir a la seva probable desaparició com partits independents. El següent i definitiu pas de Franco en el camí de la constitució d'una força única -el decret pel qual s'ordenava la fusió de tots els partits- trigaria més temps en concretar-se.

La idea d'una unificació dels partits "nacionals" era coherent amb el caire antidemocràtic i antiparlamentari tant del nou règim que s'estava creant com amb la ideologia de les organitzacions que li donaven suport. Ho era també amb la necessitat de donar una imatge d'unitat política de cara a l'estranger i, en especial, als aliats feixistes. De la mateixa manera la idea tenia partidaris dins de tots els partits i entre la població en general. Potser la força política que hi estava més interessada era l'alfonsina, que veia en la formació d'una nova organització la manera d'ampliar el seu àmbit d'influència i de superar la situació minoritària en què es trobava en comparació als altres partits. Per aquesta raó ja a finals del mes d'octubre de 1936 l'ex-líder parlamentari de Renovación Española Antonio Goicoechea havia demanat des d'un article de

premsa la formació amb els partits existents d'"un frente patriótico como el que existe (...) en el campo de batalla" (124). També dins la Falange hi havia postures favorables a la unió. Caps de simpaties alfonssines, com el responsable de la prefectura territorial andalusa i membre de la direcció del moviment Sancho Dávila o altres ingressats a partir del començament de la guerra com Pedro Gamero del Castillo i José Luis Escario, sollicitaren a principis del 1937 -per encàrrec de Manuel Hedilla Larrey, el màxim dirigent del partit (125)- l'obertura de converses entre la Falange i la Comunió amb vista a propiciar una unió voluntària. Amb aquesta iniciativa els falangistes buscaven avançar-se al que ja en aquells moments (primers mesos del 1937) es veia com inevitable, és a dir, la unificació dictada des del poder de l'Estat. En el curs de les negociacions, que efectivament es celebraren el mes de febrer de 1937 a Portugal i en les quals participaren per part carlina D. Xavier, Fal Conde, Rodezno i altres notables, els falangistes citats proposaren l'absorció de la Comunió per la F.E. i la delegació de la prefectura de D. Xavier en els òrgans de govern del nou moviment unitari. A canvi oferien la promesa de la futura instauració d'una monarquia tradicional (126). Si bé l'oferta falangista no concretava la persona del futur monarca era a l'aire la possibilitat que fos D. Joan.

Els oferiments falangistes eren contemplats amb simpatia pel sector de la Comunió que seguia el comte de Rodezno. L'aristòcrata navarrès i els seus partidaris -entre els quals es comptaven la majoria dels afiliats de l'organització de Navarra-

consideraven que el règim catòlic, antiliberal i antiesquerrà que s'estava edificant a "Zona Nacional" des del començament de la guerra suposava el compliment de la major part dels objectius històrics de la Comunió. Com per una altra part la dinastia "legítima" s'havia extingit amb la mort de D. Alfons Carles, veien la solució "joanista" viable si el fill de D. Alfons XIII acceptava els principis tradicionalistes. Per a ells, a més, una unificació de les dues principals forces polítiques i l'adopció pel nou partit de l'ideari monàrquic seria un factor de pes a esgrimir davant Franco de cara a la instauració de la monarquia (127). Ara bé totes aquestes expectatives es frustraren a partir del moment que les conversacions de Lisboa acabaren sense acord. La causa en fou la postura mantinguda per D. Xavier, Fal Conde i llurs partidaris que, si bé acceptaven la idea d'una unificació avançada l'admetien només per un temps limitat, fins al moment de la consecució de la monarquia tradicional. Segons els seus punts de vista, la unió havia de fer-se sota les següents condicions (128): manteniment de la propaganda de cada partit; prefectura de D. Xavier del nou moviment i acceptació del seu paper fonamental en la qüestió de la designació del nou monarca; "declaració del règim monàrquic tradicional espanyol com a mitjà de reconstrucció nacional i de ràpida instauració"; i, per últim, dissolució del moviment unitari en instaurar-se la nova monarquia. Per tant, sense dir-ho clarament, eren contraris a una instauració en la persona de D. Joan, descendent de la dinastia "usurpadora". Per a ells, a més a més, la monarquia carlina era incompatible amb els descendents d'Isabel II, i també ho era amb l'existència de partits en general. El partit únic era vist

solament com un mal menor, acceptable per evitar la desnaturalització del Tradicionalisme que suposaria una unificació "per dalt". La nova força que ells acceptarien hauria de desaparèixer amb la consecució de la monarquia carlina. A partir d'aquest moment la representació popular passaria a exercir-se mitjançant els òrgans representatius (Corts orgàniques, corporacions, regions) del nou Estat (129).

Amb l'arribada a "Zona Nacional" del cunyat de Franco, l'antic diputat cedista Ramón Serrano Suñer -que esdevingué ràpidament el principal conseller en els assumptes polítics del cap de l'Estat- s'acceleraren els preparatius de la unificació per decret. Davant la imminència de la mesura el sector de la Comunió que n'era més procliu, el de Rodezno, conscient del mal efecte que feia al quarter general de Salamanca la postura reticent que mantenien Don Xavier i Fal Conde, impulsà la constitució d'un "Consejo de la Tradición" que servís per decantar l'organització cap una postura favorable a la creació del partit únic (130). Amb aquesta iniciativa, que de fet implicava la creació d'un nou òrgan decissori al marge dels canals orgànics establerts, es volia, per tant, col·locar el conjunt de la Comunió en una postura propícia als designis de Franco. La primera reunió del Consell -del qual en formaven part els comissaris provincials- es celebrà a Burgos el 22 de març i, com a fruit de les pressions dels pro-unionistes, es manifestà favorable a la unificació. Un cop finalitzada l'assemblea una delegació visità Franco, comunicant-li l'acord i manifestant-li la seva adhesió (131). Pocs dies després, el 19 d'abril de 1937,

el cap de l'Estat decretà finalment la creació del partit únic. Abans havia mostrat les línies generals del decret a alguns caps navarresos com Rodezno i d'altres, que l'acceptaren incondicionalment (132).

Per la seva banda D. Xavier i Fal Conde, contraris a l'ordre en qüestió i en la qual no hi apareixia cap garantia de la instauració de la monarquia tradicional, guardaren silenci (133). Sembla que existí un projecte de manifest de D. Xavier, segurament inspirat per Fal Conde, on es mostrava contrari a la mesura, però no s'arribà a publicar a causa de la pressió dels carlins navarresos (134). Coherentment amb la divisió de la Comunió, en designar-se des de la prefectura nacional del nou moviment, és a dir, pel mateix Franco, els representants del tradicionalisme en l'òrgan rector del partit únic -Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.- els càrrecs recaigueren en carlins de la tendència més militant en favor de la unificació, la navarresa. Així, formaren part del nou Secretariado Político el comte de Rodezno, el comte de la Florida, Arellano -tots ells de Navarra- i el comissari provincial de Logronyo, Mazón (135). Fal Conde, al contrari, tot i ésser Cap-Delegat de la Comunió, per la seva postura intransigent, fou exclòs de la direcció de F.E.T.. Per la mateixa raó, uns mesos després ell mateix rebutjà la seva designació com a conseller del primer Consejo Nacional de F.E.T. y de las J.O.N.S. (136).

La Comunió catalana fou contrària a la unificació

decretada. La trajectòria d'intransigència de la Junta Regional de Catalunya durant la República, especialment a partir del 1934, feia impossible que es veiés amb simpatia una mesura que suposava la desnaturalització de la Comunió i de l'ideari tradicionalista. Tanmateix, atès el caràcter imperatiu que tenia l'acte unificador, la direcció catalana l'hagué d'acceptar. però, amb un consentiment que -seguint les directrius de Fal Conde- buscava alhora mantenir al màxim l'autonomia de l'organització. Aquesta postura venia facilitada, a més a més, pel fet que les expectatives de creació del nou partit a Catalunya els eren molt favorables, tant si es comparaven els efectius dels partits catalans existents a "Zona Nacional" en el moment que es publicà el decret, com si es feia mirant el passat recent -l'època republicana- la preeminència de la Comunió sobre el falangisme era considerable. Per tant la nova F.E.T. y de las J.O.N.S. per Catalunya semblava que s'hauria de crear partint d'aquesta realitat. Veient un futur prometedor no resultava gaire difícil als tradicionalistes catalans "jugar" la unificació: com serien la força hegemònica dins del partit únic podrien orientar-lo cap als seus interessos.

D'aquesta manera, els carlins catalans es disposaren a mantenir a l'extrem la seva organització i a controlar el nou partit. Com veurem en el capítol següent l'acció política dels falangistes catalans frustraria el segon d'aquests objectius.

5.- F.E. de las J.O.N.S..

Si tenim en compte la seva trajectòria i configuració anterior, la F.E. de las J.O.N.S. catalana experimentà un canvi notable a "Zona Nacional" en el període comprès entre el començament de la guerra i la publicació del Decret d'Unificació. En efecte, durant els mesos que van des de l'agost de 1936 a l'abril de 1937, per primer cop en la seva història, el falangisme aconseguí tenir una incidència numèrica apreciable entre els catalans, tot i que aquesta es donés tan sols sobre la població refugiada al territori controlat pels militars rebels. Igualment, F.E. de las J.O.N.S. (137) tingué en l'època que tractem per primera vegada a l'abast l'assoliment del seu objectiu fonamental: dirigir la vida política catalana. Ara bé, no ho aconseguí. Hagué d'acontentar-se amb ésser la segona força política per darrera d'una Comunió Tradicionalista més potent, que la doblava en afiliats i que estava molt més ben situada dins dels aparells de l'Estat. El canvi fonamental en la correlació de forces -la consecució de la posició dominant per part de l'organització feixista- vindria més tard, quan, arran de la supressió del sistema de concurrència limitada de partits existent a l'Espanya "Nacional" que significà el Decret d'Unificació, la F.E. de Catalunya es convertí en l'únic partit legal i en l'únic representant polític dels catalans. Però, abans de veure aquesta transformació (a la qual és dedicat el proper capítol) cal estudiar llurs arrels en el període de la Guerra

Civil anterior al decret del 19 d'abril de 1937.

L'organització falangista catalana a "Zona Nacional" aparegué a principis de setembre del 1936 a Burgos (138), la ciutat castellana que exercia el paper de capital "de facto" de l'Espanya "Nacional" pel fet d'ubicar-se allí la Junta de Defensa Nacional. En realitat, la creació del nucli català de Falange fou una de les primeres decisions de l'òrgan rector de F.E. de las J.O.N.S. a nivell estatal, la Junta de Mando provisional, que, per la seva banda, havia estat creada pocs temps abans, el 2 de setembre d'aquell any (139). Fins al moment de la constitució d'aquest organisme la Falange havia estat mancada d'una direcció unitària. Com la cadena orgànica de comandament s'havia trencat per la divisió del territori de l'Estat en dues àrees al començament de la contesa, l'organització només havia pogut funcionar durant els dos primers mesos del conflicte d'una manera fraccionada i per l'impuls individual de cada un dels seus caps regionals -"territorials", segons la terminologia falangista. Aquesta realitat havia generat un considerable grau de desconexió interna. Tanmateix, a principis del setembre de 1936, la importància que adquiria el partit, basada tant en l'elevat nombre de persones que hi ingressaven torrencialment com en la tasca d'organització de nombroses unitats de milícies voluntàries que realitzava, féu inajornable la formació d'una direcció supra-territorial. El fet que no estiguessin presents a la "Zona Nacional" els líders més carismàtics del moviment feixista, com eren el cap nacional José Antonio Primo de Rivera -empresonat a la zona republicana (Alacant)-, Julio Ruiz de Alda o Raimundo

Fernández- Cuesta, o també que caps amb molt prestigi (com Onésimo Redondo) morissin a l'Espanya sublevada en els primers dies de la guerra (140), féu que la nova direcció constituïda adoptés una forma col·legiada i provisional en lloc de la tradicional en la Falange, la prefectura única.

Formaren part de la nova Junta de Mando -que "debía funcionar en un régimen de mayoría de votos, 'inter pares', sin que hubiera ninguno que tuviese mayor calidad" (141)- una sèrie de dirigents, tots ells amb categoria de "consejero nacional" del partit (142). Aquests eren el cap nacional de les milícies falangistes, Agustín Aznar, el cap Territorial de Toledo, José Sáinz, el de Valladolid, Andrés Redondo, i, els caps provincials de Navarra, José Moreno, i de Saragossa, Jesús Muro. Com a secretari fou designat Francisco Bravo, i per presidir el nou òrgan fou elegit Manuel Hedilla, antic cap provincial de la Falange de Santander. En la designació d'Hedilla per a la presidència incidiren varis factors. El santanderí era un cap provincial "in partibus" ja que el territori d'on era originari, la regió "montañesa", estava aleshores en mans de la República. Per aquesta raó, Hedilla disposava de més temps per dedicar-se al càrrec que els seus "camaradas" de direcció, amb organitzacions nombroses al seu càrrec (143). A més a més, com la formació de la Junta es feia amb caràcter provisional i no es descartava un futur ingrés de José Antonio Primo de Rivera o d'altres caps a la "Zona Nacional", la designació del santanderí era tan sols una solució de circumstàncies, facilitada pel fet que el nou president, un home d'origen humil, no semblava tenir

especials apetències de poder i, per tant, no despertava recels entre els seus companys de direcció (144). La Junta de Mando provisional quedà definitivament constituïda quan, un mes després de la seva creació, l'octubre de 1936, hi ingressà el cap territorial d'Andalusia Sancho Dávila (145), i quan, a finals d'aquell any, un antic passant del despatx d'advocat de José Antonio Primo de Rivera, Rafael Garcerán, en fou nomenat secretari en substitució de Bravo (146).

Des dels seus inicis la Jefatura Territorial de Cataluña, com es denominà l'organització falangista catalana de "Zona Nacional" recordant la seva denominació de l'època republicana, estigué molt lligada al cap de la Junta de Mando. Això fou a causa de diferents motius. Ens ocuparem en primer lloc de la qüestió jeràrquica. En efecte, entre els falangistes catalans arribats al territori "nacional" no es trobava cap dels seus dos dirigents que gaudien de la categoria màxima dins del partit, la de conseller nacional: Roberto Bassas Figa i Luis Gutiérrez Santamarina ("Luys Santa Marina"). El primer havia pogut escapar de la repressió posterior al 19 de Juliol i, molt buscat, romania amagat a Barcelona. El segon havia estat detingut arran de la seva participació en els combats de la sublevació i estava empresonat a la capital catalana. Així, l'absència dels seus més alts dirigents suposà per als falangistes catalans tant la manca de veu pròpia en els centres de decisió falangistes -la Junta, les reunions de caps superiors i els consejos nacionales celebrats abans de la unificació- com, subsegüentment, la subordinació a caps que no eren llurs jerarquies "naturals".

Aquest seria el cas d'Hedilla. El santanderí, per la seva banda, a part de presidir la Junta de Mando i ja des d'abans de la seva designació per aquest càrrec, havia detestat a "Zona Nacional" la prefectura de les organitzacions falangistes de Palència, Logronyo, Sòria i de Santander (147) i, en arribar els primers falangistes catalans a Burgos també s'encarregà d'ells. Posteriorment, a partir del 6 d'octubre de 1936, aquesta relació jeràrquica s'institucionalitzà, ja que fou aleshores quan la Junta de Mando efectuà una reestructuració de prefectures territorials, a conseqüència de la qual Hedilla passà a ésser cap territorial de Burgos, i pel fet de residir en aquella ciutat l'organització catalana en formava part -amb les organitzacions falangistes de les províncies del mateix Burgos, de Sòria, de Guadalajara i de Santander (148)- del perímetre d'aquella prefectura. I és que, de fet, la catalana, tot i denominar-se Jefatura Territorial de Cataluña i ocupar-se dels afers dels falangistes de tota Catalunya refugiats al conjunt de l'Espanya "Nacional", tenia un status dins l'organització més restringit, només equivalent al d'una prefectura d'àmbit provincial (149). Així s'explica que estigués sota la dependència del cap territorial de Burgos. Per tant la subordinació dels catalans a Hedilla era doble, així com la de tots els membres de la Territorial burgalesa. Per una banda, hi depenien com a cap territorial. Per l'altra, pel fet d'ésser president de la Junta de Mando provisional.

Però, a part de la raó jeràrquica, el lligam dels catalans amb Hedilla tenia d'altres motius, més polítics. Aquests

arrenquen ja des del mateix moment de la creació de l'organització falangista catalana a "Zona Nacional". Quan Hedilla impulsà la formació d'unitats de milícies falangistes catalanes i de fet la constitució del nucli català de F.E., ho féu enfrontant-se a les reticències que sobre aquestes decisions expressaven d'altres membres de la direcció del partit, influïts per l'ambient anticatalà existent a l'Espanya rebel des del començament de la guerra. Referint-se a la creació de la primera unitat de milícies catalana ha escrit el falangista Fontana:

Hedilla supo elevarse por encima de las rencillas de campanario, y prestó todo su aliento a la formación de aquella primera centuria incluso contra el criterio de algunos reyezuelos de taifa que pretendían poco menos que una guerra total contra Cataluña, y que sólo nos admitían casi como unos "quislings". (150)

En la seva actitud d'oposar-se a les postures anticatalanes presents dins del moviment falangista, el cap de la Junta es regia pel que fou el seu criteri orientador fonamental mentre ocupà el càrrec: el respecte a les directrius i a l'obra de José Antonio Primo de Rivera (151). Segons el raonament d'Hedilla, si José Antonio havia creat una Falange a Catalunya aleshores aquesta tenia dret a existir a la "Zona Nacional". Aquesta actitud fou un punt de suport molt important per a la Territorial catalana al llarg de tota l'època anterior al Decret d'Unificació. Comptar amb un valedor en la persona del cap de la direcció falangista permetria, com veurem, a la prefectura catalana defugir d'altres obstacles oposats a iniciatives concretes -i de fet al desenvolupament de l'organització- per

part d'altres membres del comandament del partit, que es derivaven de les suspicàcies anticatalanes esmentades.

Com hem consignat, la Jefatura Territorial de Cataluña es creà a principis de setembre del 1936. Fou designat per dirigir-la José Martin Martin, un madrileny afincat a Barcelona que havia estat delegat del "mando nacional" de F.E. de las J.O.N.S. a Catalunya durant els mesos de maig a juliol del 1936 (152). Junt amb ell dins la prefectura i fins al canvi de direcció que s'efectuà a finals de novembre d'aquell any, hi treballaren alguns refugiats catalans que havien ingressat a la F.E. després d'arribar a "Zona Nacional", com Alfonso Fabra de Monteys i els germans Javier i Eduardo Conde Garriga (153). Aquest últim -l'únic que tenia alguna vinculació anterior amb la Falange (154)- fou designat secretari territorial, un càrrec que equivalia al de sots-cap i segon de Martin. En el primer nucli rector del falangisme català hi destaca respecte de la direcció de l'època republicana la procedència burgesa dels seus components. El fet que tant el cap territorial -propietari d'una empresa farmacèutica- com els altres tres membres

-Fabra, co-propietari de l'empresa tèxtil "Fabra y Coats" i els Conde propietaris de l'empresa comercial "El Siglo" de Barcelona- fossin destacats elements de la burgesia barcelonina, mostra tant el caràcter de classe de l'emigració política catalana posterior a l'inici de la Guerra Civil com la posada al dia d'alguns dels membres de les capes altes de Catalunya davant l'esclat d'aquella.

L'activitat d'aquest primer nucli directiu del falangisme català a "Zona Nacional" s'adreçà, tal com ho venia fent el conjunt del moviment falangista i atesa la necessitat de mobilitzar el màxim d'homes per anar als fronts, a la formació de milícies voluntàries. Durant el mes de setembre de 1936 la Jefatura catalana creà una primera unitat pròpia, la "Primera Centuria 'Virgen de Montserrat' de la Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S.", la qual, junt amb una altra nodrida amb refugiats santanderins, foren les primeres formades amb personal procedent de les que es deien aleshores "provincias no liberadas" (155). Amb la majoria dels seus cent cinc membres de procedència catalana i completada amb alguns voluntaris burgalesos (156), la Primera Centuria fou comandada militarment des de la seva fundació per Santiago Martín Busutil, un antic membre de les J.O.N.S. de Barcelona que era també tinent de complement (157). La "Virgen de Montserrat" tot i ésser bàsicament nodrida per joves enquadrà igualment voluntaris més grans (158).

Analitzant la composició de la unitat, es veu que una bona part dels seus components, responent a les característiques de l'emigració citada anteriorment, eren de procedència social alta o mitjana, amb molts membres de famílies conegudes de Barcelona -Muntadas, Despujol, de Llanza, Oliveras de la Riva, de Caralt, Sobregrau i altres (159)- al seu si. Aquesta procedència social queda refermada pel fet que molts voluntaris tenien estudis universitaris (160). Geogràficament, encara que el sector dominant era el barceloní, un vint per cent dels seus membres eren lleidatans (161). N'hi havia també d'altres indrets del

Principat. Des del punt de vista dels antecedents polítics, trobem dins la centúria vells falangistes com Tomás Ketterer o Pedro Armenteros o jonsistes -el ja citat Martin Busutil o José Antonio Serrallach Juliá (162)- i també alguns joves socis de la Lliga com Jorge Roura o Leoncio Soler (163). Però la majoria dels membres catalans de la "Virgen de Montserrat" eren persones sense adscripció política anterior.

Completada la unitat en efectius i després d'un curt període d'instrucció, abandonà la ciutat de Burgos el 5 d'octubre de 1936, marxant al front nord d'aquella província, al sector d'Espinosa de los Monteros (164). Durant els primers mesos portà agregat, a part del seu propi cap militar Martin Busutil, un assessor militar, el capità finès Carl von Haartman. Aquest, un aristòcrata aventurer que havia vingut a Espanya per participar "en la lluita contra el comunisme" (165), fou incorporat a la Centuria probablement pels seus problemes de comunicació. En efecte, com el finès tenia tan sols uns rudimentaris coneixements de llengua castellana es podria comunicar millor dins d'una unitat amb un alt nivell de coneixement de llengües estrangeres, com era la que tractem, que a la resta de forces falangistes (166).

Durant el mes d'octubre de 1936 la Territorial formà una segona unitat voluntària, la "Segunda Centuria de la Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S.". El que el contingent de voluntaris catalans presents en aquells moments a Burgos no fos suficient per completar les cent places que disposava féu que es

dubtés entre constituir-la com una nova unitat o utilitzar els incrits per completar-ne la ja existent. Tanmateix, l'arribada a "Zona Nacional" de Vicente Lupo Lupo, l'antic cap de les milícies falangistes de Catalunya durant la República, junt amb les seves exigències de comandament, decidiren la Territorial a crear la Segunda (167). Per aquestes raons la unitat comptà solament amb una quarantena de catalans. La resta dels seus components procedien de Burgos -concretament d'una centuria en formació d'Aranda del Duero-, o de la prefectura de milícies de Sevilla (168). Entre els catalans que eren membres de la nova unitat també n'hi havia, com en el cas de la Primera, procedents de famílies conegudes de Barcelona -Despujol, de Ros, i d'altres (169)-, i, en general, molts amb nivell universitari. Políticament el fet que la comandés el vell falangista Lupo -tot i no tenir cap grau militar (cosa gens infreqüent a l'Espanya rebel en els primers temps de la guerra per la manca d'oficialitat existent) féu que una desena de "camaradas" barcelonins que es trobaven a "Zona Nacional" hi ingressessin (170). Tanmateix, i de bell nou de manera semblant a l'altra unitat catalana citada, la majoria dels catalans que en formaven part eren persones sense adscripció política anterior.

La Centuria marxà al front de Madrid a principis de novembre del 1936. Amb aquesta destinació (aconseguida després de pressionar als comandaments militars i que implicava la dispersió de les milícies de la Territorial catalana per diferents fronts) els catalans esperaven poder participar en el que aleshores es creia imminent: la caiguda de Madrid (171). Però no aconseguiren

el seu objectiu. I no només perquè Madrid resistí les ofensives "nacionals" de novembre del 1936, sinó perquè la unitat fou destinada exclusivament a tasques defensives. Se l'ocupà pel comandament militar d'aquell front en vigilar pobles conquerits com eren San Martín de Valdeiglesias, Villanueva de la Cañada o Chapinería, situats tots ells al sud-oest de la capital republicana (172).

Paral·lelament a la formació de les centúries, la Territorial catalana portà a terme una sèrie d'iniciatives amb l'objectiu de reclutar nous voluntaris i aconseguir fons per al manteniment de les seves unitats. Pel que fa a aquesta última qüestió, cal dir que si bé una ordre de la Junta de Defensa Nacional havia establert el pagament per part del Tresor d'un haver diari als individus enquadrats a les milícies (173) i que l'armament i la intendència d'aquestes tropes eren proporcionats per l'Exèrcit regular, la realitat de l'equipament i dels mitjans amb els quals realment comptaven les unitats voluntàries era en molts casos altament insuficient. Això feia que depenguessin en bona part de les entitats que les havien creat, en aquest cas de la prefectura falangista catalana. Per això l'acció de la Jefatura Territorial de Cataluña s'adreçà a aconseguir els diners necessaris per equipar convenientment les seves centúries, i també, a buscar fons per al sosteniment del conjunt de l'organització.

Els catalans que fugien del territori ho feien cap a Itàlia i a França i com que la majoria romanien allí un temps abans

d'ingressar a "Zona Nacional", la primera finalitat de l'activitat falangista fou la d'accelerar aquesta entrada al territori rebel, combatent a aquells qui, en paraules d'un refugiat, "preferían seguir en el regazo de la hospitalaria Italia y dejar que otros les sacaran las castañas del fuego" (174). Amb aquest objectiu la Territorial envià durant els mesos d'octubre i novembre de 1936 varis comissionats a Itàlia. Un d'ells, Francesc Colomer, féu publicar a la ciutat de Gènova el següent manifest:

A LOS CATALANES RESIDENTES EN EL EXTRANJERO:

La Jefatura Territorial de Cataluña de Falange Española de las J.O.N.S. transmite con esta nota un grito de alerta para todos aquellos Catalanos que residen en el extranjero.

Con la máxima firmeza denunciaremos a todos aquellos:

Primero.-Que pudiendo regresar a la Patria prefieren esperar a que sus hermanos que se batan en el frente les preparen el terreno.

Segundo.- A los que posean medios de fortuna para seguir llevando en el destierro una vida cómoda.

Tercero.- A los que circulan en automóviles matriculados en España desprestigiando con esta exhibición de falta de espíritu al de los que en el Alcazar y en Oviedo tan alto han puesto el pabellón nacional.

A todos ellos les decimos!

España está escribiendo la página más sangrienta de su historia.

Todo aquel que quiera en lo sucesivo ostentar dignamente su calidad de español debe contribuir con la máxima aportación personal o material a esta cruzada en la que otros dejan su vida.

A todos ellos les advertimos:

Primero.- Que llegará un momento en el que para poder reintegrarse a las actividades ciudadanas se exigirá una hoja de servicio en la que se depurarán actitudes y se contrastarán valores.

Segundo.-Que aquellos que no hayan querido situarse en las posiciones de honor que España reserva para todo español consciente de sus deberes no podrá en el día de mañana codearse dignamente con aquellos que han dado todo por la causa.

La Jefatura Territorial de Cataluña de Falange Española de las J.O.N.S. cumple con esta nota un deber ineludible al transmitir lo que es el espíritu de España en estos momentos.

Arriba España!

Jefatura Territorial de Cataluña. Burgos, 23 de Octubre de 1936. (175)

El manifest es distribuí en totes les poblacions de la costa francesa i italiana on hi havia catalans i també a Roma. Segons les paraules del comissionat, tingué un gran èxit:

RESULTADO: La mayor parte de los residentes en Italia y Francia han salido o saldrán dentro de pocos días, pues mañana sale el "Vulcania" [vaixell de passatgers italià] con gran número, y en coches y ferrocarril salen cada día. (176)

Colomer aconseguí també d'alguns destacats membres de la burgesia barcelonina la promesa d'efectuar quantiosos donatius a l'organització falangista quan entressin a "Zona Nacional". Aquest fou el cas de Carlos de Godó, comte de Godó; del destacat soci de la Lliga i dirigent de la Cambra d'Indústria de Barcelona Salvi Iborra; i d'altres propietaris com Pons Roca i Piera (177). No obstant, Colomer es queixava de les dificultats trobades en la tasca de recaptació :

Son varias las personas delegadas [no falangistes] que han visitado Italia recogiendo dinero. La mayor parte de los que quedan aquí no lo tienen. Hay en cambio algunas familias con capital en el extranjero que no han dado ni un céntimo, ni quieren darlo.

I afegia

De estos últimos se hace un detalle para ser entregado al Gobierno con copia a la Territorial, para que en su día se haga lo que corresponda. (178)

En realitat, tot i que la majoria dels arribats a Itàlia i al sud de França des de Catalunya arran del començament del conflicte anà ingressant a l'Espanya "Nacional", quedà un remanent en aquests països durant tota la guerra. L'existència d'aquesta colònia, com veurem més endavant, seria utilitzada per fer campanya anticatalana a la zona rebel.

Les gestions de la Jefatura catalana per aconseguir fons i voluntaris s'efectuaren també a territori nacionalista. Durant el mes de novembre de 1936 es publicà la següent crida:

La Jefatura Territorial de Cataluña de Falange Española de las J.O.N.S. funciona en Burgos substituyendo con su gestión dificultísima a lo que de apoyo civil indispensable necesita cualquier formación para subsistir. Ha puesto en pie dos Centurias que bajo el nombre de PRIMERA y SEGUNDA CENTURIA DE LA TERRITORIAL DE CATALUÑA se batan ya en dos frentes de España. El hecho de que se haya logrado constituir este núcleo representa la sola manifestación oficial de espíritu de colaboración al Movimiento Nacional de una región que por circunstancias hijas del antiguo sistema ha sido puesta en entredicho. No es necesario hacer resaltar la importancia capital que tiene este hecho para continuar nuestra misión de ir recogiendo a todos los catalanes dispersos y encuadrarlos en las nuevas Centurias que se están formando. Necesitamos dinero y desgraciadamente nuestra región no está en condiciones de suministrarlo. Acudimos con esta llamada a cuantos catalanes conscientes de su deber quieran ayudarnos.

EL JEFE TERRITORIAL

p.e. Eduardo Conde.

ARRIBA ESPAÑA! Burgos 13 de Noviembre de 1936. (179)

Mentre amb els nous voluntaris inscrits mitjançant aquestes convocatòries es pensava en la formació d'una tercera centúria, una part dels fons efectivament recaptats es destinaren a la compra de peces de vestir d'abric per als milicians. Davant la

difficultat d'aconseguir el gènere a la "Zona Nacional" (a causa que la major part de la indústria tèxtil espanyola havia quedat a l'àrea en poder de la República) el cap territorial José Martín es desplaçà a Portugal per adquirir-ne una partida per a les centúries catalanes i també per a la Falange en general, per encàrrec de la Junta de Mando (180).

Per una altra banda, la possibilitat d'aconseguir donatius i material al país veí i la necessitat d'organitzar el partit entre la colònia espanyola que hi residia, motivaren que Manuel Hedilla encarregués a dos falangistes catalans, Mariano Calviño de Sabucedo Gras i José Maria Cardona Espuñés la realització d'una visita oficial a Portugal. El factor que motivà la designació fou ben probablement el que ambdós fossin homes ben relacionants en mitjans econòmics i empresarials. En efecte, tant l'un com l'altre havien estat abans del començament de la guerra, vinculats amb entitats patronals catalanes i per tant devien tenir contactes a l'exterior. Calviño, un advocat de Manresa amb bufet obert també a Barcelona, havia estat fins al començament de la guerra a la seva ciutat natal secretari de la Cambra de Comerç i Indústria, assessor de la Unió Mercantil i del Col·legi de Directors de la Indústria Tèxtil i lletrat de la Mútua Patronal i de l'Associació de propietaris rústics de Manresa i Berga. I pel seu matrimoni amb Enriqueta Manén Maynou, copropietària de la colònia fabril "Manufacturas Manén S.A.", enllaçava amb la mateixa classe propietària industrial (181). Cardona, per la seva part, era un dirigent de la Cambra Oficial d'Indústria de Barcelona (182) i un industrial tèxtil destacat

(183). Ingressats a la F.E. en arribar a la "Zona Nacional", els orígens polítics dels dos catalans eren molt diversos. Calviño, amb un cert parentiu amb Ribas (184), havia estat president de la joventut de la Unión Patriótica de Manresa durant la Dictadura de Primo de Rivera i un dels fundadors, el 1933, del grupet ultradretà espanyolista de Barcelona Unión Social Hispánica (185). Cardona, en canvi, procedia del catalanisme conservador. Havia estat dirigent de la joventut de la Lliga i un destacat soci d'aquest partit (186).

En el curs de la visita oficial a Portugal, que durà des de mitjans de novembre fins a finals de desembre del 1936, els dos enviats crearen una associació portuguesa d'amistat amb Falange, la delegació oficial del partit a Portugal i recaptaren una considerable quantitat de donatius per a l'organització. Així, segons la memòria que redactaren en tornar (187), l'activitat que desenvoluparen consistí en primer lloc en crear l'entitat Amigos Portugueses de Falange Española de las J.O.N.S.. Entitat que

además de que tuviera la finalidad de unirnos espiritualmente a través de nuestro programa de partido, sirviera también para apoyarnos moral y económicamente mientras durara la actual campaña en nuestra Patria.

La fundació requerí un seguit d'entrevistes amb ministres del govern lusità ja que es temien les reticències que podia oposar el president del consell de ministres Dr. Oliveira Salazar. Els temors anaven en el sentit que a Portugal s'havia il·legalitzat feia poc temps un partit de signe semblant al falangista

(nacional-sindicalista) i també en la creença que Salazar no permetria la constitució d'una associació partidària "de una determinada fracció de la España Nacionalista". Finalment, tanmateix, i amb l'ajut del Dr. Lumbrals, ministre d'Hisenda, aconseguiren l'autorització del president. Seguidament visitaren l'emissora nacional i els diaris de Lisboa que es comprometeren a radiar i publicar notes referides a la nova A.P.F.E. de las J.O.N.S.. No obstant, la censura governamental aturà la publicació de les primeres notes presentades. Davant d'aquesta avinentesa l'ajut del Dr. Lumbrals fou de bell nou fonamental, en fer desaparèixer els impediments a la labor de l'Associació. Com filial d'aquesta entitat, Calviño i Cardona crearen una comissió femenina, la Comisión de Damas Portuguesas, amb l'objecte de "conseguir fondos y organizar fiestas a beneficio de Falange Española de las J.O.N.S..".

L'A.P.F.E. de las J.O.N.S. tingué nous problemes abans de signar-se definitivament l'acta de constitució. El govern portuguès es sentí molest per uns articles apareguts al diari falangista "F.E." de Sevilla, en els quals es criticava l'organització corporativa existent al país veí. Ara bé, les gestions dels enviats solucionaren l'entrebanc:

Por fin, después de una larga entrevista que personalmente celebramos con el Dr. Lumbrals, se consiguió que el Gobierno autorizara la constitución de la A.P.F.E. de las J.O.N.S.. Influyó firmemente en la decisión del gobierno el oportuno y acertado artículo publicado por esa Junta de Mando sobre el significado que tenía para Falange Española de las JONS la palabra Imperio Portugués, artículo que conseguimos fuera reproducido por el periódico portugués "Diario Das Noticias" para su mayor publicidad". (188)

El 15 de novembre de 1936 es constituí oficialment l'A.P.F.E. de las J.O.N.S. a la qual es donà una caracterització políticament sincrètica:

A fin de que en la A.P.F.E. de las J.O.N.S. figuraran los diferentes partidos nacionalistas legalmente constituídos en Portugal procuramos que la Comisión Organizadora estuviera constituida por las personas de máximo prestigio dentro de los diferentes matices políticos lo que se ha conseguido plenamente ya que sus componentes pertenecen a la Legión [Portuguesa], al partido gubernamental o al monárquico y uno de ellos procede del antiguo partido nacional-sindicalista. Forman dicha Comisión:

Doctor Ruy d'Andrade

Doctor Pinto d'Acuña

Doctor Franz Lhangans

Teniente Quirino de Fonseca

D. Felipe Corte-Real.

Esta Comisión ha empezado ya a actuar con enorme entusiasmo e interés y prueba de ello es que en la actualidad cuentan ya con 125 señoras portuguesas que estan confeccionando jerseys y otras prendas de abrigo para nuestra Falange.

La segona activitat desenvolupada per Calviño i Cardona a Portugal consistí en l'organització d'una delegació oficial del moviment falangista entre la colònia espanyola. Un cop establerta, amb locals a Lisboa i a Oporto, els dos catalans proposaren a la Junta de Mando provisional la designació de Manuel Lloret com a delegat de la Falange a Portugal i del fabricant tèxtil Ramón Baylina com a delegat de l'organització a Oporto. Per últim, organitzaren una recaptació de fons per al partit. Aquesta última acció no els resultà gaire fàcil ja que

al llegar a Lisboa nos encontramos con que el Radio Club estaba preparando su última expedición de donativos y para la cual los portugueses y españoles habian dado grandes cantidades, tanto en metálico como en especie [i també pel

fet que] todos habian ya dado para la suscripción Nacional y que en esa época es costumbre en Portugal hacer una suscripción llamada de Navidad para sus pobres y enfermos.

De tota manera, els comissionats recolliren donatius en espècie i en metàl·lic per valor de dues-centes mil pessetes (189).

Globalment, la missió a Portugal constituí un èxit, ràpidament aprofitat per la Jefatura Territorial de Catalunya per començar a afermar-se davant la direcció del partit. Com hem indicat, l'existència de la prefectura catalana era vista amb reticències per una part de la Junta de Mando, i els catalans, fins aleshores, només havien comptat dins d'aquesta amb el suport d'Hedilla. No obstant, la tasca desenvolupada a Portugal, en mostrar la capacitat dels comissionats, fou un primer punt de recolzament propi davant la direcció falangista. La catalana començà a ésser vista com una organització que disposava d'un personal qualificat i ben relacionat en ambients econòmics i que, per tant, podia ésser útil al conjunt del partit feixista.

El nucli rector del falangisme català fou substituït el 24 de novembre de 1936. Per aquesta data Hedilla designà nou cap territorial a José Ribas Seva i secretari territorial a Carlos Trias Bertran. Amb aquests nomenaments el cap de la Junta de Mando provisional restaurava en bona part la jerarquia anterior del partit a Catalunya. Ribas i Trias, el primer com antic cap de la Falange de la ciutat de Barcelona -i per tant de la secció més important del falangisme català de pre-guerra- i home de

confiança de Roberto Bassas, i Trias com antic secretari territorial, representaven a la "Zona Nacional", en absència dels dos caps catalans amb jerarquia de conseller nacional, la versió més genuïna de la cadena de comandament de l'època republicana. En el moment de la seva designació oficial Ribas ja feia un temps que es dedicava a l'organització catalana. En arribar el mes de setembre havia estat reclutat per Hedilla perquè col·laborés en la secretaria de la Junta de Mando sota el comandament directe de Francisco Bravo (190). Posteriorment, en el mes d'octubre de 1936 (191), quan la seu de la direcció general del partit es traslladà a Salamanca, Ribas passà a dedicar-se a la Territorial de Catalunya. El cas de Trias era diferent. Feia deu dies que havia aconseguit arribar a "Zona Nacional" després de romandre amagat a Barcelona des del començament de la contesa (192).

Als seus trenta-tres anys Ribas semblava més gran del que en realitat era. La prematura mort del seu pare l'havia obligat de molt jove i per la seva condició d'hereu a fer-se càrrec, amb la seva mare, del negoci familiar, una antiga fàbrica de mobles de l'Eixample barceloní que es transformà en botiga els anys trenta (193). De llunyana nissaga carlina i amb alguns lleugers contactes amb el catalanisme en la seva joventut (havia estat soci del Centre Excursionista de Catalunya i freqüentador de tertúlies d'aquest signe), trobà el 1934, de la mà del seu advocat i mentor polític Roberto Bassas, en l'espanyolisme de José Antonio Primo de Rivera, en certa manera respectuós del fet català, i en el sentit social de Falange, la seva ubicació política. Veritable home de confiança de Bassas, Ribas es

considerà, durant el temps que tingué la màxima jerarquia falangista catalana a "Zona Nacional", ocupant el càrrec de cap territorial en nom d'aquell.

Amb el seu ascens a la prefectura territorial Ribas es distingí més per la seva capacitat administradora que per una veritable talla de dirigent polític. Tot i que durant tota la guerra ocuparia els màxims càrrecs del falangisme català no destacà mai per la seva actuació política sinó per la seva capacitat gestora. Serien altres caps catalans d'inferior rang (Calviño, Fontana o Salas) els que es significarien en aquell camp. Per una altra banda, Ribas aportà al càrrec unes àmplies relacions socials i també familiars en diversos àmbits de la burgesia catalana. Relacions que proporcionarien a la Territorial tant aportacions econòmiques com col.laboracions polítiques. Persones com el seu parent Francisco Luis Rivière Manén (copropietari de la indústria metal.lúrgica "Rivière S.A.") o Magí Raventós Fatjó (important propietari agrícola i xampanyer) ingressaren a F.E. a través d'ell. Del primer sabem que simpatitzava amb l'organització ja abans de la guerra. D'altres, com el seu amic Avelino Trinxet Pujol, important industrial tèxtil, ja havia entrat en el període 1934-1936. Existien, a més a més, connexions familiars: Rivière era cunyat de Ribas Seva però també cosí de l'esposa de Calviño.

Al contrari que Ribas, que fou el màxim responsable dels falangistes catalans fins al moment de la conquesta de Barcelona, el mes de gener de 1939, Trias s'estigué poc temps en el càrrec.

Amb els seus vint-i-dos anys es presentà voluntari per anar al front tres mesos després d'ésser nomenat secretari i no tornà a figurar políticament fins després de la guerra. Fill del qui per aquella mateixa època havia estat designat inspector nacional de la Junta Nacional de Guerra Carlista, el prohom carlí Bartolomé Trías Comas, Carlos Trias procedia políticament de la Joventut Tradicionalista de Barcelona, de la qual havia estat vice-secretari el 1931. El 1934 havia ingressat a la Falange de la Ciutat Comtal, i nomenat un any més tard secretari territorial. En aquest càrrec -que més que significar la sots-prefectura regional era més que res la secretaria política de Bassas- hi romangué fins al cop del 19 de juliol de 1936 (194). La col.laboració entre Trias -de fet un home més "polític" que Ribas, com mostraria la seva trajectòria en la postguerra- i aquest últim en la cúpula de la Territorial catalana de Burgos es trencaria arran de la partida voluntària al front del primer. Per a Trías, la tasca prioritària en temps de guerra era la participació en el combat.

Durant el primer mes de funcionament del nou tàndem dirigent hi hagué el més destacat fet d'armes en què participaria una unitat falangista catalana durant tot el conflicte bèl·lic. En fou protagonista la Primera Centuria "Virgen de Montserrat". El 6 de desembre de 1936 la unitat participà en la defensa de la posició de El Caballo, considerada estratègica per a la defensa de tot el sector d'Espinosa de los Monteros. En la lluita hi participaren els divuit voluntaris falangistes catalans que junt amb vint-i-dos soldats d'infanteria cobrien la posició, així com

d'altres cinquanta membres de la Primera que pujaren a reforçar-la davant l'atac republicà. El resultat dels combats fou el manteniment de l'emplaçament en mans nacionals. Però la "Virgen de Montserrat" tingué quaranta baixes, quinze mortals i la resta per ferides (195). Per la seva actuació en aquesta acció de guerra el cap militar del sector, tinent coronel Moliner, proposà la unitat per a la concessió de la Medalla Militar Col·lectiva (196). El combat de El Caballo tingué un cert ressò a Burgos i en general en el front nord del territori "nacional". La mateixa Territorial s'encarregà, a més a més, d'utilitzar-ho profusament en la seva propaganda.

En realitat, el fet que fos l'únic protagonitzat fins aquell moment per una unitat de refugiats catalans permetia a la Falange aparèixer com la força més combativa entre les organitzacions catalanes de "Zona Nacional", per davant dels seus competidors carlins. Aquests, amb el seu terç estacionat en posició defensiva a Codo, no tenien en el seu haver cap esdeveniment bèl·lic comparable. Altrament, el fet d'armes esmentat donava a la Territorial un nou punt de recolzament propi dins del seu propi partit. Comptar amb nombroses baixes en combat era un actiu important en una organització concebuda com a milícia i s'afegia a l'èxit de la missió de Calviño i Cardona a Portugal.

Ara bé, el suport més important de la F.E. de las J.O.N.S. catalana dins la direcció estatal de l'organització continuà essent el mateix Hedilla. Cal dir que a part del respecte d'aquest per les actuacions de José Antonio Primo de Rivera, la

bona relació existent entre el cap de la Junta i els catalans té d'altres claus d'explicació. El fet d'estar tant Hedilla com els catalans fora dels seus territoris d'origen havia creat entre ells i des del principi de la guerra un vincle comú, expressat en la formació de centúries de refugiats (santanderines, catalanes, etc) i en la reconstitució de les prefectures corresponents. A més existia una mútua simpatia. Hedilla, com a santanderí, procedia d'una regió rica, d'acusada personalitat i on no existia un especial sentiment d'animadversió contra Catalunya. Podia per tant participar menys dels prejudicis anticatalans de la "Zona Nacional" i entendre millor la mentalitat dels originaris del Principat que altres caps falangistes membres de la Junta de Mando. Prova d'aquest enteniment -ahora que, un altre cop, de la fidelitat d'Hedilla al pensament de Primo de Rivera- era el fet que, en paraules de Ribas Seva "en nuestro idioma catalá [sic] no se metía y nunca nos criticaba que lo hablásemos" (197). Tampoc sembla que s'oposés Hedilla a la pretensió de Ribas, l'octubre de 1936, d'emprar la llengua catalana en l'allocució que dirigí a Catalunya des dels micròfons de "Radio Castilla", pretensió que fou tanmateix frustrada per la censura militar (198). Endemés, com ja hem vist, el que entre els membres de la F.E. catalana hi hagués persones qualificades professionalment i relacionades en els ambients econòmics havia possibilitat que Hedilla els encarregués missions importants, com la realitzada al país veí.

Aquesta última fou igualment la raó que un membre de la Primera Centuria passés, a mitjans de desembre del 1936, a ocupar

a Salamanca la secretaria particular del cap de la Junta de Mando. José Antonio Serrallach Juliá havia conegut a Hedilla a principis de desembre quan acompanyà, com a traductor, al capità assessor de la Centuria Von Haartman a Salamanca. L'objecte del viatge era gestionar la compra d'armament alemany per a la unitat. Com la Territorial catalana disposava d'una quantitat de diners dipositada a Alemanya producte d'una donació (199), Haartman, davant de la realitat del deficient armament de la Centuria, proposà a Ribas destinar els fons a la compra d'armes de repetició. Ribas autoritzà l'operació, enviant als dos membres de la unitat a Salamanca amb l'objecte de demanar el vist i plau a Hedilla i d'iniciar les gestions de compra amb la representació diplomàtica alemanya (200). Com a conseqüència d'aquests treballs Hedilla conegué a Serrallach i el posà a treballar a la seva secretaria.

Serrallach, era un químic barceloní que havia estudiat a Alemanya i no havia tingut amb anterioritat al començament de la guerra vinculació amb la Falange, però sí amb les J.O.N.S. de Barcelona en les quals havia militat (201). Admirador del règim nacionalsocialista alemany i d'inquietuds catalanistes, havia participat durant la República en la formació d'un grupet feixista i nacionalista català (202). Poc temps després de començar a col·laborar amb Hedilla Serrallach esdevingué un dels seus principals consellers polítics alhora que -particularment- mantenia estrets contactes amb els diplomàtics alemanys (203). Ben probablement a la seva inspiració fou degut el discurs que pronuncià el cap de la Junta de Mando el 24 de desembre de 1936

en el qual defensava als refugiats a l'Espanya "Nacional". En paraules d'Hedilla:

Hay personas en nuestra retaguardia que no encuentran trabajo mejor que hacer por nuestra Patria sino es el de sembrar odio contra Cataluña y las provincias vascongadas. Y cada vez que revolviendo sucios fondos y viejas cuentas han logrado su propósito quedan satisfechos como si hubieran logrado una gran acción.

La doctrina de Falange es de unión y no de desunión. En Cataluña, como en otras partes, hay españoles malos y buenos. A nadie se le ocurrirá propagar odios contra los madrileños porque Madrid sea rojo en estos momentos. Sabed que en Bilbao o en Barcelona la gran mayoría de los que nos combaten no son vascos ni catalanes sino escoria y hampa de todas las regiones españolas. ¡Brazos abiertos al obrero y al campesino!". (204)

Tot i que discursos com aquest, en enfrontar-se al mal ambient existent a "Zona Nacional" contra els refugiats catalans, beneficiaven a la colònia catalana en general i als falangistes procedents del Principat en particular, l'actuació de Serrallach al costat d'Hedilla no estava connectada, ni molt menys dictada, per la Territorial de Catalunya. El secretari del cap de la Junta feia la seva pròpia política, centrada en la consolidació d'Hedilla com a cap suprem de la Falange enfront dels altres membres de la direcció com un primer pas de cara a la consecució per a Espanya d'un règim de partit únic en el qual la F.E. de las J.O.N.S. disposés de l'hegemonia, de manera semblant al que passava a l'Estat nacionalsocialista alemany. Aquesta línia comptaria en el mesos següents amb el suport de l'ambaixador del Tercer Reich a l'Espanya franquista, Von Faupel (205).

Però si l'esmentada era l'estratègia personal de Serrallach,

la de la Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S. es començà a perfilar en els primers mesos del 1937. Si en els seus primers temps d'existència l'organització havia estat centrada en la participació en l'esforç de guerra, a començaments del nou any es plantejà, a més d'augmentar la contribució militar, el d'aconseguir un increment de la seva presència entre el conjunt dels catalans de "Zona Nacional".

Tot i que la guerra es mostrava més llarga del que havien pensat en el moment del seu esclat, els falangistes catalans - com la major part dels nacionals- no dubtaven de la victòria final. Pensant en la conquesta de Catalunya es veien com l'única força política amb el bagatge polític i ideològic necessari per resoldre els "problemes polítics" de la "región". És a dir, per extirpar el catalanisme (mitjançant la necessària "reespañolización") i l'esquerranisme de la classe obrera (amb l'incorporació dels proletaris a la "Revolución Nacional"), tan arrelats en el territori català. Al mateix temps, consideraven que la situació política general del bàndol franquista els afavoria ja que, si bé el nou Estat no estava encara gaire perfilat, era clar que acabaria reposant sobre bases antidemocràtiques, corporatives i que, atès el caire feixista dels principals aliats del règim, tendiria a equiparar-se estructuralment cap aquests. Si a aquesta perspectiva hi afegien el fet que la Falange era el moviment polític més potent dels que funcionaven a l'Espanya "Nacional" i l'únic homologable als d'Alemanya i d'Itàlia, les expectatives d'un possible accés total o parcial al poder de l'Estat eren molt favorables. Tanmateix,

aquestes expectatives tan positives pel partit en general s'enfosquien en el cas de la Falange catalana. L'existència d'una forta organització carlina catalana, més nombrosa i més imbricada dins l'Estat que la feixista, era un obstacle important que calia superar si es volia assolir el poder al Principat quan fos conquerit militarment. A aquesta realitat s'hi afegia la probabilitat que els tradicionalistes, en funció de la seva notable implantació a Catalunya abans del començament de la guerra, poguessin comptar poc temps després de la conquesta amb una organització immensament superior a la falangista (gairebé inexistent abans de l'inici del conflicte). La batalla per l'hegemonia política a Catalunya s'havia de guanyar, doncs, a "Zona Nacional" i abans de l'entrada militar.

Disposada a plantar cara al carlisme i a desplaçar-lo de la posició dominant que tenia entre els refugiats catalans, la Territorial dirigí la seva actuació política en primer lloc cap el potenciament de la milícia. Tenir una força combatent pròpia era una condició "sine qua non" en la cursa pel poder. Si, a més a més, la unitat aconseguia prestigiar-se en accions de combat, esdevindria una poderosa arma propagandística. Tanmateix, la situació de la Jefatura catalana en el tema militar no era a principis del 1937 gens encoratjadora. En realitat les dues centúries de què disposava havien desaparegut com a unitats independents. Les restes de la Primera Centuria supervivents del combat de El Caballo s'hi havien agregat voluntaris burgalesos per constituir una nova centúria, ara molt parcialment nodrida de catalans. Amb aquesta, junt amb altres tres centúries de

Burgos i una de Santander, el comandament militar, seguint la tendència d'agrupar les petites unitats creades al començament de la guerra en noves de mida mitjana, havia format la Primera Bandera de Falange de Burgos (206). Per aquesta raó l'antiga Primera Centuria "Virgen de Montserrat" havia esdevingut la Cuarta Centuria d'una bandera, és a dir, havia estat diluïda dins d'una unitat més gran, perdent la seva denominació específica, i per tant, s'havia perdut l'efecte propagandístic que podia tenir per a la Territorial. Cal dir, no obstant, que l'ex-Primera mantingué com a cap a Santiago Martín Busutil, ascendit a capità, i continuà estacionada al mateix sector. La Segunda Centuria tingué una trajectòria semblant. Passà a formar part -junt amb una altra unitat de Las Palmas- de la Bandera de Marruecos de F.E. (207). Com, per una altra part, amb els efectius del que havia d'ésser la Tercera Centuria en el mes de novembre de 1936, s'havien cobert baixes de la Primera, i així la Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S. no posseïa a principis del 1937 cap unitat específicament catalana sinó que es trobava amb les seves antigues unitats desnaturalitzades i disperses dins forces d'altres denominacions i situades a fronts allunyats de Catalunya. La Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña, per contra, no sols tenia el seu terç amb nom català sinó que era una unitat d'un tipus equivalent a una bandera falangista. Tot i que el Terç no tenia els efectius complets en l'època que tractem, aquesta realitat no tenia perquè ésser coneguda per l'opinió catalana. A més a més, la unitat estava estacionada al front més proper al territori català, el d'Aragó.

Mentre la Territorial pensava en la formació d'una Bandera de Catalunya per competir amb els seus antagonistes, a Saragossa i fora del seu control es constituí una nova petita unitat. En efecte, l'existència de voluntaris catalans residents a Aragó que no volien ingressar a les centúries catalanes per no ésser enviats als fronts del nord o del centre decidí el cap de la tot just creada -el mes de gener de 1937- Delegación de la Territorial de Catalunya a Aragó, Avelino Trinxet Pujol, a formar una nova centúria (208). Ribas no ho autoritzà per no incrementar la dispersió de forces existents, però Trinxet la formà igualment i en designà el cap José María Marcet Coll, un industrial sabadellenc de trenta set anys que s'havia afiliat a Falange en arribar a la "Zona Nacional". Marcet havia estat cap de la Unión Patriótica de Sabadell i diputat provincial durant la Dictadura de Primo de Rivera, i havia ingressat durant la República a la Lliga (209). Un cop a l'Espanya "Nacional", participà primerament en tasques d'informació militar (210) on aconseguí una alta consideració en àmbits castrenses de Saragossa (211). Després de formar part durant un temps d'una centúria de la Falange aragonesa Marcet passà a manar la catalana.

La unitat, tot d'una d'haver fet la seva instrucció bàsica, fou enviada al front de Terol. Tanmateix, aviat esclatà un conflicte entre Marcet i el cap de la Delegació de la Falange catalana a Aragó, Trinxet. Marcet es negava a acceptar la prefectura del delegat alhora que criticava la Territorial i el seu responsable, Ribas Seva, en no dedicar prou atenció al reclutament de voluntaris. El conflicte Marcet-Trinxet és

interessant perquè mostra com el primer, un home amb pes polític específic basat en la seva trajectòria anterior a la guerra -sobretot per la seva vinculació amb la Unión Patriótica i amb el "partit militar" de la Capitania de Barcelona durant la Dictadura (212)- es negava a sotmetre's a la disciplina d'unes persones a les quals no considerava prou legitimades per comandar-lo, ja que creia que no tenien suficient "pedigree" espanyolista i autoritari per fer-ho. De fet, cal reconèixer que, en part, no li mancava raó. Ribas Seva no era ningú a Barcelona quan Marcet havia estat diputat provincial. Tanmateix, enmig del conflicte bèl·lic, a "Zona Nacional" i dins la Falange, l'antic "pupí" de Sabadell hagué d'abaixar el cap. En efecte, les seves acusacions a la Territorial provocaren l'obertura d'un expedient disciplinari per part de la Junta de Mando provisional que -per desgràcia del sabadellenc- fou instruït per un home vinculat a la Territorial, Mariano Calviño, que actuava, pel març de 1937, com a assessor jurídic de la Junta de Mando (213). Conclòs el sumari a principis d'abril, Trinxet i Marcet foren cridats per Hedilla a Salamanca. Trinxet fou confirmat en el seu càrrec i rebé el suport del cap de la direcció falangista estatal mentre Marcet quedà a Salamanca arrestat. En paraules de Trinxet,

me presenté a Hedilla; también estaba Marcet. El quedó en el calabozo y yo regresé con la orden textual de que continuase mi labor pues ya tenía referencias de ella y que cualquier dificultad de esa orden que se me volviese a presentar se lo comunicase pues resolvería enérgicamente, y más me dijo, que a Marcet lo mandaría a una centuria de castigo. (214)

Fou enmig d'aquest conflicte quan la Territorial decidí fer-se càrrec oficialment de la nova unitat, denominant-la Tercera Centuria. Amb aquest objectiu el secretari territorial Trias viatjà a Saragossa mentre des de la Jefatura de Burgos es començaven a enviar voluntaris a la unitat. Entre els nouvinguts s'hi trobaven tant homes tot just inscrits com també tot un conjunt de membres de les antigues Primera i Segunda que havien volgut deixar els fronts on estaven destinades les restes de les seves unitats (215). Per aquesta raó les antigues centúries de la Territorial quedaren amb molts pocs membres catalans. En aquells temps la Territorial comptava amb un màxim de dos-cents cinquanta homes d'origen català mobilitzats en les seves unitats (216).

L'adopció de la Tercera Centuria per la prefectura catalana de Burgos s'inserí en el projecte de creació de la Bandera (217), la nova unitat que seria comparable en grandària al terç carlí català i que possibilitaria l'equiparació de les forces combatents entre F.E. de las J.O.N.S. i la Comunió. Per encarregar-se del projecte la Territorial designà a l'antic cap de la Segunda Centuria Vicente Lupo que, arran del decret del 20 de desembre de 1936 que instituïa que els comandaments de les milícies havien d'ésser oficials de l'Exèrcit, havia abandonat la seva unitat i s'havia traslladat a Burgos. Amb el nomenament Lupo viatjà a la capital d'Aragó. Tanmateix el pla falangista no pogué dur-se a terme amb la rapidesa que la Jefatura hagués desitjat. La publicació del Decret d'Unificació el 19 d'abril de 1937 suposà la congelació del projecte de formació de la Bandera

durant uns mesos. Només a finals d'aquell any s'acabaria constituint. Mentrestant, la Tercera Centuria quedà en posició defensiva al front de Terol, als pobles de Villanueva i Torrecilla del Rebollar. Així, la idea de la Territorial catalana de comptar amb una força combatent com a mínim semblant a la carlina no s'havia aconseguit en el moment que es decretà la desaparició tant de la F.E. de las J.O.N.S. com de la Comunió Tradicionalista.

El segon eix de la política de la Territorial en la perspectiva d'ampliar el seu espai polític entre els refugiats i de desbancar al tradicionalisme fou el de la propaganda. Per tal d'augmentar la seva presència pública i amb l'objectiu últim de comptar amb un òrgan de tots els catalans de "Zona Nacional" (218), la Falange catalana decidí crear un periòdic. La idea partí de José Maria Fontana Tarrats i de Javier de Salas Bosch. Fontana, un reusenc que havia estat cap provincial de la Falange de Tarragona abans de la guerra, havia aconseguit passar a l'Espanya "Nacional" a finals de desembre del 1936 (219). Salas, barceloní historiador de l'art, havia ingressat a la Falange catalana a "Zona Nacional" tot i que ja durant la República havia estat pròxim a "Luys Santa Marina", del qual era amic i contertulià (220). Per al nou òrgan Fontana i Salas triaren el nom de "Destino" (221). La denominació evocava l'asserció "Unidad de Destino" que el fundador de la F.E. havia utilitzat per explicar la seva definició de la nació espanyola. Segons José Antonio Primo de Rivera, Espanya era una nació en tant que "unidad de destino en lo universal" ja que la trajectòria

històrica per la qual havia passat mostrava la formació d'una unió de diferents pobles peninsulars que, un cop culminada, s'havia projectat cap a l'exterior -a nivell mundial- amb les conquestes ultramarines de finals del segle XV i a l'època imperial posterior. Així, el projecte hipernacionalista del fundador de Falange passava, en primer lloc, per la recuperació de la unitat interior de l'Estat. Tasca que exigia tant la supressió de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i la reespanyolització del territori català com l'acabament de la lluita de classes. I, en segon lloc, un cop assolit l'enfortiment de la nació, una nova projecció "en lo universal" (222). Per tant "unidad de destino" era un concepte clau de la doctrina falangista, que tenia molt a veure amb els catalans en pretendre ésser el punt de partida d'una alternativa ideològica al nacionalisme català. Tornant a l'elecció de la denominació del periòdic falangista, com que el referent més clar dels dos que formaven l'asseveració "unidad de destino" -unidad- ja era el títol d'un diari falangista de (significativament) la ciutat basca de Sant Sebastià, s'adoptà l'altre, és a dir, destino.

El projecte de creació de "Destino", com era de preveure, topà amb l'oposició d'alguns caps de la Junta de Mando provisional "por un injusto recelo, a todas luces falto de razón" (223). De bell nou els prejudicis anticatalans sorgien de membres de la direcció del partit, recelosos del que poguessin escriure els seus pròpis "camaradas", sempre sota sospita de catalanisme pel fet d'ésser catalans. Aquestes reticències -que mostraven també el baix nivell polític i de coneixement de la doctrina

falangista de la Junta- no impediren, però, l'autorització de l'òrgan de la Territorial catalana per part d'Hedilla (224). Tanmateix, abans que "Destino" sortís a la llum els seus promotors hagueren de vèncer una altra resistència, la que posava el seu propi cap territorial Ribas Seva (225), poc amic de destinar a aquesta empresa els diners necessaris. Ribas considerava que el fons de la Territorial havien de preservar-se al màxim per utilitzar-los en el moment que haurien d'ésser més necessaris, el de l'establiment de l'organització falangista a Catalunya arran de la seva conquesta militar.

Malgrat tots aquests entrebancs "Destino" aparegué finalment el 6 de març de 1937, amb periodicitat setmanal i format per unes poques planes. Des del primer moment els seus fundadors el volgueren fer arribar a tota la colònia catalana exiliada, tant la resident a la "Zona Nacional" com la que havia quedat a l'estranger. Pel compliment d'aquest objectiu utilitzaren a l'interior de la península la xarxa de distribució del departament de Prensa y Propaganda de la Falange i per a l'exterior feren ús dels serveis de la casa distribuïdora francesa Hachette. D'aquesta manera el setmanari arribava a les principals ciutats de "Zona Nacional" on hi havia catalans -Burgos, Sant Sebastià, Saragossa, Sevilla, Pamplona, Valladolid i Salamanca- i també als qui residien a Gènova, a la Riviera italiana, a la Costa Blava francesa i a París (226). Precisament a la colònia que residia fora d'Espanya anà adreçada una bona part dels set números de la revista que es publicaren abans de decretar-se la unificació.

A més a més de comentar aquesta qüestió concreta direm que, en general, el contingut dels primers números (227) girava a l'entorn de tres temes fonamentals: la divulgació reiterativa dels articles de José Antonio Primo de Rivera referits a Catalunya; l'exaltació dels fets d'armes protagonitzats per les centúries catalanes (o simplement les impressions dels combatents); i els articles que ja hem referit, dirigits als refugiats que no havien entrat a la "Zona Nacional" (228).

En realitat l'existència d'importantes colònies de catalans a l'estranger reforçava l'ambient anticatalà existent al territori "nacional" i posava la Territorial en una situació compromesa davant del propi partit i de l'opinió pública. Com veurem més endavant, al llarg de la contesa, "Destino" s'enfrontaria cada cop amb major fermesa a aquest ambient. L'encarament es realitzaria paral·lelament a l'increment del nombre de combatents catalans dins les tropes franquistes, al progressiu ingrés dels refugiats d'Itàlia i de França al territori "nacional" i al control, per part de la Territorial catalana de F.E., del partit únic per a Catalunya. Però durant el primer any de la guerra la posició de la Jefatura era encara molt dèbil i l'actitud que adoptà davant el tema dels refugiats a l'estranger és una bona prova de la pressió ambiental que rebia. Així, en voler acabar amb una qüestió que la premsa -i molts diaris falangistes- recorrien freqüentment, "Destino" combinà la crida amistosa al retorn amb un to molt més dur, d'amenaques i d'insults. En el número 2 del setmanari es

reproduïen les paraules pronunciades per Hedilla en el discurs de la nit de Nadal anterior, i es postil.lava:

Estas son palabras de paz y de amor. Que nadie las eche al olvido (...). Refugiados: Los españoles estan en España. Presentate!. Las centurias catalanas os esperan. La Falange Española es garantía de paz y amor.

Per contra, al número següent, es publicava un article altament desqualificador i ofensiu. Heus-lo ací:

REFUGIADOS QUE PECAIS POR CARTA DE MENOS
Una vez más la nota triste es la que dais vosotros. ¿Sabeis cual ha sido la impresión que disteis a Giménez Caballero cuando fue a Italia a recoger el Premio Internacional del Fascismo?. Hela aquí: "La única nota un poco amarga que tuve fue al constatar que en aquel sector de la Costa Azul habia unas trescientas familias españolas, principalmente catalanes, en su mayoría ricas. Y ni una vino a estrecharme la mano ni a preguntar por nuestra Patria". Y no digais fue despecho de escritor al no verse atendido como creía serlo y como sin duda alguna merece. No hay despecho en su frase y sí sólo amargura ante vuestra actitud sin nombre. Infames. ¿Aún no sabeis que en España estan los españoles?. ¿Es que aún no os habeis dado cuenta de que en España se lucha, se padece y se muere por ella y por toda nuestra civilización?. ¿No sabeis que nadie lucha y muere para los que comodamente seguís la guerra en calma y creyendo que una solución os traerá mayor comodidad aún?. ESPAÑOLES, REFUGIADOS, UNA VEZ MAS, catalanes que andais refugiados por esos mundos de Dios: Sabed que los hijos de España están aquí por ella sufriendo diaria inquietud. Sabed que la Falange organiza por medio de su Territorial de Cataluña centurias en las que os es deber alistaros. Luego, sabedlo, será demasiado tarde para vosotros, cómodos mangantes. (229)

Fixant-nos ara en l'aspecte tècnic, sabem que els tres o quatre primers números de la revista foren escrits en gran part per Fontana i Salas (230). Col.laboraren amb ells un periodista barceloní, Cecilio Benítez de Castro, i també molts membres de les centúries que enviaven articles des del front. A principis

del mes d'abril passà a ésser redactor de "Destino" Ignacio Agustí Peypoch, periodista vinculat a la premsa de la Lliga -havia estat redactor de "L'Instant"- que havia arribat el mes de febrer a "Zona Nacional", ingressant seguidament a la Falange catalana (231). El periodista, que començà a escriure ja en el número 5 (232), aportava al setmanari tant una qualificació professional com una experiència en el periodisme català de les quals Fontana i Salas n'estaven mancats. Amb la seva incorporació s'obria per tant la possibilitat que "Destino", en tenir una millor tècnica, assolís una presència destacada entre els refugiats no falangistes. Ara bé, aquesta aspiració no s'aconseguí en el període anterior a la unificació. En aquesta època el setmanari tingué un abast molt restringit, comptant aproximadament amb tres-cents subscriptors (233). Conscient de la situació Fontana comentaria a Ribas poc després del decret del 19 d'abril de 1937:

creo que "Destino" es una maravilla dada la forma como se hace y el personal que lo hace, en cambio, creo también, que no está a la altura de un semanario de Cataluña. (234)

Per tot el que precedeix podem dir que en arribar el moment de la unificació la Falange catalana no havia aconseguit avenços importants en cap de les dues línies (la militar i la de la propaganda) que havia emprès a principis d'aquell any per tal d'augmentar la seva presència entre els refugiats i de desbancar la Comunió Tradicionalista del seu lloc predominant entre la colònia catalana de "Zona Nacional". Tampoc en qüestions com el desenvolupament de l'organització o l'afiliació la Territorial

no havia aconseguit superar, ni tant sols emular, els seus antagonistes. De fet l'estructura de la F.E. de las J.O.N.S. catalana estava menys desenvolupada que la de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña. La primera causa d'això fou la reticència de la Junta de Mando provisional de permetre'n l'expansió geogràfica. En efecte, els recels de la direcció estatal impediren als falangistes catalans comptar -contràriament al que ocorria amb els tradicionalistes- amb delegacions oficials arreu del territori "nacional". Tot i que en realitat la Territorial en creà d'oficioses a distintes ciutats, aquestes "no pudieron ser montadas con los elementos necesarios por no estimar la Junta de Mando (...) fueran oportunas tales Delegaciones" (235).

Aquestes delegacions oficioses, situades a Sevilla, Saragossa, Sant Sebastià, Pamplona i Ciutat de Mallorca (236), no pogueren tenir la presència pública suficient per incrementar l'afiliació. L'impediment imposat, junt amb el fet que els carlins comptessin amb un major nombre de delegacions funcionant plenament -recordem, a vuit ciutats, incloent les de Fuenterrabia i Irun, estratègicament situades per a la captació de nous adherents-, deixava als falangistes en una situació de clara inferioritat. El tema, a més, era extremadament greu en el cas de Sant Sebastià, la ciutat on es concentrava la colònia catalana més nombrosa de "Zona Nacional". Mentre la Comisión, intel·ligentment, tenia allí situat el seu centre més important, la prefectura falangista catalana no hi tenia gairebé cap representació (237).

A més a més, l'estructura de la Territorial falangista tenia importants mancances internes. Com ja hem assenyalat en parlar del carlisme, la F.E. no disposava de seccions que si que estaven presents dins la Comunió -Requeté Auxiliar, Pelayos, Socorro al Refugiado- i que eren importants per a la tasca proselitista ja que permetien l'enquadrament de persones d'un ampli espectre d'edats o amb dificultats econòmiques. Segurament per aquesta raó l'afiliació falangista catalana es mogué dins d'una franja d'edats més estreta que la dels tradicionalistes. Aquest fet explica, per una altra part, la major proporció de falangistes combatents a l'Exèrcit o a milícies respecte dels carlins tal com hem marcat en el quadre número 1. Però és que, endemés, l'organització falangista catalana disposava en termes absoluts de menys seccions que la carlina. A part de la prefectura territorial tenia una sots-prefectura -la secretaria territorial- que actuava de nexa d'unió entre les distintes seccions: Milicias, Prensa y Propaganda, Sanidad, Información, Sección Femenina i Transportes. Set departaments -comptant la Secretaria- en total mentre la Comisión carlina en tenia dotze.

Però no sols l'estructura de la Territorial era més simple que la dels tradicionalistes. De fet, no estigué completada fins als primers mesos de l'any 1937. Com la Jefatura catalana es creà el setembre de 1936 amb la tasca prioritària de reclutar voluntaris per als fronts, durant els seus primers mesos d'existència no fou més que una oficina de "enganche" amb un magatzem d'intendència i uns primaris serveis d'informació.

Comptava també a Sevilla -on s'havia establert l'antiga delegada provincial de Barcelona de la Sección Femenina, María Josefa Viñamata Castañer- amb un nucli de dones afiliades (238). Al front del conjunt es trobaven el cap territorial i el secretari. A partir d'aquesta configuració primerenca s'anà desenvolupant a poc a poc una estructura més complexa. A principis del 1937 i amb l'objectiu de la formació de la Bandera ja es creà la Jefatura de Milicias de Cataluña, que ocupava Vicente Lupo. Per la mateixa època i arran de la fundació de "Destino" es constituí la Delegación Territorial de Prensa y Propaganda, de la qual en serien els responsables Fontana i Salas. Igualment -el febrer de 1937- i a partir dels serveis sanitaris de les centúries es creà la Delegación Territorial de Sanidad, que es dedicaria, junt amb la feina d'atenció als combatents falangistes, a preparar la futura tasca de govern a Catalunya, organitzant:

el fichero profesional de Cataluña, contando con más de dos mil fichas; el fichero de establecimientos sanitarios de Cataluña ya con la casi totalidad de ellos. Asimismo el fichero de camaradas sanitarios, clasificado por profesiones y especialidades. (239)

Com a delegat sanitari es designà un metge barceloní entrat al moviment falangista en arribar a "Zona Nacional", Alberto Avilés Cucurella.

Durant el 1937 es potencià el Servei d'Informació. El dirigia José Lluch Bonastre, un advocat -també de Barcelona- que també s'havia afiliat a la Falange a Burgos. El servei disposava pels voltants del mes de juny següent amb vint-i-dues mil fitxes

de Barcelona i vuit mil de pobles de Catalunya (240) preparades per a una futura tasca repressiva. I s'esperava poder doblar el nombre de fitxes existent a partir d'un buidatge sistemàtic del "Diari Oficial de la Generalitat" del qual el servei en disposava d'una col·lecció completa (241). Els mitjans de què es servia aquest departament per obtenir les informacions provenien de les següents fonts:

A) Documentales. B) Agentes y C) Elementos que se pasan del territorio rojo.

Constituyen el primer apartado la prensa roja que se recibe diariamente en número variable de tres a ocho diarios de Barcelona, dos o tres de Madrid y algunos franceses. Asimismo también documentos, cartas y listas encontradas en los frentes donde luchan las centurias de esta Territorial. El segundo apartado, o agentes, lo integran camaradas que se dedican al servicio de información sin remuneración y satisfaciéndose sus gastos, incluso viajes y demás, con residencia en Marsella, Paris, Niza, San Juan de Luz, Andorra y Perpiñán.

El tercero, o sea elementos que se pasan del territorio rojo, debidamente interrogados, de acuerdo con un cuestionario estudiado por esta Delegación, permite obtener antecedentes acerca de la personalidad del que solicita ser camarada; lo ocurrido en el lugar de su residencia y actuación de diversos elementos; personas que nos son afectas y otros informes de carácter técnico-militar que seguidamente se transmiten a la S.I.M.. (242)

Mentre la Sección Femenina sembla gairebé inexistent abans de la unificació, a principis del 1937 fou potenciada una Delegación Territorial de Transportes, al front de la qual es posà a José Pons Ferrer, un antic falangista de Barcelona de procedència burgesa -co-propietari de l'empresa farmacèutica "Vicente Ferrer" (243). Per la seva banda, la Secretaria Territorial, com hem dit "nexo de unión entre las distintas Delegaciones de Servicios y la Jefatura Territorial" (244), va

créixer en la mesura que creixien els altres departaments. Al mes de març de 1937 en fou designat responsable Mariano Calviño, l'antic comissionat a Portugal i aleshores assessor jurídic de la Junta de Mando (245), ja que el que n'era titular, Carlos Trias, deixà el càrrec per ingressar com a voluntari a la Tercera Centuria (246). Com a secretari administratiu fou nomenat Pablo Figuerola-Ferreti Pena, barceloní no vinculat anteriorment a la F.E. però que es declarava "españolista de toda la vida que sin pertenecer a ningún partido era activo propagandista de los ideales españoles" (247).

El fet que la Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. estigués menys extesa per la "Zona Nacional" que la carlina i que gaudís també d'una estructura organitzativa menys diversificada no són les úniques raons que expliquen la menor amplitud de l'afiliació falangista respecte de la dels seus antagonistes polítics. Hi ha més factors explicatius. Així, per a molts refugiats catalans, la Falange era una organització gairebé desconeguda, al contrari que la Comunió, amb molts anys d'implantació al Principat i força coneguda. A més a més, el carlisme gaudia d'una tradició regionalista -derivada de la seva reivindicació foral- que devia de resultar més atractiva a la colònia catalana que la doctrina falangista sobre el tema, la qual, per la seva banda, era poc coneguda. A aquests factors cal afegir-hi la incògnita esquerranista que representava per molts dels refugiats benestants l'organització feixista, amb el seu "nacional-sindicalismo" i la seva "revolución nacional". Tot i que la Territorial, en part per evitar-se una mala imatge i en part

per la tutela que sobre ella exercia la Junta de Mando provisional, no admeté al seu si "a cuantos habian pertenecido a partidos del Frente Popular" (248), això no vol dir que no li fos atribuïda exteriorment la imatge esquerrana dels seus "camaradas" de la resta de la "Zona Nacional". Però la Territorial posà més excepcions a l'acceptació de nous militants. Si més no teòricament, no permetia l'ingrés d'aquells que "habian tenido significación en partidos que, como en [sic] la Lliga, tenian un marcado carácter catalanista" (249). Aquesta pauta, que degué retreure de l'ingrés a sectors d'antiga adscripció regionalista, és ben segur que no fou aplicada massa estrictament, com hem pogut comprovar en veure l'actuació falangista del conegut "lliguer" José María Cardona.

Arribats en aquest punt, cal preguntar-se quina procedència política tenien els afiliats a la F.E. de las J.O.N.S. catalana d'abans de la promulgació del Decret d'Unificació. Per contestar la qüestió és necessari en primer lloc tenir en compte el fet que el nombre d'antics militants falangistes catalans presents a "Zona Nacional" era baix. Només una petita part dels adherits de l'època republicana havien pogut fugir de la repressió. A territori rebel, els trobem dins la Territorial, treballant a la prefectura o, en major quantitat, com membres d'unitats combatents de la pròpia organització o de l'exèrcit regular. No és la falangista, doncs, la procedència política principal del gruix dels dos mil cinc-cents membres de la secció catalana de F.E. de las J.O.N.S.. Més aviat, com el que hem vist en el cas de la Comunió, creiem que la majoria dels nous afiliats no tenien

cap adscripció partidària anterior. Efectivament, quant als que formaven part de les centúries, sabem que conegueren per primer cop el moviment falangista en ingressar-hi. Alguns d'ells veien el falangisme com un projecte nou, enaltidor de la joventut i preocupat per la "justícia social" (250) i s'hi sentien atrets. El carlisme, per contra, els semblava una força arcaïtzant i gens sintonitzada amb les ideologies "modernes" (feixistes) que triomfaven a Europa en aquells anys (251). Aquests aspectes ideològics, juntament amb reaccions més viscerales, com la provocada per haver patit la mort d'algun familiar en la repressió posterior al 19 de Juliol -cosa molt habitual en provenir molts voluntaris de famílies burgeses o de classe mitjana (252)-, i altres motius menys transcendents (com, per exemple, la possibilitat de romandre entre amics i no dispersats dins de l'exèrcit (253)), impulsaren a catalans refugiats a enquadrar-se en les centúries. Dins la petita part dels "milicians" que sí que havia estat adscrita políticament abans del començament de la guerra hi trobem, en canvi, alguns antics "pronois" de la Lliga o antics membres dels Estudiants Catòlics (254).

Situant-nos ara en un punt de mira més ampli, el de la procedència política del conjunt de la militància de la Jefatura Territorial de Catalunya, sembla clar que, a grans trets, el falangisme recollí aquells sectors de la colònia catalana més nítidament espanyolistes (255), mentre, per la seva banda, el carlisme enquadrà als procedents del catalanisme. Aquesta classificació, però, no pot ésser rígida en el cas d'una

organització falangista que, com hem dit, acollia alguns antics lliguers. En el mateix sentit cal dir que la realitat del manteniment d'un nucli de Derecha de Cataluña/Renovación Española -el partit més nombrós de l'espanyolisme català a la pre-guerra- a "Zona Nacional" impedí a F.E. la captació de més sectors anticatalanistes que els que s'integraren efectivament.

Les línies generals esmentades sobre allistaments se'ns mostren amb claredat si analitzem la procedència política del conjunt dels vint falangistes que formaren part dels successius "staffs" -o que hi estaren molt vinculats sense tenir responsabilitats polítiques- de l'organització en el període de la guerra anterior al Decret d'Unificació, com expresseu en el següent llistat:

--LLISTAT NUM. 1.- PROCEDENCIA POLITICA DELS DISTINTS MEMBRES DE LA DIRECCIO DE LA JEFATURA TERRITORIAL DE CATALUÑA DE F.E. DE LAS J.O.N.S. (SETEMBRE 1936-ABRIL 1937).

CARREC

PROCEDENCIA POLITICA

Caps territorials.

José Martín Martín.....F.E. de las J.O.N.S.

José Ribas Seva.....F.E. de las J.O.N.S.

Secretaris territorials.

Eduardo Conde Garriga.....Espanyolista sense partit.

Carlos Trías Bertran.....F.E. de las J.O.N.S.

Mariano Calviño

de Sabucedo Gras.....Unión Patriótica/ Unión Social
Hispanica.

Vinculats a la Secretaría territorial.

Alfonso Fabra de Monteys.....Desconeguda.

Javier Conde Garriga.....Espanyolista sense partit.

Cap del servei de Información.

José Lluch Bonastre.....Espanyolista sense partit.

Delegats de Prensa y Propaganda.

Javier de Salas Bosch.....vinculat a F.E.
 José Maria Fontana Tarrats...F.E. de las J.O.N.S.

Delegada de la Sección Femenina.

María Josefa Viñamata

Castañer.....F.E. de las J.O.N.S (ex-Derecha
 de Cataluña/Renovación
 Española).

Delegat de Trasportes.

José Pons Ferrer.....F.E. de las J.O.N.S.

Delegat de Sanidad.

Alberto Avilés Cucurella...Espanyolista sense partit.

Cap de la secretaría administrativa.

Pablo Figuerola-Ferreti Pena.....Espanyolista sense partit.

Cap de la Primera Centuria.

Santiago Martin Busutil....J.O.N.S.

Cap de la Segona Centuria.

Vicente Lupo Lupo.....F.E. de las J.O.N.S.

Cap de la Tercera Centuria.

José Maria Marcet Coll.....Unión Patriótica. Lliga Catalana.

Delegat de la Territorial a Aragó.

Avelino Trinxet Pujol.....F.E. de las J.O.N.S.

Vinculat a la Territorial.

José María Cardona Espuñés.....Lliga Catalana.

Redactor de "Destino".

Ignacio Agustí Peypoch.....simpatitzant de Lliga Catalana.

 -- Font: Elaboració pròpia.

Després del contingent format pels antics falangistes i jonsistes (nou membres) que, lògicament, dominava en la prefectura, apareix el grup de persones d'adscripció espanyolista no partidària, amb un total de sis membres. Si en aquest últim conjunt hi afegim a Calviño -un cap que sí que havia militat en una organització política concreta d'aquest signe- el grup arriba fins a set persones i queda prop de l'anterior. Se'ns fa avinent,

així, el pes gairebé absolut dels sectors políticament espanyolistes -tant els "falangistes vells" com els sense partit- a l'"staff" del moviment feixista. Sense que puguem oblidar, però, la presència dins d'aquest d'una minoria d'antics membres o simpatitzants de la Lliga. Si bé cal fer notar respecte d'aquests últims que les persones citades -Cardona i Agustí- no ocuparen càrrecs jeràrquics dins la Falange catalana.

Com es pot deduir del que hem dit fins ara entre la Falange catalana de "Zona Nacional" en el període anterior a la unificació i la de l'època republicana hi havia una considerable distància. Abans de la guerra l'organització no havia aconseguit comptar mai amb la xifra d'efectius que assolí en el primer any de conflicte (256). Fruit d'aquest creixement fou la diversificació de la seva direcció, que integrà persones que no havien pertangut anteriorment a l'organització. Examinant les "jerarquies" de la Territorial de mitjans del 1937:

--LLISTAT NUM. 2.- COMPOSICIO DE LA DIRECCIO DE LA JEFATURA TERRITORIAL DE CATALUÑA DE F.E. DE LAS J.O.N.S. (JUNY 1937).

Cap territorial.- José Ribas Seva.

Secretari territorial.- Mariano Calviño de Sabucedo Gras.

Cap de milícias.- Vicente Lupo Lupo.

Delegada de la Sección Femenina.- María Josefa Viñamata Castañer.

Cap del servei de Informació.- José Lluch Bonastre.

Cap de Sanidad.- Alberto Avilés Cucurella.

Delegats de Prensa y Propaganda.- Javier de Salas Bosch i
 José María Fontana
 Tarrats.

Cap de Transportes.- José Pons Ferrer.

Cap de la secretaría administrativa.- Pablo Figuerola
 -Ferreti Pena.

 Font: Elaboració pròpia.

Podem apreciar que només cinc -Ribas, Lupo, Viñamata, Pons i Fontana- dels deu caps eren falangistes de l'època republicana.

Però si la F.E. de las J.O.N.S. dels anys 1936-1937 estava fortament renovada, també mantenia lligams amb el seu passat. Com havia ocorregut els anys 1934-1936, durant el primer any de la guerra la majoria dels dirigents pertanyien al grup de fidels a Roberto Bassas. Aquest era el cas, i ben important, de Ribas - el principal col.laborador del primer cap territorial- i de Lupo, que devia el seu nomenament originari de cap de milícies a Bassas. També formaven part de l'antiga tendència Pons -home, a

més a més, molt lligat a Ribas, de qui era amic personal- i Maria Josefa Viñamata, antiga dirigent femenina de R.E. passada a Falange per mediació de Bassas. Fontana, per la seva banda, tot i haver-se mantingut abans de la guerra en una posició intermèdia en la pugna entre Bassas i Gutiérrez Santamarina, intentant acostar els dos sectors (257), de fet havia seguit a Bassas en totes les qüestions referides al respecte per la idiosincràsia catalana. Fins i tot en la seva primera època com a cap territorial de Prensa y Propaganda -1934- havia editat fulls de propaganda en català (258). Altrament, no es pot dir que hi hagués cap partidari de Gutiérrez Santamarina a la direcció de la Territorial de Burgos durant la guerra (259).

En realitat, l'únic element d'enfrontament intern sorgí per la banda dels antics jonsistes i de la mà de l'antic dirigent d'aquest grup a Barcelona i cap de la Primera Centuria, Santiago Martín Busutil. Les tensions entre Martín Busutil i el responsable territorial Ribas Seva duraren fins a la mort del primer en una acció de combat l'agost de 1937 i es donaren en un context bastant corrent aleshores, com era el que solia enfrontar les unitats de milícies amb els comandaments polítics. És a dir, era una expressió més dels sempiterns enfrontaments entre "els del front" i "els de la reraguarda", considerats aquests últims indefectiblement pels primers com uns "emboscats" (260). Martín Busutil es caracteritzà per fomentar a la seva unitat un ambient en contra de la Territorial i, concretament, contra Ribas, a qui criticava de no estar enrolat a les milícies (261).

Tanmateix, darrera d'aquesta primera interpretació de les tensions en podem trobar d'altres: Martín Busutil, en tant que jonsista barceloní, feia molt poc que havia reingressat a la Falange i acceptava difícilment la prefectura d'un cap procedent d'aquesta última organització. En segon lloc, i com la majoria dels provinents del partit de Ramiro Ledesma, Martín era ideològicament molt "obrerista". Aquesta orientació (que el feia, paradoxalment, identificar-se estretament amb la figura d'Hedilla (262), un cap falangista d'origens humils) l'enfrontava amb la direcció de la Territorial, nodrida per molts elements de procedència burgesa i de classe mitjana. De fet el caràcter burgès d'una part de la F.E. s'havia incrementat considerablement des del principi de la guerra, sobretot amb sectors procedents de l'alta burgesia de tradició espanyolista. El caràcter benestant de la primera immigració política a la "Zona Nacional" en fou pre-condició. Però també la F.E. catalana apareixia com l'opció espanyolista més dinàmica i combativa enfront d'una Derecha de Cataluña-Renovación Española quasi inexistent. Així, als militants burgesos Ribas Seva, Trinxet Pujol i Ricart Medina o als simpatitzants/adherits de l'alta burgesia espanyolista de Barcelona, Rivièrè Manén o Batlló Godó de l'època republicana, s'hi afegiren d'altres sectors de la gran propietat, molts d'ells de procedència monàrquica espanyolista com els Conde Garriga, els Fabra de Monteys, un Calviño casat amb l'hereva de les Manufactures Manén o un Marcet Coll (potser aquest menys potent econòmicament que els anteriors). Però també entraren alguns burgesos procedents del catalanisme, com Cardona Espuñés, o de filiació política desconeguda, com Magín Raventós Fatjó. Hi

havia, doncs, espai per a una tibantor interna.

Per últim, les tensions entre Ribas Seva i Martín Busutil connectaven amb les velles acusacions corrents als ambients feixistes de Barcelona durant la República contra Bassas i els seus seguidors, assenyalats com poc violents i no fomentadors de l'acció directa. L'últim motiu per aquests enfrontaments havia passat la mateixa matinada del 19 de juliol de 1.936 quan "Santa Marina", un altre falangista, Luis Fontes de Albornoz, i el jonsistes José Maria Poblador i Santiago Martín Busutil, presents tots ells a la caserna de Pedralbes per pendre part en el cop, davant l'absència de Bassas i de Ribas en aquest indret -el lloc de concentració de la F.E. de las J.O.N.S.- els comminaren telefònicament que es presentessin immediatament (263). Com que aquests no ho feren, per considerar que els dirigents de l'organització (264) no havien de sortir al carrer a combatre sinó a muntar un lloc de comandament i des d'allí donar les ordres pertinents (265), quedà confirmada, als ulls de molts dels seus oponents, la seva pressumpta covardia. Aquest últim incident tindria -com veurem més endavant- moltes repercussions a la història de la Falange de Barcelona de la postguerra.

Com hem dit en començar a estudiar la F.E. catalana a "Zona Nacional", el fet que els dos "consejeros nacionales" catalans -Bassas i Santa Marina- estiguessin absents del territori "nacional" determinà que cap representant de la Territorial assistís a les assemblees que celebrà l'organització falangista a nivell estatal, és a dir, bàsicament, els dos "consejos" que

es celebraren en el període anterior a la unificació. D'aquesta manera, no hi hagué cap falangista català al III Consejo Nacional, reunit el dia 21 de novembre de 1936 a Salamanca, en les sessions del qual es conegué la notícia de l'afusellament (produït el dia anterior a la presó d'Alacant) del cap nacional de l'organització José Antonio Primo de Rivera (266), ni tampoc al quart i últim consell, celebrat a Salamanca els dies 18 i 19 d'abril de 1937 i que finalitzà poques hores abans de la promulgació del Decret d'Unificació.

La importància d'aquesta última reunió no és deguda tan sols al fet que es celebrés quan ja es coneixia la imminència del decret esmentat, resideix igualment en què la seva convocatòria fou el catalitzador que accelerà l'actitud opositora d'alguns components de la Junta de Mando provisional contra el president, Manuel Hedilla. Així, en els dies anteriors a la celebració de la reunió, davant la pretensió d'Hedilla d'utilitzar l'assemblea per acabar amb la provisionalitat de la seva prefectura erigint-se en cap nacional efectiu del partit, quatre membres de la "Junta"

-Aznar, Dávila, Moreno i Garcerán- el destituïren i crearen un nou nucli rector sota la forma de triumvirat, format pels tres primers. Dividida així la Falange en dues faccions, la mateixa nit del dia en què s'havia fet la destitució -el 16 d'abril de 1937- es produí un enfrontament violent als carrers de Salamanca entre partidaris d'ambdues tendències amb un total de dos morts, un de cada bàndol. Tanmateix, malgrat tots aquests esdeveniments i la seva destitució, Hedilla mantingué el control de la Falange

i en el IV Consejo Nacional fou efectivament elegit nou cap suprem ("Jefe Nacional") (267).

Si bé, com acabem de dir, no hi hagué cap català en les sessions d'aquesta reunió, sí existí la intervenció destacada d'un afiliat a la Territorial en el procés que portà a la seva celebració. El secretari particular del cap de la Junta de Mando provisional, José Antonio Serrallach, influí decisivament en el fet que Hedilla es proposés, en els mesos posteriors a la mort de José Antonio Primo de Rivera, canviar la direcció de l'organització de la seva forma col·lectiva a la unipersonal (268). El català, amb d'altres estrets col·laboradors d'Hedilla - Maximiano Garcia Venero, Víctor de la Serna i Martín Almagro Bosch- dissenyaren una campanya de projecció pública per al cap de la Junta amb l'objectiu de convertir-lo en el nou cap nacional. En paraules d'un dels qui formaven part d'aquell grup:

Es verídico que por exiguo sector se intentó situar a Hedilla en un plano de autoridad del que preceptivamente carecía, por ser únicamente miembro de una dirección colegiada (...)

La Falange necesitaba un símbolo humano, de cara, sobretudo, al porvenir. Serían conquistadas las grandes ciudades y las zonas industriales; sería ineludible abordar la reforma agraria. Manuel Hedilla, obrero mecánico, infundiría menos desconfianza a las muchedumbres proletarias que otro militante de distinta clase social. (269)

Serrallach, en compartir i animar aquests plantejaments, ho feia tant des de l'obrerisme que com antic jonsista defensava, com per la seva convicció personal que un Hedilla convertit en cap nacional era el pas obligat per la consecució de l'establiment

a Espanya d'un règim del tipus del nacionalsocialista alemany.

Tanmateix, l'èxit que suposà a Hedilla i als seus col·laboradors el nomenament del primer com a nou cap nacional de F.E. de las J.O.N.S. fou efímer. Amb la promulgació del Decret d'Unificació desaparegué l'organització falangista com a tal i fou integrada -amb els altres partits fins aleshores existents a l'Espanya "Nacional"- dins del nou partit únic, Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.. Quan el dia 22 d'abril de 1937 -tres dies després de la publicació de l'ordre unificadora- es publicà el decret de nomenament del Secretariado Político, l'òrgan que havia de regir, sota l'alta prefectura del general Franco, la nova F.E.T. y de las J.O.N.S. (270), Hedilla, que apareixia citat en primer lloc en el llistat de components d'aquest òrgan, es negà a acceptar el càrrec. La seva actitud estigué marcada en primer lloc per un desacord amb la forma -sense cap tipus de negociació- com s'havia portat el tema de la unificació. A més a més, segons el seu criteri, no quedava garantit que la nova organització fos l'hereva directa del moviment i de la doctrina de José Antonio Primo de Rivera. Per una altra banda, amb la seva no acceptació el cap nacional de F.E. volia fer callar a aquells altres dirigents com Agustín Aznar, Pilar Primo de Rivera i d'altres que l'acusaven "d'haver lliurat la Falange a Franco" (271).

Ara bé, alhora que rebutjava formar part del Secretariado, Hedilla, començà a preparar amb els seus col·laboradors i distints caps fidels un document on es recollien els punts

doctrinals irrenunciabls per a la F.E. de las J.O.N.S., amb l'esperança de poder-lo fer servir en una negociació amb Franco (272). Es tractava, doncs, d'intentar, si no una marxa enrera de la unificació, almenys l'assoliment d'un pacte "a posteriori" que deixés al falangisme en una posició predominant dins del nou moviment. Tanmateix aquest joc acabà quan, a causa de la seva negativa a acceptar el càrrec pel qual havia estat designat pel cap de l'Estat, Hedilla fou detingut amb els seus més pròxims consellers -entre els quals s'hi trobava Serrallach. Posteriorment tant l'antic cap nacional com el seu secretari particular serien processats i empresonats, desapareixent de l'escena política durant la resta de la guerra i, també, de la postguerra (273).

Les simpaties de la Territorial catalana en el procés de lluita pel poder que hi havia a la cúpula de l'organització falangista a mitjans del mes d'abril de 1937 foren, coherentment amb la seva trajectòria de proximitat a Manuel Hedilla, per a l'antic president de la Junta de Mando (274). Tanmateix, el fet que l'enfrontament fos a les altures del moviment va excloure tot tipus d'intervenció col·lectiva dels catalans. Ara bé, alguns dels caps de la Territorial més inquiets políticament i que en major mesura s'havien mogut dins de l'organització falangista estatal -com eren els dos delegats de Prensa y Propaganda, Fontana i Salas (275)- estigueren presents a Salamanca en l'època de les pugnes internes donant suport actiu a Hedilla (276). I també romangueren a Salamanca junt a Hedilla un grup de sis joves "milicians" catalans que per aquelles dates havien fet un curs

de caps de centuria en una escola militar falangista situada a pocs quilòmetres de la ciutat del Tormes -a la finca denominada "Pedro Llen"-, el director de la qual era l'antic assessor de la Primera Centuria Catalana "Virgen de Montserrat", capità Von Haartman. La col.laboració dels sis voluntaris falangistes -Luís de Caralt Borrell, Francisco Rafols Serdá, Ramiro C. de Sobregrau, Pedro Pere Parera, Jaime Bofill Queraltó i Antonio Geis Salvans- junt a Hedilla es limità a fer tasques de vigilància d'alguns edificis del partit la nit en què es produí l'enfrontament armat -la del 16 al 17 d'abril- sense que cap d'ells participés en l'escaramussa. Tot i que arran d'aquesta intervenció foren detinguts, molt aviat foren posats en llibertat i es reintegraren a les seves unitats (277). Referint-se a la intervenció dels catalans presents a Salamanca al costat d'Hedilla escriví José María Fontana més tard:

el grupo de catalanes tuvo una particiación importante al lado de Hedilla. Jugamos, un poco a ciegas, y perdimos (...). A pesar de todo, procuramos no comprometer en nada a la Territorial y lo logramos a la perfección. (278)

Per la seva banda, des del front nord de la província de Burgos, el cap de l'antiga Primera Centuria de la Territorial i fervent admirador d'Hedilla, Santiago Martín Busutil, li adreçava els dies immediatament posteriors a la creació del partit únic i abans que el santanderí fos detingut, una carta de suport en la qual s'oferia "donde, cuando y para lo que sea" (279).

La desaparició d'Hedilla deixà als falangistes catalans

sense un suport fonamental al seu propi partit. No obstant, en la nova fase que per a l'organització i per a la política espanyola s'iniciava amb el Decret d'Unificació, els homes de l'antiga Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S. demostrarien de bell nou la seva capacitat per ubicar-se a prop del poder com ja havien manifestat abans amb respecte el cap de la Junta de Mando provisional. Ho aconseguiren, i en fer-ho al costat dels principals dirigents del partit únic i de l'Estat, els falangistes catalans assoliren el control absolut de l'única força política legalment reconeguda per a Catalunya, la Delegación Territorial de Cataluña de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S., i, amb això, l'hegemonia política que no havien pogut aconseguir mentre estigué vigent algun tipus de lliure concurrència d'opcions polítiques dins la "Zona Nacional".

Conclusió.

Durant el primer any de la Guerra Civil, a causa de quedar el Principat en mans republicanes, passà a la "Zona Nacional" un considerable contingent de catalans. El nombre i la jerarquia dels partits i organitzacions que funcionaren enmig d'aquesta colònia refugiada varià considerablement respecte de l'existent a Catalunya abans de l'inici de la contesa.

En el conjunt del territori rebel, el caràcter antidemocràtic i autoritari de l'alçament militar condicionà l'existència de forces polítiques, i només s'hi permetien el funcionament de les que aportaven combatents als fronts arraconant totes les altres. En el cas específic dels partits catalans, implicà, però, a més a més, la desaparició de la força política més important, la Lliga Catalana, el partit més important de la dreta. D'aquesta manera, i enmig d'aquestes especials circumstàncies (guerra, extra-territorialitat), l'organització carlina i la falangista, forces ambdues de la dreta més radical, es convertiren per primera vegada en la seva història en les predominants. Una i altra esdevingueren importants pols d'atracció de militància i experimentaren un relatiu fort creixement.

Nogensmenys, al contrari del que estava passant al conjunt de l'Espanya "Nacional", durant el primer any de la guerra i entre els refugiats catalans, la nova força principal no fou F.E. de las J.O.N.S., sinó la Comunió Tradicionalista. El fet d'ésser aquesta última una organització de signe catòlic, conservador i regionalista permeté als carlins atreure una part important dels catalans refugiats. Entre ells, molts antics lliguers i afiliats d'Acció Popular Catalana. A més a més, durant el primer any de la contesa, un important carlí, Joaquín Bau, president de les comissions de Industria y Comercio tant de la Junta de Defensa Nacional com, posteriorment, de la Junta Técnica del Estado, fou el català més ben situat dins l'embrionària administració creada pels militars rebels.

Després dels tradicionalistes, foren els alfonsins els que aconseguiren de situar-se millor dins dels nous òrgans de govern. El control que compartiren amb la Comunió de la Comisión de Industria y Comercio de la Junta de Defensa (nodrida fonamentalment persones que compartien una anterior adhesió a José Calvo Sotelo) ens permet copsar l'inici d'una tendència general del règim franquista, que s'aniria incrementant al llarg de la guerra i continuaria a Barcelona durant la primera postguerra: la promoció als càrrecs polítics d'homes procedents de l'espanyolisme més militant i, per contra, la marginació dels antics catalanistes.

Tanmateix, els carlins catalans tingueren una clara dicotomia interna. La tendència hegemònica dins l'organització tradicionalista catalana de "Zona Nacional" fou la més reticent als pactes, la que podem denominar operativament com "falcondista", si bé cal tenir ben clar que la inclinació al manteniment de la puresa del programa carlí havia estat durant la República a Catalunya més radical que la línia d'aquest signe mantinguda pel propi Fal Conde. En posició minoritària cal situar Bau, l'actitud política del qual, intentant convertir-se en el representant de Catalunya davant del nou Estat mitjançant la seva imbricació en l'administració, fou ben diferent de l'oficial de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña. Bau no trobà gaire suport dins del seu propi partit, el qual estava disposat majoritàriament a mantenir el màxim nivell d'independència dins del conjunt de forces que donaven suport els militars revoltats.

cit., pàg. 9-10.

(126).- Garcia Venero Falange en la guerra...cit., pàg. 325-326. Testimonio..., pàg. 392-393. Garcia Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 165-166. Sancho Dávila, op. cit., pàg. 113-116. Blinkhorn, op. cit., pàg. 391.

(127).- Del Burgo, op. cit., pàg. 779-780. Blinkhorn, op. cit., pàg. 393-394.

(128).- Garcia Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 326-327. Testimonio cit., pàg. 393-395. Garcia Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 166-167. Sancho Dávila, op. cit., pàg. 116-118. Blinkhorn, op. cit., pàg. 393.

(129).- Ibid.

(130).- Del Burgo, op. cit., pàg. 764-767. Blinkhorn, op. cit., pàg. 395-396.

(131).- Del Burgo, op. cit., pàg. 767. A la reunió de Burgos hi assistí l'inspector nacional Bartolomé Trías Comas (Del Burgo, op. cit., pàg. 764. Blinkhorn, op. cit., pàg. 395). Atesa la postura de la Comissió catalana en la qüestió de la unificació és probable que el català fos un dels qui, en els dies posteriors a l'assemblea, rectificaren davant Fal Conde la postura mantinguda a la reunió alegant les pressions rebudes durant aquella (Blinkhorn, op. cit., pàg. 396). Sobre l'existència de pressions, Del Burgo, op. cit., pàg. 766.

(132).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 398 i 390. Del Burgo, op. cit., pàg. 773.

(133).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 400.

(134).- Del Burgo, op. cit., pàg. 784.

(135).- Decret 260 del 22 d'abril de 1937. "Boletín del Movimiento de F.E.T. y de las J.O.N.S." del 5 de Maig de 1937.

(136).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 403.

(137).- Utilitzarem també l'acrònim F.E. per designar F.E. de las J.O.N.S..

(138).- "Informe acerca de FET..."cit., pàg. 1.

(139).- La creació es féu en una reunió de les més altes jerarquies de l'organització celebrada a Valladolid. Garcia Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 190-191. Payne, Falange...cit., pàg. 103.

(140).- Payne, Falange...cit., pàg. 100-101. Julio Ruiz de Alda havia estat co-fundador, junt amb Primo de Rivera, de la Falange. Fou assassinat a la presó Model de Madrid a finals del mes d'agost de 1936. Onésimo Redondo, un dels primers feixistes

No obstant, els esdeveniments polítics que marcaren el primer any de la contesa -concreció, mitjançant el Decret d'Unificació, de la tendència, present a l'Espanya "Nacional" des de poc temps després d'iniciar-se la guerra, a la fusió de les diferents forces polítiques- jugaria en contra de la tendència autonomitzadora dels tradicionalistes del Principat.

Cal fer també esment al fet que, durant la primera fase de la guerra, la Comunió catalana, a part de crear una nombrosa organització entre els refugiats, tingué una important influència sobre el conjunt del carlisme espanyol. Aquest fet responia tant al seu pes dins del carlisme estatal -que provenia ja de bastants anys enrera- com la seva capacitat de captació, i també, a l'alta qualificació de molts dels seus militants. Carlins catalans foren estrets col·laboradors de Manuel Fal Conde i crearen influents òrgans de propaganda i de premsa, de partit o general, com foren, respectivament, les publicacions "Pelayos" i "Domingo". També tradicionalistes de Catalunya col·laboraren decissivament en la formació de l'Obra Nacional Corporativa. Aquesta contribució es correspongué amb la consideració que les autoritats estatals del carlisme tingueren dels seus correligionaris catalans.

El segon partit en importància entre els refugiats catalans a "Zona Nacional", F.E. de las J.O.N.S., experimentà una transformació fonamental durant el primer any de la guerra. Partint de la seva realitat de l'època republicana -l'ésser un moviment gairebé desconegut-, va créixer, a l'ombra de l'organització estatal, aglutinant sobretot sectors d'anterior

adscripció espanyolista i integrant nous quadres. D'aquesta manera, F.E. adquirí una posició important per primera vegada en la seva història. En canvi, factors com l'antiregionalisme i la retòrica "esquerrana", així com importants mancances estructurals, li impediren aconseguir un més gran nombre d'adherents entre els refugiats, en bona part, procedents de sectors benestants. Tampoc contribuïren a l'expansió de la Falange catalana les reticències que tenien alguns dirigents del moviment falangista estatal sobre la seva existència com a organització específica i al seu desenvolupament. Aquesta oposició responia a un cec anticatalanisme que anava molt més enllà de l'antinacionalisme, de l'antiautonomisme i del centralisme de la doctrina de l'organització. Aquests caps, en qüestionar fins i tot l'existència d'una Falange catalana, entraven en contradicció amb el pensament del fundador, José Antonio Primo de Rivera. Es situaven en una perspectiva no tan sols anticatalanista, sinó també anticatalana, demostrant, al mateix temps, una considerable miopia política.

La difícil situació dels falangistes del Principat pogué ésser parcialment resolta tant gràcies a l'ajut del màxim dirigent del partit, Manuel Hedilla, com a la pròpia actuació política de la Jefatura Territorial de Cataluña. Una part dels esculls foren superats i l'organització catalana es pogué desenvolupar. A poc a poc, la qualificació d'alguns dels seus dirigents, les seves relacions externes i l'actuació militar d'una de les petites unitats voluntàries falangistes, la Primera Centuria "Virgen de Montserrat", aconseguiren per a la

Territorial de Catalunya una certa consideració dins del partit general. Els graons fonamentals d'aquesta millora foren les tasques de relació internacional portades a terme (el viatge a Portugal de Calviño i Cardona, sobretot), la capacitat per captar fons i l'actuació dels "milicians" al combat de El Caballo. Així, F.E. de las J.O.N.S. catalana es demostrà com una organització petita, poderosa econòmicament i molt qualificada. Tanmateix, una gran distància separava la consideració en què la tenia el seu propi partit de la que gaudia la Comisión carlina dins el conjunt de la Comunió.

L'estreta connexió dels falangistes catalans amb Manuel Hedilla fou productiva per ambdues parts. Per al santanderí, un home mancat del seu territori d'actuació natural, la regió "montañesa", els catalans eren un nucli de suport. Lliure dels prejudicis dels seus companys de Junta, Hedilla els utilitzà per a tasques que requerien competència i situà al seu costat un català, l'ex-jonsista Serrallach. Els catalans foren també un dels suports d'Hedilla en la lluita pel poder que es desfermà al si de l'organització estatal la primavera de 1937. Per la seva part, per la Territorial, Hedilla era una assegurança de la seva pervivència com a organització i alhora, significava la continuïtat d'una doctrina "joseantoniana" sobre la qual els catalans basaven bona part de la seva política. La capacitat de situar-se bé respecte dels màxims dirigents del partit continuaria amb escreix després de la unificació, ampliant-se a l'àmbit governatiu. I constitueix una prova més de la capacitat política i de maniobra de la Territorial falangista.

Tanmateix, en el període anterior a la unificació, les aspiracions de la Falange d'esdevenir la força fonamental de la colònia catalana (com passava amb l'organització a nivell del conjunt de l'Espanya "Nacional"), no tingueren cap èxit. En aquesta perspectiva cal situar la major captació d'adherents per part de la Comunió o el fracàs d'iniciatives com la d'aconseguir fer de la revista "Destino" l'òrgan d'expressió falangista del conjunt dels refugiats catalans. El bot fonamental, el que permetria als falangistes convertir-se efectivament en els representants oficials i únics dels catalans de "Zona Nacional", no es faria fins a la següent fase, la que s'inicià a partir de la publicació del Decret de Unificació, el 19 d'Abril de 1937. Per aconseguir aquesta posició, però, seria necessària la supressió de la concurrència limitada de partits dretans que hi havia en el període Juliol/Agost de 1936-Abril de 1937. Només recolzant-se en la norma imposada, i després d'un enfrontament amb la Comunió, faria realitat la Territorial la seva aspiració. Anteriorment ho havien impedit algunes de les característiques polítiques del moviment falangista -anticatalanisme i "radicalitat" (teòrica) de les seves propostes econòmiques, entre d'altres-, en topar amb el tarannà de la majoria dels refugiats.

NOTES DEL CAPITOL 2

- (1).- Joaquín Arrarás Iribarren, Historia de la Cruzada Española, Madrid, Ediciones Españolas S.A., 1942. Toms XXI i XXII. També Luis Romero, "El 19 de Julio", dins Josep M. Solé i Sabaté (coord.), Cataluña en la Guerra Civil Española, Barcelona, Biblioteca de "La Vanguardia", 1986, pàg. 5-20. Carlos Rojas, La Guerra en Catalunya, Barcelona, Plaza y Janés, 1979. Josep Termes, De la Revolució de Setembre a la Guerra Civil (1868-1936), volum sisè de l'obra Pierre Vilar (dir.), Història de Catalunya, Barcelona, Edicions 62, 1987. Josep M. Solé i Sabaté-Joan Villarroya i Font, La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, volum I, pàg. 36-37.
- (2).- Solé-Villarroya, La repressió...cit., vol. I, pàg. 450 i 458.
- (3).- Enric Ucelay Da Cal, La Catalunya Populista.cit..., pàg. 289-293. I del mateix autor, "Cataluña durante la guerra" a Edward Malefakis (dir), La Guerra de España, Madrid, "El País", 1986, pàg. 162-165.
- (4).- Per a una anàlisi global de la repressió v. Solé-Villarroya, op. cit., volum I. Especialment la conclusió. També dels mateixos autors, La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1983. Una versió franquista a Lacruz (op. cit) i a José del Castillo-Santiago Alvarez, Barcelona, objetivo cubierto cit.. Una nova versió d'aquest signe es troba a Francisco Gutiérrez Latorre, La república del crimen. Cataluña, prisionera 1936-1939, Barcelona, Mare Nostrum, 1989, pàg. 17 i ss.
- (5).- Una de las obras de socorro del Consulado General de Francia en Barcelona durante los trágicos acontecimientos de 1936-1938, sense data ni lloc d'edició. Solé Sabaté-Villarroya Font, La repressió...cit., pàg. 179-186 i 302 i ss. Fontana, op. cit., pàg. 121-124. També son útils les memòries de Joaquín María de Nadal, Seis años con Don Francisco Cambó (1930-36). Memorias de un secretario político, Barcelona, Alpha, 1957, pàg. 271 i ss. E. Puig Mora (pseudònim), La tragedia roja en Barcelona. Memorias de un evadido, Zaragoza, Libreria General, 1937, pàg. 143 i ss.
- (6).- Solé-Villarroya, La repressió...cit., pàg. 302. Fontana, op. cit., pàg. 127-138.
- (7).- Més endavant es faran referències a la important colònia catalana refugiada en aquestes zones. El nucli principal sembla que s'ubicava a la ciutat de Gènova i els pobles del seu entorn. v. Joaquim María de Nadal, op. cit.. També, Rafael Gay de Montellà, Atalayas de Mallorca. La guerra en el mar latino (Julio 1936-Abril 1939), Barcelona, Bosch, 1940, pàg. 12-51.
- (8).- Fontana, op. cit., pag. 267 i pàssim. Carlos Sentís

- "Catalanes en San Sebastián" dins Cataluña en la Guerra Civil Española cit., pàg. 213-228. Rafael Abella, La vida cotidiana durante la Guerra Civil. La España Nacional, Barcelona, Planeta, 1976, pàg. 188-191.
- (9).- Stanley G. Payne, Falange..cit., pàg. 101 i 120-121. Blinkhorn, op. cit., pàg. 374 i 387.
- (10).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 355 i ss.
- (11).- Existiren algunes unitats de milícies de les joventuts de A.P., de fet testimonials en el conjunt del voluntariat milicià durant la guerra. v. José María Gil-Robles, No fue posible la paz, Barcelona, Ariel, 1968, pàg. 801. Rafael Casas de la Vega, Las milicias nacionales, Madrid, Editora Nacional, 1977, vol. II, pàg. 680-681.
- (12).- Payne, op. cit., pàg. 87. Blinkhorn, op. cit., pàg. 356.
- (13).- Molas, Lliga Catalana..cit., vol. II, pàg. 317.
- (14).- Ibid., pàg. 311-312.
- (15).- Borja de Riquer, "Els catalans de Burgos", "Arreu", núm. 5, 22-28 de novembre de 1976, pàg. 42-46.
- (16).- Molas, op. cit., pàg. 316. Compte de Guell, Journal d'un expatrié catalan, Mónaco, Editions du Rocher, 1946.
- (17).- Ibid., pàg. 312-314.
- (18).- Borja de Riquer, "1936: El 'suicidi polític' de la Lliga", "Avui", 25-IV-1991, pàg. 13.
- (19).- Riquer, "Els catalans..."cit., pàg. 43.
- (20).- Riquer, "1936..."cit.
- (21).- Ibid.
- (22).- Ibid.
- (23).- Teniente General Francisco Franco Salgado-Araujo, Mis conversaciones privadas con Franco, Barcelona, Planeta, 1976, pàg. 315.
- (24).- Riquer, "Els catalans..."cit., pàg. 43-45. Riquer, "1936..." cit., Antonio Ruiz Vilaplana, Lletra oberta als catalans, Barcelona, Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, pàg. 13-14.
- (25).- Riquer, "Els catalans..."cit. i "1936..."cit., Enric Ucelay Da Cal, "Ràdio Veritat", "Arreu", núm. 5, 22-28 de novembre de 1976, pàg. 46-47. Fontana, op. cit., pàg. 305. Algunes notícies sobre l'oficina de premsa de París a Martí Marín

i Corbera, Franquisme i poder local: l'Ajuntament de Sabadell 1939-1979, treball inèdit, 1990, pàg. 44.

(26).- José Bertrán y Musitu, Experiencias de los Servicios de Información del Nordeste de España (S.I.F.N.E.) durante la guerra, Madrid, Espasa Calpe, 1940. Riquer, "Els catalans..."cit. i "1936..."cit..

(27).- Juan Pujol, "El pulpo", "Domingo", Sant Sebastià, 4 d'abril de 1937, pàg. 7 (Citat a Josep Benet, Catalunya sota el règim franquista, Barcelona, Blume, 1979, pàg. 119-120). Sobre l'ambient anticatalà, Francesc Cambó, Meditacions. Dietari (1936-1940), vol. 2, Barcelona, Alpha, 1982, pàg. 33, 37 i pàssim.

(28).- Benet, Ibid. Altres articles contra la Lliga a pàg. 120-125.

(29).- Una cas de "jerarquía" provincial de F.E.T. en la persona d'un "llicuier" seria el del delegat de Auxilio Social de Lleida el 1.939, José María de Porcioles. v. José María de Areilza, "Informe de la Inspección Regional de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Cataluña elevado a la consideración del secretario general del partido. Octubre 1939". Documentació Privada de Carlos Trias Bertrán. Fontana afirma (op. cit., pàg. 101), creiem que incorrectament quant als càrrecs de nivell provincial, que "muchas jerarquías locales y provinciales de la Falange catalana salieron de los cuadros 'llicuieros'". Areilza (op. cit.), referint-se a la província de Barcelona, afirma que "actualmente [octubre de 1939] hay muchos 'llicuieros' de buena fé ocupando puestos en Ayuntamientos y aún en cargos de Falange".

(30).- v. nota anterior. Teresa Climent i Carles Viver Pi-Sunyer, "El personal polític de la Província de Barcelona de 1939-1959", "Perspectiva Social", núm. 13, ICESB, Barcelona, Gener-Juny de 1979. Aquests autors assenyalen també la presència de la Lliga a la Diputació de Barcelona. Tanmateix, fins a la renovació d'aquest òrgan efectuada el 1946 cap llicuier hi accedí. A aquesta conclusió s'hi arriba després d'analitzar la composició de les gestores del període 1939-1945. Per a aquestes, v. Carme Molinero-Pere Ysàs, "La Diputació de la postguerra: 1939-1949" dins Borja de Riquer (dir.), Història de la Diputació de Barcelona, vol. III, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, pàg. 10-41.

(31).- Sobre la conveniència de comptar amb "elementos aprovechables de la Lliga para con ellos nutrir cargos y puestos que no entrañen dirección política, por ejemplo asuntos económicos y sindicatos, culturales que no tengan matiz político" v. el "Informe Político de Barcelona. Noviembre de 1940" que Carlos Trias Bertrán, en tant que cap provincial accidental de F.E.T., adreça a la Secretaría General (Documentació Privada de Carlos Trias Bertrán).

Sobre la C.N.S. de Barcelona, v. Gemma Ramos i Ramos, "El Sindicat Vertical: mecanisme de control social i instrument de poder" dins Francesco Bargaballo et. al., Franquisme. Sobre resistència i consens a Catalunya (1938-1959), Barcelona, Centre

- de Treball i Documentació-Editorial Crítica, 1989, pàg. 142-150.
- (32).- (Jefatura Territorial de Catalunya), "Informe acerca de F.E.T. de las J.O.N.S. (sic) en Cataluña. Junio de 1.937". S/r, Fons Delegación Nacional de Provincias (Barcelona). A.G.A..
- (33).- "Informe acerca de F.E.T..."cit. Sobre l'ingrés a la Comunió, Fontana, op. cit., pàg. 304.
- (34).- Molas, Lliga Catalana...cit., vol. II, pàg. 225.
- (35).- Cartes de Gay a Ribas Seva des de Gènova del 30 d'agost i el 7 de setembre de 1936 i del 1 d'octubre de 1936 (Veure l'Apèndix número 4); i des de Sevilla del 9 de desembre de 1937. Algunes de les informacions contingudes en aquestes lletres apareixen a la seva obra Atalayas de Mallorca...cit. Sobre l'adscripció a la Lliga de Gay de Montellà, Moías, Lliga...cit., vol. I, pàg. 227 i 338.
- (36).- Aquests estudis sobre corporativisme es publicaren finalment el 1939. Estaven ja el desembre de 1937 a punt d'aparèixer, publicats a l'Espanya "Nacional" (a Valladolid concretament), sota el títol "Tratado elemental de Política Corporativa", però la publicació del "Fuero del Trabajo" feu que Gay ampliés la seva obra amb un comentari d'aquest text (Carta de 9-XII-1939 cit.). L'obra finalment es titulà El Fuero del Trabajo y el sistema del estado sindical-corporativo (Librería Santarén, Valladolid, 1939). Referències d'aquesta última obra a Emili Giral i Raventós [dir.], El Franquisme i l'oposició: una bibliografia crítica (1939-1975), Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1981, pàg. 305.
- Gay de Montellà col·laborà a "Destino", el setmanari de la Territorial falangista. Hem trobat un article seu, de caire necrològic, escrit arran de l'esfonsament per la marina de guerra republicana del creuer "Balears" titulat "Elegía al "Balears": "Destino", núm. 56, de 23-III-1938.
- (37).- Entrevista, Barcelona, 18 de novembre del 1987.
- (38).- Net de l'ex-senador i ex-diputat regionalista Leonci Soler i March. Fontana, op. cit., pàg. 226.
- (39).- Sobre la seva vinculació amb la premsa de la Lliga v. Ignacio Agustí, Ganas de hablar, Barcelona, Planeta, 1976, pàg. 185 i ss.
- (40).- Pel caràcter agrari v. Entrevista a José María Gil Robles, "La Vanguardia", 26 d'octubre de 1934, pàg. 7; Molas, Lliga...cit., Vol. II, pàg. 223.
- (41).- Declaracions de José María Baldrich Gatell i José María Balius Hidalgo de Quintana a Causa General cit.
- (42).- Declaració de José María Balius Hidalgo de Quintana. També participà en el cop a Lleida la J.A.P. d'aquella ciutat. v. Arrarás, op. cit. Mercè Barallat, La repressió a la

postguerra civil a Lleida (1938-1946), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pàg. 18.

(43).- Nota (11).

(44).- Javier Tusell, "El proceso hacia la Unificación" dins La Guerra Civil-Historia 16, tom 11, Madrid, Historia 16, 1986, pàg. 62.

Sobre la figura de Gil Robles v. Enric Ucelay Da Cal, "José María Gil-Robles y Quiñones" dins Joan Anton i Miquel Caminal (eds.), Pensamiento político español contemporáneo, Barcelona, Teide, en premsa.

(45).- Fontana, op. cit., pàg. 309.

(46).- Aquest fou el cas de Manuel de Delás i de Jaumar. Entrevista, Barcelona, 2 de juny de 1987.

(47).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 356.

(48).- Ibid. També Ramón Serrano Suñer, Entre Hendaya y Gibraltar, Barcelona, Nauta, 1973, pàg. 50-51.

(49).- Quant a Barcelona diu Fontana (op. cit., pàg. 42): "En Barcelona hubo diversas reuniones, incluso con los jefes, pero existía un gran abismo formativo entre ellos y Santa Marina". Aquest autor afirma que "de aquellos muchachos saqué yo luego casi todos los delegados provinciales de la Liberación y parte de la Diputación y el Ayuntamiento" [de Tarragona] (Ibid.). Es refereix a les designacions fetes a partir de la presa de la ciutat, el 15-I-1939.

(50).- Pedro Sainz Rodriguez, Un reinado en la sombra, Barcelona, Planeta, 1981, pàg. 29.

(51).- Tusell, "El proceso..." cit., pàg. 64. També Raúl Morodo, op. cit., pàg. 85-91.

(52).- Javier Tusell al seu article "La Junta de Defensa de Burgos" dins La Guerra Civil-Historia 16, vol. 6, Madrid, Historia 16, 1.986, pàg. 59, cita a Goicoechea, Vallengiano i Yanguas com els instigadors de la decissió.

(53).- Alfredo Kindelán, Mis cuadernos de guerra, Barcelona, Planeta, 1982, pàg. 101-111.

(54).- Els altres eren: per a temes d'hisenda, la Comisión Directiva del Tesoro Público; un dedicat als assumptes d'agricultura i ramaderia; i per encarregar-se de les qüestions de mineria, comerç interior i exterior i indústria, la Comisión de Industria y Comercio citada en el text. ("Boletín de la Junta de Defensa Nacional de España", 14 d'agost del 1936; Idem del 27 d'agost de 1936 i del 4 de setembre de 1936 [Ordre de 29 d'agost]).

(55).- Tots els membres de la Comisión apareixen citats en

l'ordre de nomenament amb expressió de la seva vinculació amb sectors econòmics concrets:

- "D. Joaquín Bau Nolla, Abogado, industrial exportador.
- D. Domingo Betanzos, comercio de importación, exportación y pesca.
- D. Juan Antonio Bravo, Ingeniero, industria eléctrica y minera.
- D. Demetrio Carceller, Ingeniero, petróleos, gasolinas y lubricantes.
- D. Pedro Gonzalez Bueno, Ingeniero de Caminos.
- D. Juan Claudio Güell Churruca, industria de cemento.
- D. Eduardo Santos de Lamadrid, Ingeniero industrial.
- Por la Junta de Defensa Nacional, Federico Montaner."

("Boletín de la Junta de Defensa Nacional de España", 4 de setembre de 1936).

(56).- Morodo, op. cit., pàg. 45-46.

(57).- Llistat d'oficials ex-combatents de Barcelona amb expressió de llurs antecedents polítics. Documentació Privada de Carlos Trias Bertran.

(58).- Veure Nota (16).

(59).- També era "soci protector" de la revista. Morodo, op. cit., pàg. 48. Güell Churruca fou un dels participants en l'operació alfonsina de traslladar a D. Joan de Borbó, fill d'Alfons XIII, a lluitar al front de Somosierra el setembre de 1.936. Eugenio Vegas Latapié, Los caminos del desengaño. Memorias políticas. II. 1936-1938, Madrid, Tebas, 1987, pàg. 34 i ss.

(60).- La relació personal entre Carceller i Sala prové que la mare del primer fou la dida d'un fill del comte d'Egara. Sala pagà els estudis a Carceller a l'Escola Industrial de Terrasa i el protegí en la seva carrera. Entrevista amb Emilio Campaña Valldeperas. Barcelona, 29 de maig de 1986; Equipo Mundo, Los noventa ministros de Franco, Barcelona, Dopesa, 1971, pàg. 115. També, Xavier Marcet i Gisbert, La burguesia en la construcció del Nou Estat. El cas de Terrassa, treball inèdit, febrer de 1987, pàg. 43. Agraïixo a l'autor d'haver-me'n facilitat còpia.

(61).- Amando de Miguel, Sociología del Franquismo, Barcelona, Euros, 1975. pàg. 41.

(62).- Calvo Sotelo havia intentat ingressar-hi també, essent rebutjat per José Antonio Primo de Rivera. Payne, Falange..., pàg. 58. També Robinson, op. cit., pàg. 291n-292.

(63).- Vegas Latapié, op. cit., pàg. 126.

(64).- Pedro Sáinz Rodríguez, op. cit., pàg. 214-215. Julio Gil Pecharromán, "Perfil del primer gobierno de Franco", a La Guerra Civil-Historia 16, vol. 20, Madrid, Historia 16, 1986, pàg. 78.

(65).- "Boletín Oficial del Estado", núm. 1, 2 d'octubre del

1936.

- (66).- Javier Tusell, "La Junta Técnica del Estado" a La Guerra Civil-Historia 16, vol. 7, Madrid, Historia 16, 1986, pàg. 78 i ss.
- (67).- Sobre les minúscules milícies de Renovación Española durant els primers mesos de la guerra, Rafael Casas de la Vega, op. cit., vol. I, pàg. 269.
- (68).- Fontana, op. cit., pàg. 261-262. Entrevista amb Enrique García-Ramal Cellaibo cit.
- (69).- Fontana, op. cit., pàg. 291.
- (70).- "Renovación Española" (Madrid), núm. 6, 6 de març del 1934, pàg. s/n. Molas, El sistema de partidos...cit., pàg. 141 i 169.
- (71).- Com delegat local del servei de Informació e Investigación de F.E.T. y de las J.O.N.S.. Xavier Marcet i Gisbert, Història...cit., pàg. 416 i 423-424.
- (72).- Fontana, op. cit., pàg. 291.
- (73).- Ibid, pàg. 308-309. També el "Informe Político" cit. de Carlos Trias Bertran, pàg. VII.
- (74).- José Calvo Sotelo, "Política y Economía", "Acción Española", núm. 53 (1934), pàg. 499 (cit a Morodo, op. cit., pàg. 182-183).
- (75).- Com per exemple la lletra que adreçà al general Queipo de Llano arran d'una al·lusió anticatalana en una de les "charlas" del general des de Radio Sevilla, v. Aurelio Joaniquet, Alfonso Sala Argemí, conde de Egara, Madrid, Espasa-Calpe, 1955, pàg. 351-352.
- (76).- Vegas Latapié, op. cit., pàg. 124-125.
- (77).- Artola, op. cit., vol. I, pàg. 575.
- (78).- Actes de la Junta de Mando de F.E. de las J.O.N.S., Desembre 1936-Març 1937. Document inèdit en possessió de l'autor. Una versió falsificada de l'ingrés d'Aunós a F.E. a Angel Alcazar de Velasco, Los siete días de Salamanca, Madrid, Del Toro, 1976, pàg. 62-64.
- (79).- Vicente Cadenas y Vicent, Actas del último Consejo Nacional de Falange Española de las JONS (Salamanca, 18-19-IV-1937) y algunas noticias referentes a la Jefatura Nacional de Prensa y Propaganda, Madrid, Gráficas Uguina, 1975, pàg. 129-130.
- (80).- En la seva última reunió abans de la celebració del IV Consejo Nacional la Junta de Mando provisional havia decidit:

"En vista de los ataques que se dirigen a nuestro movimiento por los servidores del Estado, que son generalmente viejos políticos enemigos declarados de la Falange, y de las circunstancias difíciles porque (sic) atraviesa la situación militar se acuerda dirigir un escrito al Jefe del Estado recabando para Falange la tarea política de gobernación del país, salvo en los departamentos de Guerra y Marina."

(Acta de la reunió del 30 de març de 1937). Actes de la Junta de Mando cit., pàg. 12.

(81).- Dionisio Ridruejo, Casi unas memorias, Barcelona, Planeta, 1976, pàg. 55. Felipe Ximenez de Sandoval, José Antonio. Biografía, Madrid, Gráficas Lazareno-Echániz, Segunda edición, 1949, pàg. 565.

(82).- Aunós i Carceller havien estat els dos únics catalans designats com a ministres (de Educació el primer i de Economia el segon) en un llistat de possible govern elaborat per José Antonio Primo de Rivera el 1935. v. Serrano Suñer, op. cit., pàg. 38.

(83).- La forta antipatia que Primo de Rivera sentia cap a l'ex-ministre d'Hisenda estava fonamentada tant en el fet que Calvo Sotelo no s'havia presentat a Espanya en ésser elegit diputat a les primers Corts de la República, i per tant, no havia defensat la memòria del Dictador en els debats en què aquelles tractaren de la Dictadura, com en considerar al Bloque Nacional com un artífici conservador que estava robant l'ideari al falangisme sense gaudir veritablement d'una "missió revolucionària". v. Ian Gibson, En busca de José Antonio, Barcelona, Planeta, 1980, pàg. 110-114. El rebuig personal de José Antonio cap a Calvo a Ridruejo, op. cit., pàg. 55. Ximenez de Sandoval, op. cit., pàg. 564-574.

(84).- Com hem vist tant l'ingrés al falangisme com la designació d'Aunós es gestionaren a la direcció de F.E. de las J.O.N.S.. No hi hagué cap intervenció de la Jefatura Territorial de Catalunya de F.E. de las J.O.N.S.. Tampoc consta cap tipus de relació entre la direcció catalana i Aunós. Es probable que tant pel fet que l'ex-ministre residia fora d'Espanya com pel seu caràcter de polític d'Estat no hagués tingut una relació orgànica amb la Territorial.

(85).- Cunill havia dirigit el gruix dels carlins que participaren en el cop a Barcelona, concentrats a la caserna de Sant Andreu la matinada del 19 de juliol de 1936. Capturat, fou afusellat seguidament. Tanmateix aconseguí sobreviure passant posteriorment a "Zona Nacional". v. Declaració de Cunill a la Causa General cit.; i "Informe de la Comisión Carlista..." cit., pàg. 15. Melchor Ferrer, Documentos de Don Alfonso Carlos de Borbón y de Austria-Este (Duque de San Jaime), Madrid, Editorial Tradicionalista, 1950, pàg. 311-312.

(86).- Víctimes de la persecució estaven essent en aquell estiu

de 1936 persones com el cap regional Tomàs Caylà, que fou capturat a Barcelona i mort al seu poble natal, Valls (Soler Janer, op. cit., pàg 49-55. "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 14-15.; els antics caps regionals Miquel Junyent -mort en el moment de la seva detenció (d'un atac de cor. v. Blinkhorn, op. cit., pàg. 361.)- i Llorenç Alier, que hauria de romandre amagat a partir de l'inici de la guerra (Cartes de José María Anglés Civit a Manuel Fal Conde de 17 i de 19 de febrer del 1938. Arxiu Fal Conde.); els caps provincials del requetè de Tarragona (Navarro), Lleida (Bernat) i Girona (Tarrés), afusellats ("Informe de la Comisión..."cit., pàg. 15.); el diputat per Lleida Cassimir Sangenis (Blinkhorn, op. cit., pàg. 361); i molts membres de les juntes provincials i locals de l'organització així com altres afiliats ("Informe de la Comisión..."cit., pàg. 14-15).

(87).- Salvador Nonell Bru, Los Requetés Catalanes del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat en la Cruzada Española (1936-1939), Barcelona, Ed. Casulleras, 1956, pàg. 5. "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 14-15.

(88).- Decret del 3 de desembre de 1936, "Boletín de Campaña de los Requetés", a Nonell, op. cit., pàg. 6. També "Informe de la Comisión..."cit..

(89).- Nonell, Ibid..

(90).- Garcia-Die s'incorporà el mateix 1937 abans del Decret d'Unificació. Els altres dos ho feren l'octubre de 1937 i el gener de 1938 respectivament. Nonell, Ibid..

(91).- Jaime del Burgo, Conspiración y Guerra Civil, Madrid i Barcelona, Ed. Alfaguara, 1970, pàg. 557-559. Blinkhorn, op. cit., pàg. 373.

(92).- Ibid., pàg. 374.

(93).- Ibid., pàg. 378.

(94).- Del Burgo, op. cit., pàg. 472 i Blinkhorn, op. cit., pàg. 322.

(95).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 379-381. Sobre l'O.N.C. v. José María Arauz de Robles, Plan (Obra Nacional Corporativa), Burgos, 1937.

(96).- Trias havia nascut a Terrassa i era un important comerciant blader de Barcelona. Havia estat diputat jaumí per Vic el 1919, senador per Girona el 1920 i organitzador dels grans aplecs realitzats a Catalunya pel carlisme. Ferrer, Historia del Tradicionalismo cit., tom. XXIX., pàg. 44.

(97).- Trias fou nomenat el 12-XII-1936. Del Burgo, op. cit., pàg. 558. De fet el mateix Trias actuà algun cop com a comissari, com al Consejo de la Tradición celebrat a Burgos el març de 1937. Ibid., pàg. 764.

- (98).- A. Griera, Memòries, Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Romànica, 1963, pag. 239 i ss.; J.V.Z. [pseud. de Joan B. Viza Caball]], Corporativismo gremial. La organización social en la España Nueva, Burgos, Editorial Requeté, 1937. Melchor Ferrer, Historia...cit., tom XXIX, pàg. 34.
- (99).- Fontana, op. cit., pàg. 302. Escriu Fontana: "Lo lógico hubiera sido que el carlismo catalán hubiera obligado a Joaquín Bau, con su unanimidad, a ser el jefe supremo e indiscutido. Y he escrito obligado porque Bau -tenía un hijo inscrito en las Juventudes de cada partido- quiso ser el hombre que en la política nacional representara a toda Cataluña". Efectivament, els fills de Bau militaven a Sant Sebastià al Requetè (Joaquín Bau Carpi), a la joventut falangista (José Luis) i a la joventut carlina catalana (Fernando): Fernando Bau Carpi, Crónica...cit., pàg. 27.
- (100).- Lletres de José María Anglés Civit a Manuel Fal Conde cits.
- (101).- "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 15-16.
- (102).- Declaració de José María Cunill Postius a Causa General cit.
- (103).- Fontana, op. cit., pàg. 289 i 304-305.
- (104).- "Informe acerca de F.E.T...."cit., pàg. 5. La inauguració de les oficines de la Comissió a Sant Sebastià fou el 14 de març de 1937, segons "El Diario Vasco" de 12-III-1937 (cit. a Francesc Prats i Armengol, La Ciutat de Tremp durant la Segona República i la Guerra Civil (1931-1938), Barcelona, Dalmau, 1990, pàg. 377.
- (105).- "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 16.
- (106).- Ibid..
- (107).- "Informe acerca de F.E.T...."cit., pàg. 2.
- (108).- A partir de l'"Informe de la Comisión..."cit. modificant la xifra de components del Terç de Montserrat (300) que dóna, com s'explica a la nota (110); i de l'"Informe acerca de F.E.T...."cit., també modificant la xifra de milicians (400), com fem a la nota (216).
- (109).- L'alta proporció de combatents falangistes s'explica també -com es veurà en l'apartat d'aquest capítol referit a la Falange catalana- perquè la Jefatura Territorial de Catalunya de F.E. de las J.O.N.S. obligava a tots els seus afiliats d'edats compreses entre els divuit i els trenta anys a ingressar en unitats combatents, cosa que no feia la Comunió. v. "Informe acerca de FET..."cit., pàg. 2.
- (110).- A l'"Informe de la Comisión..."cit., pàg. 15, es dóna la xifra de tres-cents tenint en compte "las compañías que tiene [el

Terç] en Codo (Sector de Belchite) y la Sección Alpina destacada en el Pirineo Aragonés". Tanmateix altres fonts molt fiables donen uns efectius inferiors. En efecte, Nonell (op. cit., pàg. 26 i pàssim) dóna la xifra de 182 a Codo, quant al grup alpi, dóna la xifra de 18 (pàg. 61-62), que, a més, ja pertanyien al Terç. Casas de la Vega, op. cit., vol. II pàg. 813 parla d'uns 190 homes. Per tant hem considerat la xifra de 300 exagerada i l'hem substituïda per la de 250 si tenim en compte els serveis que tenia establerts la unitat a Saragossa i que creiem no devien ésser superiors al 25 % dels situats al front.

(111).- Casas de la Vega, op. cit., vol. II, pàg. 813.

(112).- Nonell, op. cit., pàg. 7.

(113).- "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 15. Casas, Ibid..

(114).- "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 15. Nonell, op. cit., pàg. 8, 9 i 18.

(115).- Nonell, op. cit., pàg. 13.

(116).- Nonell, op. cit., pàg. 10.

(117).- L'anàlisi que segueix s'ha fet utilitzant el "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 17-19. D'aquesta mateixa font procedeixen les cites textuais que apareixen al text.

(118).- Ibid.

(119).- Ibid.

(120).- Ibid.

(121).- Blinkhorn, op. cit., pàg. 381-384. Del Burgo, op. cit., pàg. 687 i ss.

(122).- Ja el 6 d'octubre anterior Franco havia parlat amb un enviat alemany d'una unió de les forces polítiques. Blinkhorn, op. cit., pàg. 388.

(123).- Decret núm. 112 del 20 de Desembre de 1936. "Boletín Oficial del Estado" del 22 de Desembre de 1936.

(124).- Cit. a Vegas Latapié, op. cit., pàg. 204-205. Blinkhorn op. cit., pàg. 388-389.

(125).- Sobre les converses v. Payne, Falange..cit., pàg. 127-128. Maximiano Garcia Venero, Falange en la guerra de España: La unificación y Hedilla, París, Ruedo Ibérico, 1967, pàg. 323-325. Del mateix autor però amb importants mutilacions, Testimonio de Manuel Hedilla, Barcelona, Acervo, 1972, pàg. 389-391. Garcia Venero, Historia de la Unificación. (Falange y Requeté en 1.937), Madrid, AGESA, 1970, pàg. 162-164. Sancho Dávila, José Antonio, Salamanca y otras cosas..., Madrid, Afrodísio Aguado, 1967, pàg. 106-113. La implicació d'Hedilla a Actes de la Junta de Mando

espanyols, fundador de les Juntas Castellanas de Actuación Hispánica, després jonsista i, posteriorment a la unificació de F.E. i J.O.N.S., cap de la Falange de Valladolid, morí els primers dies de la guerra en una escaramussa a la carretera de Valladolid a Madrid. Raimundo Fernández-Cuesta, el secretari general de F.E. estigué empresonat a l'Espanya republicana fins que fou bescanviat, arribant a "Zona Nacional" l'octubre de 1937. Sobre la matança de la Model v. Ramón Serrano Suñer, Entre el silencio y la propaganda, la Historia com fué. Memorias, Barcelona, Planeta, 1977, pàg. 133 i ss. Sobre Fernández Cuesta v. Raimundo Fernandez-Cuesta, Testimonio, recuerdos y reflexiones, Madrid, Dyrsa, 1985, pàg. 59 i ss.

(141).- Garcia Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 85.

(142).- Ibid., pàg. 83-86.

(143).- Garcia Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 214.

(144).- Ellwood, op. cit., pàg. 90.

(145).- Garcia Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 213.

(146).- "Actes de la Junta de Mando..."cit.. Garcerán havia estat designat el mes d'octubre anterior cap territorial de Lleó, Zamora i Salamanca. v. Garcia Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 94-95.

(147).- Garcia Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 173.

(148).- Ibid., pàg. 213-214.

(149).- Cadenas, op. cit., pàg. 130.

(150).- Garcia Venero, Falange en la guerra..cit., pàg. 222.

(151).- Respecte d'aquesta extrema fidelitat, Ibid, pàg. 298 i pàssim. També els fulls autògrafs de José Ribas Seva en resposta a un qüestionari de García Venero. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(152).- Fontana, op. cit., pàg. 275 i Lletre de José Martin a José Ribas Seva del 16 de Desembre de 1936. Sobre José Martin v. Declaració de José Martin Martin a la Causa General (Barcelona)-AHN.

(153).- Fontana, op. cit., pàg. 275.

(154).- Eduardo Conde havia contribuït amb fons de l'empresa comercial barcelonina "El Siglo", propietat de la seva família, a la financiació de l'alçament del 19 de Juliol. Declaració de José Martín cit.

(155).- Entrevistes amb Luis de Caralt Borrell. Barcelona, 23 de Març de 1985 i 30 d'Octubre de 1987. Segons Fontana (op. cit., pàg. 223) la catalana fou la primera constituïda de les

"provincias no liberadas". José Martín féu un viatge a Sevilla i, en uns locals de la seva propietat al carrer Trajano, instal·là una oficina de reclutament de catalans per a la Centuria. També reuní als principals catalans residents a Sevilla i els demanà diners i, tot i que havien fet ja lliurat "importantes donativos" al general Queipo de Llano, li'n donaren (Carta de José Martín a José María Fontana de 5-VI-1951). Documentació Privada de José María Fontana Tarrats).

(156).- Entrevista amb Jorge Roura Rosich. Barcelona, 18 de Novembre del 1987. La xifra citada procedeix d'una "Relación del personal de Milicias Patrióticas que prestan servicio de armas. 15-X-36" procedent de la Documentació Privada d'Antonio Geis Salvans que em va ésser cedida pel Sr. Caralt. v. Apèndix núm. 5.

(157).- Sobre l'adscripció jonsista de Martín Busutil v. "Relación de antiguos afiliados a las J.O.N.S.". Documentació Privada de José María Poblador Alvarez. Fontana, op. cit., pàg. 223.

(158).- Entrevistes amb Caralt cit. i Fontana, op. cit., pàg. 226.

(159).- "Relación del personal..."cit..

(160).- Entrevistes a Caralt i Roura. També a "Destino", núm. 1 del 6 de Març de 1937, es parla de "abogados, ingenieros, médicos, comerciantes, industriales, artistas" presents dins la unitat.

(161).- Carta de mossèn Grau, capellà de la Primera Centuria, a José Ribas Seva de 27 de Novembre de 1937. Documentació Privada Ribas Seva.

(162).- "Relación del personal..."cit..

(163).- Entrevista amb el Sr. Roura cit..

(164).- Fontana, op. cit., pàg. 224.

(165).- Herbert Rutledge Southworth, Antifalange, París, Ruedo Ibérico, 1967, pàg. 195.

(166).- Entrevista a Francisco Ráfols Serdà. Barcelona, 29 de Gener del 1988.

(167).- Entrevista a José María Martínez-Marí Odena. Barcelona, 26 d'octubre del 1987.

(168).- Entrevista amb Fernando Luque Recio. Barcelona, 15 de Gener de 1988.

(169).- Es pot trobar un llistat a "Gaceta Municipal de Barcelona", núm. 30, de 28 de Juliol del 1952, pàg. 1088.

- (170).- Aquests eren Carlos Viñamata Castañer, Andrés Campos, un tal Morales, Ignacio de Ros i de Ramis, Fernando Garcia Teresa de la Loma, José Antonio Alonso Pedemonte, Fernando Luque Recio i altres. Entrevistes a Luque, Ráfols, Martínez-Marí cits. i a José Antonio Alonso Pedemonte. Barcelona, 13 de Gener del 1988.
- (171).- Entrevista amb el Sr. Luque cit.
- (172).- Entrevista amb el Sr. Martinez-Marí cit.
- (173).- Ordre del 30 de Juliol de 1936. Casas de la Vega, op. cit., vol. I, pàg. 299.
- (174).- E. Puig Mora [pseudònim], op. cit., pàg. 157.
- (175).- Documentació Privada de José Ribas Seva. Una nota semblant però sense referències a Catalunya i signada per Hedilla aparegué al diari "Amanecer" de Saragossa el mateix dia del manifest esmentat, el '23 d'Octubre de 1936. García Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 210.
- (176).- Carta de Colomer a Eduardo Conde des de Gènova del 23 de Novembre de 1936. Documentació Privada de José Ribas Seva.
- (177).- Ibid.
- (178).- Ibid.
- (179).- Documentació Privada de José Ribas Seva.
- (180).- Lletres i telegrams de José Martín a la Jefatura Territorial de Cataluña. Documentació Privada de José Ribas Seva. També Carta de José Martín a José María Fontana de 5-VI-1951 cit.
- (181).- Curriculum Vitae de Mariano Calviño. Documentació Privada de Carlos Trias Bertran. Vegi's també M. Gemma Rubí i Casals, "Mariano Calviño de Sabucedo i Gras (1907-1980): algunes dades biogràfiques", treball en curs de publicació a la revista "Dovella" de Manresa [Agraeixo a l'autora d'haver-me'n facilitat còpia].
- (182).- Molas, Lliga Catalana...cit., vol. II, pàg. 225.
- (183).- Ibid., vol. I, pàg. 334.
- (184).- La seva esposa, Enriqueta Manén, era familiar d'un dels cunyats de Ribas Seva, Francisco Luis Riviere Manén, també falangista, com veurem més tard.
- (185).- Curriculum vitae de Calviño.
- (186).- Molas, op. cit., vol. II, pàg. 86n. Cardona visità Francesc Cambó a Itàlia la primavera de 1937 (Cambó, op. cit., vol. 2, pàg. 110).

- (187).- "Memoria de lo actuado en Portugal por los Camaradas que suscriben, en virtud de la misión que les fué confiada por el Camarada Jefe Nacional de Falange Española de las J.O.N.S.. 22 de diciembre de 1936". Documentació privada de José Ribas Seva.
- (188).- És interessant fer notar que el III Consejo Nacional de la F.E. de las J.O.N.S. celebrat el 21 de novembre de 1936 a Salamanca -i, per tant, al mateix temps que la missió a Portugal s'estava realitzant- inclogué entre les seves resolucions finals una referència a Portugal, segurament en relació a les informacions telegràfiques que enviaren Calviño i Cardona a Hedilla on destacaven la seva necessitat per superar els esculls trobats a la visita. En aquest sentit, un dels acords del Consejo fou el de "testimoniar sus más vivas simpatías a Italia, Alemania y Portugal, quienes, con su reconocimiento del Gobierno español, han servido una vez más a la causa de la cultura cristiana y europea. Estimando por igual la actitud de dichos países respecto de España, el Consejo decidió subrayar la expresión de su cordialidad con Portugal en la seguridad de que, como hoy sucede, subsistirán en el porvenir las mejores relaciones entre las dos naciones peninsulares" (García Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 107).
- (189).- Aquesta quantitat apareix citada al Curriculum vitae de Calviño cit..
- (190).- Fulls autògrafs de Ribas citats. També carta de José Martín a José María Fontana de 5-VI-1951 cit..
- (191).- García Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 93.
- (192).- Curriculum Vitae de Carlos Trias Bertran. Documentació Privada de Carlos Trias Bertran.
- (193).- Entrevistes amb Carmen, Rosa i José Ribas Sanpons, fills de José Ribas Seva. Barcelona, gener del 1985 i gener del 1986. La botiga familiar es denominava el 1931 "Vídua de Josep Ribas. Mobles y decoració. Casa fundada el 1850" (v. anunci a "Monitor" de 28 de maig de 1931, pàg. 3). Agraeixo aquesta última informació, així com la referent al G.A.T.P.A.C. de la nota següent a Enric Ucelay Da Cal.
- Hi ha valuosa informació sobre José Ribas Seva a l'article de Jaume Fabre i Josep Maria Huertas, "Pepe Ribas, el primer cap de Falange de Barcelona", "L'Avenç", núm. 37, Abril de 1981, pàg. 21-24.
- (193 bis).- Un germà de José Ribas Seva, Ricardo, arquitecte, havia estat membre del G.A.T.P.A.C.. En esclatar la guerra marxà a la "Zona Nacional", després d'estar-se uns temps a Itàlia i a França, on visità Le Corbusier. Seguidament marxà a Amèrica del Sud, on s'estaria anys sense retornar a Espanya (Entrevista, Barcelona, 1 d'octubre de 1987). Una referència a Ricardo Ribas a Fontana, op. cit., pàg. 309.
- (194).- Curriculum. Trias no participà en l'alçament per haver estat enviat a Madrid per Bassas a rebre consignes del

comandament "Nacional" de F.E..

(195).- "C" [pseud.], "Notas de Campaña. A los Camaradas Caídos en Espinosa de los Monteros". Article dividit en dues parts que aparegué a "Destino", num. 1 i 2 de 6 i 13 de març del 1937 respectivament. També, "Subjefe de la Centuria" [pseud.], "Notas de Campaña", "Destino", num. 3, 27 de març del 1937. Un altre relat, amb xifres de baixes diferents a Fontana, op. cit., pàg. 226-227.

(196).- I també per a la concessió de quatre medalles militars individuals. Fontana, Ibid, pàg. 225. Garcia Venero, Falange en la guerra..cit., pàg. 223 i "Informe acerca de F.E.T...."cit., pàg. 2.

(197).- Fulls autobiogràfics de Ribas citats.

(198).- El text complet de l'al·locució, procedent de la Documentació Privada de José Ribas Seva, està reproduït a Apèndix núm. 6. Altres testimonis de la bona relació entre Hedilla i els catalans a Garcia Venero, Falange en la guerra..cit., pàg. 353-354.

(199).- Els diners els havia lliurat Esteban Sala Soler, fill d'una important família burgesa i que posteriorment esdevindria a Barcelona un dels principals propietaris d'establiments del ram de l'hosteleria. v. Cartes de Sala a Ribas 1936. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(200).- Carta de Ribas Seva a Hedilla de l'1 de desembre de 1936. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(201).- "Relación de antiguos afiliados a las J.O.N.S." citada. Entrevista amb José Maluquer Cueto. Barcelona, 2 d'abril del 1988.

(202).- Ridruejo, op. cit., pàg. 90. Potser el grup era el Moviment Nacionalista Totalitari que edità a Barcelona la revista "Fermis!" durant l'any 1935. v. quatre exemplars de "Fermis!" a l'Hemeroteca Municipal de Barcelona.

(203).- García Venero, Falange en la guerra..cit., pàg. 288. Sobre la vinculació de Serrallach amb els alemanys v. Southworth, op. cit., pàg. 179.

(204).- "Destino", núm. 2 del 13 de març de 1937. Hi ha una reproducció incompleta del discurs a García Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 298-299.

(205).- Southworth, op. cit., pàg. 179.

(206).- Casas de la Vega, op. cit., vol. I, pàg. 444-445.

(207).- Ibid., vol. I, pàg. 322-323. Lletre d'Avelino Trinxet a Ribas Seva del 25 d'abril de 1938. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(208).- Lletra...cit..

(209).- José María Marcet Coll, Mi ciudad y yo. Veinte años en una Alcaldía. 1940-1960., Barcelona, Talleres Gráficos Dúplex, 1963, pàg. 11-12.

L'ingrés a la Lliga és citat a Borja de Riquer (El Franquisme i la transició democràtica cit., pàg. 51). Martí Marín i Corbera (op. cit., pàg. 70) no fa cap referència al tema.

(210).- Fontana, op. cit., pàg. 237.

(211).- Lletra de Carlos Trias a Ribas Seva. Abril de 1937. Documentació Privada de Carlos Trias Bertran.

(212).- Sobre aquest últim v. Ucelay Da Cal, "La Diputació..." cit., pàg. 246.

(213).- Curriculum vitae de Calviño i documents del sumari a Documentació Privada de José Ribas Seva.

(214).- Lletra de Trinxet a Ribas cit. Es interessant veure la trajectòria posterior de Marcet. Segons Trinxet

A los dos días [de l'arrest] sucede lo de Hedilla [la seva detenció i processament arran dels "Fets de Salamanca] y Marcet nuevamente en la calle, reintegrado a su puesto y desprestigiada, nuestra Territorial más que nunca. Desgastándose enormemente por los fuertes puntales que le sostenían, lucho otra vez por el prestigio de nuestra Falange, logro su destitución, más nuevamente es repuesto en su sitio. Por segunda vez, durante ocho días, queda preso e incomunicado, se incorpora nuevamente pero al final, sin hacer yo nada, se le instruye expediente en Auditoria de Guerra y queda definitivamente fuera de servicio, dándome así el tiempo la razón que no pude hallar cuando tanto la busqué.

Possiblement fou després d'aquests esdeveniments quan Marcet es féu alferes provisional d'Infanteria i ingressà a l'exèrcit regular. Efectivament el sabadellenc apareix a la "Relación de oficiales del Ejército afiliados a esta Delegación Territorial. Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S.. Burgos, 21 de diciembre de 1937", Documentació Privada de José Ribas Seva, veure Apèndix núm. 7. Per una altra banda és significatiu que a les seves memòries Marcet no faci cap menció a la vinculació que tingué amb la Tercera Centúria i amb la Territorial catalana.

(215).- Lletra de Carlos Trias a Ribas Seva cit.

(216).- L'"Informe acerca de F.E.T..." cit., pàg. 2, atribueix a la Territorial 400 voluntaris enquadrats en tres centúries. Cal tenir en compte, però, que el juny de 1937 -data de realització de l'esmentat document- a l'antiga Primera Centúria quedaven només una part dels seus primitius components catalans; que la

Segunda mai havia comptat amb més de quaranta voluntaris d'aquest origen; i, per últim, que la Tercera estava formada per poc més d'un centenar de membres (Casas de la Vega, op. cit., vol. II, pàg. 637). Els efectius totals catalans d'origen del conjunt d'unitats no podia ultrapassar la xifra de 250 (com a màxim). La Territorial catalana se n'atribuïa, en canvi, 400. És a dir, els efectius totals de les tres unitats.

(217).- "Informe acerca de F.E.T...." cit., pàg. 2, i Lletre de Carlos Trías a Ribas cit.

(218).- Fontana, op. cit., pàg. 282-283.

(219).- Ibid., pàg. 226.

(220).- Fontana, op. cit., pàg. 48. Ridruejo, op. cit., pàg. 168. Félix Ros, Preventorio "D" (ocho meses en el S.I.M.), Barcelona, Yunque, 1939, pàg. 108.

Salas s'havia llicenciat en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, en Dret a la de Salamanca i s'havia doctorat en Història a la de Madrid. El 1931 era professor auxiliar a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona. Una part de la seva primera obra intel·lectual fou escrita en català.

(221).- Fontana, op. cit., pàg. 282-283. Bartomeu Cruells, Converses amb cinc polítics, Reus, Reus edicions S.A., 1977, pàg. 32. Entrevista amb Román Perpiñá Grau. Madrid, 25 de juliol del 1986.

(222).- v. l'article de José Antonio Primo de Rivera "Ensayo sobre el nacionalismo" a Río Cisneros, Obras Completas de José Antonio Primo de Rivera..cit., pàg. 419-423. Sobre els orígens de l'asserció en el pensament d'Ortega y Gasset v. Ricardo Chueca, El Fascismo en los comienzos del régimen de Franco. Un estudio sobre FET-JONS, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, 1983, pàg. 30-31. Un comentari commiseratiu de Francesc Cambó sobre la "unidad de destino" de J.A. Primo de Rivera a Cambó, op.cit., vol. 2, pàg. 437.

(223).- Cadenas, op. cit., pàg. 149.

(224).- Si bé García Venero a Falange en la guerra..cit., pàg. 299, presenta a Hedilla autoritzant "Destino" però amb una actitud vigilant davant possibles heterodòxies, Cadenas, que era aleshores el responsable de Prensa y Propaganda de la Falange, desmenteix aquesta actitud del cap de la Junta de Mando (op. cit., pàg. 149).

(225).- Fontana, op. cit., pàg. 283.

(226).- "Destino", núm. 2 de 13 de Març de 1937.

(227).- Com he esmentat en la Introducció, he pogut consultar la col·lecció completa del setmanari en l'època de la Guerra Civil gràcies a l'amabilitat del Sr. Josep Vergès i Matas.

- (228).- v. "Destino", núm. 1, 6-III-1937; núm. 2, 13-III-1937; núm. 3, 20-III-1937; núm. 4, 27-III-1937; núm. 5 de 3-V-1937; núm. 6, 10-IV-1937; i núm. 7, 17-IV-1937.
- (229).- "Destino", núm. 3, 20-III-1937.
- (230).- Fontana ha dit. posteriorment que els escriviren íntegrament, la qual cosa no és exacta. Cruells, op. cit., pàg. 32.
- (231).- Agustí, op. cit., pàg. 315 i ss.
- (232).- El seu primer article fou, segons Josep Vergès i Matas (Entrevistes. Barcelona, 30 de gener del 1985 i 15 de setembre del 1987), "Pascua de Resurrección", publicat amb pseudònim -"Gustavo Riff"- en aquest número. No és certa, doncs, l'afirmació de Fontana que el primer article d'Agustí fos "una glosa sentimental a la muerte de Pauleta Pàmies" (Fontana, op. cit., pàg. 283). Aquest escrit aparegué posteriorment, al número 6, sota el títol "Secreto entre bastidores" i també amb el mateix pseudònim.
- (233).- Aquesta xifra només aproximada, com diem al text, l'hem deduïda d'una carta de Fontana a Ribas del 20 de juny de 1937. Documentació Privada de José Ribas Seva.
- (234).- Ibid.
- (235).- "Informe acerca de FET..."cit., pàg. 1-2.
- (236).- Ibid.
- (237).- Sembla que existia un nucli falangista en aquesta ciutat, que dirigí "el fabricante de Olot, Agustí" (Fontana, op. cit., pàg. 276). En opinió de Fontana, el juny de 1937, la representació "no hace, ha hecho, ni hará nunca nada" (Lletra de Fontana a Ribas de 20-VI-1937 cit.).
- (238).- "Informe acerca de FET..."cit., pàg. 2. Fontana, op. cit., pàg. 274. Viñamata havia estat dirigent femenina de Derecha de Cataluña/Renovación Española el 1935 (v. "Diario de Barcelona" d'11 de Novembre de 1934, pàg. 12).
- (239).- "Informe acerca de FET..."cit., pàgs. 3-4.
- (240).- Ibid, pàg. 3.
- (241).- Ibid.
- (242).- Ibid.
- (243).- "Delegados de Servicio de la etapa Calviño- Informes". Documentació Privada de Carlos Trias Bertran.
- (244).- "Informe acerca de F.E.T..."cit., pàg. 2.

- (245).- Curriculum vitae de Calviño cit.
- (246).- Trias marxà d'amagat i sense l'autorització de Ribas que el volia mantenir al seu costat com a sots-cap. v. Lletra de Trias a Ribas, abril de 1937. Documentació Privada de José Ribas Seva.
- (247).- "Delegados de Servicio..."cit..
- (248).- "Informe acerca de FET..."cit. pàg. 2.
- (249).- Ibid.
- (250).- Entrevistes amb José María Martínez-Marí i amb Luís de Caralt cits.
- (251).- Ibid.
- (252).- Entrevista amb Luís de Caralt cit..
- (253).- Entrevista amb Francisco Ráfols Serdá cit. .
- (254).- El primer era el cas de Jorge Roura i de Leoncio Soler. El segon el de Martínez-Marí.
- (255).- L'adscripció al falangisme català de sectors espanyolistes també es palesa en la presència dins l'organització de membres de famílies burgeses catalanes d'aquest signe com eren els Despujol, els Conde, els Oliveras de la Riva, els Caralt, els Pons, els Batlló i d'altres.
- (256).- Recordem que l'organització més forta de la F.E. catalana en el període anterior a la guerra, la de Barcelona, havia arribat a un màxim d'un miler d'adherents (v. Nota (75) del Capítol I) que s'havien reduït a uns dos-cents el juliol de 1936. Declaració de José Ribas Seva a la Causa General cit.. Després de la de Barcelona les organitzacions amb més efectius semblen ésser, per ordre, Tarragona i Lleida (Fontana, op. cit., pàg. 35 i ss.). Mentre a Girona només hi existia un petitíssim nucli (Lletra de Roberto Bassas a Andrés Bassas, 15 de juny del 1936. Documentació Privada de José Ribas Seva).
- (257).- Fontana, op. cit., pàg. 31.
- (258).- Junt amb d'altres en castellà: Ibid, pàg. 35.
- (259).- L'únic proper a "Santa Marina" era Salas però la relació entre ambdós abans de la guerra era de tipus més que res literari.
- (260).- Dirigents de la Territorial en edat militar com Trias Bertran o el mateix Fontana foren receptius a aquest ambient. El primer, com hem vist marxà al front a principis del 1937. El segon, romandria enrolat després de la unificació -com veurem més endavant- només uns mesos a la Tercera Centuria.

- (261).- Entrevista Caralt cit.. Prova d'aquest ambient a la Lletre de José Martín Martín a José Ribas Seva del 16 de desembre de 1936 cit. en la qual l'antic cap territorial es queixa a Ribas d'amenaques contra la seva persona per part d'elements de la centúria "Virgen de Montserrat".
- (262).- Lletre de Santiago Martín Busutil a Manuel Hedilla del 22 d'abril de 1937. Agraïeix l'amabilitat del Sr. Joaquín Encuentra Morer en facilitar-me'n còpia.
- (263).- Declaracions de Luis Gutiérrez Santamarina (cit.) i Luis Fontes de Albornoz Hernández a la Causa General.
- (264).- Tampoc hi acudí Vicente Lupo tot i ésser cap territorial de milícies, que no es trobava a Barcelona sinó en un poble dels voltants. Entrevista amb Vicente Lupo Mora. Barcelona, 22 de gener del 1988.
- (265).- Declaració de Luis Gutiérrez Santamarina cit.. Segons José Martín (carta a José María Fontana de 5-VI-1951 cit.) alguns falangistes catalans, en arribar a "Zona Nacional", volien matar a Ribas Seva i ell els allunyà de Burgos, enviant-los al front.
- (266).- García Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 94.
- (267).- v. García Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 345-389. García Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 183-212. Southworth, op. cit., pàg. 185 i ss. Payne, Falange...cit., pàg. 123-141. Cadenas, op. cit., pàg. 81 i ss.. Vegas Latapié, op. cit., pàg. 187-199.
- (268).- Fontana, op. cit., pàg. 296.
- (269).- García Venero, Historia de la Unificación cit., pàg. 185.
- (270).- El decret -el número 260- desenvolupava l'article segon del Decret d'Unificació en el qual es deia que la meitat dels dels membres del Secretariado Político serien designats pel cap nacional (Franco), mentre la resta ho serien pel Consejo Nacional. v. "Boletín del Movimiento de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.", núm. 1 del 5 de maig de 1937.
- (271).- Vegas Latapié, op. cit., pàg. 208-209. García Venero Falange en la guerra...cit., pàg. 402-405.
- (272).- Ridruejo, op. cit., pàg. 94.
- (273).- García Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 391-427.
- (274).- Els partidaris d'Hedilla foren majoritàriament caps que detentaven les prefectures del Nord de la "Zona Nacional", és a dir, aquelles que havien tingut una relació més estreta amb el Cap. Payne, Falange...cit., pàg. 130. García Venero, Falange en la guerra...cit. pàg. 348.

(275).- Per a les seves activitats com a delegats de Prensa y Propaganda v. Fontana, op. cit., pàg. 285.

(276).- Ibid, pàg. 295-298. Una referència a la seva estada a Salamanca la nit dels "successos" a la Lletre de Javier de Salas a José María Fontana de 31-V-1951 (Documentació Privada de José María Fontana).

(277).- Falange en la guerra...cit., pàg. 370 i ss. Southworth, op. cit., pàg. 195 i pàssim. Entrevistes amb Caralt i Ráfols. Caralt, Geis, Pere i Sobregrau pertanyien a la Cuarta Centuria de la Primera Bandera de Falange de Burgos (l'ex-Primera Catalana). Ráfols i Bofill a la Segunda Centúria.

(278).- Fontana, op. cit., pàg. 298.

(279).- Lletre de Martín Busutil a Hedilla del 22 d'abril de 1937 cit.

SEGONA PART.- F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. DE CATALUÑA A "ZONA NACIONAL" I PRIMERS TEMPS DE LA JEFATURA PROVINCIAL DE BARCELONA.
CAPITOL 3.- LA LLUITA PEL CONTROL DEL PARTIT ÚNIC (ABRIL-OCTUBRE DE 1937).

I

El present capítol estudia la repercussió del Decret d'Unificació sobre els partits catalans. És a dir, el procés pel qual, lluny de produir-se la fusió de les organitzacions a les quals feia referència l'esmentada ordre, l'antiga Territorial catalana de F.E. de las J.O.N.S. aconseguí la representació del partit únic i esdevingué la nova Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S.. L'apartat tracta també i paral·lelament dels primers temps del desenvolupament de F.E.T. entre la colònia catalana refugiada a "Zona Nacional".

El control falangista del partit únic per a Catalunya fou el resultat d'un seguit de factors i constituí un cas específic d'aplicació del Decret d'Unificació. Però el fet en si, el que la vella Falange dominés al cap i a la fi la nova organització única, fou un fenomen bastant general a la "Zona Nacional". Tanmateix, el cas català marca una diferència fonamental: si a gran part del territori "nacional" la supremacia esmentada estigué en relació amb el fort pes específic de F.E., superior al de les altres opcions polítiques presents en l'època immediatament anterior a la publicació del decret, entre les forces polítiques catalanes, en canvi, la presa de control de

F.E.T. per F.E. es produí tot i ésser la Comunió Tradicionalista l'organització pre-existent més important.

Aquesta realitat ens permet apreciar fins a les seves últimes conseqüències un dels objectius fonamentals de l'acte unificador: la conformació del partit únic segons el model falangista/feixista i l'interès dels seus fundadors que el nou moviment estigués hegemonitzat per aquells que -provinents de la F.E. o no- en fossin partidaris. Finalitat que, junt amb d'altres elements que seran tractats posteriorment, és a la base del fet que, entre els refugiats catalans, fossin els homes de la Territorial els que acabessin assolint la representació del partit únic per davant dels de la Comisión carlina, tot i doblar aquesta última en afiliats a la Falange. Com a conseqüència d'això la correlació de forces entre carlins i falangistes catalans s'invertí. No podia ésser d'altra manera, esdevenint la F.E. el partit oficial: l'important creixement que experimentà la nova F.E.-F.E.T. la convertí en la força política més important; mentre l'organització carlina, per la seva banda, veia dificultada la seva expansió i era arraconada progressivament.

Globalment el decret número 255 -promulgat pel cap de l'Estat el 19 d'Abril de 1937 (1) i conegut com Decret d'Unificació- representà un pas transcendent en la conformació política global del règim franquista. Per una banda la norma venia a donar concreció organitzativa a l'ambient antidemocràtic que compartien amplis sectors d'opinió de l'Espanya "Nacional" i les forces polítiques subsistents. Per l'altra, implicava un

eixamplament fonamental del poder del "Generalísimo" ja que en ordenar la formació de F.E.T. y de las J.O.N.S. i autoproclamar-se'n "Jefe Nacional", Franco incrementava i concentrava gairebé totalment els seus poders; augmentant, al mateix temps, la diferència que el separava dels companys d'armes que l'havien elegit (2). Però l'ordre significà també l'adopció pel nou règim de connotacions i directrius de caire feixista. Segons el redactor del decret, el cunyat i màxim conseller polític de Franco, Ramón Serrano Suñer, la unificació "tenía el sentido de una propuesta histórico-política (...). Un régimen de mando único y de partido único que asumía algunas de las características externas universales de otros regímenes modernos" (3).

Per estructurar la nova F.E.T. y de las J.O.N.S. es tingué en compte el model dels aliats, segons "el signo político de los Estados -Italia, Alemania, Portugal- que prestaban mayor atención a nuestra lucha" (4). Per una altra part, la voluntat de Franco de dirigir i conformar (per aquest ordre) un règim dictatorial que tingués vigència més enllà de la guerra, necessitava de l'articulació d'un mecanisme d'"assistència popular". I el cap de l'Estat la trobà creant un partit únic sobre el substracte de la força política pre-existent que reunia massivitat d'efectius, certes inquietuds "socials" (5) i un fort mimetisme amb els partits únics al poder aleshores a Alemanya i a Itàlia. I que, a més a més, estava mancada d'una prefectura consolidada i prou carismàtica. És a dir, de F.E. de las J.O.N.S.. Serrano Suñer, que col·laborava amb el general amb el triple objectiu, segons les seves paraules, de "ayudar a establecer efectivamente la

jefatura política de Franco, salvar i realitzar el pensament polític de José Antonio y contribuir a encuadrar el Movimiento nacional en un régimen jurídico (6)", es convertí, per delegació oficiosa del cap de l'Estat, tot i no ocupar cap càrrec específic dins la F.E.T., en el veritable home fort de la nova organització (7).

Començarem la nostra anàlisi dels factors fonamentals que possibilitaren el control falangista del partit únic per a Catalunya amb l'estudi d'aquelles pre-condicions favorables al falangisme en general que es troben -de manera ben massiva- en el disseny del nou moviment que fa el Decret d'Unificació. Així, ja en el preàmbul de la disposició (8), en citar-se l'aportació de les diferents forces polítiques nacionals a l'esforç de guerra, la Comunió era presentada com una força més del passat que del present, mentre F.E. apareixia com una força moderna i com el model a seguir per la nova organització unificada. Dels tradicionalistes es destacaven també "junto a su ímpetu guerrero, el sagrado depósito de la tradición española tenazmente conservado a través de los tiempos con su espiritualidad católica, que fué elemento formativo principal de nuestra nacionalidad y en cuyos principios eternos de moralidad y justicia ha de seguir inspirándose"; i de F.E. de las J.O.N.S., en canvi, "[les] masas juveniles, propagandas con un estilo nuevo, una forma política y heroica del tiempo presente y una promesa de plenitud española".

En la seva part preceptiva el decret instituïa la unió de

les dues forces polítiques majoritàries -F.E. de las J.O.N.S. i Comunió Tradicionalista-, la dissolució de totes les altres (9) i la unificació de les milícies partidàries existents dins F.E.T.; i marcava com a funció de la nova organització la d'encarregar-se de fer de mitjançera entre l'Estat i la societat. La seva missió principal havia d'ésser la de "comunicar al Estado el aliento del pueblo y [de] llevar a éste el pensamiento de aquel a través de las virtudes político-morales, de servicio, jerarquía y hermandad". Tot això en la perspectiva de la conformació del "Nuevo Estado Totalitario".

Però, la manifestació més clara de l'opció de Franco i de Serrano Suñer pel model feixista, a l'hora de configurar el partit únic, es troba en l'adopció quasi íntegra del programa de l'antiga Falange com doctrina de la nova F.E.T.. Amb l'amputació sols de l'últim dels "27 Puntos" falangistes -el que feia precisament referència a la poca predisposició del partit de José Antonio Primo de Rivera a pactar amb d'altres forces (10)- aquella norma programàtica passà a ésser la de la nova organització.

El mateix ocorregué amb els òrgans col·legiats de la vella Falange -la Junta Política i el Consejo Nacional- que es recrearen dins la Falange unificada. La primera, "Secretariado o Junta Política" -coneguda durant els primers mesos de funcionament de F.E.T. simplement com Secretariado Político- tindria per funció "establecer la constitución interna de la entidad para el logro de su finalidad principal, auxiliar a su

Jefe en la preparación de la estructura orgánica y funcional del Estado y colaborar en todo caso a la acción del Gobierno". El Consejo, per la seva banda, s'ocuparia de "conocer los grandes problemas nacionales que el Jefe del Estado le someta".

Per regir F.E.T. y de las J.O.N.S. el cap de l'Estat designà (11) un Secretariado Político la majoria dels components del qual eren d'adscripció falangista -sis dels seus deu components tenien aquesta filiació (12)-, mentre es reservava el lloc preeminent per Manuel Hedilla, l'antic cap de la Junta de Mando provisional i cap nacional de F.E.. En negar-se aquest a formar part de l'òrgan rector -com hem estudiat en el capítol segon del present treball- el càrrec en qüestió, denominat amb posterioritat Secretaria del Secretariado, s'encomanà a un altre vell falangista, el mallorquí Ladislao López Bassa.

Evidentment, però, la força del falangisme dins F.E.T. no residí tant en la majoria obtinguda en l'òrgan directiu com en la voluntat política dels màxims responsables del règim. Tanmateix, Serrano Suñer, un cop fracassada la maniobra d'aplegar dins la representació falangista del Secretariado a dirigents àmpliament acceptats dins F.E. de las J.O.N.S. (com ara Hedilla) junt amb altres amb menor carisma (Joaquín Miranda o Darío Gazapo), gairebé desconeguts (González Bueno -ingressat a F.E. procedent de l'alonsisme calvosotelista- i López Bassa) o fins i tot molt discutits (com Giménez Caballero) (13), per tal de fer-la més manejable, fracàs degut a la negativa d'Hedilla a participar-hi (14), es veié obligat, si volia que la nova F.E.T.

comptés amb l'adhesió dels vells falangistes, a pactar amb el grup de "jerarquies" que s'agrupaven a Salamanca al voltant de la germana de José Antonio Primo de Rivera, Pilar, i que apareixien com la representació més genuïna de l'antiga F.E.. D'aquest nucli en formaven part l'ex-membre de la Junta de Mando Agustín Aznar i els caps provincials de F.E. de Valladolid, Dionisio Ridruejo, i de Lleó, Fernando Gonzalez Vélez, entre d'altres (15). Un primer producte de l'acord fou la designació de Gonzalez Vélez, a principis del mes de maig, per omplir la vacant deixada per Hedilla a l'òrgan directiu del partit únic (16).

La representació tradicionalista a la direcció de F.E.T., formada pel comte de Rodezno -de manera destacada (17)-, el comte de Florida, Arellano i Mazón -tots ells del sector de la Comunió més favorable a la unificació-, aviat descobriria l'escorament feixista dels màxims responsables del règim i la repercusió d'aquest fet en la labor del Secretariado Político. Segons Rodezno, Franco considerava el tradicionalisme poc més que com "un sector reducido, localizado en pocas regiones de España y poco fecundo en hombres útiles" i desconnectat de temes importants com era el "social"; i considerava lògic que tot plegat els carlins acceptessin les fórmules falangistes (18). El paper subordinat assignat a la Comunió dins F.E.T. tingué una primera expressió en nomenar-se els responsables màxims dels catorze departaments en què es subdividia l'organització: tan sols quatre caps eren procedents del tradicionalisme (19).

El control de l'antiga Territorial catalana de F.E.T. y de las J.O.N.S. per a Catalunya es produí en aquest context favorable al falangisme i en constitueix, alhora, una prova clara, ja que implicava la vulneració no solament del criteri seguit pel Secretariado Político en procedir a la designació de les prefectures provincials del partit únic sinó també, i sobretot, la rectificació d'una primera decissió d'aquest òrgan pel que fa a Catalunya. Per tant, les circumstàncies per les quals els homes de F.E. assumiren la representació política dels catalans no foren lineals ni estigueren exemptes de dificultats.

El procés de designació dels responsables provincials del conjunt de la F.E.T. abastà des dels dies immediatament posteriors al de la publicació del Decret d'Unificació fins a mitjans del mes d'agost següent quan, un cop aprovats els estatuts de la nova organització, foren nomenats oficialment. En l'endemig el Secretariado ordenà la integració dels antics partits F.E. de las J.O.N.S. i Comunió Tradicionalista (20), la dissolució de totes les prefectures nacionals, territorials i provincials d'ambdues organitzacions i realitzà nomenaments provisionals de prefectures. A l'hora de procedir a la designació efectiva d'aquestes es seguiren, a grans trets, les pautes següents: concedir el càrrec de màxima responsabilitat en un membre de l'organització majoritària a la província i la sots-prefectura ("secretaria") en un de l'altra; i també un cert criteri compensatori (21).

A resultes d'això, i coincidint amb l'important pes que

tenia la Falange a la majoria de províncies de la "Zona Nacional", el gruix dels nomenaments de nous "Jefes provinciales" recaigué en persones procedents de l'organització feixista. En canvi, als indrets de predominància carlina, com ara Navarra, les tres províncies basques i Logronyo, o allí on la Comunió no era molt important però es volia compensar l'hegemonia gairebé absoluta de F.E. (Granada a Andalusia i Burgos a Castella), la prefectura fou assignada a un tradicionalista (22). Per a les organitzacions d'àrees en mans republicanes es seguí un criteri semblant. El Secretariado, a banda d'acordar que les organitzacions de les "regions" catalana i valenciana es denominarien "delegacions" en lloc de "prefectures" fins que no es conquerissin els territoris (23), decidí que els responsables màxims d'aquestes dues -ja que el pes preponderant del Tradicionalisme en els territoris d'origen- serien carlins, mentre els secretaris serien persones procedents de la F.E.; per a la resta es nomenarien, en canvi, caps provincials o "encargados de la Jefatura" falangistes (24).

Tanmateix, si bé la designació d'un carlí com a delegat territorial de F.E.T. y de las J.O.N.S. per a València es portà a terme, no ocorregué el mateix amb la de Catalunya, que fou l'únic dels acords sobre prefectures del Secretariado Político per a "territorios no liberados" que no s'acabà realitzant (25). Ben al contrari, els càrrecs de delegat i de secretari van acabar recaient en José Ribas Seva i Mariano Calviño de Sabucedo Gras, els antics cap i secretari de F.E. de las J.O.N.S. respectivament (26). ¿Quines foren les raons d'aquest canvi? Ho veurem

seguidament. Però abans cal establir de manera acurada l'acord en qüestió.

Segons la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña, la direcció tradicionalista catalana conegué mitjançant "su contacto con la representación de la Comunión Tradicionalista en el Secretariado Político de la F.E.T. en Salamanca el acuerdo tomado por unanimidad (con el voto por consiguiente de los representantes de la F.E.) en aquel organismo, de que la Delegación fuese en toda Cataluña ocupada por un carlista y la Secretaría por un tradicionalista" (27). Aquesta resolució -que fou presa segurament el mes de maig de 1937 (28)- incloïa, a més a més, "la adjudicación a la Comunión Tradicionalista de las Jefaturas de las cuatro provincias catalanas" (29) en el futur.

Davant d'aquest acord, els falangistes catalans des del moment que en tingueren coneixement, a mitjans del mateix mes de maig de 1937 (30), es posaren a treballar per tal de restar-li efectivitat i neutralitzar-lo. La tàctica que seguiren fou triple. Per una part sol·licitaren del Secretariado el reconeixement de la Territorial catalana de F.E. de las J.O.N.S. mentre no es realitzés la integració dels partits catalans. La demanda era per causa que el dia 4 de maig la direcció de F.E.T. havia suprimit "todas las Jefaturas Nacionales, Territoriales, regionales de las antiguas organizaciones Falange Española de las J.O.N.S. y de la Comunión Tradicionalista" (31). En segon lloc, iniciaren una forta campanya de desprestigi contra la Comunió Tradicionalista catalana buscant la revocació de la decisió del

Secretariado Político sobre la prefectura, l'ajornament de la fusió de forces polítiques fins que el territori no fos conquerit militarment i l'assignació de la representació oficial del partit únic als falangistes. Argumentant la impossibilitat de comptar a "Zona Nacional" amb els dos caps falangistes catalans de major prestigi (per haver estat "consejeros nacionales" de Falange), Roberto Bassas i Luis Gutiérrez Santamarina, demanaren la designació de Ribas Seva com a responsable provisional de F.E.T.. Per últim, es mobilitzaren per aconseguir l'intercanvi de Gutiérrez Santamarina per un presoner de l'Espanya rebel i així poder-lo proposar com a cap territorial efectiu.

Quant al primer objectiu, Ribas Seva s'entrevistà amb López Bassa a Salamanca (32) i, després d'altres gestions fetes per Calviño i Salas en aquesta ciutat (33) amb la mateixa finalitat, obtingué, el 24 de Juny de 1937, del secretari del Secretariado Político, el reconeixement provisional de l'antiga organització falangista. Com a prova de la decisió, la Territorial rebé la següent credencial:

Por acuerdo de este Secretariado Político, queda subsistente la organización de la Territorial de Cataluña de Falange Española de las J.O.N.S. y confirmados los nombramientos de Jefe y Secretario Territorial a favor de los camaradas JOSE RIBAS SEVA y MARIANO CALVIÑO-SABUCEDO GRAS, en tanto no se proceda a la fusión ordenada por el CAUDILLO en su Decreto de fecha 20 de Abril de 1937.

Lo que se comunica a todas las autoridades a los efectos consiguientes. (34)

Al mateix temps que realitzaven aquestes diligències, els homes de la Territorial començaren a moure el tema de

l'intercanvi de "Luys Santa Marina". Amb aquesta actuació pretenien també, i en primera instància, salvar la vida de l'escriptor santanderí afincat a Barcelona, el qual, amb un nucli de falangistes de la Cinquena Columna, acabaven d'ésser condemnats a mort a la capital catalana el 14 d'abril d'aquell any 1937 (35). El cas era especialment delicat per a l'antic "consejero nacional" ja que la condemna a mort era la segona que rebia des del començament de la guerra. En efecte, arran de la seva participació directa en el cop del 19 de Juliol de 1936, "Santa Marina" havia estat capturat i li havia estat imposada la pena capital (36). Pocs mesos després d'obtenir un indult -aconseguit, segons les seves paraules, "después de laboriosas gestiones llevadas a cabo principalmente por un grupo de intelectuales castellanos y catalanes" (37)- l'escriptor es trobava de cap i de nou en la mateixa situació. Davant la situació la Territorial de Burgos es mobilitzà per salvar-lo.

Ara bé, si l'intercanvi es feia realitat significaria, a part de la supervivència de l'escriptor, que els falangistes catalans comptarien amb una figura coneguda, susceptible d'ésser presentada com a candidata gairebé indiscutible a la prefectura definitiva de F.E.T.. Ja que al fet d'ésser Gutiérrez Santamarina un intel·lectual conegut (38) s'hi afegia tant l'haver estat atret per José Antonio Primo de Rivera al si de la Falange i haver format part junt amb José María Alfaro, Dionisio Ridruejo, Samuel Ros, Jesús Suevos, José Antonio Giménez Arnau, el comte de Foxá i Felipe Ximenez de Sandoval (39) del petit grup intel·lectual falangista de l'època republicana, com, sobretot,

l'haver estat condemnat a mort dos cops pels "rojos". La possibilitat de l'ingrés de l'altre antic conseller català, Roberto Bassas, estava tancada per trobar-se amagat a Barcelona.

Amb l'objectiu de gestionar la inclusió de "Luys Santa Marina" i dels seus companys de procés en els llistats d'intercanvis de la Creu Roja Internacional (40), Ribas Seva entrà en contacte amb Serrano Suñer (41), iniciant una relació que, com veurem, tindria importants repercussions. Deu dies després, a Salamanca, Calviño i Salas s'entrevistaven pel mateix motiu amb l'assessor jurídic militar de Franco, el coronel auditor del quarter general Lorenzo Martínez Fuset, amb els membres falangistes del Secretariado Ladislao López Bassa i Pedro González Bueno, amb els notables alfonsins Pedro Sáinz Rodríguez (esdevingut ja aleshores delegado nacional de Cultura y Educación de F.E.T.) i Eugenio Vegas Latapié; i, finalment, amb Blas Pérez, comandant jurídic adscrit al quarter general i antic professor de la Universitat de Barcelona (42). Tota aquesta mobilització, en el curs de la qual els homes de la Territorial es van fer conèixer en àmbits als quals fins aleshores no havien accedit, aconseguí la inclusió de "Luys" i els seus companys en els llistats esmentats. Així ho comprovaren en un nou viatge a la ciutat del Tormes, realitzat el 3 de Juliol per Ribas i Salas, en entrevistar-se amb el marquès de Rialp, cap de la Delegación de S.E. el Jefe del Estado para Canje de Prisioneros (43). Tanmateix aquesta labor no tingué els fruits desitjats. Encara que el caps catalans continuaren durant tot l'estiu fent passos per tal de portar a terme l'intercanvi, aquest no es realitzà.

Això no obstant "Santa Marina" tornaria a ésser indultat a Barcelona el 7 de setembre de 1937 (44).

Paral·lelament a aquestes gestions, la direcció falangista catalana, portà endavant una campanya per aconseguir la neutralització i revocació de l'acord del Secretariado Político favorable a la Comunió. En aquesta direcció, Ribas, Calviño i Salas s'adreçaren tant als vocals d'aquell òrgan que procedien de la F.E. com als caps falangistes del grup de Pilar Primo de Rivera. De fet, els treballs començaren amb una entrevista de Calviño i Salas amb un home, Fernando González Vélez, que pertanyia als dos grups: era vocal del Secretariado en tant que representant oficiós del grup de notables de la vella Falange. L'entrevista amb el "violento nacionalsocialista y buen joseantoniano", com el definiria Giménez Caballero, es realitzà a Lleó (45), lloc d'on era originari, i on els catalans exposaren els seus punts de vista radicalment contraris a l'assumpció per part d'un carlí de la prefectura de F.E.T..

Com a resultat de la conversa, s'acordà l'elaboració d'un document amb els arguments de la Territorial i la seva posterior tramesa al Secretariado. L'informe en qüestió s'elaborà ràpidament per la Territorial, i els primers dies de juliol de 1937, fou portat a Salamanca per José Ribas i Javier de Salas, que el lliuraren a tres falangistes membres d'aquell òrgan -López Bassa, González Bueno i el mateix González Vélez-, així com també a Pilar Primo de Rivera (que detentava el càrrec de delegada nacional de la Sección Femenina de F.E.T.) i a Agustín Aznar

(esdevingut "asesor político de la Milicia Nacional") (46). En dies posteriors Ribas intentà entrevistar-se també amb el general (habilitat) falangista Juan Yagüe a Toledo, sense que fos possible per haver-se desencadenat en aquells dies l'ofensiva republicana de Brunete (47).

El document que presentaren, titulat "Informe acerca de F.E.T. de las J.O.N.S. [sic] en Cataluña" (48), pretenia fonamentalment el desprestigi de la Comunió catalana, així com presentar a la Territorial com l'única força legitimada per dirigir la F.E.T. al Principat. Començava amb una aferrissada i exagerada reivindicació del paper jugat per F.E. de las J.O.N.S. a Catalunya durant la República. Així, reclamava per a la Falange catalana "a últimos de Mayo de 1936 (...) siete mil [membres] entre afiliados y cotizantes", quan l'afiliació més alta de la F.E. de Catalunya abans de la guerra, la de l'organització de la ciutat de Barcelona, havia tingut un màxim d'un miler de membres en el moment de major desenvolupament -xifra que s'havia reduït en els temps anteriors a l'alçament a un centenar i mig (49).

De la mateixa manera, enfront de l'escassa activitat "esquadrista" de l'organització falangista, l'Informe definia aquesta última com:

la única voz que en Cataluña se alzó en campañas de agitación -como las de la Universidad- y los constantes actos de violencia que representaban la viril protesta de las juventudes de España, las cuales a centenares poblaron las cárceles de Barcelona y de muchos pueblos de Cataluña. (50)

I ja a la primera pàgina del document en qüestió començava l'atac al tradicionalisme català en obviar la superior participació dels requetès, respecte dels falangistes, en el cop del 19 de juliol de 1936 a Barcelona:

La Territorial de Cataluña, como Falange toda, colaboró en la preparación del Movimiento Nacional, siendo la organización política radicada en Cataluña que tomó parte más activa en el mismo. Lo demuestra el número de falangistas muertos los días del Movimiento, unos con las armas en la mano, otros fusilados y otros [que] en gran número siguen detenidos o fugitivos. (51)

L'Informe continuava fent un repàs de l'actuació de "La Territorial de Cataluña con posterioridad al Movimiento", que era de fet una exposició sobre l'organització i serveis de la prefectura territorial de Burgos durant el primer any de la guerra (52), per centrar-se seguidament en l'anàlisi de "La Comunion Tradicionalista de Cataluña antes del Movimiento". L'objectiu d'aquest apartat era demostrar el regionalisme catalanista dels tradicionalistes catalans. L'epígraf es referia en primer lloc a les reivindicacions forals dels carlins:

Desde el siglo pasado, en Cataluña, el Partido Tradicionalista tanto como en Dios, en Patria y en Rey pensó y juró por los fueros. Aquellos cristinos que contra él lucharon, si bien representaban a la Monarquía democrática y constitucional, representaban también el influjo del Estado Español. Y el catalanismo literario que nace y se desarrolla en el pasado siglo, tiene, en su floración inicial y aún en lo posterior, figuras preeminentes de acendrado catolicismo, procedentes del campo tradicionalista. (53)

Destacava tot seguit la coincidència regionalista de la Comunió amb la Lliga i la creixent dependència de la primera envers la segona:

Al acontecer el catalanismo político el Tradicionalismo no logra ya separarse de él. Por ello no es de extrañar que el primer acto de subversión -Solidaridad Catalana- contra el Estado Español, aparecieran juntos el Jefe Tradicionalista Duque de Solferino [(54)] y Don Francisco Cambó. Este fenómeno es desde aquel momento constante en la política catalana, con la única variante de la mayor sujeción del Tradicionalismo al Catalanismo -representado por la Lliga Regionalista- a medida que la potencia de ésta se acentuaba. Siendo su situación al estallar el Movimiento la de núcleo situado en diversas comarcas que pertenecían a él por tradición familiar y que en él seguían para poder figurar en política y conseguir así algún cargo público. Siguiendo la política de la Lliga y gozando de los restos de los triunfos de ésta. (55)

Com a prova de la subordinació dels carlins a la Lliga es feia un repàs de les candidatures presentades a les distintes convocatòries electorals de la Segona República destacant les aliances entre ambdues forces. Així, sense especificar les circumscripcions i presentant de vegades com globals per a tota Catalunya aliances que només havien tingut efectivitat en una o vàries d'elles (56), s'atribuïen coalicions de "Lliga y Tradicionalistas" als comicis a Corts Constituents del 1931; a les del Parlament de Catalunya de l'any següent; a les legislatives espanyoles del 1933; a les municipals del 1934; i s'acabava dient, amb força innexactitud (57): "En las últimas elecciones del mes de febrero [de 1936] si bien todos los partidos de orden formaron una sola candidatura, no llegaron a un acuerdo hasta unos días antes de las elecciones, a causa de

la intransigencia de la Lliga, secundada como siempre por los tradicionalistas" (58). Després d'afegir "otra prueba de la posición catalanista del Tradicionalismo (...) El Correo Catalán, escrito en buena parte en lengua catalana", es resumia: "De todo ello se deduce su adscripción [de la Comunió] a la Lliga y su oposición a los partidos que en Cataluña mantenían un ideal español" (59). D'aquesta manera interpretaven els falangistes catalans la línia política autònoma mantinguda pel Tradicionalisme català durant l'època republicana.

Tanmateix, l'escomesa més forta estava en la part del document referida a "La Comunió Tradicionalista en la actualidad" (60). En ella es repassava l'actuació de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña -designada erròniament com "Junta para Asuntos de Cataluña"- recalcant molt el fet de l'ingrés d'antics membres de Lliga Catalana a la Comunió durant el primer any de la guerra. Seguidament, s'acusava als carlins de Sant Sebastià "del ambiente de malestar que se ha exteriorizado en desagradables incidentes" -possiblement provocats per emprar la llengua catalana en públic- que "culminaron en las denuncias que dieron lugar a que el Gobernador Militar les amenazara con cerrar el Centro a causa de conversaciones antipatrióticas mantenidas en el mismo".

Després de donar com a pressumpta prova "del espíritu de los componentes del Partido Tradicionalista en Cataluña y de lo apartados que están del espíritu vibrante del glorioso requeté navarro" una xifra escandalosament baixa de tradicionalistes

catalans enrolats en els distints fronts -cent cinquanta en lloc del miler que efectivament hi estaven (61)-, i d'acusar als carlins de mantenir una "posición catalanista y contraria a los 26 Puntos básicos del Estado", acabaven dient:

Por todo lo expuesto, es obvio manifestar que el Requeté Catalán siente por Falange una profunda aversión, acentuada en estos últimos meses por el interés que en ello han puesto sus nuevos afiliados, los catalanistas de la Lliga. La posición de su Junta Directiva es de intransigencia, completamente contraria al espíritu del Decreto de Unificación del Caudillo. Prueba de ello es que si a raíz de la publicación de dicho Decreto se izó en los balcones de su local social la Bandera de Falange que para dicho fin había sido costeada por unos jóvenes requetés, desde dicha fecha no ha vuelto a ser izada en ninguna de las fiestas oficiales, quitando incluso la de requetés para no tener que exhibir la de Falange ante ciertas reclamaciones que se hicieron. (62)

Exageracions, falsedats i anècdotes a part, cal dir que el dictamen de la Territorial falangista quant al posicionament polític de la Comisión carlina era bàsicament correcte: l'orientació dominant a la Comunió catalana era la partidària de la consecució de la monarquia carlina sense mixtificacions, és a dir, d'un règim catòlic, tradicional i foral en la lluita pel qual no havien interessat més pactes amb altres forces dretanes o amb l'exèrcit rebel que els imprescindibles. I tenia molt poc a veure amb l'orientació pro-feixista que estava prenent l'Estat franquista en aquells temps. La direcció de la Comisión podia certament qualificar-se de "intransigente".

Seguidament -en l'apartat "Perspectivas políticas de Cataluña" (63)-, recolzant-se en la doctrina "joseantoniana", els

redactors del Informe esbossaven les línies generals de l'estrategia de F.E. de las J.O.N.S. per al moment en què el partit únic comencés a actuar sobre el territori català. Aquesta passava per resoldre "los problemas de carácter social i catalanista":

Para los primeros, sólo el espíritu y el programa de Falange y sus 26 Puntos, podrán superarlos y reincorporar al Estado las masas de espíritu anarquista e izquierdista. Creer que viejos lemas, sin ningún ambiente entre dichas masas, pueden lograr su reincorporación al Estado, es error. La solución del segundo problema, tan sólo con la clara concepción de lo que es la Unidad de Destino de España podrá lograrse. (64)

I matisaven :

Tan pernicioso fuera la persecución de sentimentales exteriorizaciones del sentir de las masas como que este sentimiento, en sí no secesionista, se viera favorecido y fuera conscientemente desarrollado por quienes dirigen la vida de Cataluña. Existe un doble peligro a evitar: por una parte el que se procure un asimilismo prematuro; por otra, que quienes dirijan la vida política catalana se hallen consciente o inconscientemente influídos por concepciones cercanas al nacionalismo catalán (65).

D'aquestes raons en col·legien la seva oposició a què la F.E.T. catalana fos dirigida per un carlí: "por ello creemos fuera peligroso entregar la dirección política de Cataluña a quienes han tenido contacto y relación continuada con partidos catalanistas y que están espiritualmente -aún ahora- dentro de ellos" (66). Per contra, reclamaven la direcció de F.E.T. per a l'antiga Falange:

es nuestra opinión deba recaer la Jefatura Territorial de

Cataluña en persona procedente de Falange Española, porque ella, a más de sentir con toda pureza los 26 Puntos básicos de la constitución del Nuevo Estado y por ello ser vista con menos recelo por las masas populares, sería persona libre del contacto con el catalanismo, esquivándose así el mayor de los peligros antes mencionados. (67)

Tanmateix, a l'hora de plantejar la seva alternativa, eren conscients de la debilitat relativa de l'antiga Territorial catalana de F.E. respecte a la Comisión carlina, tant numèricament com pel fet de no comptar a "Zona Nacional" amb cap figura coneguda ("nuestros dos antiguos Jefes no se hallan desgraciadamente entre nosotros"), i demanaven el manteniment provisional de la Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S. "evitándose así las dificultades de elección integradora" (68). És a dir, sol·licitaven purament i simple que la Territorial esdevingués la representant oficial de F.E.T. pel conjunt dels catalans refugiats a l'Espanya rebel; que la seva direcció passés a ésser la de la nova organització i que s'ajornés el compliment del Decret d'Unificació per a les forces polítiques existents entre aquella colònia. Segons els falangistes, la fusió real i la designació de caps provincials de F.E.T. s'hauria de fer "a medida que se entrara en Cataluña (...) esperándose la llegada a Barcelona para cubrir de una manera definitiva la Jefatura Territorial de Cataluña" (69).

Aviat la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña tingué notícies de les gestions de la Territorial prop dels falangistes del Secretariado. I, coneixent només les línies generals de l'informe presentat davant d'aquell òrgan, s'afanyà en preparar

un memorial autoreivindicatori per tal de contrarestar-lo. El document carlí, que s'enllestí el 15 de juliol de 1937 (70), fou enviat també a l'òrgan directiu de F.E.T.. Tanmateix, en aquells moments la situació del Tradicionalisme dins del partit únic s'estava debilitant cada cop més. El cap suprem del partit, Franco, després d'haver-se ocupat durant els dos primers mesos de convocar i d'assistir a les sessions de l'òrgan rector esmentat (71), se'n desentengué força per dedicar-se als afers bèl·lics i a d'altres tasques de l'Estat. D'aquesta manera, Serrano Suñer passà a ocupar-se en major mesura -des de l'ombra i sempre en contacte amb el grup d'antics caps de F.E. que envoltaven a Pilar Primo de Rivera- dels assumptes relacionats amb la nova organització, supervisant i inspirant la tasca del Secretariado Político (72).

Una de les tasques que realitzà la direcció de F.E.T. en aquesta època -els mesos de juny i de juliol de 1937- fou l'elaboració dels estatuts que havien de regir l'organització. D'aquesta tasca en fou encarregat ponent el vocal falangista Pedro González Bueno (73), un home de la confiança de Serrano Suñer. Per auxiliar-lo es constituí una comissió amb elements que no formaven part del Secretariado (74). El resultat dels treballs, en estar determinada ja la forma bàsica del nou Moviment pel Decret de 19 d'Abril, no deparà gaires sorpreses. El model inspirador era, com ja sabem, F.E. de las J.O.N.S.. Col·laboraren amb González Bueno per la banda falangista (75) tres intel·lectuals d'aquesta adscripció, Fermín Izurdiaga, Dionisio Ridruejo i Eugenio Montes, vinculats tots ells al

departament de Premsa i Propaganda de F.E.T.. El primer n'era el delegat nacional així com director del diari falangista de Pamplona "Arriba España", mentre que el segon era vocal del Consejo Nacional d'aquell departament (76).

Per part carlina el comte de Rodezno envià a la comissió redactora a Julio Muñoz Aguilar -vocal també del Consejo Nacional de Prensa y Propaganda (77)- i a Juan Ramón Masoliver Martínez, un periodista i escriptor barceloní que treballava en aquells moments a la Delegación de Prensa y Propaganda de l'Estat a Sant Sebastià (78). Masoliver, sense adscripció política abans del començament de la guerra, havia ingressat al Terç de Montserrat en arribar a "Zona Nacional" fugint de la persecució que havia estat objecte a Barcelona (79). Coneixedor del feixisme italià a causa dels seus anys d'estada a Itàlia com a lector de castellà a la Universitat de Gènova i com a periodista (80), i vinculat durant alguns mesos als serveis de propaganda per a Espanya del país llatí (l'"Ufficio Stampa Propaganda Italo Spagnola", que s'encarregava, entre d'altres actuacions, d'enviar notícies per a "Ràdio Veritat" de Roma), el català, davant la majoria dels vells falangistes en la comissió, no pogué sinó suavitzar les tendències pro-nazis d'alguns d'aquells, proposant com a model l'estructura interna i els òrgans de govern del partit feixista italià -especialment de la màxima instància col·lectiva d'aquest, el Gran Consell Feixista (81).

Els Estatuts elaborats foren aprovats per Franco per decret de 4 d'agost del 1937 (82). La normativa, en la redacció de la

qual els criteris falangistes dominaren aclaparadorament, seguia fins i tot la numeració del seu articulat als de l'antiga Falange, si bé en significava una important adaptació a la nova realitat política. Per tal de fer això últim, els redactors partiren de dos criteris bàsics: marcar el caràcter de partit únic de F.E.T. y de las J.O.N.S. i fixar la prefectura inqüestionable i gairebé absoluta de Franco sobre l'organització. D'aquesta manera, F.E.T., com a prova del rebuig del nou règim al mateix concepte de partit, era definida com un "movimiento" tot i que esdevenia ara "inspirador y base del Estado Español" (83). Basant-se també en el redactat de l'article primer del partit de José Antonio Primo de Rivera i introduint-hi noves referències a l'Estat i a la religió catòlica, es definien els objectius del nou moviment d'aquesta manera:

[F.E.T. y de las J.O.N.S.] asume la tarea de devolver a España el sentido profundo de una indestructible unidad de destino y de fé resuelta en su misión católica e imperial, como protagonista de la Historia, de establecer un régimen de economía superadora de los intereses del individuo, de grupo y de clase, para la multiplicación de los bienes al servicio del poderío del Estado, de la Justicia social y de la libertad cristiana de la persona. (84)

El paper d'instrument totalitari de relació Estat-poble de la nova organització quedava clar quan es deia a continuació: "Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. es la disciplina por la que el pueblo, unido y en orden, asciende al Estado y el Estado infunde al pueblo las virtudes de Servicio, Hermandad y Jeraquía" (85). De bell nou, a més, la Comunió Tradicionalista era valorada com a "garantía de la continuidad

histórica" mentre F.E. de las J.O.N.S. era la "vocación, forma y estilo de la Revolución Nacional" (86).

Els membres de la nova organització eren dividits -com en la primitiva Falange- entre militants i adherits. Dins F.E.T., tanmateix, passaven a ésser "militantes" -el grau màxim d'adhesió- no tan sols els afiliats de F.E. de las J.O.N.S. i de la Comunió i "[los] admitidos directamente por la Junta Política" -és a dir, els membres d'Acción Española (87)-, sinó també, entre d'altres, "los generales, jefes, oficiales y clases de los Ejércitos Nacionales de Tierra, Mar y Aire, en activo o en servicio de guerra" (88); i, òbviament, era suprimit l'article 7è de F.E. que reservava els llocs de comandament als menors de quaranta-cinc anys (89). Per una altra banda, quant a l'estructura de l'organització, es mantenia el doble vessant, territorial i funcional (de "servicios"), de l'antiga Falange. En el primer cas, es mantenien les prefectures locals (com cèl·lules primàries del moviment) així com les provincials, però es suprimien les territorials (90). Quant als serveis, o sia, els distints departaments de què era compost el partit, als ja presents de l'època republicana de Prensa y Propaganda, Sección Femenina, Administración-Contabilidad-Tesorería, Sindicatos i Información, se'ls n'afegien d'altres. Això es feia, bé per englobar departaments sorgits durant el primer any de la guerra, com era el cas del Servicio Exterior, Obras Sociales, Organización Juvenil i Transportes y Comunicaciones, bé per abastar noves funcions, com pretenien fer els de Iniciativas y Orientaciones de la Obra del Estado, Educación Nacional o el de

Justícia y Derecho (91).

Els òrgans rectors del nou partit reproduïen formalment el de F.E. de las J.O.N.S.. No obstant, el cap nacional apareixia ara no amb un marge temporal de permanència en el seu càrrec i amb possibilitats -si bé que ben remotes- d'ésser remogut de la prefectura com ocorria a la vella Falange (92), sinó com absolutament inamovible. Segons l'article 47 dels Estatuts:

El Jefe Nacional de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S., Supremo Caudillo del Movimiento, personifica todos los valores y todos los Honores del mismo. Como autor de la Era Histórica donde España adquiere las posibilidades de realizar su destino, y con él los anhelos del Movimiento, el Jefe asume en su entera plenitud la más absoluta autoridad.

El Jefe responde ante Dios y ante la historia. (93)

El seu poder era total i a ell hi estaven subordinats un Consejo Nacional íntegrament -directament o indirecta- designat pel cap nacional, que hauria de decidir :

- 1o. Las líneas primordiales de la estructura del Movimiento.
- 2o. Las líneas primordiales de la estructura del Estado.
- 3o. Las normas de ordenación sindical.
- 4o. Todas las grandes cuestiones nacionales que le someta el Jefe del Movimiento.
- 5o. Las grandes cuestiones de orden internacional. (94)

També depenien del cap, tant la Junta Política, "delegación permanente del Consejo Nacional", encarregada del "estudio de cuantos problemas tengan interés para la marcha general del Movimiento (...) presentación a la Jefatura de cuantas

proposiciones estime convenientes en todos los órdenes" i "asesoramiento a la Jefatura en los asuntos que ésta le someta", com el secretari general del partit, cap efectiu de l'organització, el qual, nomenat directament pel cap nacional, havia de fer d'enllaç entre aquest i l'organització, així com, "entre el Movimiento y el Estado, participando en las tareas del Gobierno" (95).

Per tot això, el context en el qual es donà la recepció pel Secretariado Político del document carlí abans esmentat no era, doncs, gens favorable al tradicionalisme. La qüestió era encara més greu ja que des de principis de juliol del 1937 dos dels quatre membres de la Comunió presents en aquell òrgan -el comte de Rodezno i Arellano-, enutjats per la "voluntad de sumisión del tradicionalismo" dels seus "camaradas" falangistes, havien deixat d'assistir a les reunions (96). Per una altra banda, els ànims dels redactors de l'informe tramès -que signava Anglés, el president de la Comisión carlina (97)- no sembla que fossin tampoc gaire optimistes pel que fa a l'èxit de la seva iniciativa.

En escriure el document, els carlins catalans només coneixien una part dels moviments realitzats per la Territorial a prop de les personalitats del partit i de l'Estat. Però tenien clars llurs objectius, així com el gruix dels arguments utilitzats per la Territorial de F.E. per desautoritzar la Comunió catalana. Ja en la primera plana d'aquest escrit (98), deixaven clares les seves intencions: rebatre les tesis

esgrímides per la Falange i aconseguir del Secretariado el compliment del seu acord, és a dir, la designació concreta de cap territorial de Catalunya de F.E.T. y de las J.O.N.S. en la persona d'un tradicionalista i la de secretari en un falangista.

Per aquesta raó, la primera premisa que establien era la de la superioritat del carlisme català sobre les altres organitzacions catalanes -i específicament sobre la Falange- abans i després de l'alçament del juliol de 1936:

Verdad de las evidentes y exenta de toda necesidad de ser demostrada la ha considerado y considera esta Comisión, así el arraigo de la Comunión Tradicionalista en Cataluña como su indiscutible predominio entre las organizaciones que integran en aquella Región el Glorioso Movimiento Nacional. (99)

Després de referir-se a l'acord del Secretariado -en el qual trobaven la prova del reconeixement per part de les autoritats del domini dels carlins sobre la resta de forces-, es queixaven que:

pasan empero semanas y semanas, hace meses del Decreto de Unificación, se prolonga esta situación de interinidad con evidente perjuicio para los intereses nacionales y cree esta Comisión de su deber de dirigirse por medio de esta exposición al Secretariado Político de la F.E.T. y de las J.O.N.S. en Salamanca para rogarle traduzca, sin más dilación, en actos de gobierno su acuerdo, nombrando Delegado y Secretario para Cataluña (100).

A les pàgines següents els carlins catalans passaven a rebatre les tesis anticarlins dels falangistes. Tanmateix, ho

feien d'una manera indirecta, sense esmentar l'existència d'una campanya contrària a la qual calia donar resposta:

no con carácter de demostración -que, como dejamos dicho, no lo necesita lo evidente- ni de solicitud -que, como es obvio, no lo requiere lo ya declarado- sino como resumen de antecedentes dignos de ser conocidos con algún detalle por ese Superior Organismo y de figurar en su Archivo como legítima gloria del Carlismo en Cataluña, vamos a razonar aquí brevemente la verdad que encabeza la presente exposición;

EL CARLISMO HA SIDO SIEMPRE Y ES HOY EN CATALUÑA INTERPRETE FIEL Y PREPONDERANTE DE LAS IDEAS QUE CONFORMAN NUESTRO GLORIOSO MOVIMIENTO. (101)

A continuació el document resumia en diversos apartats ("Actuación remota del Carlismo en Cataluña"; "Actuación del Carlismo en Cataluña durante la República"; "Preparación próxima y específica del Carlismo en Cataluña para el alzamiento en armas"; "Participación del Carlismo en el Movimiento Nacional en relación a Cataluña" i "Actuación presente de los carlistas catalanes") la història del tradicionalisme al Principat, emfasitzant o bé els aspectes de la seva trajectòria més sintonitzats amb l'ambient polític existent a la "Zona Nacional" (esperit guerrer, ultranacionalisme espanyolista i sindicalisme), o bé contestant les acusacions falangistes (catalanisme, supeditació a la Lliga), sempre però, en aquestes parts del document, sense citar aquestes últimes.

Així, en tractar a "Actuación remota del Carlismo en Cataluña" (102) de les accions protagonitzades pel carlisme en el període comprès entre els seus inicis històrics i l'adveniment

de la Segona República, s'esmentava l'espanyolisme de Catalunya i dels carlins catalans, "[el] espíritu genuinamente español que produjo en Cataluña a principios del pasado siglo gestas tan gloriosas en la reconquista de España como El Bruch y Gerona, (...) el mismo que, encarnado en el Carlismo, las dió en las Guerras Civiles contra las ideas extranjerizantes de la revolución francesa, dejadas de contrabando en nuestra Patria por Napoleón"; guerres en les quals els carlins catalans havien participat "con hombres, armas, dinero, entusiasmo y constancia inagotables". I, sense mencionar les al·lusions que feia l'informe falangista a la participació jaumista en el moviment de la Solidaritat Catalana del 1906 i al subsegüent inici de l'aliança electoral del partit amb els catalanistes, el document s'extenia en tractar de la bel·licositat dels jaumins contra el Partit Radical en les dues primeres dècades del segle XX.

També en la mateixa secció s'explicava la fundació dels Sindicats Lliures, resposta, deien -durant "[l'època] de plenitud de las luchas sociales en Cataluña", és a dir els anys 1916-1923- al "crecimiento de los Sindicatos Unicos (dignos herederos de los jóvenes bárbaros)", d'aquesta manera:

el Carlismo, lleno de intensa preocupación social y patriótica crea a su lado los Sindicatos Libres Profesionales, que defendieron como aquellos [els Unics] y mejor que aquellos, las justas reivindicaciones obreras, declarando muy alto que son éstas no sólo compatibles sino inseparables de la idea de Patria, que la producción es un producto orgánico que sólo puede lograrse normalmente mediante la coordinación y armonía entre los distintos factores, patronales, obreros y técnicos, que en él intervienen y otros muchos principios que constituyen genial anticipo de las doctrinas sociales que informan hoy el Movimiento Español.

A l'apartat "Actuación del Carlismo en Cataluña durante la República" (103), explicaven com la seva aferrissada actitud opositora davant del règim republicà i les actuacions de signe monàrquic que protagonitzaren als anys 1931-1936 havien portat la Comunió a patir la repressió tant del govern central com de la Generalitat. Després de relatar les detencions, empresonaments i tancaments de locals soferts, explicaven quines havien estat les finalitats de la seva organització al Principat en aquell període: "combatir el separatismo, manso y fiero (...) aleccionar a los patronos y obreros catalanes en las sanas doctrinas sociales del Tradicionalismo (...) y finalmente levantar el espíritu de las juventudes catalanas por el alzamiento armado que preparaba y era la única esperanza para la Patria".

Precisament de l'últim aspecte tractava l'epígraf següent, "Preparación próxima y específica del Carlismo en Cataluña para el Alzamiento" (104). En ell es parlava fonamentalment de la reorganització del Requetè iniciada el 1934 per tal de preparar una insurrecció antirepublicana; de les concentracions de masses -els "aplecs"- celebrats l'any següent a Poblet i a Montserrat ("[en els quals] se dió por el Jefe Nacional Carlista [sic] [Fal Conde] a los requetés que le oían en formación la consigna de estar preparados para el próximo levantamiento armado, que debía salvar a España"); i de les negociacions sostingudes a Barcelona amb la U.M.E. de la Quarta Divisió Orgànica -Catalunya- per tal de preparar el cop del 19 de Juliol. Era en aquesta última

qüestió on els tradicionalistes començaven a fer al·lusions directes als falangistes, per tal de debilitar-los davant del Secretariado. En efecte, en fer referència als contactes entre els militars i els partits i organitzacions representats al "Espanya Club" (recordem, la plataforma legal que a Barcelona agrupava tots els sectors civils colpistes) es deia que no sols havia estat la Comunió la que havia ofert la majoria del contingent civil que la U.M.E. reclamava per afegir a les tropes de la guarnició de la ciutat de Barcelona que pensava rebel·lar, sinó també que, en una de les primeres reunions realitzades, la F.E. catalana s'havia negat a secundar l'alçament.

A "Participación del Carlismo en el Movimiento Nacional en relación a Cataluña" (105), s'explicava la discrepància de la Comunió respecte del pla militar d'aixecament. Davant la pretensió dels carlins de fer un alçament centrat en les àrees rurals i a base d'armar els requetès, o bé de fer-lo a Barcelona i d'altres ciutats però traslladant-hi un nombre significatiu d'aquests, la U.M.E. havia imposat el seu model d'aixecaments militars urbans, comptant solament amb la col·laboració subsidiària dels civils. En donar les xifres dels "paisanos" que s'havien concentrat efectivament a les casernes de Barcelona la matinada del 19 de Juliol, els autors del document inflaven el nombre dels membres de la seva organització presents i reduïen el de falangistes (106). Després d'explicar la participació dels requetès en els combats de Barcelona i de destacar que, donat el paper subordinat que tingueren les forces civils, no corresponia a la Comunió "responsabilidad alguna" de la derrota soferta els

dies 19 i 20 de Juliol de 1936, l'escrit feia referència a les repercussions de la repressió sobre els carlins a partir del començament de la guerra.

A "Actuación presente de los carlistas catalanes" (107), el document explicava l'aportació de la Comunió catalana a l'esforç de guerra, tant quant a combatents i forces de segona línia com a la formació i desenvolupament de l'organització de "Zona Nacional". En parlar de les primeres contestava indirectament les al·lusions falangistes que parlaven solament de cent cinquanta requetès catalans en unitats combatents. L'informe es referia a tres-cents requetès al Terç de Montserrat ("todos ellos catalanes") i a un miler quant al conjunt d'enquadrats a terços i exèrcit regular. Tot i que la xifra més adequada de components del terç català en aquesta època sembla ésser, com hem explicat en el capítol anterior, la de dos-cents cinquanta homes (108), l'estimació carlina s'acostava més a la realitat que l'esgrimida per llurs antagonistes.

Per contra, en referir-se (sense citar-la pel seu nom) a la Territorial falangista, era la Comunió la que empoquia els efectius de les milícies falangistes: "Podemos afirmar sin ninguna duda que nuestros voluntarios de primera línea triplican a los de cualquier otra organización catalana, aunque en alguna de éstas se cuenten más unidades tácticas, porque en ninguna son catalanes todos sus componentes y centuria conocemos, llamada catalana, donde eran doce los naturales de esta Región". En realitat, el nombre de membres d'ambdues organitzacions

enquadrats a milícies pròpies era, fet i fet, molt semblant. Els falangistes se n'atribuïen quatre-cents, comptabilitzant com afiliats a la Territorial el conjunt dels efectius de les tres centúries que havien fundat, quan dues d'aquestes unitats estaven adscrites a unitats d'altres regions i nodrides en bona part per voluntaris d'altres procedències. Com hem vist, els catalans efectivament enquadrats no passaven de dos-cents cinquanta (109).

Era en el mateix epígraf que comentem on, la Comissió, després d'explicar l'estructura i activitats de la seva organització arreu de la "Zona Nacional" i de detallar les activitats de la "Cinquena Columna" carlina a Catalunya, entrava de fons a rebatre les al·legacions falangistes. Després de donar per demostrada l'asserció amb la qual havien iniciat el document ("La Comunión Tradicionalista ha sido siempre, incluso durante las fases del desarrollo del Glorioso Movimiento Nacional, hasta hoy, en Cataluña, intérprete fiel, preponderante y casi exclusivo de las ideas que lo informan") i de recalcar que "al Carlismo corresponde en Cataluña con indiscutible derecho presidir su incorporación a nuestro Movimiento Nacional, secundado eficazmente por F.E. integrando ambas organizaciones la F.E.T. y de las J.O.N.S.", els carlins feien esment, per primer cop, a la campanya dels falangistes contra la Comisión. Val a dir que ho feien amb molta habilitat, sense atribuir-ne a aquells l'autoria:

Y sin embargo se está tratando indudablemente de desviar la cuestión por otros cauces, como lo prueban, entre otros

hechos, el retraso en la designación de Delegado y Secretario, acordada hace tiempo y llevada a cabo días ha en regiones similares como Valencia, Murcia, Jaen, etc., la pretensión de reconocimiento oficial de F.E. de las J.O.N.S. en Cataluña con suspensión interina de la unificación, como claramente se deduce de Oficio remitido desde éste Secretariado a alguna Delegación -Oficio que hemos tenido en nuestras manos [(110)]. Y rumores, insinuaciones y toda una campaña de difamación contra el Carlismo en Cataluña que se está llevando por unos cuantos despechados e insatisfechos que tratan de sorprender la buena fé, de la que no podemos dudar, de Falange Española de las J.O.N.S. de Cataluña, como trataran de sorprender mañana, si a mano viene, la de ese digno Secretariado.

I, ja en el terreny de les concrecions,

La campaña difamatoria se sigue sobre estos pivotes: Las alianzas electorales del Carlismo con la Lliga en Cataluña y sus doctrinas autárquicas [(111)], pero veladamente, cobardemente por tanto, insinúa, rumorea, ataca a la más noble -después de su fe religiosa- del Carlismo (exactamente igual en Cataluña que en el resto de España), a su patriotismo.

I continuaven:

¿Qué diremos sobre esto? Absolutamente nada. Ni el Carlismo necesita probar su españolismo (ni en Cataluña ni en ninguna parte) ni hay español digno de tal nombre que pueda poner en tela de juicio -para los malos españoles no habla el Carlismo. El Carlismo es precisamente lo más genuinamente español de España.

Passava aleshores l'escrit a tocar el tema de les coalicions electorals: "¿Hay algo más circunstancial que las alianzas electorales? ¿algo en que sea más obligado partir de la realidad por más amarga que sea, algo más perturbador y más alejado del terreno de nuestros principios que unas elecciones por sufragio inorgánico y régimen de mayorías?". Contestant a les al·lusions falangistes sobre la participació de la Comunió a la Solidaritat

Catalana i a l'inici de les aliances electorals amb la Lliga (que, segons la Territorial, havia devingut subordinació) i, en el fons, a l'acusació de catalanisme, deia la Comissió:

La existencia por un lado de un partido demagógico potentísimo cual el lerrouxista (legítimo ascendiente, cuando Lerroux era llamado el emperador del Paralelo, del marxismo actual) que actúa contra Dios (Semana Trágica con quema de conventos, asesinatos de curas, atentados contra las monjas, etc., etc.). Y contra España (tratando de impedir la salida de tropas que iban a defenderla a Marruecos) y por otro lado de uno de orden, la Lliga, también con mucha fuerza, obligó al Carlismo a unirse electoralmente con ésta en bastantes legislaturas.

Tan graves serían las circunstancias que no rehusaron los carlistas unirse también con los republicanos moderados en la misma ocasión. Recordemos el famoso abrazo del Duque de Solferino con Salmerón, ni éstos con los catalanistas.

Podremos deducir de aquí legitimamente que los carlistas catalanes eran republicanos o que los republicanos de Salmerón eran catalanistas.

Pues de la misma manera es absurdo y de mala fe concluir que los carlistas lo sean.

¿Quiere esto decir que siempre ha tenido aciertos el Carlismo en su política electoral en Cataluña?. Ni pretendemos tal cosa, ni nos creemos infalibles, ni nos interesa este punto, ni han preocupado nunca profundamente al Carlismo (Organización política en el alto sentido de la palabra y guerrera no electorera) esta materia de elecciones.

Es referien després al tema de les aliances a l'època republicana. En aquesta qüestió, la resposta carlina gaudia de major exactitud i fiabilitat que les acusacions de la F.E. catalana. Així, l'informe destacava que no sempre els carlins s'havien coalitzat amb el partit catalanista conservador, posant com a exemples d'aquesta afirmació les candidatures presentades per la Comunió a les eleccions al Parlament català del 1932 i a les legislatives espanyoles del 1933 -a les circumscripcions de Barcelona i Girona (112)-, en les quals el partit s'havia

enfrontat amb la Lliga, "uniéndonos con partidos nacionales y algunas veces solos". Endemés, el document contraatacava dient: "Y estos mismos partidos nacionales se han visto obligados en ocasiones a aliarse con la Lliga, como en las elecciones del 16 de Febrero de 1936, impulsados por análogos motivos de patriotismo y de necesidad, al hallarse en frente de la Esquerra y coaligados (todos separatistas) que los que decidieron al Carlismo encontrándose ante el potentísimo Movimiento del Jefe de los jóvenes bárbaros". Com a conclusió afegia:

Ni estas alianzas carecen en lo pasado de mil motivos de peso y perfectamente confesables ante la Patria Española, ni han sido exclusivas en Cataluña del Tradicionalismo, puesto que las vimos practicadas por Salmerón y últimamente por todos los partidos españoles allí organizados en las elecciones del 16 de Febrero de 1936, ni en definitiva esta cuestión afecta en lo más mínimo a los sagrados intereses de España, único criterio legítimo que debe inspirar a los verdaderos patriotas.

Si la defensa arguïda per la Comissió en aquest punt era feble, atès el major nombre de comicis en els quals el carlisme s'havia presentat junt amb la Lliga, tampoc ho tenia gens fàcil en el tema de l'acusació falangista de catalanisme, construïda aquesta sobre la base de combinar el foralisme carlí amb les seves aliances amb la Lliga. I és que el 23 de Juny de 1937 (poques setmanes abans de la presentació d'aquest document al Secretariado), arran de la conquesta de Bilbao, el cap de l'Estat havia suprimit els concerts econòmics de les províncies de Guipúscoa i de Biscaia. És a dir, el que subsistia dels furs bascos (113). Segurament per aquesta raó, l'informe que tractem,

en parlar, com feia a continuació, de "las doctrinas autárquicas" del carlisme a Catalunya, no citava en cap moment els furs. Es limitava a defensar-se veladament de l'acusació de catalanisme assenyalant que "el Tradicionalismo no tiene sobre este extremo (...) doctrina alguna particular sobre Cataluña (...) [i que] profesa (...) en éste aspecto, las doctrinas del Carlismo nacional, sea andaluz, castellano o navarro, doctrinas que forman hoy parte del Patrimonio ideológico de F.E.T. y de las J.O.N.S. por voluntad del Caudillo".

L'informe de la Comisión carlina catalana acabava fent un resum de tot l'argumentat. Destacava l'esperit guerrer del Tradicionalisme i la seva preocupació "por la resolución del problema social", si bé, alhora, es desmarcava del sindicalisme falangista -de bell nou sense fer-ne esment explícitament- acusant-lo de materialista. Segons els carlins, "sólo una profunda orientación religiosa unida a una intensísima preocupación social podrá encauzar las extraviadas masas obreras catalanas hacia un futuro feliz en que se hermanen elevada espiritualidad y bienestar material, sin caer en el peligro, olvidadas de la primera, de formar una generación obrera tan materialista y demagógica como la actual en el fondo, aunque bajo una apariencia más ordenada" (113 bis). Després de repetir arguments citats anteriorment, l'informe destacava el compromís de la Comunió catalana per a "forjar una Cataluña cordial, profunda y permanentemente española, al estilo de Navarra, no española sólo en apariencia y por cierto tiempo, como cosa artificial obtenida por la fuerza". Segons ells, "negar al

Carlismo en Catalunya la direcció del Partido Nacional seria interpretar torcidamente la voluntat del Caudillo, crear un artificio y cometer un grave y trascendental error político que debe evitarse a todo trance".

La resposta dels homes de la Comisió als moviments de la Territorial per aconseguir la representació de F.E.T. y de las J.O.N.S. no reeixí. Per les anotacions escrites al marge de l'informe falangista per la persona que en donà compte (segurament González Vélez) al secretari del Secretariado -López Bassa- el 6 de juliol de 1937 (114), sabem de l'èxit que tingueren els criteris de la Territorial immediatament després d'ésser coneguts. L'anotació que apareix en últim lloc és: "me parece muy bien que sea falangista el Jefe Territorial". Aquest criteri fou acceptat pel mateix López Bassa que, després d'entrevistar-se novament amb Ribas Seva el 21 de juliol (115), decidí assumir completament els punts de vista falangistes.

Com a resultat de la nova resolució, el responsable del Secretariado suspengué l'aplicació del Decret d'Unificació per a Catalunya concedí la representació oficial del partit únic a l'antiga prefectura catalana de F.E. de las J.O.N.S.. Aquesta, en virtut de la supressió de les prefectures territorials contemplada en els estatuts de F.E.T. i en funció del seu caràcter extraterritorial, esdevingué la nova Delegación Territorial de Catalunya de F.E.T. y de las J.O.N.S.. Com a responsables foren designats Ribas Seva (delegat) i Calviño (secretari) (116). El 9 d'agost de 1937 López Bassa lliurava al

nou delegat la seva credencial, per la qual l'autoritzava "para actuar como Delegado para la organización de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. de Cataluña" (117).

Podem veure, doncs, com les demandes falangistes de "mantener la Jefatura Territorial con carácter provisional" i que la unificació es realitzés "a medida que se entre en Cataluña (...) por provincias" (118) -l'ajornament esmentat- s'havien aconseguit. ¿Què havia passat?. ¿Quins foren els factors que permeteren el canvi de la primitiva decisió del Secretariado?. En primera instància direm que l'èxit fou degut a l'acció dels responsables falangistes catalans. Però aquest es donà enmig d'un ambient àmpliament favorable al falangisme per part de les autoritats de l'Estat i del partit, encapçalades pel mateix Franco.

Els homes de la Territorial no havien negligit cap front. Per una banda connectaren amb la seva pròpia organització, mitjançant els contactes amb la persona falangista que major carisma i influència tenia sobre les autoritats (per ésser germana del "Ausente"), Pilar Primo de Rivera. L'accés i el suport de la delegada femenina de F.E.T. no fou massa difícil ja que l'antiga delegada territorial de Catalunya de la S.F., María Josefa Viñamata, s'havia traslladat per aquells temps a treballar al seu costat (119). Val a dir que Viñamata, a més d'ésser nomenada delegada provincial de Barcelona de la branca femenina de F.E.T., seria també promocionada al càrrec de cap del Servicio Exterior de la Sección Femenina (120). Per aquesta via

"legitimista", els falangistes catalans entraren igualment en connexió amb Aznar i González Vélez, els quals, a més a més, significaven un altre camí d'accés al Secretariado Político. Però els homes de la Territorial també es bellugaren directament en el quarter general, com sabem. L'assumpte de l'intercanvi de Gutiérrez Santamarina els serví per contactar amb Ramón Serrano Suñer, l'home que des de l'ombra supervisava els afers del partit únic per encàrrec de Franco. Una tercera via fou l'encontre privat amb quatre dels sis vocals falangistes del Secretariado, entre ells el seu responsable, López Bassa. Aquest, concretament, jugà un paper destacat en la concessió de la Delegación als homes de F.E. (121). Com totes aquestes gestions s'inserien dins del disseny pro-falangista que s'estava fent de la nova F.E.T. y de las J.O.N.S., realment les condicions eren àmpliament favorables a l'èxit.

Però la base de l'èxit foren els arguments que esgrimia la Territorial en els seus escrits. Les acusacions fetes als carlins, d'ésser una força política catalanista i subsidiària de la Lliga, van ésser, al cap i a la fi, concloents per a un règim que es plantejava d'anorrear definitivament el nacionalisme català. De fet, en atorgar la representació del partit únic a la F.E., les autoritats sabien que ho feien a un grup sense gaire arrelament al seu territori originari, però que era "segur" ideològicament. És a dir, que compartia fonamentalment els postulats uniformitzadors i centralistes del Nou Estat i que no tenia ni els pressupòsits foralistes dels tradicionalistes ni tampoc cap vel·leïtat regionalista. Per una altra banda, la

postura que adoptaven els falangistes de propugnar un cert respecte per la idiosincràsia catalana ("tan pernicioso fuera la persecución de sentimentales exteriorizaciones del sentir de las masas"...) semblava la via més segura per aconseguir la "reespañolización" de Catalunya, i estava recolzada en textos del "Ausente", del pensament del qual es considerava també marmessor Serrano Suñer (121 bis).

Per una altra banda, l'elecció dels homes procedents de la F.E. significava també l'opció dels responsables del règim per aquells als quals trobaven més preparats per realitzar una de les tasques que es preveïen fonamentals en el moment immediatament posterior al de la conquesta militar: la d'enquadrar la nombrosa classe obrera catalana en una nova estructura sindical. Els falangistes apareixien capaços, amb el seu nacionalsindicalismo, de "reincorporar al Estado las masas de espíritu anarquista e izquierdista", enfront d'uns "antiguats" tradicionalistes.

En una altra perspectiva, en concedir-se el partit a la F.E. es seguia la tendència iniciada ja al començament de la guerra amb els nomenaments fets per la Junta de Defensa Nacional i per Franco: designar per als càrrecs els catalans més genuïnament espanyolistes. Aleshores havien estat els calvosotelistes (carlins o alfonsins) els afavorits, ara, la tasca futura a realitzar a Catalunya requeria als falangistes. Els membres de la Lliga i els tradicionalistes de la tendència més autònoma, en canvi, eren de bell nou deixats de banda. Es repetia, bé que més explícitament, la història.

Tanmateix, la designació de Ribas i de Calviño i l'assumpció per l'antiga F.E. de la representació de la F.E.T. per a Catalunya, tenien un caràcter provisorí. Encara que la Territorial de F.E., en esdevenir l'aparell del partit únic, assolia la millor de les posicions possibles en aquells moments, la batalla no estava acabada. Només hi estaria quan, arran de la conquesta militar del territori català, les quatre prefectures provincials de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Catalunya fossin ocupades per falangistes, i, per tant, quan els de F.E. poguessin hegemonitzar la unificació de les distintes forces polítiques existents a tots aquells indrets. Calia doncs continuar lluitant per obtenir el nomenament d'homes de la Territorial com a caps provincials de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. En aquesta tasca es dedicaria intensament la nova Delegación Territorial els mesos següents.

La Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña, per la seva banda, tingué coneixement de la designació de dos falangistes com a delegat i secretari territorials de F.E.T. poc temps després d'haver-se produït i abans que aparegués, junt amb les del conjunt de prefectures provincials i la de la delegación territorial valenciana, al butlletí oficial del partit (122). Els tradicionalistes atribuïren correctament el fet tant a la presentació de l'informe anticarlí de F.E. -que contenia "insidias y falsedades" (123)- com a "la desaprensiva y tendenciosa cooperación del secretario (...) del Secretariado" (124), és a dir, de López Bassa (125).

Però els carlins no es resignaren. Argumentant que la primera decisió del Secretariado, que els havia atorgat el control de F.E.T. y de las J.O.N.S., no havia estat anul·lada per una decisió formal del mateix òrgan, sinó per una resolució personal de López Bassa (126) i que, per tant, la designació de dos falangistes per regir el partit únic suposava una flagrant violació d'aquell acord, i es negaren a reconèixer els nomenaments. A partir d'aleshores, a més a més, la Comisión no perdé ocasió per reivindicar davant les autoritats de F.E.T. el compliment del primer acord de la direcció del partit, i s'esforçà en mantenir viva l'organització que havia muntat a "Zona Nacional", tasca que esdevingué cada cop més difícil a mesura que la Delegación Territorial de Catalunya de F.E.T. y de las J.O.N.S. es desenvolupava, com a part del partit únic que era i per tant seguint les directrius dels responsables estatals de l'organització.

Durant tot l'estiu del 1937, en el conjunt de l'Espanya "Nacional", a mesura que el predomini falangista dins del partit únic que resultava de la interpretació que s'estava fent del Decret del 19 d'abril de 1937 (exemple ben gràfic de la qual era el cas de l'aplicació de l'esmentada ordre a les forces polítiques catalanes) es consolidava, anà creixent entre els carlins més oberts a la unificació un estat de descontentament. Aquest acabà cristal·litzant en la tramesa d'un document al cap de l'Estat en el qual els vocals tradicionalistes del Secretariado es queixaven de la situació "mortificant" en què es

trobaven dins d'aquest òrgan directiu de F.E.T.. Segons ells, no trobaven en els vocals falangistes sinó "aversión a todo cuanto no sea la incorporación sin condiciones a la trayectoria partidista de la Falange" (127). Per tal de redreçar aquest estat de coses sol·licitaven del cap nacional de F.E.T., entre d'altres demandes, la constitució definitiva del Consejo Nacional anunciat en els Estatuts i el nomenament d'un secretari general "libre de prejuicios" (128). Amb aquestes propostes els tradicionalistes més "unionistes" i col·laboradors de Franco intentaven rompre la situació d'asfixia en què es trobaven dins la direcció del partit únic, així com guanyar un major marge d'actuació i de poder dins d'aquesta.

Per una altra banda, la posició d'aquest sector, encapçalat pel comte de Rodezno, era compromesa davant les autoritats màximes de la Comunió. Primerament, existia un problema disciplinari: ja arran de la irregular convocatòria del Consejo de la Tradición de Burgos, que es mostrà favorable a la unificació, els pro unionistes s'havien situat al marge de "l'obediència deguda" a Don Xavier i al cap-delegat Fal Conde. Posteriorment els quatre representants carlistes en la direcció de F.E.T. havien intentat infructuosament obtenir l'anuència del pretendent (129). En segon lloc, existia el tema de fons, el doctrinal. Don Xavier i Fal Conde veien la unificació com una desviació de la trajectòria apartidista que havia seguit el carlisme al llarg de la seva història. Segons escriuria més endavant el cap-delegat a Franco, ja durant la preparació de l'alçament ell mateix havia tractat amb els generals Sanjurjo i

Mola que "el Poder dictatorial que se constituyera y cuyas características de estructura quedaron planeadas, declarase disueltos todos los partidos políticos, incluso aquellos que hubiesen colaborado al mismo, esto es incluyéndonos a nosotros, en cuanto nos veíamos obligados a actuar como partido, en un medio creado por el liberalismo" (130). Fal Conde, a més a més, es mostrava radicalment contrari a la idea de partit únic:

Lo que me separa es una cuestión substancial de concepción y de sistema político, que juzgo inadecuado a las circunstancias de España, que se ha formado con una propaganda de retaguardia y en el que veo la raíz de todos los males y desviaciones. A saber: la idea del Partido, como medio de unión nacional, base del Estado e inspiración del Gobierno, la cual encuentro contraria a nuestra Doctrina Tradicionalista, a nuestros antecedentes y a nuestro mismo temperamento racial (131).

I continuava:

Nada más disociante para un pueblo que el Partido Político, cuya condición extraña a todo orden natural, fué denunciada insistentemente por nuestros pensadores y particularmente por Mella y Pradera. Aun siendo único, divide a los Nacionales, según pertenezcan o no al mismo, y si se crea y fomenta desde el Poder, cae inevitablemente en lo contrario de una verdadera selección de valores y de capacidades. Habrá podido ser en algún caso, totalmente distinto del nuestro, instrumento de conquista y de defensa del Estado, pero no lo será del orden y gobierno permanente de la Nación, cuyos representantes naturales se ahogan o desfiguran en el mismo. La verdad política que durante cien años hemos profesado y que encierra no sólo la fórmula única de nuestra salud nacional, sino la mejor aportación que podemos ofrecer al mundo, nos dice que entre el Estado y la Sociedad organizada no hay intermediario, y que las relaciones del poder con ésta última se traducen directamente en la autoridad que manda y vigila, recogida por el pueblo en forma de obediencia y limitada por los derechos sociales y en la representación para hacerlos reconocer, estimular la acción de aquel que fuere preciso, y pedir en nombre de las necesidades generales y el bien común, esta organiza y aquel consagra y reconoce. (132)

L'alternativa era la monarquia tradicional, amb el seu sistema de representació basada en les corts orgàniques, les institucions regionals i les corporacions. La unificació era un acte contingent, que no podia acabar amb els principis immutables de la Tradició, situats per damunt d'aquesta i d'altres avinenteses. En paraules de Don Xavier:

La Comunion es un ideario, una gloria y un designio histórico que mientras no se personalizan constituyen la "forma sustancial", de la Nación, cuya expresión más sintética es la legitimidad. La legitimidad del Poder es el principio inspirador y vivificador de la Nación o sea, la autoridad "forma sustancial" estable y permanente a través de cualquiera modo o accidentales figuras que adopte en cada hora según las circunstancias de esa hora. La Comunion, depositaria de esos principios y sustentadora de la legitimidad, participa de aquella característica de permanencia y estabilidad, a cuya naturaleza no afecta cualquier pasajera mudanza o transitoria renovación de los modos o estilos. (133)

Segons ell, així com passava en la guerra, en què els carlins lluitaven per la consecució de la seva monarquia barrejats amb un conjunt de forces diverses, no tradicionalistes, la Comunió acatava la unificació però, aquesta acceptació, no implicava perdre ni la identitat pròpia ni les finalitats últimes, tant quant al tipus de monarquia a implantar com a la branca dinàstica a entronitzar, així com sense perdre els seus membres la subordinació que devien a les jerarquies tradicionalistes.

Amb la seva postura, Don Xavier i Fal Conde s'esforçaven per mantenir viu el carlisme. En aquest sentit el mes de Juliol de 1937 el pretendent adreçà (134) una carta des de Lisboa a l'antic

cap regional tradicionalista de Navarra -no ho féu, significativament, al cap provincial de F.E.T., el carlí de la tendència "rodeznista" Martínez Berasáin- en la qual després de dir-li "tú, como Jefe Regional, has de velar por nuestros imprescriptibles principios; como buen español, por la más exacta y abnegada disciplina al Generalísimo; como carlista, por la pura conservación de nuestros sagrados ideales, y de todo aquello que compete a la Comunión (...), cuidar como convenga de que no se pierdan las victorias que a tan caro precio estamos conquistando: la victoria de la Causa, de Dios y de España", li ordenava que reunís "los colaboradores necesarios para estudiar y organizar cuanto, como propio de la Comunión, debemos atender y cuidar, sin quebranto ni desacato del orden legal que servimos".

Aquest posicionament portà també a Fal Conde a rebutjar els càrrecs que se li oferiren al llarg de 1937. Ja en el mes d'abril havia refusat ésser nomenat ambaixador davant del Vaticà, càrrec que havia estat proposat pel comte de Rodezno en una entrevista amb Franco i que aquest últim havia vist favorablement, però que, evidentment, suposava bé un "exili daurat" (135), bé l'obligació d'haver de defensar davant del Papa els interessos estatals espanyols, laics al cap i a la fi. Posteriorment, en un conversa entre el cap-delegat i el "Generalísimo" celebrada el mes d'agost de 1937, Fal Conde pregà a Franco que el deixés de banda "en la labor política" (136), i, el mes de novembre següent, en ésser designat com a conseller del I Consejo Nacional de F.E.T. y de las J.O.N.S. escriví al cap de l'Estat i del partit declinant l'acceptació del càrrec.

Cal dir, però, que aquesta postura anava acompanyada, per part de Fal Conde i també de D. Xavier, de reiterades mostres d'adhesió a la persona de Franco, així com de protestes de lleialtat i d'acatament a la unificació. En les lletres on es negava a acceptar càrrecs el sevillà podia dir al general:

Aparte de todo eso, está mi incondicional adhesión a la persona de V.E., que me complazco en reiterarle con más fervor hoy que nunca, seguro de que se hará cargo de mi situación, accediendo a lo que le pido y deseoso de mostrársela en cualquier otra cosa en que crea que puedo servir a España, y al Glorioso Movimiento que legítimamente y con tan alta dignidad V.E. acaudilla. (137)

O també: "la generalidad [de la Comunió] viene sirviendo con la mayor lealtad a la unificación y yo soy el primero en fomentar que cada uno ocupe su puesto de obediencia" (138). Don Xavier, per la seva part, en una declaració feta a finals del 1937, parlava de "docilidad de nuestra parte en el cumplimiento de lo mandado, de leal colaboración de nuestros hombres a los nuevos cargos y de sufridísimo silencio por nuestra parte" (139).

Pel seu costat, els carlins que havien dirigit la incorporació a F.E.T., ho feien des d'una postura més flexible i, respecte al tema de la monarquia, estaven oberts a solucions de compromís amb les altres forces. L'entronització joanista, pensaven, podia ésser el producte final de la guerra. Per tant es tractava, com feia el comte de Rodezno, de millorar les posicions dels monàrquics dins del partit únic, dins l'Estat i

davant del cap de l'Estat per tal d'aconseguir la restauració. Al mateix temps, el navarrès intentava no agreujar la divisió latent dins la Comunió. Aquest sentit tenien les seves demandes a Don Xavier d'aprovació de la seva gestió dins F.E.T., la proposta que féu a Franco de nomenament de Fal Conde com a ambaixador, la designació del sevillà com a conseller nacional i d'altres mediacions posteriors. Ara bé, com estem veient en el cas de Catalunya i quant al carlisme en general, dins del partit únic la Comunió estava essent deixada molt de banda i aquest fet debilitava la postura del cap navarrès.

Quant als alfonsins catalans, val a dir que durant els mesos immediatament posteriors al Decret d'Unificació i, davant la seva marginació del partit únic, feren una clara reivindicació de la seva actuació anterior a Catalunya, des de "El Diario Vasco", el periòdic monàrquic de Sant Sebastià. Poc temps després, demanarien l'ingrés col·lectiu a la F.E.T. catalana, si bé no serien admesos sistemàticament fins al mes de febrer de l'any següent (139 bis). Com veurem al final d'aquest capítol, aquest apartament forçat portaria alguns d'ells, com el baró de Viver, a participar en una operació tendent a capgirar l'statu quo dins el partit únic de Catalunya.

II

Com hem dit, el fet que la Territorial catalana hagués aconseguit l'ajornament de la unificació i la representació del partit únic per a Catalunya mentre no s'iniciés la conquesta, no significava que tingués assegurat l'èxit final, és a dir, el control de F.E.T. y de las J.O.N.S. a les quatre províncies catalanes. Precisament cap aquest objectiu es dirigiren els esforços dels caps falangistes catalans durant la segona meitat del 1937.

En realitat, l'èxit relatiu que havien aconseguit amb l'assoliment dels nomenaments de cap i secretari territorial era la culminació de sols una part d'una estratègia dissenyada prèviament pels dirigents de F.E. de las J.O.N.S. de Catalunya. Concretament, a mitjans del mes de juny de 1937. En aquells dies, preveient ja que aconseguirien un ajornament de l'aplicació del decret del 19 d'abril de 1937 per a les forces polítiques catalanes, els caps falangistes havien elaborat les línies generals d'una actuació que pretenien que els reportés més endavant el control sobre F.E.T. y de las J.O.N.S. al Principat. Els eixos fonamentals d'aquest pla eren -al costat de les gestions a realitzar davant les autoritats de l'Estat i del partit per frenar l'aplicació de la decisió pro carlina del

Secretariado Político- augmentar la implantació i aconseguir una més gran irradiació de la Territorial catalana de F.E. de las J.O.N.S. entre la colònia refugiada. En resum, calia contrarestar ràpidament la situació d'inferioritat en què es trobava l'organització falangista davant la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña per tal d'assegurar que el futur repartiment de prefectures fos favorable als falangistes. En paraules de qui fou el principal formulador d'aquest programa, José María Fontana: "'Destino', San Sebastián y la actuación en Salamanca son el triángulo de caminos de nuestra Territorial. Es aquí donde debemos (...) combatir y vencer" (140).

De la intensitat de les gestions al voltant de les autoritats realitzades a la ciutat de Salamanca i protagonitzades per Ribas, Calviño i Salas ja n'hem parlat en les planes precedents. Fontana no hi participà, ja que a finals del mes de juny de 1937 marxà voluntari al front, a la Tercera Centuria catalana, on romandria poc mes de dos mesos (141). Quant a les altres tasques a abordar, l'accent s'havia de posar, segons Fontana, en la propaganda, l'esperó de la qual era l'expansió del setmanari falangista: "la actividad a desarrollar ha de girar de un modo principal alrededor de 'Destino'. Si logramos entre los refugiados unas quinientas u ochocientas suscripciones y que el semanario llegue a cuatro o seis mil catalanes, nuestro éxito es seguro". Però també residia en potenciar la fins aleshores quasi inexistent delegació de la Territorial a Sant Sebastià, la ciutat on, com sabem, es concentrava el gruix de la colònia catalana a "Zona Nacional". Era el moment, segons deia Fontana a un Ribas

sempre reticent a les despeses, de "emprenderlo todo y gastarlo todo" (142).

De fet les dues directrius esmentades coincidien bastant ja que l'extensió de la divulgació de "Destino" passava per l'expansió de l'organització falangista a la capital basca. Fontana proposà canvis d'enfocament en la revista i apuntà a un antic jonsista barceloní resident a Sant Sebastià, Lauro Clariana Lovell (143), com a encarregat de propaganda del setmanari (144). Clariana assegurava poder aconseguir en aquesta ciutat dos mil subscriptors nous. Segons Fontana, "con Peris en la parte administrativa, Clariana en la propaganda y unos cuantos que les secunden, dirigidos todos por Xavier [de Salas] -con los profesionales que hagan falta- creo que el éxito es seguro" (145). Precisament la part de professional de "Destino" estava seriosament debilitada en aquells moments (en realitat des del mes d'abril anterior) quan Ignacio Agustí havia marxat voluntàriament a la Tercera Centúria. Fins a finals de l'estiu no retornaria a Burgos (146).

L'actuació de la Territorial en aquestes direccions començà un cop aconseguit del Secretariado Político -el 24 de juny de 1937- el reconeixement oficial de la Territorial de Catalunya de F.E. de las J.O.N.S.. Pas que, com hem explicat, precedí a la conversió d'aquesta en Delegación Territorial de F.E.T. y de las J.O.N.S.. A mitjans del mes de juliol la Territorial començà una campanya d'afiliació, mitjançant la utilització de crides a la premsa i penjada de cartells, i basada en l'ordre del

Secretariado Político que declarava oberta l'admissió d'afiliats a F.E.T. (147). Les crides a la inscripció a la Territorial aparegudes a "Destino" (148) deien:

CATALANES QUE EN TIERRAS DE LA ESPAÑA LIBERADA ESTAIS:
INSCRIBIROS EN LA TERRITORIAL DE CATALUÑA !.

Los que en el frente estais combatiendo en el Ejército, los que voluntarios querais ir a luchar por la Patria, el Pan y la Justicia, sentad plaza en las centúrias de esta Territorial.

Los que por la edad no podeis, inscribíros en la 2a Línea.

Mujeres de Cataluña, ingresad en la Sección Femenina de Falange.

Niños, a la Legión de Flechas.

Catalanes, el Estado Nacional-Sindicalista está por crear.

Colaborad en nuestra obra, colaborad en ella por la unidad de España, por nuestra Cataluña, por España.

Catalanes: Inscribiros en la Territorial de Cataluña!.

Jefatura Territorial de Cataluña.

Cuartel de Falange. Burgos.

Delegaciones:

Sevilla: Trajano, 14-B.

Zaragoza: Coso, 104, 2o.

Palma de Mallorca: Brondo, 10.

San Sebastián: Vergara, 23, 1o.

Al mateix temps que engegaven aquesta campanya, Ribas, Calviño i Salas viatjaren a Sant Sebastià per muntar la nova delegació i per fer proselitisme entre la colònia catalana. A mitjans de juliol del 1937 ja funcionava com a tal. I dins d'ella Clariana s'ocupà de la propaganda i particularment de "Destino" (149).

La reestructuració del setmanari, no obstant, fou més lenta. Fins al 30 d'octubre de 1937 no canvià el seu format. Sembla que fou aleshores quan Agustí passà a ser-ne el director (150). Posteriorment, "Destino" ampliaria considerablement el seu elenc de col·laboradors, tant amb catalans com amb d'altres

procedències de la "Zona Nacional". Però, mentrestant, en el període que va entre la publicació del Decret d'Unificació i el 30 d'octubre de 1937 esmentat, a banda de continuar amb les temàtiques i els autors de la seva primera època, i com resultat de la seva inserció dins la xarxa de premsa de F.E.T., la revista incorporà textos de diversos "colaboradores nacionales", és a dir, dels escriptors falangistes professionals que escrivien per a tots els periòdics del partit. Així, en els vint-i-set números de "Destino" que aparegueren en aquest període, hi trobem tant la repetició dels articles de José Antonio Primo de Rivera sobre temàtiques catalanes com articles bèl·lics enviats pels voluntaris de les centúries; la ja habitual secció de ressenya de premsa catalana ("prensa roja"); i notes i avisos de la Territorial. Els signants són Fontana (sota el pseudònim de "Abad Copons" o "A.C."), Agustí ("Gustavo Riff" o "G.R."), Benítez de Castro (que signava amb el seu nom o "Baderín de Cantor"), Fernando de Moragas Elías ("Fer-Ig"), Román Perpiñá Grau ("Román Colmeiro") i d'altres (151). Però també apareixen articles dels esmentats "colaboradores", els falangistes Maximiano García Venero ("Tresgallo de Souza"), Gonzalo Torrente Ballester, Mariano Rodríguez de Rivas i Juan Beneyto.

El fet que el Secretariado Político concedís a la Territorial de F.E. la Delegación de Cataluña del partit únic (el 9 d'agost de 1937) posà les coses més fàcils als falangistes en la seva lluita pel poder amb la Comunió. Convertits ara Ribas i Calviño en "jerarques" de F.E.T. i comptant amb els suports que tenien dins del Secretariado i entre els antics caps de Falange,

s'adreçaren primerament a aconseguir l'homologació dels altres alts càrrecs de la seva organització. Fou producte d'aquesta tasca que María Josefa Viñamata fos nomenada responsable de la Sección Femenina per a Catalunya, amb el càrrec efectiu de delegada provincial de Barcelona (152). Per la seva banda, Vicente Lupo Lupo s'esdevingué el "asesor provincial [sic] de milicias de Cataluña". José Lluch Bonastre es convertí en "delegado provincial [sic] de Información e Investigación de Cataluña". I Alberto Avilés Cucurella en "delegado provincial [sic] de Sanidad de Barcelona" (153). Les altres prefectures -Prensa y Propaganda i Transportes- continuaren essent exercides per les mateixes persones -Javier de Salas Bosch i José Pons Ferrer (154)-.

La Comunió, en una posició política força més dèbil, obtingué tan sols uns pocs càrrecs. El cap del Terç de Montserrat, el comandant (habilitat) Enrique de Monteys Carbó, fou nomenat "Jefe Inspector de Milicias de Cataluña" (155). I la representació catalana del servei (controlat íntegrament per la Comunió) de F.E.T. y de las J.O.N.S. Frentes y Hospitales fou assignada a la Comisión. Per tal de no haver de tenir gaire contacte amb el delegat territorial de F.E.T., al qual no volien reconèixer com a tal, i aconsellats per la delegada nacional del departament María Rosa Urraca Pastor, els carlins catalans decidiren que la secció catalana d'aquest servei tingués el rang de secretaria; i instal·laren la seva seu a Saragossa, buscant la ubicació més propera al front català. A causa de la seva residència a la capital aragonesa la Comisión decidí anomenar

secretari de la delegació catalana de Frentes y Hospitales Mauricio de Sivatte, el cap regional de Catalunya del període 1934-1936 (156).

La Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. també es beneficià del seu status oficial en el sentit de seguir el desenvolupament dels diferents serveis del partit que impulsaren alguns delegats nacionals. Així, durant l'estiu del 1937 i d'acord amb l'empenta que estava donant Pilar Primo de Rivera a la Sección Femenina, la delegada María Josefa Viñamata, des de Salamanca, començà la reestructuració d'aquest servei per a Catalunya, fins aleshores quasi inexistent. A finals d'agost es crearen cinc sots-delegacions a Burgos, Sant Sebastià, Sevilla, Ciutat de Mallorca i Saragossa (157). Tanmateix, l'arribada des de la zona republicana, el mes de setembre d'aquell 1937 (158), de Montserrat de Romañá Pujo féu que aquesta última passés a ésser -en funció de la seva residència a Burgos i del seu nomenament com a secretària provincial de Barcelona- la veritable responsable de l'organització femenina, enfront d'una Viñamata més dedicada al seu càrrec en el Servicio Exterior que a la prefectura femenina catalana. Aquesta situació irregular (una secretària que exercia de fet de delegada) va anar provocant una tensió creixent entre Viñamata i Romañá que acabaria esclatant a Barcelona el 1939, després de la conquesta, quan les dues s'enfrontarien.

Montserrat de Romañá era una barcelonina d'extracció burgesa, filla d'Ignacio de Romañá, enginyer de camins i

arquitecte, de la nissaga del propietari de mines de carbó, Francisco de Paula Romañá Saurí, ennoblit per Alfons XIII amb el títol de baró de Romañá (159). Montserrat tenia dos germans jesuïtes. Un d'ells, Antonio, astrònom i director de l'Observatori de l'Ebre, es trobava amagat a Barcelona. L'altre, Ignacio, estava situat en les altes esferes de la mateixa Companyia de Jesús (més tard n'arribaria a ésser el procurador general) i actuava com a assessor del nunci apostòlic, monsenyor Antoniutti (160). Montserrat de Romañá era una persona d'empenta i amb moltes connexions a l'Espanya "Nacional", tot i no haver militat políticament abans de la guerra. El primer any del conflicte s'estigué a Madrid, lloc on residia anteriorment a causa d'ésser-hi destinat el seu marit, un militar professional que fou mort a la presó poc temps d'iniciada la contesa. Després de col·laborar amb tasques d'ajut a presos a la capital d'Espanya durant un any, organitzant una xarxa d'evasió de refugiats de les ambaixades cap a "Zona Nacional", Romañá fou advertida pel ministre de Justícia republicà, el nacionalista basc Manuel de Irujo (amic del seu germà Ignacio) de la seva detenció imminent i va poder passar a l'altra zona. Tot seguit es presentà davant Pilar Primo de Rivera, que li encomanà la secretaria femenina de Barcelona a Burgos (161).

Des del seu càrrec, Romañá impulsà les sots-delegacions catalanes de la Secció Femenina, on les falangistes treballaven, bé en els serveis de la S.F. de la província on residien (com podien ser hospitals o menjadors del Auxilio Social), bé als tallers de confecció de l'organització catalana, que elaboraven

peces de vestir d'abric per als combatents catalans i especialment per als de les centúries falangistes. En quatre mesos, la S.F. catalana assolí la xifra de cinc-centes cinquanta-nou dones enquadrades, la majoria de les quals, com mostra el següent quadre, pertanyien a les sots-delegacions de Sant Sebastià i de Sevilla, ciutats que agrupaven la major part de la colònia catalana de "Zona Nacional":

QUADRE NUM. 2.- LA SECCION FEMENINA DE LA DELEGACION TERRITORIAL DE CATALUÑA DE F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. EN EL PERIODE AGOST-DESEMBRE DE 1937.

<u>Sots-delegació</u>	<u>Afiliades</u>	<u>peces de vestir</u> <u>confeccionades</u>
Sant Sebastià	220	2.757
Sevilla	162	879
Saragossa	91	4.470
Burgos	58	1.557
Ciutat de Mallorca	28	178
TOTAL	559	9.841
<u>Afil. als menjadors d'Aux. Social</u>		380
<u>Afil. als hospitals</u>		179
<u>TOTAL</u>		559

Font: Elaboració pròpia a partir de "Destino" núm. 50 (12-II-1938).

Al llarg del 1938, paral·lelament al fort creixement que

experimentà el servei en aquell període, la sots-delegació de Sant Sebastià incrementaria molt els seus efectius, deixant enrera la sevillana. Cal destacar d'aquestes xifres l'alta ratio peces confeccionades/afiliada existent a Saragossa i a Burgos. Tot i que no sabem quantes dones es dedicaven realment a cada sots-delegació en aquesta feina és evident la forta dedicació de les de Saragossa i de Burgos, probablement, en el cas de la primera, a causa tant de la proximitat del front com que en aquella ciutat hi havia la base de l'Asesoría Provincial de Milicias de Cataluña, organisme que s'encarregava, entre d'altres labors, a tasques d'intendència militar. Quant a la destinació de les peces confeccionades, sabem que anaven sobretot a les unitats falangistes: la immensa majoria de les fabricades en aquest període (8.670) foren enviades a centúries mentre la resta es trameteren a l'exèrcit regular (162).

L'afiliació assolida per la Sección Femenina en el període agost-desembre de 1937 és una mostra de l'inici, durant la segona meitat del 1937, d'una tendència al creixement global de la Delegación Territorial de Cataluña de la qual, malhauradament, no disposem de dades generals, i tampoc podem avaluar-la indicativament per la manca de xifres específiques sobre la branca femenina de Falange anteriors a la data del Decret d'Unificació. Tanmateix, creiem que aquest primer increment, no gaire important comparat amb el que hi hauria durant l'any següent, s'ha de relacionar tant amb l'acció proselitista i de desenvolupament de l'organització falangista catalana que hem descrit com també amb l'impacte que degué tenir la creació del

partit únic entre el conjunt de la colònia catalana refugiada. Ben probablement molts refugiats, amb adscripció política anterior o sense, que fins aleshores no havien volgut militar atesa la diversitat d'opcions existent, ingressaren a F.E.T. y de las J.O.N.S. un cop es constituí.

Per una altra banda, en els mesos immediatament posteriors al decret del 19 d'abril de 1937 començaren a produir-se noves afiliacions de persones que procedien d'alguns dels partits afectats directament per l'ordre unificadora, tot i que, com hem dit, l'admissió sistemàtica dels afiliats d'aquestes forces (Comunió Tradicionalista, Renovación Española, i la societat Acción Española) no s'inicià fins més tard, el febrer de 1938. En son prova les inscripcions del metge alfonsí Francisco Sala Morgades -que fou nomenat secretari de la delegació de Sanitat, com a segon d'Alberto Avilés- el mes de juny de 1937 (163); la de Pedro Conde Genové, un dels fundadors de la Peña Blanca i fill del director i copropietari dels magatzems "El Siglo" de Barcelona (164), que ingressà el mes d'agost següent, tot d'una després d'haver fugit de Barcelona (164 bis) i que aviat tindria responsabilitats a l'organització de Sant Sebastià; i la de dos terrassencs, entrats en el mes d'octubre, Emilio Matalonga, alfonsí, i Luís Ventalló Vergés (165), tradicionalista molt lligat a Alfons Sala -n'havia estat secretari quan el comte d'Egara fou designat president de la Mancomunitat de Catalunya-, que a partir del 1934 havia participat en l'operació, dirigida pel propi Sala, de suport a la política de Calvo Sotelo i del Bloque Nacional a la seva ciutat (165 bis). Ja a "Zona Nacional",

després de la unificació, disconforme amb la política de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña, Ventalló s'havia situat fora de la disciplina d'aquest òrgan (166).

Sectors que també entraren en aquest període foren alguns afiliats d'altres organitzacions de la dreta catalana, com la Lliga. D'aquesta última ingressà a F.E.T. l'important dirigent de Lliga Catalana (membre del seu Consell de Govern) i ex-diputat al Parlament -a més de banquer i destacat economista- Josep Maria Tallada Faulí (166 bis). Igualment s'adherí Pere Madí i Russinyol, un comerciant i industrial de la Lliga de Girona que havia format part de la candidatura catalanista per aquesta província a les eleccions del Parlament del 1932 (167). La tendència de la Falange catalana de recollir d'entre les capes burgeses elements de tendència política espanyolista es tornà menys nítida. El fet d'esdevenir la Territorial la representació política oficial dels catalans refugiats féu que s'hi acostessin més antics catalanistes. A Cardona Espuñés i a Gay de Montellà s'hi afegiren Tallada i Madí.

També, en funció de l'article dels estatuts de F.E.T. que declarava militants del partit als "Generales, Jefes, Oficiales y clases" dels distints exèrcits, entraren tot un conjunt de militars que a finals de desembre del 1937 consten ja com a membres de la Territorial: un total de quatre caps i dos-cents dos oficials, la majoria d'aquests últims provisionals o de complement, és a dir, no professionals (168). Dins d'aquest conjunt hi trobem oficials de diverses procedències polítiques,

tot i que la majoria possiblement no tenia cap filiació anterior. Hi ha vells falangistes, alfonsins i lliguers. Els carlins no s'inscriviren, com fruit del seu desacord (169).

Nogensmenys, la creixuda de la Delegación Territorial tingué també els seus límits. En primer lloc hi havia la resistència dels carlins. L'actitud de la Comisión carlina catalana davant la Territorial fou -coherentment amb la seva postura de no reconèixer-la- la d'abstenir-se completament de tractar-hi. Més endavant, faria tot el possible per no haver de sol·licitar l'ingrés a F.E.T. mitjançant l'aparell burocràtic d'una prefectura territorial que no creia legitimada com a representació oficial. Un segon entrebanc a l'expansió falangista fou la persistència, durant la segona meitat del 1937, d'una nombrosa colònia catalana a Itàlia i a França. "Destino" recordava/advertia el mes d'octubre d'aquell any que "los catalanes estan en España" (170). Cal dir, però, que bona part dels refugiats que havien sortit de Catalunya amb la forta onada emigratòria dels primers temps de la guerra residia ja aleshores a l'Espanya "Nacional". Precisament el progressiu increment dels efectius de les colònies de refugiats a la majoria de ciutats del territori franquista i destacadament a Sant Sebastià i Sevilla provocà un agreujament de l'ambient anticatalà existent al conjunt del territori "nacional" des del principi de la guerra (171).

El tema més conflictiu fou el lingüístic. El mes d'abril de 1937, després d'una agressiva campanya del diari falangista

"Unidad" de Sant Sebastià, el governador militar de la capital guipuscoana prohibí la parla en públic de les llengües catalana i basca i començà a multar als qui transgredien l'ordre (172). Les sancions i els incidents sovintejaren també a Sevilla, Burgos i d'altres ciutats de la "Zona Nacional" (173). Durant l'estiu es col·locà a la duana d'Irun un cartell on es podia llegir l'inefable "Español, habla español" (174). Els insults de "ladrar" referits a la parla del català i de "perros catalanes" adreçats als refugiats estaven a l'ordre del dia. Per a alguns comentaristes, a més a més, en el tema català no existien matisos. El periodista Martínez Tomás, antic lerrouxista barceloní, opinava des de Sevilla que "Destino" empleava "tópicos que parecen tomados de 'La Veu de Catalunya'" (175). Un altre periodista afirmava que "todas las monsergas de sanos regionalismos pueden degenerar en actos tan criminales como los cometidos por los separatistas vascos y catalanes. Y degeneran casi siempre" (176).

Un altre aspecte de l'anticatalanisme de la "Zona Nacional" es manifestava en les acusacions als refugiats de mantenir-se al marge de la guerra i de viure sumptuosament. Així, l'existència de molts catalans destinats a serveis de reraguarda feia afirmar a "Unidad": "¡Que pocas columnas catalanas hay en el frente! En cambio, en la retaguardia, ¡cuántos catalanes hay!" (177). I, segons un contemporani, "catalán y emboscado llegaron a ser sinónimos en Guipúzcoa" (178). Per una altra banda, el fet que una part dels "catalans de Burgos" del 1937 fossin benestants encenia vells prejudicis entre la població del territori

franquista.

Els falangistes catalans, molt més afermats en ells mateixos pel suport que rebien de les autoritats a partir del Decret d'Unificació que el que ho havien estat en la primera fase de la guerra, anaren responnent progressivament a aquest ambient. Mai ho feren amb el tema lingüístic, massa relliscós per qui havien utilitzat la qüestió de la parla autòctona en la lluita pel poder amb la Comunió Tradicionalista i sempre tema susceptible d'acusacions de tibiesa espanyolista. Però sí contestaren a les altres qüestions. Durant el mes de juny de 1937 Fontana, de Sant Sebastià estant, publicà un article a "Destino" on combinava l'autoreivindicació dels falangistes catalans, la "minoría indómita", amb un toc d'atenció "nacionalsindicalista" a les classes altes del Principat residents en aquella ciutat:

LA OLIGARQUIA COMPRA SIMPATIAS.

(desde San Sebastián).

por Abad Copons.

Corre y toma viento la falsa versión de los catalanes opulentos y negociantes viviendo e hinchándose de las penalidades de los otros. Y esta tontería monstruosa que propalan gentecillas que viven del odio y en la envidia, a veces, muchas, es abonada por las conductas torpes de esa minoría plutócrata y pseudoaristocrática que en nada ha servido a los intereses de España y por lo tanto a los de Cataluña. Es preciso proclamar bien alto que la mayoría de catalanes vivimos pobremente, en muchos casos miserablemente. Y que nosotros no tenemos ni mancha ni tara que hacer olvidar. Que somos acreedores de la máxima ayuda del resto de España pues hemos sido la minoría indómita que ha mantenido a lo largo de generaciones siempre enhiesta la bandera de España entre los catalanes. Y que mientras la oligarquía de la banca y de la aristocracia de los negociantes del siglo XVIII comían con los traidores catalanistas y dormían en palacios nosotros mordíamos nuestras derrotas a la intemperie, bajo las estrellas o en los bancos de las cárceles. No aceptamos premios porque cumplíamos con nuestro deber de españoles, pero tampoco

toleraremos caridades ni humillaciones. Y mucho menos comprar la simpatía de nadie. Si ellos tienen culpas a borrar y les sobra el dinero, que borren y den. Aunque no es este su camino y el pedestal que buscan. (179)

Un mes més tard, el mateix autor, ja a la Tercera Centuria (180), començava a fer la vindicació de la presència catalana en els fronts de combat. Una al·legació que el setmanari aniria incrementant al llarg de tota la guerra i a mesura que augmentava el contingent de catalans enrolats en les files de l'exèrcit franquista. El títol de l'article de juliol del 1937 era ben expressiu: "Diez mil catalanes luchan por España" (181). Començava dient Fontana:

Ayer en Vive! nos encontramos con un grupo de camaradas catalanes que en unidades de Infantería y Artillería estan allí de guarnición y nos hablaron de amigos y parientes que en Belchite y en todo el frente de Aragón cumplen con su deber de catalanes luchando por España. Yo sé por mis hermanos y amigos que en otros frentes y en todas las unidades se encuentran grupos de catalanes. Poco a poco saben todos con estupor que en los diversos frentes luchamos millares de catalanes y no son gentes obligadas por la movilización de quintas sino que son muchachos que después de una terrible odisea han logrado huir de la zona roja, han pasado a Francia, de allí llegan hambrientos, derrengados y sucios a besar la bandera del puente internacional de Irún, mientras sus labios temblorosos lanzan a pleno pulmón el primer ¡Arriba España!. Y estos camaradas magníficos, a los ocho días, sin descansar, empuñan el fusil en los parapetos de España. No tiene novias a quienes escribir ni permisos que pedir para abrazar a los padres, a la mujer o a los hijos. No tienen a nadie porque muchos dejaron a los suyos bajo tierra y otros los tienen esclavos del marxismo allá, en la tierra querida de Cataluña, en poder de los rojos. Hubieran podido muchos de ellos quedarse en la zona roja, pasada la ola de terror de los primeros meses y, sobre todo, después de los combates de Mayo. Otros tenían brazos abiertos en países americanos. Y el resto hubieran podido aguardar desde el campo de concentración o desde el hotel el final de la contienda. Es lo que han hecho una docena de catalanes indignos. Pero la muchachada catalana corre de Perpiñán a Irún y con la camisa azul bajo el uniforme muere por la Unidad de Destino que nos predicó José Antonio. Cumplen con su deber de Españoles ciertamente, pero cuando

este deber es olvidado por muchos recordarlo allí es ser casi héroe.

Després d'aquesta defensa, el falangista reusenc feia una reclamació del paper jugat pels voluntaris de les centúries de la Territorial a la guerra. En fer-ho s'havia de referir a l'únic (fins aleshores) fet d'armes en què havia pres part una d'aquestes unitats: l'enfrontament de El Caballo al front de Burgos que havia protagonitzat la Primera Centuria falangista "Virgen de Montserrat". Alhora, Fontana responia agressivament -parlant dels "separatistas de allá y de aquí"- al clima anticatalà de la "Zona Nacional":

Es cierto que unos millares de catalanes se cobijan en San Sebastián. Pero lo que ellos no pueden hacer lo llevan a cabo los ocho o diez mil camaradas que demuestran a diario la diferencia que existe entre el 6 de Octubre del Estat Catalá y la Espinosa de los Monteros de la 1a Centúria de Cataluña. Entre ser catalanista y ser catalán.

Por esto, porque lo demostraron, las mocitas de Espinosa cantan la copla:

"En las cumbres de Espinosa
hay una fuente que mana
sangre de los catalanes
que murieron por España"

¡Que magnífica canción para abofetear a los separatistas de allá y de aquí!. Y esta copla podría ser cantada en todos los frentes de España, regados ya con abundancia por sangre catalana. (...) Lanzamos desde este frente de Teruel, para que rebote por todos los frentes de España con acento catalán, nuestro grito eterno: Por la Patria, el Pan y la Justicia. ¡Arriba España!.

Aviat unitats voluntàries totalment o parcial nodrides per catalans, en protagonitzar nous esdeveniments bèl·lics, permeteren que la propaganda falangista continués la seva

reivindicació de l'aportació dels catalans a la guerra, si bé, "Destino", ho faria d'una manera grollerament escorada cap al costat de les unitats de la Territorial. M'explicaré. En el terreny dels fets, el 14 d'agost de 1937, en iniciar-se l'atac dels "nacionales" a Santander, hi participà la Primera Bandera de Falange de Burgos, que formava part de la I Brigada de Castilla, comandada pel coronel Sagardía (182). La Cuarta Centuria d'aquesta Bandera, l'ex-Primera Centuria "Virgen de Montserrat", entrà en combat. Era el primer cop que una unitat voluntària amb membres catalans prenia part en una gran ofensiva. En les lluites d'aquell dia, en atacar la cota 921 del sector d'Ahedo de las Pueblas, a la Serralada Cantàbrica, la centúria tingué tres baixes mortals, precisament les de tres dels seus principals caps. Moriren el capità, Santiago Martín Busutil, l'alferes Pedro Pelfort i, un dia després, a conseqüència de les ferides rebudes ho feu el sergent Juan Vidal Vidal (183). Hi hagué també d'altres baixes no mortals. La mort de Martín Busutil fou destacada pel setmanari falangista i fins i tot tingué un cert ressò en d'altres periòdics de F.E.T. y de las J.O.N.S.. En les setmanes següents "Destino" publicà esqueles (la primera d'elles encapçalada per un títol significatiu: "Catalanes muertos por la liberación de España") i articles laudatoris de membres de la 4a Centuria. I reproduí un article aparegut a "Unidad" de Sant Sebastià sobre Martín Busutil de Francisco Bravo, l'antic secretari de la Junta de Mando provisional de F.E. de las J.O.N.S. (184).

Tanmateix, deu dies després de l'acció de l'ex-Primera

Centuria tingué lloc un nou fet d'armes relacionat amb les milícies catalanes. Aquest, però, no el protagonitzà una unitat falangista, sinó el Terç de Requetès de Montserrat. El dia 24 d'agost de 1937 el comandament republicà desencadenà una ofensiva al front d'Aragó amb l'objectiu d'alleugerir la pressió "nacionalista" sobre Santander i alhora intentar la conquesta de Saragossa. El sector de Belchite fou un dels més castigats per l'atac. En ell, de guarnició al poble de Codo, a cinc quilòmetres de Belchite, s'hi trobava estacionat el terç. Els requetès catalans, amb alguns petits destacaments de falangistes aragonesos (185), resistiren l'envestida republicana durant quasi quaranta-vuit hores. Al final l'abandonaren deixant moltes baixes (186). La resistència de les guarnicions dels pobles de Quinto i, sobretot, de Belchite (que aguantà dotze dies) aconseguiren retardar l'avenç republicà i donar temps a la reacció franquista. Aquest factor, junt amb la dificultat de les tropes lleials a la República (motivada més que res per la manca de preparació per a la actuació ofensiva que encara tenien en aquells moments) per internar-se en el portell obert en les línies enemigues, impedí la conquesta republicana de Saragossa. En realitat no es compliren les ordres del comandament de no entretenir-se amb les resistències locals. Al llarg dels combats, el terç català tingué cent trenta-sis baixes d'un total de cent vuitanta-dos components de la unitat (187). Per la seva actuació es començà a instruir un expedient de concessió de la "laureada" de San Fernando col·lectiva, que, anys més tard, s'acabà concedint a la unitat, amb una d'individual a un dels seus més destacats protagonistes d'aquelles jornades, Jaime Bofill-Gasset Amil (188). Els fets de

Codo foren destacats per la premsa nacionalista. Un dels qui escriví sobre l'actuació del terç a Codo des de Sant Sebastià fou l'alfonsí i antic calvosotelista Aurelio Joaniquet (189).

"Destino" recollí d'aquesta manera, interessada en destacar la contribució dels catalans del bàndol franquista però alhora ressaltant els mèrits de les unitats falangistes, els combats de Codo:

En Codo han caído camaradas del Requeté de Cataluña que defendían a Aragón contra sus invasores, luchando por España, al igual que los que están encuadrados en las milicias de Falange, al igual que tantos otros catalanes que luchan en todos los frentes, en todas las Armas. Estos lucharon por la unidad, la grandeza y la libertad de España. ¡Camaradas del Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat!: ¡Presentes!. (190).

Acte seguit, afegia:

Como antes a los camaradas de las Centurias Catalanas en los frentes de Santander y de Madrid, como a tantos otros catalanes que luchaban en todos los Cuerpos del Ejército y de la Marina, a los requetés del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat, catalanes también, les ha tocado la honra de morir por España. Fue en Codo, en el Frente de Aragón, donde supieron hacerse honor. Camaradas del Requeté caídos en el camino de nuestra Cataluña: Cuando luchabais por la libertad de España. Camaradas del Requeté de Cataluña caídos en las rojas tierras de Aragón en mano. Camaradas en vida y muerte de tantos otros de nuestros caídos en los agrios céspedes norteños o en las pardas tierras de la Meseta. Camaradas cubiertos de gloria. ¡Presentes!.

A partir del combat de Codo la balança de les accions de guerra de les milícies voluntàries catalanes s'inclinà de la banda carlina. I el desequilibri no faria més que créixer a partir d'aquell moment i durant la resta de la guerra, com veurem

en el capítol següent. "Destino" trigaria encara mesos en ressaltar amb major justícia les accions dels carlins (191).

Tanmateix fou durant els dos mesos següents als combats esmentats, el setembre i l'octubre de 1937, quan els falangistes catalans assoliren una posició dins F.E.T. y de las J.O.N.S. tan sòlida que es pot dir que en bona part es donava per acabada, amb la victòria dels homes de la Territorial, la lluita pel control del partit únic de Catalunya. En efecte, com producte de tota una sèrie d'accions que portaren a terme i, alhora, del suport de Serrano Suñer i, en última instància, de Franco, el delegat territorial de Catalunya de F.E.T., Ribas Seva, fou designat consejero nacional del I Consejo Nacional de F.E.T. y de las J.O.N.S.. Nomenament que donà a Ribas i en general a la Territorial una capacitat de moviment i, sobretot, una situació dins del partit que, junt amb d'altres factors, els permeté consolidar-se en la direcció del partit únic durant tota la conquesta militar de Catalunya, obtenir tres de les quatre organitzacions provincials de Falange a Catalunya i aconseguir importants posicions de poder en els òrgans de govern provincials i locals.

Però anem per parts. En la designació de Ribas Seva hi jugaren dues sèries de factors. Primerament la pròpia acció de la Territorial. Així, a principis del mes de setembre de 1937 els caps falangistes catalans havien reprès els contactes amb les altes instàncies de l'Estat i del partit pel motiu del gestionament de l'intercanvi de Gutiérrez Santamarina. El dia 3

de setembre i arran de les notícies que havia portat de Barcelona Luis Canosa, agent falangista de la Cinquena Columna, aquest, amb Calviño i Salas, s'entrevistaren amb Serrano Suñer i amb el "Generalísimo" (192). Es devia témer per la sort de l'escriptor que, no obstant, pocs dies després fou indultat per segon cop (193). Sembla que fou també en aquesta època quan començà de nou la mobilització de la Territorial a l'entorn del projecte de creació de la Bandera de Falange de Cataluña, la unitat amb què els falangistes volien competir amb el Terç de Montserrat (194). Ara bé, l'activitat que polaritzà en major mesura els treballs dels catalans durant el mes de setembre fou l'organització d'un funeral a Sant Sebastià per a "todos los Caídos de la Territorial catalana de F.E.T. y de las J.O.N.S." (195).

Amb el funeral els falangistes buscaven tres objectius. En primer lloc, respondre a un acte específicament referit als morts del terç català que havia organitzat anteriorment la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña a la mateixa ciutat; segonament, volien presentar la seva nova delegació a la colònia catalana resident a la capital guipuscoana; per últim, i més important, volien fer una demostració pública del seu caràcter de representació oficial del partit únic, així com del suport amb què comptaven entre les jerarquies de F.E.T. i de l'Estat.

El funeral es celebrà el 5 d'octubre. Abans "Destino" l'havia anunciat d'aquesta manera des de les seves pàgines (196):

El próximo día 5 de octubre hará un año que la Primera Centuria de Falange de la Territorial de Cataluña salió para

el frente de Santander. Por los camaradas que en Cataluña murieron, por los que cayeron luchando en esta Primera Centuria y en el Ejército y en las Milicias, la Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. os invita al funeral que por su eterno descanso se celebrará (...) el día del aniversario.

Com veiem, el plantejament de l'acte incloïa genèricament tots els "caídos" catalans. També, per tant, es pregava pels carlins tot i que "Destino" no en feia -significativament- cap referència específica en els anuncis de l'acte. En una altra nota publicada més tard el setmanari (197) repetia la combinació. Després de fer referència a la Primera Centuria:

El 5 de octubre de 1936 salieron para la lucha nuevamente los que primero llegaron a España de aquellos que habían podido pasar la frontera en los primeros días del Movimiento. Fueron una avanzadilla privilegiada en el tiempo y en el espacio. Otros, a millares, les han seguido después. Pero aquellos aguantaron el primer golpe, dieron tiempo al tiempo para que toda una juventud gloriosa formara centurias enteras, incluso batallones, ayudara a cantar a los cuatro horizontes la melodía de una Cataluña irremisiblemente, infatigablemente española. Hoy, transcurrido un año, ya va el nombre de la Primera Centuria circundado de una aureola de sublimidad. Fueron los primeros cien muchachos de Cataluña que empuñaron el fusil. En aquellos tiempos, hace un año o hace siglos, empuñar un fusil significaba lanzarse a la soledad abrupta de las montañas santanderinas, no cubiertos apenas más que de la camisa azul y con una ansia y un ímpetu ardiente en el corazón. Quedaron bien, se ha dicho varias veces en nuestras páginas. (...) Esta fecha irá a siempre ligada a nuestra afanosa ascensión, aunque al cabo de casi un año hayan caído nuevos camaradas de la Primera Centuria en el mismo frente donde cayeron hace un año atrás los primeros.

I feia una nova al·lusió al conjunt dels catalans enquadrats a les milícies i a l'exèrcit:

En la fecha del 5 de Octubre en que salían todos al frente ligará en una sola la memoria de todos. Es en 5 de Octubre cuando será celebrado en San Sebastián el primer acto

funeral por todos los Caídos de la Territorial Catalana de F.E.T. y de las J.O.N.S. porque si los camaradas de la Primera Centuria fueron estímulo y norma, todos los catalanes que luchan por España han sabido ser con dignidad, estimulados por el primer ejemplo. Muchos han caído, muchos más están dispuestos a caer. Un sólo grito los guía: arriba España, estan ausentes en nuestro afán.

El joc sembla clar. Les baixes sofertes per la unitat combatent de la Comisión Carlista el mes d'agost anterior eren enormes respecte a les experimentades per la ex-Primera Catalana en la mateixa època. En no ésser els capdavaners en aquesta qüestió, els caps falangistes es recolzaren en un punt més favorable: el fet d'haver estat la primera organització en enviar voluntaris als fronts.

La invitació de les diverses autoritats anà a càrrec tant de Ribas, Calviño i Salas (que es desplaçaren des de Burgos a Salamanca i a Sant Sebastià) com de Fontana, el qual, a mitjans d'aquell mes de setembre de 1937 s'havia fet càrrec -després de deixar la Tercera Centúria- de la Subdelegació de la Territorial a la capital de Guipúscoa. El funeral, efectivament, en celebrar-se, tingué un gran lluïment i degué servir per als objectius pels quals havia estat organitzat. Val la pena de mostrar amb detalls la seva realització i, sobretot, les assistències i representacions que congregà, per copsar-ne la importància.

La coreografia utilitzada en l'acte fou absolutament falangista. Segons es desprèn de la crònica que publicà "Destino": "Sobre la gran mancha negra de los crespones el yugo y las flechas de un rojo vivo. A cada lado del altar y en cada

centro, el túmulo impresionante guardado con bayoneta por camaradas llegados de todas las centurias" (198).

Assistiren al funeral el governador militar de Sant Sebastià, que portava la representació del cap de l'Estat i del partit; Joaquín Bau, president de la Comisión de Industria y Comercio de la Junta Técnica del Estado, que portava alhora la representació del general Gómez Jordana, president d'aquesta última; el president del Tribunal de Justicia Militar, general Emilio Barrera, l'antic capità general de Catalunya durant la Dictadura de Primo de Rivera; el general Despujol, governador civil de Barcelona amb el govern Berenguer i l'últim capità general de la monarquia a Catalunya; un representant del tinent coronel Ungria, cap del S.I.P.M.; les autoritats militars de Sant Sebastià; El governador civil i el president de la Diputació de la província; Entrambasaguas, delegat de Prensa y Propaganda del Estado a Sant Sebastià; diversos cònsols i un representant del Partit Feixista italià (199).

Al costat d'aquest seguit d'autoritats militars i civils es trobaven les de F.E.T. y de las J.O.N.S.. Hi eren presents dos membres del Secretariado Político, González Vélez i González Bueno (200), en representació de la direcció del partit; Agustín Aznar, assessor nacional de Primera Línea; Fermín Yzurdiaga, delegat nacional de Prensa y Propaganda; Barrado, inspector nacional de F.E.T.; Maruchi Mora, representant de Pilar Primo de Rivera; Julio Muñoz Aguilar, cap provincial del partit a Guipúscoa; i delegats de la F.E.T. de Madrid i de València,

organitzacions "in partibus" com la catalana.

Per part de la Territorial, hi foren presents Ribas i Calviño, en tant que delegat i secretari respectivament; Salas, delegat de Prensa y Propaganda; Lluch, cap de Información; Fontana que hi apareixia citat alhora com a cap de la sots-delegació de Sant Sebastià i (incorrectament) com a "Jefe provincial de Tarragona"; i María Rosa Conde, sots-delegada femenina catalana de Sant Sebastià, que portava, a més a més, la representació de la delegada de Catalunya María Josefa Viñamata. També eren presents, entre d'altres, el canonge de la Catedral de Barcelona Dr. Montagut, destacadíssim propagandista de la Dictadura a Catalunya i important membre de la Unión Patriótica, que havia ingressat el 1934 a la Falange de la capital catalana; el capellà de l'ex-Primera Centuria, mossèn Grau (201).

Assistí a l'acte "una representación del Requeté Catalán" així com una de "margaritas de Cataluña". I així mateix ho feren mossèn Joan Tusquets, famós pels seus treballs antimaçònics, que dirigia a Burgos unes Ediciones Antisectarias en les quals hi col·laboraria el mateix Serrano Suñer, i mossèn Aleu (202).

L'acte, segons els falangistes, "resultó brillante y solemne". Com a tal degué destacar, ja que era la primera manifestació, al mateix temps pública i oficial, que es celebrava entre la colònia catalana refugiada. El seu ressò degué ésser també important entre el conjunt de la població de Sant Sebastià, atesa la quantitat i qualitat de les autoritats i representacions

que hi assistiren. I possiblement per aquesta raó contribuí a prestigiar una mica als catalans enmig de l'ambient hostil en què es trobaven.

Però el funeral serví més que res a la mateixa Territorial, que es veié refermada per comptar amb un important suport polític. Es ben probable que l'organització d'un acte d'aquestes característiques respongués també a indicacions rebudes des de dalt, ja que poc temps després d'haver-se celebrat es publicà el nomenament de Ribas Seva com a conseller nacional (203). El responsable d'aquesta designació fou, sens dubte, Serrano Suñer. Ho sabem, no tan sols perquè el cunyat de Franco era l'home fort a l'ombra del cap de l'Estat pels afers de F.E.T., sinó perquè, tres dies després d'haver-se produït la designació, el mateix Ribas, amb Calviño i Salas, visitaren Serrano Suñer per tal d'agrair-li (204).

Les implicacions de la designació de Ribas com a conseller nacional foren molt importants per a la Territorial falangista, que veia amb aquest acte a un dels seus caps -el principal- convertit en una personalitat a nivell estatal, i en un moment, a més a més, que la no existència d'un govern com a tal donava molta significació a la creació del Consejo Nacional de F.E.T. y de las J.O.N.S., el primer òrgan de caire polític que es formava dins del "Nuevo Estado". De sobte, Ribas assolí la mateixa categoria que d'altres personatges rellevants, bé que fossin falangistes (Pilar Primo de Rivera, Aznar, González Bueno, López Bassa, Dávila), carlins (Rodezno, Fal Conde), militars

(Queipo de Llano, Gómez-Jordana, Yagüe) o alfonsins (Sáinz Rodríguez, Vegas Latapié, Pemán), i això assegurava enormement la posició de la Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. a "Zona Nacional" en aquells moments crucials de lluita pel poder i de cara al futur (205).

A nivell general la composició del primer consell suposà la consolidació del poder dels homes procedents de F.E. dins F.E.T. y de las J.O.N.S., amb vint-i-quatre falangistes nomenats consellers (206), dels cinquanta que constava l'òrgan, i, alhora, l'adjudicació a la Comunió d'un lloc secundari (amb només tretze consellers). Pel que fa a Catalunya, les designacions realitzades significaven la reafirmació de la tendència ultraespanyolista (i, per tant, antiregionalista) i alhora "social" ja iniciada l'agost de 1937 amb l'atorgament de la representació oficial de F.E.T. a l'antiga Falange catalana.

En efecte, els dos catalans nomenats consellers, Eduardo Aunós i José Ribas, representaven als ulls de Serrano -i, en última instància, de Franco- posicions anticatalanistes. Ambdós eren falangistes, procedent de l'alfonsisme el primer i membre de la Falange "de la primera hora" el segon. Tanmateix, els nous consellers catalans tenien també alguna "cosa" catalana a part del seu origen. Aunós havia pertangut a la Lliga (207). I Ribas Seva defensava les postures de José Antonio Primo de Rivera sobre Catalunya. Les perspectives que descrivia la Territorial en els seus informes (la possibilitat de resoldre el "problema catalán" si se li donava el poder del partit), recolzant-se en textos del

"Ausente", degueren impressionar favorablement a Serrano Suñer. A més a més, posar a Aunós i a Ribas en el consell volia dir marginar els ex-catalanistes de la Lliga i als seus -segons les noves autoritats, o, com a mínim, el Secretariado Político, que havien acceptat les acusacions dels falangistes catalans sobre la Comisión Carlista- còmplices tradicionalistes. És evident, doncs, la voluntat d'acabar no tan sols amb la tendència política hegemònica entre la dreta catalana durant la República, la Lliga, sinó també amb qualsevol possible hereu del regionalisme. Així com la de creació d'un personal polític nou i fidel, que degués la seva jerarquia al nou règim.

Per una altra part, tant Aunós com Ribas tenien "preocupacions socials". El bagatge corporatiu d'Aunós (recordem que fou ministre de Treball durant la Dictadura de Primo de Rivera i creador dels rudiments d'una estructura d'aquell tipus que havia continuat durant la República) i el pes específic que tenia com a polític foren segurament, per damunt del seu origen català, les raons de la seva designació. Ribas, per la seva banda, era falangista i les idees de sindicalisme vertical de la F.E. havien estat adoptades pel nou partit en incorporar els "26 Puntos". No és que els tradicionalistes no en tinguessin d'interès en els temes sindicals, era simplement que l'opció sindical escollida s'assemblava més a la de la vella Falange. A més a més, davant de la futura implantació del Règim en un territori industrial amb una nombrosa classe obrera, com era el català, calia reforçar la Falange, més propera a les classes proletàries, segons els seus caps, que la Comunió

Tradicionalista.

L'absència catalana més notòria en el I Consejo Nacional fou la de Joaquín Bau, l'home que en aquells moments presidia una comissió de la Junta Técnica del Estado i que fins al moment de la formació del consell havia estat la personalitat catalana més ben situada dins les embrionàries estructures del nou poder. Més que a la seva adscripció carlina, que, com sabem, no comportava en el cas del tortosí cap veleïtat regionalista sinó més aviat tot el contrari, cal atribuir la seva exclusió tant a una enemistat personal entre Bau i Serrano Suñer com a qüestions polítiques. Potser la desavinença tingués algunes arrels de tipus local, ja que els dos polítics estaven vinculats a les comarques del sud de Tarragona (208). Durant la segona legislatura republicana, 1933-1936, Bau i Serrano Suñer havien coincidit a les Corts espanyoles i no havien simpatitzat gaire (209). Tanmateix, el motiu central de l'enemistat en el temps que tractem fou la preferència donada per Franco a l'intercanvi de la dona i fills de Bau a la del propi Serrano Suñer i la seva família, tots ells a la zona republicana durant els primers temps de la guerra. Intercanvi que afectà, per la banda governamental, la família del general Miaja. El fet que Serrano Suñer hagués d'arranjar pels seus propis mitjans la seva evasió i, sobretot, que en el curs del temps que s'estigué a Madrid els seus germans José y Fernando -que no s'havien "passat" a la "Zona Nacional" per tal d'ajudar-lo a escapar- fossin morts, provocà en el cunyat de Franco una forta hostilitat cap a Bau que dura encara avui (210). No cal negligir, però, les discrepàncies polítiques entre

ambdós personatges. Bau aspirava a representar la "Cataluña Nacional" dins del bàndol franquista i tenia la seva base de poder en el seu cacicat a Tortosa. Serrano Suñer no estava disposat a deixar en mans del tortosí una basa que ell mateix estava jugant -la catalana, promocionant nous polítics, com Ribas Seva- tant com una base de poder pròpia com, sobretot, una peça fonamental del seu projecte més ampli de conformació del "Nuevo Estado" sobre unes bases diferents de les d'ordre caciquil que Bau podia representar. Serrano Suñer, com ja hem dit, era d'origen català. Havia entrat en contacte amb la cultura catalana en la seva joventut i, com veurem al llarg d'aquest treball, tenia les seves pròpies idees sobre la política que havia de fer el règim a Catalunya (211).

La inclusió de Ribas Seva en el consell l'octubre de 1937 tallà de cop una maniobra tendent a aconseguir l'aplicació immediata del Decret d'Unificació, amb la fusió de les distintes organitzacions, la creació immediata de les prefectures provincials catalanes de F.E.T. i l'assignació de les mateixes a persones procedents de tot l'espectre polític afectat per la norma en qüestió, portada endavant per elements civils i militars catalans durant l'estiu anterior.

Els instigadors d'aquesta operació foren Avelino Trinxet, l'antic delegat de la Territorial a Aragó, i el comandant (habilitat) José Maria Sentís Simeon, carlí de Tarragona i principal col·laborador de Joaquín Bau durant la República (212). Les motivacions d'ambdós eren distintes. Trinxet havia dimitit

com a cap d'Aragó el mes de maig de 1937 després de l'arribada de Vicente Lupo, com sabem, enviat per la Territorial a Saragossa com a cap de milícies. L'entesa entre els dos caps falangistes no fou possible i Trinxet abandonà la seva responsabilitat (213). A finals del mes de Juliol, tanmateix, fou nomenat per Ribas cap de la Segunda Línea de la F.E.T. catalana de Saragossa (214). Trinxet era un ric industrial tèxtil de Barcelona i amic personal de Ribas Seva, de la mà del qual havia ingressat a F.E. ja abans de la guerra. En ésser decretada la unificació va creure en la necessitat d'una vertadera unió de totes les forces polítiques catalanes, i per aquesta raó es posà en contacte amb Sentís. Aquest, per la seva connexió amb Bau, com a representant de la tendència més pro unionista del carlisme català, també estava interessat en l'entesa. Sembla que Sentís exercia aleshores de delegat d'ordre públic a Palència, càrrec pel qual havia estat designat pel general Severiano Martínez Anido -que a finals de 1937 era cap de Seguretat Interior, Ordre Públic i Fronteres- després d'haver estat ferit i mutilat al front de Madrid. Posteriorment seria designat pel mateix càrrec a Navarra (214 bis).

La participació de Trinxet en gestions "unionistes" mostra dues coses. En primer lloc que la Territorial, malgrat el seu combat per desbancar els carlins i aconseguir la representació oficial de F.E.T. y de las J.O.N.S., no tancà la porta a possibles acords amb la Comunió. Així, segons Trinxet,

Después del decreto de Unificación nos vimos con el camarada Fontana y, hablando de esto, coincidimos en que era

necesario hacer ambiente favorable, y me dijo que tú [es refereix a Ribas] estabas muy bien dispuesto para ello; quedamos de acuerdo para que yo empezara una noble y sincera labor de aproximación, la que realicé con todo mi afán, mereciendo la amistad y justa correspondencia de muchos tradicionalistas (...)

Esperando el momento oportuno había ido estrechando mis buenas relaciones con los tradicionalistas. Puse de ello al corriente al camarada Fontana, diciéndole que encontraba buen ambiente para la Unificación. Fontana me dijo textualmente que tú le habías autorizado para tratar de ello con el Requeté Catalán y que, por lo mismo, él me autorizaba a mí, para trabajar a este fin y me animaba, asegurándome textualmente que si los dos íbamos a Burgos y te presentábamos una solución era indudable que tú la recogerías y, aun creo más, me dijo que tú la aceptarías pues estabas bien dispuesto. (215)

Tanmateix, la postura de Ribas respecte a aquesta qüestió canvià.

Com continuava l'ex-delegat falangista a Aragó:

Tu y todos sabeis lo que trabajé para ello junto con el comandante José M. Sentís, tradicionalista, y el buen ambiente que habíamos logrado. Hicistes un viaje a San Sebastián y esperaba lo aprovecharas. Todo estaba preparado. Me quedé anonadado cuando supe [que] dijiste a un tradicionalista y al camarada Magín Raventós que no convenía la unificación. Entonces no te pude comprender ni seguir, te veía equivocado o dominado. Yo me sentí más falangista que nunca y, acatando nuestro lema y las órdenes del Caudillo, luché contra tu opinión pero con la de la gran mayoría de los camaradas.

¿Quin fou el moment de la capgirada?. Probablement l'hem de situar en els mesos d'agost-setembre de 1937, un cop aconseguida per la Territorial la representació oficial de F.E.T. (recordem-ho, el dia 9 d'agost).

En línia amb la idea de mantenir una porta oberta als carlins existeixen d'altres indicis: sembla que a principis del 1938 els responsables de la F.E.T. catalana oferiren a la

Comisión carlina algunes de les prefectures provincials catalanes del partit (216). I també en aquesta direcció d'obertura cal situar els intents fallits de Fontana durant la seva gestió com a sots-delegat a Sant Sebastià d'arribar a una entesa amb la Comissió carlina sobre la designació d'un tradicionalista per ocupar el càrrec de secretari de la sots-delegació. Cansat, el reusenc acabaria nomenant un carlí que s'havia afiliat a F.E.T. i al qual la direcció tradicionalista el considerava fora de l'organització, l'antic carlí de Terrassa Luís G. Ventalló Vergés (217).

Però els treballs de Trinxet ens fan veure també que dins la Falange catalana existiren postures diverses envers l'aplicació del Decret d'Unificació durant el 1937, fins i tot entre els alts responsables. A part de Trinxet, el cap falangista que fou -en algun moment- més partidari de l'entesa fou Fontana. Probablement la seva estada al front, on es respirava un ambient més obert respecte a les qüestions polítiques, li féu veure la unificació com a més necessària. A Saragossa, on es trobaven els serveis de reraguarda de la centúria catalana en la qual era enquadrat, la Tercera, l'ex-cap provincial de Tarragona de F.E. entrà en contacte amb Trinxet. Un altre factor que pot explicar el "unionisme" de Fontana és la seva aspiració personal d'esdevenir el futur cap de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Tarragona, una província on, abans de la guerra, la Comunió hi tenia un pes enormement superior al de la primitiva Falange. Fontana veia la necessitat, en cas d'ésser nomenat i per tal de tenir èxit en la gestió, de la col.laboració tradicionalista. Per

contra, degué ésser precisament aquest tema allò que provocà que el reusenc es retragués en un moment determinat de la seva postura favorable a la unió. Segons Trinxet "Fontana no trabajó mucho para la unificación que él entendía necesaria (desconozco los motivos) pero entonces le indiqué que no convenía que él fracasase, ya que era de los pocos valores que de actuación teníamos en Falange y era preferible que se reservase" (218). Fontana ha explicat posteriorment que el seu competidor per al càrrec de cap provincial de Tarragona de F.E.T. era Sentís (219), i en la proposta de futurs càrrecs de F.E.T. provincials que es preparava per part d'aquest últim i de Trinxet, ell només hi apareixia proposat com a secretari provincial. La prefectura era assignada a un tradicionalista, Antonio Rodón Rodón (220). Aquestes potser són les causes del recés de Fontana.

Enmig de la lluita pel poder entaulada durant l'estiu de 1937 Trinxet i Sentís representaven posicions intermèdies. No obstant el carlí tingué més sort en la relació amb la seva pròpia organització que el falangista. En part era lògic. La Comisión carlina es trobà a principis del mes d'agost de 1937 quasi completament marginada de F.E.T. de Catalunya. En aquestes circumstàncies estava interessada en participar en qualsevol operació que pogués portar a un canvi en l'estatu quo falangista. Per això el president carlí, Anglés, donà el seu assentiment a les gestions del comandant (221). Trinxet, per la seva banda, topava amb una situació distinta. Els falangistes catalans, després de l'esglai inicial provocat per la primera decisió del Secretariado Político de concedir la delegació de F.E.T. y de las

J.O.N.S. a un carlí i persuadits que podien aconseguir el control de la representació falangista per a Catalunya, decidiren no pactar amb els seus antagonistes. Conseqüentment, Trinxet fou amenaçat amb l'expulsió de l'organització si continuava els contactes, i, ell, acabà dimitint com a cap de la Segunda Línea (222).

A tots dos pro unionistes se'ls afegí, poc temps després d'iniciar-se les gestions favorables a una completa i ràpida aplicació del Decret del 19 d'Abril als partits catalans, un alfonsí, el comandant d'aviació Julio de Rentería, que representava a Renovación Española i a Acción Española de Barcelona (223). El baró de Viver, antic vice-president regional de Dreta de Catalunya-Renovación Española, i Cirera Voltà, l'ex-president d'Acció Popular Catalana, tots dos donaven el seu suport a aquestes gestions (224). De resultes d'aquestes, Trinxet, Sentís i Rentería redactaren un document, la "Propuesta que se eleva para una rápida aplicación del decreto de Unificación en Cataluña" (225) per tal de fer-lo arribar al cap de l'Estat. I així, sembla que s'acabà presentant al general Franco (226) un escrit quasi idèntic a aquest, amb canvis no gaire importants de contingut excepte en el tema de la persona que es proposava com a cap provincial de Barcelona i signat significativament pel tinent coronel d'Estat Major Francisco Mut, el comandant Rentería i el capità jurídic Jesús Martínez Lage, tres militars destinats a Barcelona durant els anys 1931-1936 (i antics membres destacats, almenys dos d'ells, de la U.M.E. a Catalunya (227)). La via utilitzada -fer que portessin l'escrit

militars professionals- volia ésser la més "apolítica" possible. Els seus instigadors no confiaven, i amb raó, en el Secretariado Político, tan pro falangista.

El document preparat per Trinxet, Sentís i Rentería advocava per la ràpida formació d'un veritable partit únic a Catalunya mitjançant la integració dels existents. Coneixedors els seus redactors dels arguments que havia esgrimit la Territorial en l'informe del Juny, gràcies al qual havia obtingut el poder, intentaren recollir en el seu document les mateixes idees. La seva primera referència era, d'aquesta manera, a la necessitat que els nous governants de Catalunya no fossin catalanistes, i d'aquesta adscripció n'excloïen implícitament els carlins:

el Ejército Libertador entrará en Cataluña no como entró en algunos pueblos de Vizcaya, entre la hostilidad y la indiferencia, sino en medio de una explosión de patriotismo que pocas veces se habrá visto.

Encauzar estas manifestaciones y hacerlas estables, no defraudarlas, alimentarlas con doctrina sana y con mucho afecto y hermandad española es la gran misión que sólo pueden cumplir aquellos que no han participado jamás en la dirección de la política catalanista.

Posteriorment feien referència a l'aplicació que s'havia fet fins a aquells moments del decret unificador dient que "la finalidad laudabilísima que se proponía el Decreto de 17 de Abril [sic] ha sido relegada al olvido y de ahí se han derivado innumerables incidentes que siembran un poco de desilusión, puesto que el espíritu se sobrecoge, sólo ante la idea de que pueda surgir nuevamente la división de partidos de derecha y de izquierda, personificada en Comunión Tradicionalista y Falange Española,

malogrando el esfuerzo magnífico y casi sobrehumano de esta cruzada sin precedentes". Davant de la divisió existent "que debería desaparecer en toda España" i que, segons ells, tenia "menos razón de ser respecto a los territorios que están todavía en poder de los rojos", els redactors del document demanaven "la formación del Partido Nacional único (...) una sólo Jefatura, un sólo Mando, una sola oficina y un solo uniforme".

Deixant completament de banda el fet que la F.E. de las J.O.N.S. havia obtingut la representació oficial de F.E.T. per a Catalunya el document afirmava: "Actualmente Falange Española de Cataluña tiene sus Jefes y jefecillos. Lo propio cabe decir del Requeté. En San Sebastián, por ejemplo, funcionan estos centros con completa separación e independencia". I alertava seguidament sobre el perill que s'iniciés la conquesta de Catalunya sense que s'hagués resolt, abans, la integració política:

De avanzarse sobre Cataluña con esta división pueden sobrevenir peligros muy serios, sobre todo en Barcelona, ciudad de más de un millón cien mil habitantes y con un censo de 400.000 obreros, pues el afán de proselitismo de las respectivas organizaciones motivará la intromisión en sus filas de elementos peligrosos, que bien pronto crearán serios conflictos, que no tendrán ciertamente como finalidad el mejoramiento social que ningún catalán ha de regatear por avanzado que sea, después de experimentar lo que es perderlo todo, sino el socavar el nuevo orden establecido. Y no se olvide que las primicias de todas las perturbaciones sociales y políticas desde hace más de medio siglo han correspondido a Barcelona.

Ben al contrari,

Teniendo en cuenta que toda Cataluña está bajo la dominación

roja, la unificación es más fácil, y con la unificación hecha no será difícil que a los veinte días de llegar a Barcelona figuren en las filas de F.E.T. 50.000 obreros sanos y completamente adictos al Movimiento Nacional, que no han tenido nunca participación en la dirección de los sindicatos.

El seu plantejament sindical, per tant, es basava a enquadrar en primer lloc als obrers lligats al sindicalisme catòlic, entre els quals la Comunió tenia gran predicament. El plantejament falangista era, com sabem, més totalitzador.

Seguidament Trinxet, Sentís i Rentería feien una petita anàlisi de la realitat de les organitzacions catalanes entre les quals s'havia polaritzat fins aleshores el debat polític, és a dir, la Falange i la Comunió. Segons ells "la Territorial de Falange Española de Cataluña tiene en los frentes escasamente 200 hombres como voluntarios. El Requeté Catalán, inmolados heroicamente los hombres que formaron el Tercio de Nuestra Señora de Montserrat en el frente de Belchite tiene apenas 150 hombres en el frente de batalla". I assenyalaven a continuació la poca importància que tenien les milícies catalanes comparades amb el conjunt de l'aportació de la colònia refugiada a l'esforç de guerra: "¿Qué significan esto al lado de los millares de catalanes que han pasado a través de las montañas y que luchan encuadrados en las filas de nuestro Ejército por haber sido movilizadas sus quintas?".

L'actitud política dels catalans adscrits als distints partits era, deien, clarament favorable a la unificació:

En cuanto a las gentes que han encuadrado en segunda fila [es refieren a la "Segunda Línea", és a dir, als afiliats no combatents] desean llegar a Cataluña totalmente unidos e identificados. El sector que formó Renovación Española en Cataluña, hoy disuelto, ha solicitado su ingreso en F.E.T. y de las J.O.N.S., sin inscribirse en ninguno de los dos bandos, dando también con ello una prueba unánime de su deseo de unificación. Los tradicionalistas la desean todos y lo propio un sector muy importante de la Falange. Se dan todos perfecta cuenta de la grave responsabilidad que se contrae.

Els autors de l'escrit explicaven a més a més com, després de realitzar unes gestions per tal d'aconseguir l'apropament de les direccions de les organitzacions carlina i falangista que "fracasaron al pretender encarar a los directivos, única y exclusivamente por los prejuicios anejos siempre a los que ostentan estos cargos de gobierno", havien decidit d'intervenir-hi, "estimulados además por la constante presión [dels afiliats a les distintes organitzacions] y de otros valiosos elementos que sin pertenecer a ninguna de dichas organizaciones siempre se significaron en Cataluña por su constante y desinteresada labor patriótica". Segons ells, a Catalunya era "imprescindible la acción conjunta, serena y enérgica de todos los elementos netamente españolistas si se quiere devolver a nuestra amada España aquella región tocada por el morbo separatista".

La demanda que formulaven -destinada globalment, com hem dit, a ésser enviada a Franco- era que "con urgencia sea decretada la unificación en Cataluña". Ara bé, la unió s'havia de portar a terme segons unes bases que ells havien elaborat. Aquestes instituïen l'adopció com a símbol del partit la bandera

espanyola amb dos llaços -el carlí i el falangista-; l'uniforme únic, amb camisa blava i boina vermella; el canvi immediat dels antics carnets pels nous de F.E.T. sense que constés enlloc l'organització de procedència; una proposta de caps, secretaris i caps de milícies provincials del partit, amb expressió de les persones que havien d'ocupar els càrrecs; i el compliment d'unes normes, que s'adjuntaven, per a l'elecció dels delegats dels distints serveis; la creació d'una tresoreria unificada per a tota Catalunya mentre no es conquerís el territori; i encara algunes d'altres menys importants.

Analitzarem específicament la proposta dels càrrecs directius principals que contenia el document. Les prefectures provincials de Barcelona i de Tarragona eren conferides a dos carlins, Juan Soler Janer (228) i Antonio Rodón Rodón, respectivament. Els secretaris provincials, per contra, serien falangistes, Ramón Estany Serra i José María Fontana. Les màximes responsabilitats de Girona i de Lleida eren assignades a dos falangistes (Francisco Armengol Fontbernat i José María Biel Casals), mentre les secretaries anaven als tradicionalistes Miguel Llosas i Francisco Gené Queralt. Una de les bases especificava endemés que les prefectures de Tarragona i de Girona passarien a noves persones (de la mateixa adscripció política que les ja proposades) en conquerir-se el territori ja que en aquell moment es trobaven empresonades a la zona republicana. Aquestes serien per Tarragona Antonio Prat Ferrando, carlí, i, per Girona, Angel Rodríguez (229). Seguint el mateix criteri que en l'assignació de les prefectures, les delegades femenines de

Barcelona i de Tarragona haurien d'ésser "margaritas", mentre les de Girona i Lleida serien de la Sección Femenina falangista.

Fins al moment de l'entrada a Catalunya existiria una tresoreria regional unificada els responsables de la qual havien d'ésser un falangista (Magín Raventós), un tradicionalista (Juan Montserrat Ollé) i un alfonsí -l'economista i industrial Felipe Ferrer Calbetó (230). Com a inspector regional es proposava a un membre d'Acción Española i de Renovación de Barcelona, Ignacio de Puig y de Pallejá. Per a les prefectures provincials de milícies es proposaven diferents militars professionals. I els tres redactors de l'escrit, Trinxet -que era aleshores, a més de cap de la Segunda Línea de la F.E.T. catalana a Saragossa, "capitán militaritzado en Artillería"- Sentís (comandant habilitat, com sabem) i Rentería (amb el mateix grau que l'anterior) es presentaven com a candidats al càrrec de cap regional de milícies.

La proposta continguda a l'escrit es corresponia molt més amb la realitat política de l'extrema dreta catalana del període 1931-1936 i amb la de les forces catalanes de la "Zona Nacional" durant el primer any de la guerra que amb la generada per la concessió de la representació oficial de F.E.T. a la Territorial. La Comunió, la força majoritària aleshores, rebia la prefectura més important, la de Barcelona, i la de la província on possiblement tenia un major nombre relatiu de correligionaris, Tarragona. Per una altra banda, es reconeixia el pes assolit per F.E. de las J.O.N.S. a l'Espanya "Nacional" assignant-li dues

prefectures, bo i essent ben cert que tant a Lleida com, sobretot, a Girona, la Comunió havia estat més nombrosa que la Falange. I els alfonsins eren reconeguts com a tercera força. El que estava passant a "Zona Nacional" a partir del mes d'agost anterior era molt menys equitatiu. L'antiga Falange ho copava gairebé tot.

Quan els tres caps militars, Mut, Rentería i Martínez Lage, que havien d'enviar l'escrit a Franco tingueren l'esborrany preparat per Trinxet, Sentís i pel mateix Rentería a les seves mans esmenaren un punt de la proposta. Presentant-se com "conocedores de los problemas que afectan a Cataluña" ahora que "ajenos por su profesión militar a los prejuicios partidistas" i "movidos solamente por un alto deseo patriótico de contribuir a la plena incorporación a España de dicha región" proposaven al comandant Sentís com a cap provincial de Barcelona de F.E.T. y de las J.O.N.S. (231).

L'escrit no tingué cap efecte. L'opció de Serrano Suñer i de Franco per la creació d'una classe política nova, gens contaminada de regionalisme i amb amplis plantejaments sindicalistes estava feta. Endemés, quan l'escrit fou lliurat la seva data el feia ja inviable. Era la del dia 18 d'octubre de 1937. És a dir, la d'un dia abans de la designació del I Consejo Nacional. La designació de Ribas estava ja llesta. La consolidació de la Territorial que el fet suposava era enorme. Com reconeixia Trinxet a Ribas més tard:

lo que ha seguido posteriormente debo decirte no creía lo lograses y como falangista, te felicito, pero como español no puedo sin que tu no aproveches tu situación y tu jerarquía indiscutible para imponer no una absorción sino para lograr una una leal y eficaz unificación, barriendo si es necesario todos los elementos que se opongan a las órdenes de nuestro Caudillo, empezando por los procedentes de nuestras filas. (232)

Com veurem en el proper capítol Ribas no seguí el consell del seu amic.

Conclusió.-

Per tot el que precedeix podem dir que a partir de pocs mesos després de la publicació del Decret d'Unificació, és a dir a principis d'agost de 1937, la Territorial catalana ocupà per primera vegada en la seva història el lloc predominant entre les forces polítiques catalanes. Per això fou necessari, però, que es suprimís la concurrència limitada de forces que havia existit abans del 19 d'abril de 1937, cosa que s'esdevingué arran de la creació d'una sola organització política, F.E.T. y de las J.O.N.S.. Si durant l'època republicana l'hegemonia sobre els partits dretans l'havia tinguda una força catalanista, Lliga Catalana, i en el primer any de la guerra el predomini havia estat d'una parcialment regionalista, la Comunió Tradicionalista, l'estiu de 1937 i enmig de les especials circumstàncies creades per una guerra civil fortament antinacionalista, la posició dominant fou per a un moviment inequívocament espanyolista,

l'antiga Falange.

La posició hegemònica de la vella Falange inclogué en primer lloc la representació oficial del partit únic entre la colònia refugiada. No existí en el cas català ni una veritable unificació o integració de les diverses organitzacions polítiques ni un repartiment proporcional dels càrrecs directius entre elles. Ben al contrari, F.E. de las J.O.N.S. esdevingué la nova F.E.T. y de las J.O.N.S.. Tot i que la designació dels responsables provincials del nou partit s'ajornà per al moment de la conquesta del Principat, la concessió a l'antiga F.E. de la representació oficial del moviment unificat era ja expressió inequívoca de la voluntat dels responsables del règim de donar als falangistes el control de F.E.T. a Catalunya. Una voluntat que trobà el seu refermament, l'octubre de 1937, en la designació del responsable falangista català Ribas Seva com a conseller nacional. Els esdeveniments posteriors relacionats amb el partit únic per a Catalunya corroborarien aquesta orientació. Els caps de la nova Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S., per la seva banda, no es sentiren gens obligats a repartir els càrrecs amb els d'altres partits. Sinó només assimilar -i, a la llarga- a aquells capaços d'entendre el seu "estilo".

El predomini falangista inclogué també l'adquisició de càrrecs d'Estat -Ribas Seva al Consejo Nacional- i una situació de proximitat envers les màximes autoritats del partit i de l'Estat que incloïa a Serrano Suñer (fins l'octubre de 1937 sense cap càrrec oficial però veritable home fort de F.E.T.) i al

mateix Franco. Paral·lelament a aquesta nova situació es produí l'inici de l'arraconament de Joaquín Bau de l'escena política. En aquest assumpte existiren tant qüestions d'ordre personal entre aquest i Serrano Suñer, com d'ordre polític referides tant a la promoció d'un nou personal polític català que Serrano Suñer estava portant en aquell moment a terme -un exemple del qual seria el propi Ribas Seva- com al seu interès en marginalitzar personatges que tenien una base de poder caciquil, com el polític tortosí.

El Generalísimo i Serrano Suñer estaven interessats en construir un partit únic sobre el model feixista de la F.E. de las J.O.N.S.. A més a més, quant a Catalunya, desitjaven potenciar nous interlocutors entre els catalans de "Zona Nacional", per d'aquesta manera portar endavant el seu projecte polític d'extirpació del nacionalisme català i de construcció d'un règim autoritari, centralista i amb un fort nivell d'enquadrament de la població -especialment de la classe obrera. Per aquesta raó, quan la Territorial acusà els carlins de regionalistes i de no tenir acceptació entre les masses obreres esquerranes de Catalunya, acceptaren el seu dictamen i rebutjaren la Comunió de la direcció del partit. La Falange catalana, en canvi, es presentava als seus ulls com una força per "ganar la paz". És a dir, capaç de crear un consens mínim a Catalunya envers d'un "Nuevo Estado" que s'establiria per la força de les armes. Per a la Territorial un cert respecte per "lo catalán" i, sobretot, una política nacionalsindicalista assegurarien l'èxit del règim sobre una població que, pensaven, estava ja farta de

República i de guerra. Aquest posicionament, donat a conèixer a les autoritats, els permeté aconseguir sense gaires dificultats els càrrecs de F.E.T..

Durant els últims mesos de 1937 i tot l'any següent, la política de la Falange catalana s'adreçaria primerament a completar la seva presa del poder de F.E.T. i a preparar políticament la conquesta del territori. Endemés, arran de l'entrada a part de les províncies de Lleida i de Tarragona, la primavera de 1938, la Territorial començaria l'aplicació de la seva política al Principat. Tanmateix el moment de l'assaig definitiu de l'estratègia només arribaria en completar-se la conquesta total de Catalunya, els mesos de gener i de febrer del 1939. Aleshores es veurien les limitacions de les aspiracions dels falangistes catalans i la subsegüent frustració del seu projecte polític.

NOTES DEL CAPITOL 3

- (1).- "Boletín Oficial del Estado", 20 d'Abril de 1937 i "Boletín del Movimiento de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.", núm. 1, 5 de Maig de 1937. A partir d'ara aquest últim serà citat com BMFET.
- (2).- Ramón Serrano Suñer, Entre el silencio y la propaganda. Memorias...cit., pàg. 196.
- (3).- Ibid, pàg. 172. També del mateix autor, Entre Hendaya y Gibraltar...cit., pàg. 57.
- (4).- Serrano Suñer, Memorias...cit., pàg. 169.
- (5).- Un testimoni clau de la preferència falangista de Franco per damunt de la Comunió es troba al diari del comte de Rodezno, el màxim representant carlí al Secretariado. v. Javier Tusell, "La evolución política en la segunda mitad de 1937", dins La Guerra Civil-Historia 16, núm. 15, Madrid, Historia 16, 1986, pàg. 37. Solen aparèixer fragments d'aquest document també a Manuel de Santa Cruz [pseudònim], Apuntes y documentos para la historia del tradicionalismo español 1939-1966, (Varis volums, en curs de publicació.), tom I (1939), Zamora, Zona edició, 1984, pàg. 115.
- (6).- Serrano Suñer, op. cit., pàg. 57.
- (7).- Dionisio Ridruejo, Casi unas memorias cit.. Serrano Suñer, Memorias...cit., pàg. 174 i ss.
- (8).- BMFET cit, pàg. s/n. Els paràgrafs posats entre cometes que segueixen procedeixen de la mateixa font.
- (9).- Posteriorment s'inclogué en la unificació als membres d'Acción Española. v. Circular Num. 8 del Secretariado Político de 24-VI-1937. BMFET, núm. 2, de 15-VIII-1937, pàg. 18.
- (10).- El punt especificava concretament: "Nos afanaremos por triunfar en la lucha con sólo las fuerzas sujetas a nuestra disciplina. Pactaremos muy poco. Solo en el empuje final por la conquista del Estado gestionará el mando las colaboraciones necesarias, siempre que esté asegurado nuestro predominio". Miguel Artola, Partidos y programas...cit., tom II, pàg. 419.
- (11).- Decret 260, 22 d'abril de 1937. BMFET núm. 1, 5-V-1937.
- (12).- Eren: Manuel Hedilla Larrey, Darío Gazapo Valdés, Joaquín Miranda, Ernesto Giménez Caballero, Ladislao López Bassa i Pedro González Bueno. Els tradicionalistes eren: els navarresos comte de Rodezno, comte de la Florida, Arellano i el logronyès Mazón.
- (13).- Segons García Venero Giménez Caballero havia estat fora de la F.E. durant el 1935 i fins a principis del 1936 no tornà a ésser admès per José Antonio Primo de Rivera (Falange en la

guerra...cit., pag. 199). Una referència superficial a passades discrepàncies entre ell mateix i el cap de Falange a Ernesto Giménez Caballero, Memorias de un dictador, Barcelona, Planeta, 1981, pàg. 99. La loquacitat de l'escriptor li creà problemes durant els primers temps de la guerra. La Junta de Mando provisional de F.E. de las J.O.N.S. li prohibí parlar en públic sense autorització expressa d'aquell òrgan ("Actes de la Junta de Mando" cits., pàg. 10) el 19 de març de 1937.

(14).- Serrano Suñer ha volgut amagar posteriorment aquest propòsit justificant la designació dels sis falangistes d'aquesta manera: "Esa misma premura en la unión y en la reacción a las resistencias obligaron a utilizar (para llevar la operación a puerto) a las personas más favorables a ella, más dóciles a los deseos de Franco, y algunas muy poco representativas y arraigadas en las organizaciones unificadas". Serrano, Memorias...cit., pàg. 173.

(15).- Ridruejo, op. cit., pàg. 102.

(16).- El nomenament té data del 10 de maig de 1937. v. Garcia Venero, Falange en la guerra...cit., pàg. 421.

(17).- Rodezno indicà els noms dels altres tradicionalistes com vocals del Secretariado. v. Tusell, op. cit., pàg. 36.

(18).- Ibid., pàg. 37.

(19).- Aquests nomenaments començaren a fer-se ja a finals del mes d'abril. v. Garcia Venero, op. cit., pàg. 421. Els carlins nomenats foren: Benigno Oreja Elósegui (delegat nacional de Sanidad); Fausto Gaiztarro Arana (delegat nacional de Administración); María Rosa Urraca Pastor (delegada nacional de Frentes y Hospitales); i el català Rafael Llopart Arnal (delegat nacional de Transportes). v. BMFET, núm. 2, 15 d'agost de 1937, pàg. 24. La informació sobre l'origen català de Llopart prové de Fontana, op. cit., pàg. 275. Blinkhorn, op. cit., pàg. 402 en cita només a tres i no hi menciona el català.

(20).- Telegrames circular números 1 i 2 del secretari del Secretariado Político. BMFET, Num. 1, 15-VIII-1937, pàg. 6. Les ordres porten data del 30 d'abril i del 4 de maig respectivament.

(21).- Així ho recordava la Comisión Carlista de Asuntos de Catalunya el novembre següent. v. Document de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña de novembre del 1937. Arxiu Fal Conde.

(22).- Aquesta enumeració prové del llistat de designacions oficials definitives aparegut al BMFET, núm 3, de l'1 de Setembre de 1937 ja que creiem que els nomenaments existien des de com a mínim un mes abans de la seva aparició en el butlletí. El cas del nomenament de Navarra, efectuat en la persona de José Martínez Berasáin (president de la Junta Central Carlina de Guerra de Navarra) entre els mesos d'abril i maig n'és una mostra. v. Del

Burgo, op. cit., pàg. 824-825. Els de València, Múrcia i Jaèn es coneixien ja a principis de Juliol ("Informe de la Comisión Carlista..."cit., pàg. 21. Així com el de Catalunya, com veurem.

(23).- Així es pot deduir del Document de novembre de 1937 cit. Tanmateix, les delegacions regionals eren només les de Catalunya i València. v. també BMFET núm. 3 cit.

(24).- Pels nomenaments, BMFET núm. 3 cit.

(25).- Ibid.

(26).- Ibid.

(27).- "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 1. José María Fontana en la seva obra Los catalanes...cit. no fa referència a l'acord esmentat i sí a què "López Basa [sic] (...) había decidido conceder a los carlistas tres Jefaturas Provinciales como mínimo" (op. cit., pàg. 299). La versió de la lluita pel poder que dona Fontana difereix de la que hem elaborat a les pàgines següents. Faré esment dels trets fonamentals de la discrepància.

(28).- Així es pot deduir del Document de la Comisión del novembre de 1937 cit. quan diu : "tal acuerdo fué tomado (...) hace ya cinco meses".

(29).- Ibid. També, Carta de Jesús Elizalde, assessor nacional de milícies de F.E.T. y de las J.O.N.S., a Raimundo Fernández-Cuesta de 2-III-1939. Arxiu Fal Conde.

(30).- Ribas Seva fou convocat el 8 de maig pel secretari del Secretariado Político a Salamanca. Ofici de 8-V-1937. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(31).- BMFET, núm. 2, 15-VIII-1937, pàg. 6.

(32).- Agenda de José Ribas Seva. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(33).- Ibid.

(34).- Documentació Privada de José Ribas Seva.

(35).- Domingo Pastor Petit, La cinquena columna a Catalunya (1936-1939), Barcelona, Galba, 1978, pàg. 107-112. Declaració de José Gutiérrez Santamarina a Causa General cit.

(36).- Declaració cit.

(37).- Ibid. Les gestions dels intel·lectuals a Sebastián Juan Arbó, Memorias. Los hombres de la ciudad, Barcelona, Planeta, 1982, pàg. 195. També hi ha referències a Fontana, op. cit., pàg. 155; i a Jesús Pascual, Yo fui asesinado por los rojos, Barcelona, Gráficas Salvá, 1981, pàg. 70.

(38).- Per a l'obra de "Luys Santa Marina" anterior a l'inici de

la guerra civil, on destaquen la novel·la Tras el águila del César (1928) i el relat biogràfic Cisneros (1933) v. José-Carlos Mainer [Ed.], Falange y Literatura. Antología, Labor, Barcelona, 1971, pàg. 78-81 i 298. També Julio Rodríguez-Puértolas, Literatura fascista española, vol. I: Historia, Akal, Madrid, 1986, pàg. 109-111.

(39).- v. Nota inicial de la segona edició de Cisneros (Barcelona, Yunque, 1939) i Ridruejo, op. cit., pàg. 155.

(40).- En el curs de les gestions per aconseguir l'intercanvi que tractem la Territorial catalana de F.E. de las J.O.N.S. féu lliurament a les autoritats de la F.E.T. d'un llistat titulat "Relación de camaradas, militares y personas afectas a nuestro glorioso Movimiento que detenidas o juzgadas por tribunales populares en zona roja propone para su canje a la Cruz Roja Internacional la Jefatura Territorial de Cataluña de F.E. de las J.O.N.S." núm. 15, capsa 31, Fons Delegación Nacional de Provincias (Barcelona). A.G.A..

(41).- El 13 de Juny de 1937: Agenda cit..

(42).- Els dies 23 i 24 de Juny de 1937. Agenda cit.. Referències sobre Blas Pérez, futur ministre de la Gobernación durant els anys 1942-1956, a Vicenç Guarnier, L'aixecament militar a Catalunya i la guerra civil (1936-1939), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, pàg. 40 i a Fontana, op. cit., pàg. 277.

(43).- Agenda cit. i carta de Rialp a Ribas de 1-XII-1938. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(44).- Ibid.. La data del segon indult a Declaració de Luís Gutiérrez Santamarina a Causa General cit..

(45).- El 25 de Juny de 1937 (Agenda cit.). La referència de Giménez Caballero a Giménez Caballero, op. cit., pàg. 118.

(46).- El 3 de Juliol de 1937. Agenda cit..

(47).- El viatge es realitzà entre els dies 8 i 11 de Juliol de 1937. Agenda cit.. L'ofensiva havia començat el dia 5 de Juliol.

(48).- "Informe acerca de F.E.T..."cit.

(49).- Ribas Seva, el cap local de Barcelona, donà la xifra d'uns dos-cents. Al "Informe de la Inspección Regional de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Cataluña..."cit. de José Maria de Areilza es parla de "unos 140 afiliados en la capital". Les xifres semblen bastant certes ja que la Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. reservà els primers cent carnets del partit per als antics falangistes (Carta de Juan Pich Salarich a José Ribas Seva de 19-XI-1938. Documentació Privada de José Ribas Seva). Aquesta última xifra podria correspondre ben bé al centenar i mig de membres de l'època republicana descomptant les baixes produïdes per la repressió i per la guerra.

- (50).- "Informe acerca de F.E.T..."cit., pàg. 1.
- (51).- Ibid.. Per la superioritat carlina veure nota (35) del primer capítol. El nombre de sublevats falangistes fou de 92: Francisco Lacruz, op. cit., pàg. 279-280.
- (52).- "Informe acerca de F.E.T..."cit., pàg. 1-4.
- (53).- Ibid., pàg. 4.
- (54).- (Manuel de Llanza y Pignatelli de Aragón) Cap regional jaumista de Catalunya el 1912. v. Ferrer, Historia del Tradicionalismo...cit., tom XXXVIII, vol. I, pàg. 139.
- (55).- "Informe acerca de F.E.T...."cit., pàg. 4.
- (56).- Així la coalició Lliga-Comunió només s'havia fet en les eleccions al Parlament de Catalunya en una de les cinc circumscripcions catalanes (Tarragona). En les de Barcelona i en les de Girona els carlins s'havien aliat amb els alfonsins. En les eleccions del 1933 la Comunió no havia format aliança a Girona ni a Barcelona-ciutat. Molas, El sistema de partidos...cit., pàg. 140-168.
- (57).- Per a un relat de les negociacions per a la formació de la candidatura Front Català d'Ordre en les eleccions del 16 de febrer de 1936 a Barcelona v. Gil Robles, op. cit., pàg. 428-430.
- (58).- "Informe acerca de F.E.T...."cit., pàg. 5.
- (59).- Ibid.
- (60).- Ibid., pàg. 5-6.
- (61).- Ibid., pàg. 5. Per al nombre de combatents carlins veure Quadre núm. 1.
- (62).- "Informe acerca de F.E.T...."cit., pàg. 6.
- (63).- Ibid., pàg. 6-7.
- (64).- Ibid., pàg. 6.
- (65).- Ibid.
- (66).- Ibid.
- (67).- Ibid., pàg. 7.
- (68).- Ibid.
- (69).- Ibid.
- (70).- La data -15-VII-1937- del "Informe de la Comisión..."cit.

s'ha pogut establir, ja que l'exemplar conservat al A.G.A. no en porta, a partir d'un altre exemplar trobat a l'Arxiu Fal Conde de Sevilla.

(71).- Tusell, op. cit., pàg. 36-37.

(72).- Serrano Suñer, op. cit., pàg. 174-176. Ridruejo, op. cit., pàg. 116.

(73).- Ridruejo, op. cit., pàg. 116.

(74).- Serrano Suñer, op. cit., pàg. 176.

(75).- Entrevistes amb Juan Ramón Masoliver: 7-II-1985 i 21-X-1988. Les vivències de Masoliver durant la guerra i la primera postguerra estan recollides a l'article de Lluís Permanyer "Juan Ramón Masoliver. Un agitador cultural en plena Guerra Civil", "La Vanguardia", 17-V-1987, pàg. 26-27. Una breu biografia, a Albert Manent, "Joan Ramón Masoliver, servidor proteic de la cultura" a "Revista de Catalunya", Núm. 38 (Nova Etapa), Febrer de 1990, pàg. 110-122.

(76).- BMFET, núm. 2, 15-VIII-1937, pàg. 24.

(77).- Ibid.

(78).- Entrevistes amb J.R. Masoliver cits. Un altre català, aquest falangista, que treballava al departament de Prensa y Propaganda del Estado però a la seu central d'aquest servei -Salamanca- era el que havia estat secretari territorial de la "Jefatura" catalana de F.E. de las J.O.N.S. Eduardo Conde Garriga v. Vegas Latapié, op. cit., pàg. 221 i 274.

(79).- Masoliver arribà a Barcelona procedent d'Itàlia el 18 de juliol de 1936.

(80).- Masoliver fou lector a la Universitat de Gènova i posteriorment, des del 1931, corresponsal de "La Vanguardia" de Barcelona i de "El Sol" de Madrid.

(81).- Entrevistes cits.

(82).- Decret 333 de 4-VIII-1937. BMFET, núm. 2, 15-VIII-1937, pàg. 1-8.

(83).- Els textos dels diferents estatuts de F.E. de las J.O.N.S. i de F.E.T. y de las J.O.N.S. estan reproduïts a Chueca, op. cit., pàg. 409-452.

(84).- BMFET, núm. 2, 15-VIII-1937, pàg. 1.

(85).- Ibid.

(86).- Ibid.

(87).- Ibid. A la Circular núm. 8 de 24-VI-1937 del Secretariado

Político es feia constar: "Por derecho originario son militantes de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. los afiliados a F.E. o a la Comunión Tradicionalista el día 20 de Abril de 1937, y los que con anterioridad al día de hoy, hayan sido admitidos directamente por el Caudillo y Jefe Nacional del Movimiento, como ocurre con los de Acción Nacional Española [sic]" (Ibid., pàg. 18). L'ingrés de Acción Española havia estat sol·licitat el 8 de maig de 1937, a instàncies del mateix Franco, pel secretari del Secretariado, López Bassa, a José María Pemán. Els dirigents de Acción Española s'apressaren a respondre "entusiásticamente" a la invitació (Vegas Latapié, op. cit., pàg. 255-256). Renovación Española, com a partit, no fou inclosa en el decret, segurament per error. En disposicions posteriors sí que hi apareix com una de les forces unificades: v. ordre de la Secretaría General del Movimiento de 26-VII-1938, a BMFET núm. 26 de 1-VIII-1938, pàg. 354. No cal esmentar que els alfonsins s'havien mostrat incondicionalment d'acord amb el decret del 19 d'Abril de 1937. v. Del Burgo, op. cit., pàg. 808-809.

(88).- Ibid, pàg. 2.

(89).- Chueca, op. cit., pàg. 415.

(90).- BMFET cit, pàg. 3. Chueca, op. cit., pàg. 423.

(91).- BMFET cit., pàg. 3.

(92).- L'article 47 dels estatuts de F.E. de las J.O.N.S., tot i posar-ho gairebé impossible ("El cargo de Jefe durará tres años. Al cabo de cada periodo de tres años se entenderá prorrogada la Jefatura por otros tres si el Consejo Nacional, por el voto de tres cuartas partes de sus miembros, no acordare celebrar nueva elección de Jefe (...)) si pensem que bona part dels consellers ho eren per designació del cap nacional en permetia, teòricament, la seva destitució.

(93).- BMFET cit., pàg. 5.

(94).- Ibid, pàg. 4-5.

(95).- Ibid, pàg. 4.

(96).- Tusell, op. cit., pàg. 36-37.

(97).- "Informe de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña" (al Secretariado Político de F.E.T. y de las J.O.N.S.) de 15-VII-1937 (Arxiu Fal Conde), pàg. 30.

(98).- En l'anàlisi del "Informe de la Comisión...", utilitzarem l'exemplar al qual ens hem referit predominantment des del principi del present treball, és a dir, del conservat al A.G.A. -que és pràcticament idèntic al de l'Arxiu Fal Conde, amb l'excepció que en aquest últim hi apareix la data així com petites modificacions del text que serveixen més que res per entendre algunes frases mal redactades en l'altre. "Informe de la Comisión..."cit., pàg. 1.

- (99).- Ibid.
- (100).- Ibid.
- (101).- Ibid., pàg. 2.
- (102).- Ibid., pàg 2-5. Totes les cites reproduïdes després de fer esment un l'apartat concret del document s'entendran referides a aquest.
- (103).- Ibid., pàg. 5-8.
- (104).- Ibid., pàg. 8-13.
- (105).- Ibid., pàg. 13-15.
- (106).- Es parlava de "trescientos requetés (...) en San Andrés, doscientos cincuenta en Sans y algunos desperdigados en los otros cuarteles de Barcelona, ho llegando a 50 los de F.E. ni a 40 los de Renovación Española". Ara bé, el nombre de carlins presents a les dues casernes citades degué ésser com a màxim d'uns dos-cents cinquanta, ja que del total de concentrats -287- (v. Lacruz, op. cit., pàg. 281-283) cal descomptar al grup, segurament molt minso, d'alfonsins, que hi apareixen barrejats amb els tradicionalistes als llistats citats per Lacruz. Per contra, el nombre de falangistes presentats a la caserna de Pedralbes fou de noranta-dos (Ibid, pàg. 279-280). La diferència entre carlins i falangistes presents a les casernes s'hagués pogut incrementar moltíssim si la U.M.E. hagués acceptat la presentació de requetés procedents de zones rurals com proposava la Comunió. Segons José Brú Jardí (Declaració a Causa General cit.) els carlins estaven disposats a concentrar-ne quatre mil a Barcelona.
- (107).- Ibid, pàg. 15-27. Aquest és l'últim apartat de l'informe i abasta fins al final del mateix.
- (108).- v. Quadre Número 1.
- (109).- Id., i nota (216) del capítol 2on.
- (110).- Es referien segurament a l'ofici del Secretariado del 24 de juny de 1937 (cit.) pel qual la Territorial havia obtingut el seu reconeixement i els seus caps havien estat confirmats.
- (111).- És a dir, traduït a llenguatge no carlí, les referides a les qüestions forals. v. Pedro Sáinz Rodríguez, op. cit., pàg. 205.
- (112).- veure nota (56).
- (113).- En Telegrama Circular el secretari del Secretariado Político de F.E.T., López Bassa, féu que tots els caps provincials enviessin un telegrama "de adhesión y aliento" a Franco arran de la supressió esmentada. El telegrama deia, entre

d'altres coses:

La España Azul tiene un CAUDILLO que saca consecuencias inmediatas y justas de sus victoriosas gestas. No pasará desapercibido a tus sentidos de la Justicia y a tu fe en la Revolución Nacional la trascendencia y oportunidad del Decreto derogando exclusivamente privilegios económicos que beneficiaban especialmente a plutócratas separatistas y que fueron incapaces de derogar nefastos gobiernos que se titulaban amigos del humilde y defensores de la Justicia social. Esperamos que comprendiendo la trascendencia de esta disposición en su noble aspecto de Justicia y eficacia, habrás dirigido, como Jefe provincial.

(Tel. Circ. núm. 26, de 25-VI-1937 a BMFET, núm. 2 de 15-VIII-1937, pàg. 9-10).

(113 bis).- En la pugna entre falangistes i carlins catalans hi hagué també algunes incursions en el terreny doctrinal, concretament en el tema sindical: v. els dos articles ("Notas críticas a la O.N.C. 'Plan' de Arauz de Robles", I i II) de l'economista i aleshores falangista Román Perpiñá Grau ("Román Colmeiro"), a "Destino" núm. 30 i 31 de 25 de setembre i de 2 d'octubre del 1937 respectivament, on es criticava el llibre de José María Arauz de Robles "Plan (Obra Nacional Corporativa)". Recordem que al capítol anterior hem fet esment a la contribució de distints carlins catalans (Viza, mossèn Sudrià) a la formulació de l'alternativa corporativa de la Comunió. I que hi hagué d'altres catalans implicats en el tema, com Rafael Gay de Montellà, l'ex-dirigent de la Lliga ingressat a F.E. que estudià a Roma l'estructura corporativa italiana i que estava en estret contacte tant amb Ribas Seva com amb Ladislao López Bassa.

Un línia independent dels partits polítics en el tema sindical fou la que des de l'oficina de premsa de Capitanía de Burgos impulsaren alguns sectors militars i catòlics (coronel Sanz Pastor, Alberto Martín Artajo i d'altres). En aquest grup hi destacà com a traductor d'importantes obres alemanyes el filòleg català mossèn Antoni Griera. v. Griera, op. cit., pàg. 269.

(114).- Agenda cit..

(115).- Ibid.

(116).- BMFET, núm. 3, 1-IX-1937.

(117).- Documentació Privada de José Ribas Seva.

(118).- "Informe acerca de FET..."cit., pàg. 7.

(119).- Ridruejo, op. cit., pàg. 102.

(120).- Apareix designada delegada de Barcelona de la S.F. al BMFET núm. 3 de 1-IX-1937.

No sabem la data del seu nomenament al Servicio Exterior. En tot cas durant el 1938 ja ho era: María Teresa Gallego Méndez,

Mujer, Falange y Franquismo, Madrid, Taurus, 1983, pàg. 68. També Ridruejo, op. cit., pàg. 146. En el nomenament hi degué jugar segurament el doble fet d'ésser filla del cònsol d'Austria a Barcelona durant la República i (significativament) el fet de parlar l'alemany.

(121).- Document carlí de Novembre del 1937 cit.

(121 bis).- Els dos marmessors designats per José Antonio Primo de Rivera en redactar el seu testament poc abans d'ésser afusellat el 30 de novembre de 1936 foren els advocats Raimundo Fernández-Cuesta Merelo i Ramón Serrano Suñer.

(122).- BMFET núm. 3 de 1-IX-1937 cit.

(123).- Document carlí de Novembre del 1937 cit.

(124).- Ibid.

(125).- La versió de l'aplicació del Decret d'Unificació als partits catalans que fa José María Fontana a la seva obra "Los catalanes en la guerra de España" (op. cit., pàg. 298-304) difereix de la feta aquí en diversos aspectes. En primer lloc, Fontana diu que no fou designat un cap territorial de F.E.T. en la persona d'un carlí a causa de les desavinences internes de la Comissió carlina quant a la persona a proposar com a tal. A la vista de la documentació mostrada fins ara al nostre treball aquesta tesi resulta difícil de sostenir. En un moment determinat de "Los catalanes en la guerra de España" es cita a José Brú Jardí com a candidat carlí a cap territorial de Catalunya de F.E.T. i es parla d'entrevistes d'aquest amb López Bassa per preparar la designació. Segons nosaltres sabem, a finals del juny de 1937, quan els falangistes catalans obtingueren de López Bassa la ratificació de l'existència de la Territorial (com a pas previ a l'assumpció de la representació oficial de F.E.T. obtinguda l'agost següent) Ribas anotà a la seva agenda: "Enterándose Bru". Probablement això significa que quan els falangistes es mobilitzaren, Bru, l'antic dirigent dels Lliures de Barcelona i cap provincial de la Comunió a Tarragona el 1936, estava gestionant el seu nomenament. Sembla que fou més aviat l'acció falangista la que frustrà l'assumpte i no unes desavinences internes de la Comunió que haguessin tret legitimitat a les reclamacions del mes de juliol següent.

En segon lloc, Fontana obvia la pugna decisiva que hi hagué davant del Secretariado durant el mes de juliol de 1937, que fou la que, segons el nostre criteri, determinà la conversió de F.E. en F.E.T.. Esdeveniments posteriors, com la designació de Ribas com a conseller nacional (designació que, per cert, no cita en cap moment el llibre de Fontana) i la concessió de tres de les quatre prefectures provincials a homes de F.E. es deriven de la rectificació dels comandaments del partit únic efectuat durant l'estiu de 1937 i produïda a conseqüència de la mobilització de la Territorial. I el canvi afectà a López Bassa, l'home clau del Secretariado, al qual Fontana només cita per dir que estava disposat a concedir la majoria de les prefectures als carlins. Segons el reusenc, les perspectives favorables a la Territorial

només haurien començat a ésser una realitat arran d'una entrevista d'alguns caps falangistes catalans amb Serrano Suñer i de la designació de Fernández-Cuesta com a secretari general del partit, esdeveniments que sembla situa ja a la tardor de 1937. Com hem vist, la pugna s'havia començat a resoldre abans.

Per últim, Fontana s'atribueix un protagonisme molt gran en relació a la lluita pel poder en parlar de la seva acció a Sant Sebastià, quan aquesta labor la començà el mes de setembre. És a dir, quan la batalla estava ja en gran part guanyada.

Tanmateix, al seu llibre, Fontana deixa clarament indicat un aspecte crucial: que la via d'accés al poder de la Territorial es basà en bona part en els contactes amb els responsables polítics del nou règim.

(126).- Document carlí de Novembre del 1937 cit.

(127).- Del Burgo, op. cit., pàg. 843-844.

(128).- Ibid.

(129).- Ibid., pàg. 842.

(130).- Carta de Fal Conde a Franco de 28 de novembre de 1937 cit. a Santa Cruz, op. cit., tom 7 (1945), pàg. 95-97. Tots els subratllats que es reproduïen procedeixen del text original.

(131).- Ibid.

(132).- Ibid.

(133).- Carta de D. Xavier a Joaquín Baleztena del 26 de juliol de 1937, cit. a Santa Cruz, op. cit., tom I (1939), pàg. 102.

(134).- El paràgraf reproduït a continuació, que forma part de la carta de 26-VII-1937 citada en les dues notes anteriors, prové de Del Burgo, op. cit., pàg. 840.

(135).- Santa Cruz, op. cit., tom 8 (1946), pàg. 88-92. Tusell, op. cit., pàg. 34.

(136).- Carta de Fal Conde a Franco del 20 de desembre de 1937 cit. a Del Burgo, op. cit., pàg. 847.

(137).- Santa Cruz, op. cit., tom 7 (1945), pàg. 97.

(138).- Del Burgo, op. cit., pàg. 847.

(139).- Santa Cruz, op. cit., tom 8 (1946), pàg. 69. Del Burgo, op. cit., pàg. 845-846.

(139 bis).- v. l'article "Renovación Española de Cataluña" a "El Diario Vasco" de 18-VII-1937 (Cit. a Prats i Armengol, op. cit., pàg. 379). Sobre la demanda col·lectiva, v. Nota (220).

(140).- Carta de Fontana des de Sant Sebastià a Ribas de 20-VI-

1937 cit.

(141).- En la lletra citada, després de queixar-se de no haver pogut enrolar-se en un "bou" -vaixell de pesca militaritzat- a Sant Sebastià demanava a Ribas que li fes arribar una presentació per al cap de la Cuarta Centuria de la Primera Bandera de Falange de Burgos -l'ex-Primera catalana-, és a dir, per a Martín Busutil. Tanmateix acabà ingressant a la Tercera. La seva versió a Fontana, op. cit., pàg. 298.

(142).- El subratllat és de l'original. Carta de Fontana cit.

(143).- Clariana col·laborava també en el servei d'informació del coronel Ungria i morí afusellat a "Zona Nacional" durant el 1938 arran d'una traïció o desobediència greu comesa en el curs d'una de les seves missions. Ell mateix es presentà de bell nou a "Zona Nacional" per afrontar la responsabilitat: Fontana, op. cit., pàg. 311-312. El fet de no conèixer la cronologia exacta de l'afer fa difícil valorar la repercussió que degué tenir en la lluita entre falangistes i carlins.

(144).- Carta de Fontana cit.

(145).- Ibid.

(146).- Agustí estigué al front segurament fins a mitjans de setembre. L'octubre ja vivia a Burgos. v. Agustí, op. cit., pàg. 332-335 i 63-64.

(147).- v. Telegrama Circular Núm. 23 de 24-VI-1937 a BMFET, núm. 2, 15-VIII-1937, pàg. 9.

(148).- "Destino" núm. 20 de 17-VII-1937; "Destino" núm. 22 de 31-VII-1937; i, amb un text més reduït a "Destino" núm. 29 de 18-IX-1937.

(149).- Agenda de Ribas Seva cit.

(150).- Agustí mateix, a les seves memòries, es cita per primer cop com a director el mes d'octubre de 1937 (op. cit., pàg. 63-64.). Segurament fou en retornar del front quan passà a ésser-ho. Vergès relaciona l'inici de la direcció d'Agustí amb el canvi de format i la nova configuració del setmanari (Entrev. cits). Carles Geli i J.M. Huertas en el seu estudi sobre "Destino" (Les tres vides de Destino, Barcelona, Diputació de Barcelona-Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1989) segueixen el criteri de Vergès, parlant de "El Destino d'Agustí" i situen també a aquest últim com a director del setmanari a partir del canvi de la forma de la revista operat amb el número de 30 d'octubre de 1937 (pàg. 13). Cal recordar, però, que la restructuració de "Destino" havia estat decidida ja abans, el mes de juny de 1937.

(151).- Per tal d'esbrinar la personalitat real dels que empraven aquests pseudònims em van ésser molt útils les entrevistes amb els senyors Josep Vergès i Matas i Román Perpiñà Grau (cits.) i amb Fernando de Moragas Elías (Barcelona, desembre del 1984). Un

l'listat de pseudònims, referits a tots els números de "Destino" apareguts entre el començament de la revista i el número 100 (corresponent a l'entrada de les tropes a Barcelona), amb algunes omissions importants com el de Fontana, a Geli- Huertas, op. cit., pàg. 14.

(152).- El fet d'ésser la seva l'única delegació provincial catalana designada li conferia "de facto" aquesta condició. Pel nomenament v. nota (120).

(153).- BMFET, núms. 5, 7 i 11 de 1-X-1937, 1-XI-1937 i 1-I-1938 respectivament.

(154).- Cap nomenament de delegat provincial de Prensa y Propaganda aparegué al BMFET durant el primer any d'existència de F.E.T. y de las J.O.N.S.. v. "Indice" publicat al BMFET núm. 22 (suplemento), de 15-VI-1938. En el cas de la delegació de Transportes no hi aparegué cap nomenament referit a Catalunya fins al mes de juliol de 1938. v. BMFET, núm. 23, 1-VII-1938.

(155).- B.O.E., núm. 285, 3-VIII-1937. v. Casas de la Vega, op. cit., vol. 2, pàg. 813.

(156).- No tenim la data exacta del nomenament, que no aparegué al BMFET. En tot cas la secretaria ja funcionava a finals del 1937 ja que els seus membres visitaren el terç català al front. v. Nonell Bru, op. cit., pàg. 65. Sobre els contactes del president de la Comisión carlina amb María Rosa Urraca Pastor v. Carta de José María Anglés a Manuel Fal Conde de 19 de Febrer de 1938 cit..

(157).- "Las camaradas de nuestra Territorial en el Congreso de Segovia. Palabras de María Josefa Viñamata, Delegada de Cataluña", a "Destino", núm. 50, del 12 de Febrer de 1938.

(158).- Entrevista amb Montserrat de Romañá Pujo (Madrid, 25-VI-1986).

(159).- Entrevista cit. i Borja de Riquer, "Burguesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració", "L'Avenç", núm. 72, Juny del 1984, pàg. 31.

(160).- Aquesta última informació a Fontana, op. cit., pàg. 277-278. Per a les gestions del pare Romañá per salvar a Manuel Carrasco i Formiguera v. Hilari Raguer, Divendres de Passió. Vida i mort de Manuel Carrasco i Formiguera, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, pàg. 358 i ss.. Del mateix autor, "L'afusellament de Carrasco i Formiguera", a "Revista de Catalunya", núm. 40, Nova Etapa, Abril de 1990, pàg. 27-40.

(161).- Entrevista cit.

(162).- "Relación de la labor ejecutada por las Subdelegaciones femeninas de la Territorial de Cataluña desde el mes de agosto al de diciembre de 1937", "Destino", núm. 50, 12-II-1938.

(163).- "Delegados de servicio de la etapa Calviño-Informes" cit.

(164).- Entrevista (Barcelona, 27-III-1986). Pedro Conde era cosí d'Eduardo i de Javier Conde Garriga, secretaris territorials de la F.E. catalana a "Zona Nacional" durant els primers temps de l'organització. Pedro Conde s'havia presentat com a candidat a la llista del Bloque Nacional de Derechas (alfonsins) per Barcelona en les eleccions a Corts espanyoles de 1933. v. Molas, El sistema de partidos..., pàg. 157.

(164 bis).- Segons Conde fou gràcies a la intervenció de Josep Tarradellas i de la seva esposa, Antònia Macià: Entrev. cit.

(165).- Agenda cit. Sobre Ventalló, v. Carta d'Anglés a Fal Conde de 19-II-1938 cit.

(165 bis).- Sobre el lligam de Ventalló amb Sala v. Joaniquet, op. cit., pàg. 274 i 289; Marcet, "La Segona República", dins Història de Terrassa..., cit., pàg. 400.

(166).- Carta d'Anglés cit.

(166 bis).- Carta de Francisco Luís Rivière a Ribas Seva de 22-XII-1937.

(167).- Fontana, op. cit., pàg. 300 i 305. Molas, Lliga Catalana..., cit., volum primer, pàg. 227. Madí no resultà elegit. v. Mercè Vilanova, Atlas electoral de Catalunya durant la Segona República. Orientació del vot, participació i abstenció, Barcelona, Fundació Jaume Bofill-Edicions de La Magrana, 1986, pàg. 260.

(168).- "Relación de oficiales del Ejército afiliados a esta Delegación Territorial..." cit..

(169).- Aquesta conclusió s'extreu de comparar l'oficialitat del Terç de Montserrat citada per Nonell al seu llibre Los requetés catalanes del Tercio... cit.. amb el llistat esmentat. Cal dir que tampoc a la postguerra els carlins ingressaren a l'organització provincial d'ex-combatents de Barcelona sinó que crearen una associació pròpia, sota l'aixopluc de l'Església. Entrevista amb Roberto de Llanza y de Burguera (Barcelona, 11-VI-1986).

(170).- "Destino", núm. 31, 2-X-1937.

(171).- Francesc Cambó, op. cit., vol. 2, pàg. 206: "[26 d'octubre de 1937] L'esperit anticatalà on més es troba és allí on hi ha més catalans (...)" D'altres referències a l'ambient esmentat a pàgines 33, 37, 38-39 i 289.

Algunes mostres d'animadversió contra catalans refugiats a Mallorca el 1936 a Josep Massot i Muntaner, Els escriptors i la Guerra Civil a les Illes Balears, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, pàg. 213. També, del mateix autor, Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, pàg. 84-85.

(172).- Benet, op. cit., pàg. 162-163 i 165-166. Es prohibia la conversa a llocs públics en aquestes llengües. Sobre la política general del règim en el tema lingüístic vegi's el capítol 4.

(173).- Ibid., pàg. 154 i 158. Segons Cambó (op. cit., pàg. 161), "[6 d'agost de 1937] La fòbia catalana, [a Sevilla] menys intensa que al nord, tanmateix també s'hi troba".

(174).- "Domingo" (Sant Sebastià), 15-VIII-1937, pàg. 1, cit. a Benet, op. cit., pàg. 149.

(175).- Antonio Martínez Tomás, "El Enemigo", "ABC" (Sevilla), 18-IV-1937, pàg. 4. cit. a Benet, op. cit., pàg. 121.

(176).- Benet, op. cit., pàg. 149.

(177).- "Unidad" (Sant Sebastià), 8-IV-1937, pàg. 1, cit. a Benet, op. cit., pàg. 161.

(178).- Del Burgo, op. cit., pàg. 660.

(179).- "Destino", núm. 14, 5-VI-1937. També en sentit contrari a determinants nuclis de la colònia catalana que no es mostraven gaire entusiasmats en contribuir a les demandes falangistes és expressiva la nota que aparegué a "Destino", núm. 24, 14-VIII-1937, signada per "Un refugiado", on, titulada "Catalanes refugiados, un alto en el camino", es podien llegir coses com:

Hay una masa inmensa de buenos españoles conscientes que con gesto elegante, cristiano y comprensivo han alargado su mano para confraternizar y prestar ayuda a los que por defender sus ideas se han visto expoliados y perseguidos en la zona roja (...) junto a ellos, en posición incomprensible con tal modo de proceder, existe un pequeño núcleo de ciudadanos en la zona liberada lamentablemente ofuscados (...). Se trata de ciudadanos que fueron pudientes. Tenían como vosotros riquezas. Casi todos han sido perseguidos. Completamente solos algunos, reunidos otros (...). Cabe que existan personas procedentes de la España no liberada cuya conducta no guarde paragón con el fervor patriótico de los demás. Pero estos no merecen el nombre de españoles. Ni el de refugiados. Son personas indignas.

(180).- Recordem que Fontana havia marxat a finals de juny del 1937 com a voluntari a la Tercera Centuria de la Territorial.

(181).- "Abad Copons" [pseud. de José María Fontana], "Diez mil catalanes luchan por España", "Destino", núm. 22, 31-VII-1937.

(182).- A finals del 1937 la I Brigada s'amplià fins a formar la 62 Divisió que també manà Sagardía. v. Casas de la Vega, op. cit., vol. I, pàg. 441-447. Sobre aquesta gran unitat, de la qual formà part durant la resta de la guerra el que quedava de la ex 1a catalana es pot consultar l'obra del General Sagardía, Del Alto Ebro a la Fuentes del Llobregat. Treinta y dos meses de guerra de la 62 División, Madrid, Editora Nacional, 1940, que no

conté cap referència als falangistes catalans. Sobre l'actuació repressiva de Sagardía en l'ocupació de Catalunya v. Manuel Gimeno, Revolució i repressió al Pallars (1936-1939), Barcelona, Abadía de Montserrat, 1987.

(183).- Agenda de José Ribas Seva cit. Ribas Seva anà al front de Santander el dia 16 següent a visitar la Cuarta Centuria. L'acompanyà Carlos Trías que havia deixat la Tercera Centuria per fer un curs d'alferes provisional d'Infanteria a Granada. Una narració del combat a Fontana, op. cit., pàg. 227-228.

(184).- A "Destino" núm. 25, 21-VIII-1937: "Catalanes muertos por la liberación de España" (Esquela); "Mártires catalanes", por "E.P."; "La Falange Catalana. Antes de avanzar" por Fer-Ig [pseud. de Fernando de Moragas Elías, membre de la Cuarta Cent.]; "Cara al Sol" por LIENS [pseud. de Luis de Caralt, membre de la Cuarta Cent.].

A "Destino" núm. 26, de 28-VIII-1937: "Santiago Martín B." por Francisco Bravo. De "Unidad" de San Sebastián; "Orden de la 4a Centuria. Día 13 de Agosto de 1937";

A "Destino" núm. 27, de 4-IX-1937: "Falange Catalana. Cayó el capitán". Por Carlos Pastor. Jefe de Falange. 1a Centuria Catalana".

A "Destino" núm. 28, de 11-IX-1937: "Santiago Martín B.. Capitán de la Centuria Catalana del Frente de Santander. Por 'Tresgallo de Souza' [pseud. de M. García Venero]".

(185).- La 18 i la 21 Falanges de la Segona Bandera d'Aragó. v. Casas de la Vega, op. cit., vol. II, pàg. 883.

(186).- Nonell Bru, Los Requetés catalanes del Tercio...cit., pàg. 21-49. Una útil cronologia a Salvador Nonell Bru, Así eran nuestros muertos del laureado Tercio de Requetés de Ntra. Sra. de Montserrat, Barcelona, Casulleras, 1965, pàg. 13-22. Casas de la Vega, op. cit., Vol. II, pàg. 883. Fontana, op. cit., pàg. 228-233.

(187).- Nonell Bru, Los requetés catalanes del Tercio...cit., pàg. 28.

(188).- L'expedient de concessió a Ibid., pàg. 29-30 i a Casas de la Vega, op. cit., vol. II, pàg. 883.

(189).- A "El Diario Vasco" de Sant Sebastià, segons Fontana, op. cit., pàg. 230. Potser l'article és aquell del qual Francesc Prats i Armengol a la seva obra La Ciutat de Tremp cit., en reproduïx un fragment i que correspon a "El Diario Vasco" del 9-IX-1937.

(190).- Requadre "En Codo han caído Camaradas...", "Destino", núm. 28, de 11-IX-1937.

(191).- Vegi's, per exemple, l'article sense signatura "Ante las ruinas de Codo" a "Destino", núm. 55 de 19-III-1938.

(192).- Agenda cit.. Els caps falangistes catalans no era el

primer cop que tractaven amb Serrano Suñer. Com hem explicat en el text, s'havien entrevistat el 13 de juny. Potser arran d'aquesta trobada parlaren també amb Franco. Ens ho fa pensar la següent referència trobada en la Carta de Javier de Salas a José María Fontana de 31-V-1951 cit.: ¿Te acuerdas de cuando hablamos por vez primera con Franco -pero tú no estabas- y Pepe encontró que la mesa la había fabricado él?". A la trobada del 3 de setembre, sabem per l'agenda personal de Ribas que aquest no hi estigué present. Tot sembla indicar, doncs, que hi havia hagut una trobada anterior. La referència a la taula fabricada a Can Ribas és possiblement fàcil d'entendre. Franco tenia el seu quarter general i la seva vivenda (també Serrano Suñer) a Salamanca, al palau episcopal. Li havia cedit el bisbe Pla i Deniel. El fet que aquest fos català pot explicar l'anècdota de la taula, fabricada a Barcelona per Ribas.

(193).- El 7 de setembre. Els dies anteriors, a Burgos, les notícies respecte a Gutiérrez Santamarina no eren clares. Ribas escriví a la seva agenda: "Informes diferentes sobre nuestro territorio". v. Agenda cit.

(194).- Els dies 8 i 9 de setembre Lupo, l'encarregat d'aquest tema, s'entrevistà amb Agustín Aznar, l'assessor polític falangista de Milícies de F.E.T.. Una nova entrevista es celebrà el 6 de novembre següent. Agenda cit.

(195).- v. Crònica del funeral, sense signatura, a "Destino", núm. 32, de 9-X-1937.

(196).- Anunci del funeral a Sant Sebastià, sense signatura, a "Destino", núm. 30, de 25-IX-1937.

(197).- Nota referida al funeral de Sant Sebastià, sense signatura, a "Destino", núm. 32, de 9-X-1937. No hi havia, doncs, cap requetè català a l'escenari.

(198).- Ibid.

(199).- Ibid.

(200).- Ibid. A partir de l'octubre de 1937 la secretaria del Secretariado la passà a exercir Joaquín Miranda, per malaltia de López Bassa.

(201).- Ibid.

(202).- Ibid. Les cometes que segueixen corresponen a la mateixa font.

(203).- BMFET, núm. 7, 1-XI-1937, pàg. 82.

(204).- El 22 d'octubre de 1937. Agenda cit.

(205).- Per copsar el reforçament que sentien els antics falangistes catalans quant a persones que els havien qüestionat la legitimitat -com José María Marcet Coll- és interessant

reproduir el comentari que féu Carlos Trias (des del front) a Ribas Seva al mateix temps que el felicitava per la designació de conseller. En carta de 9 de Novembre de 1937 (Documentació Privada de José Ribas Seva) deia Trias:

"Ví en ello [en el nomenament] un triunfo de la gestión de la Territorial a la cual yo en ningún momento y a pesar de estar lejos de ella puedo considerarme ajeno. No sé las gestiones que habrán precedido a este hecho, pero lo que sí puedo afirmar es que constituye un triunfo no pequeño pues a nadie se le puede escapar la enorme importancia que el Consejo Nacional tiene y ha de tener en el futuro de la Falange y del Estado Nacional-Sindicalista (...). ¿Y la Centuria? ¿Que tal va? ¿Sigue en Torrecilla aburriéndose de inacción? ¿El cabrito de Marcet continua paseando su pipa por la Centuria? ¿Has estado tú a visitar la Centuria? Yo creo que deberías ir, tanto más ahora que has sido revestido de una autoridad y jerarquía que te sitúa en un plano elevadísimo de la vida nacional. Las tonterías y pequeñeces que tenían importancia antes ahora no deben tenerla para tí pues, a mi entender, puedes -y debes- mirar las cosas desde un punto de vista alto y de conjunto".

(206).- v. Decret núm. 385 cit. Els vint-i-quatre falangistes eren: Pilar Primo de Rivera, Eugenio Montes, Raimundo Fernández Cuesta, Mercedes Sanz Bachiller, Jesús Suevos, José Luna, Agustín Aznar, Dionisio Ridruejo, Ernesto Giménez Caballero, José Antonio Giménez Arnau, Javier Martínez de Bedoya, Pedro González Bueno, Joaquín Miranda, Fermín Izurdiaga, Ladislao López Bassa, Leopoldo Panizo Piquero, Darío Gazapo, Augusto Barrado, Pedro Gamero del Castillo, Fernando González Vélez, José Antonio Girón, Manuel Halcón, Sancho Dávila i José Ribas Seva. Els tretze carlins: Tomás Domínguez Arévalo -comte de Rodezno-, Esteban Bilbao, Julio Muñoz Aguilar, Joaquín Baleztena, María Rosa Urraca Pastor, José María Valiente, Manuel Fal Conde, José María Oriol Urquijo, José María Mazón, Tomás Dolz de Espejo -el comte de la Florida-, Luis Arellano, Romualdo de Toledo i Antonio Urbina. Els alfonsins eren sis: José María Pemán, José de Yanguas Messía, Alfonso García Valdecasas, Pedro Sáinz Rodríguez, Eugenio Vegas Latapié i Eduardo Aunós Pérez. El consell tenia sis militars: Queipo de Llano, Beigbeder, Dávila, Gómez-Jordana, Yagüe i Monasterio. I el conseller que resta era Serrano Suñer.

(207).- Aunós havia estat soci de la Lliga Regionalista i secretari de Francesc Cambó quan aquest era ministre de Foment, el 1918. Els inicis polítics d'Aunós a Lleida, a Conxita Mir, Lleida (1890-1936): Caciquisme polític i lluita electoral, Barcelona, Publicacions de L'Abadia de Montserrat, 1985.

(208).- La família de Serrano Suñer tenia finques i casa pairal a Gandesa (Terra Alta), d'on era originària la seva mare. El seu pare era de Tivissa (Ribera d'Ebre). Sobre els antecedents familiars de Serrano Suñer: Fontana, op. cit., pàg. 325-326; Agustí Pons-Josep M. Solé Sabaté, "Entrevista exhaustiva amb Ramón Serrano Suñer", "El Temps" (València), núm. 250, 3 d'abril

de 1989.

(209).- Entrevista amb Ramón Serrano Suñer, Madrid, 28-XI-1986.

Ja durant la postguerra, exercint Serrano Suñer d'advocat, s'enfrontà a Bau en un contenciós relacionat amb l'aspiració de dos pobles del Delta de l'Ebre, La Cava i Jesús i Maria, de convertir-se en municipis de dret propi independents del de Tortosa. Serrano Suñer en defensava el dret i Bau s'hi oposava des del seu càrrec de president del Consejo de Estado (Entrev. cit.).

(210).- Sobre la preferència de Franco per la família de Bau, v. Bau Carpi, op. cit., pàg. 26. Una referència críptica a tot aquest afer a Serrano Suñer, Entre Hendaya...cit., pàg. 39-47 i Memorias...cit., pàg. 143-156

(211).- Sobre la influència que durant els anys de batxillerat, cursats a Castelló de la Plana, tingué el professor Lluís Revest, v. Juan Beneyto Pérez, "La censura literaria en los primeros años del Franquismo. Las normas y los hombres", "Diálogos Hispánicos de Amsterdam", núm. 5, Amsterdam, 1987 [Agraeixo a Maria Josepa Gallofré i Virgili l'haver-me facilitat còpia d'aquest article]; i Agustí Pons-Josep M. Solé Sabaté cit..

(212).- Fontana, op. cit., pàg. 41-42.

(213).- Carta de Trinxet a Ribas de 25-VIII-1938 cit.

(214).- Carta de Trinxet a Ribas de 28-IX-1937. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(214 bis).- Sobre aquestes designacions v. Joan R. Corts i Salvat-Josep M. Toda i Serra, "Josep M. Sentís: un soldat per Déu i la Pàtria", "Lo Floc", núm. 80, juliol-agost 1986 i Marcelino Robert, "La figura prócer del Sr. Sentís" a "Diario de Tarragona" de 19-VIII-1989, pàg. 24. Els nomenaments no aparegueren -com gairebé cap de delegats d'Ordre Públic- al B.O.E. dels anys 1937 i 1938. Sobre Sentís és interessant també la Carta de José María Sentís Simeón a José María Fontana de 24-VII-1951 (Documentació Privada de José María Fontana).

(215).- Carta de Trinxet a Ribas de 25-IV-1938 cit.

(216).- v. Riquer, El Franquisme...cit., pàg. 60.

(217).- Carta de Anglés a Fal Conde de 19 de Febrer de 1938 cit.

(218).- Carta de Trinxet a Ribas de 25-IV-1938 cit.

(219).- Fontana, op. cit., pàg. 302-303.

(220).- "Propuesta que se eleva para una rápida aplicación del decreto de unificación en Cataluña, San Sebastián, 12-X-1937". Arxiu Fal Conde. Veure Apèndix núm. 8.

(221).- Carta de Trinxet a Ribas de 25-IV-1938 cit.

(222).- Ibid.

(223).- Ibid.

(224).- Ibid.

(225).- "Propuesta...".

(226).- Escrit de Mut, Rentería i Martínez Lage a Franco, Sant Sebastià, 18-X-1937. Arxiu Fal Conde.

Tot i que els dos documents són molt semblants, utilitzem el primer que s'elaborà ja que fou el que serví de base per redactar el presentat a Franco. Per tant les cites són de la "Propuesta..." cit.. Les cometes i les cites que segueixen provenen d'aquest.

(227).- Lacruz, op. cit., pàg. 7-8.

(228).- Soler Janer era 'un destacat carlí, natural de Sant Pere Pescador, advocat i periodista, i havia dirigit el principal diari de la Comunió a Catalunya, "El Correo Catalán" (Ferrer, op. cit., tom XXX, vol. I, pàg. 62). Refugiat durant la guerra a Sant Sebastià publicà, segurament en relació a la lluita pel poder amb els falangistes, un opuscle biogràfic sobre Tomàs Caylà, el cap regional tradicionalista de Catalunya mort durant l'agost de 1936 a la seva vila natal, Valls (Alt Camp, Tarragona). v. Soler Janer, Tomàs Caylà Grau...cit.

(229).- Rodríguez Ballou, advocat i cap de F.E. de las J.O.N.S. des de la primavera de 1936 seria mort a la "Zona Republicana" abans de finalitzar la guerra.

(230).- Ferrer Calbetó, ex-secretari de l'Escola de Teixits de Punt de la Diputació de Barcelona de Canet de Mar, es distingiria a "Zona Nacional" per la publicació d'algunes obres sobre temes d'economia i corporativisme. v. Armas de los imperialismos plutocráticos (Cadis, Cerón, 1938); Cataluña española (Cadis, Cerón, 1938); Política nacionalista (Cadis, Cerón, 1938); Nacionalismo económico español (Cadis, Cerón, 1938); i la seva traducció castellana de l'obra de Bruno Biagi, Desarrollos actuales y futuros del corporativismo (Cadis, Cerón, 1938).

(231).- Escrit de Mut cit.

(232).- Carta de Trinxet a Ribas de 25-IV-1938 cit.

CAPITOL QUART.- LA DELEGACION TERRITORIAL DE CATALUÑA DE F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. DES DE L'OCTUBRE DE 1937 FINS AL COMENÇAMENT DE LA CONQUESTA DEL TERRITORI CATALA (FINALS DE MARÇ DEL 1938).

Refermada per la designació de Ribas Seva com a conseller, la Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. s'adreçà durant els últims mesos del 1937 i els primers del següent any al doble objectiu de desenvolupar l'organització i de preparar la política a aplicar al territori català després de la conquesta militar.

Un dels primers assumptes amb els quals s'enfrontà la direcció falangista en aquesta època fou l'existència i el normal funcionament de locals d'altres partits catalans que havien estat suprimits pel Decret d'Unificació. La pervivència d'aquests centres de reunió impedia als falangistes, tot i gaudir de la representació oficial de F.E.T. de Catalunya, aparèixer davant la colònia refugiada com a l'"únic" partit present entre els catalans. Aquesta situació es feia molt evident a Sant Sebastià, on coexistien la seu de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña i la sots-delegació de la Territorial falangista (1). Per això els de F.E.T. intentaren forçar la clausura del local tradicionalista, tanmateix, ho aconseguiren només parcialment, ja que algunes de les dependències carlines disposaven d'una cobertura oficial. Així, mentre les habitacions del centre destinades a guardar el fitxer del servei d'informació de l'organització carlina -que havien estat posades prèviament al

servei de Auditoria del Ejército de Ocupación- o les destinades a la tasca de reclutament de voluntaris per al Terç de Montserrat continuaren funcionant; fou tancada la que ocupava la presidència de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña (2). Tot i això, es pot dir que l'organització carlina catalana continuà funcionant, emparada per la seva unitat combatent voluntària i pels seus serveis d'assistència al front.

Per una altra banda, la cúpula de la Territorial de Burgos, és a dir Ribas, Calviño i Salas, ja que Fontana estava plenament dedicat a la direcció de la sots-delegació de Sant Sebastià, continuaren utilitzant la bona relació existent amb Serrano Suñer per tal de portar endavant llurs iniciatives. A la visita d'agraïment pel nomenament de Ribas Seva com a conseller nacional que feren els tres caps al cunyat de Franco a Salamanca pocs dies després de la publicació del llistat dels membres del I Consejo Nacional, ho aprofitaren per parlar-li dels problemes de caire econòmic que, segons la Territorial, suscitaria la conquesta de Catalunya i de la necessitat de preveure mesures per trobar-los una solució (3). Per als falangistes catalans, la ràpida normalització de l'economia era el primer pas "nacionalsindicalista" que hauria de donar el règim al Principat per tal d'aconseguir l'adhesió de la població. Afecció que consideraven fonamental per a l'èxit de la seva política. En aquella trobada segurament quedà palès que la Territorial seria consultada sobre la qüestió quan arribés el moment de l'avenç militar, i, per això, a partir d'aleshores, la Territorial, en contacte amb Serrano Suñer (4), començà a preparar estudis

tècnics i mesures econòmiques que poguessin ésser aplicades immediatament després d'ésser conquerida Catalunya.

Deixant per ara aquest assumpte, que serà tractat més endavant, direm que un altre vessant dels contactes de Ribas, Calviño i Salas amb qui era ja aleshores denominat irònicament "Cuñadísimo" fou la insistència en l'intercanvi de Gutiérrez Santamarina i la demanda i obtenció per a aquest últim del nomenament de cap provincial de Barcelona de F.E.T y de las J.O.N.S. (5). Aquesta petició no estava connectada amb la lluita per les prefectures provincials catalanes del partit únic que enfrontava la Territorial amb la Comunió Tradicionalista. Com sabem, la designació dels responsables d'aquestes havia estat "congelada" fins al moment d'iniciar-se l'entrada al territori, a instàncies dels falangistes. En realitat, l'assumpte de la prefectura de Barcelona estava relacionat amb la "Cinquena Columna" de la capital catalana. És a dir, amb les distintes organitzacions d'espionatge franquistes que actuaven a la capital del Principat.

Els serveis d'informació nacionals a Barcelona durant la guerra foren diversos. Per una part existiren grups falangistes, formats en part per "camises velles" dels anys 1934-1936. La majoria d'aquests conjunts reconeixien durant el 1937 com a cap suprem "de facto" a Gutiérrez Santamarina, el qual, per la seva banda, des de les presons barcelonines on va ésser reclus fins a la tardor d'aquell mateix any, procurava de donar-los directrius d'acció. De fet l'escriptor era l'únic cap visible a

Barcelona de la jerarquia de F.E. d'abans de la guerra. Roberto Bassas, l'antic cap territorial, es trobava amagat a la ciutat i desconnectat dels seus companys (5 bis), mentre la resta dels responsables de la primera Falange eren a l'Espanya "Nacional". La situació carcelària de "Luys" féu que ell mateix tendís a delegar la prefectura efectiva en persones de la seva màxima confiança, gairebé sempre parents pròxims. Així, el lloctinent que actuaria fins al mes de març de 1937 era un nebot seu, Francisco José Gutiérrez González. Quan aquest caigué en mans de la policia, amb un important nucli de col.laboradors (6) -assumpte del qual, com hem vist en el capítol anterior, es derivà la condemna a mort de la majoria del grup i la segona que rebia "Santa Marina"- la responsabilitat passà a un tal Enrique Mora (7), que seria auxiliat en la seva tasca per familiars o íntims de Gutiérrez Santamarina, com Carlos Carranceja González, Luis Canosa Gutiérrez i Sabina González de Carranceja. Canosa era parent de "Luys" i Sabina, la mare de Carlos Carranceja, era una persona molt propera a l'escriptor (8). Aquestes tres persones eren, a més a més, responsables del "Luis de Ocharán", un dels grups falangistes d'informació més importants de Barcelona (9). Canosa, concretament, actuava també d'enllaç entre el grup i les autoritats de "Zona Nacional" (10).

Però existien a la capital del Principat d'altres organitzacions "quintacolumnistes" d'adscripció falangista que no sempre estaven en bona harmonia ni entre elles ni amb la prefectura de "Santa Marina". Un dels conjunts reticents a acceptar la jerarquia de "Luys" sembla que era el grup conegut

per "Sensato" (11), que era capitanejat per Luís Fontes de Albornoz Hernández. Fontes havia estat un dels fundadors i primers dirigents de la F.E. de las J.O.N.S. de Barcelona. En ésser designat Roberto Bassas cap territorial, el 1934, Fontes havia perdut la seva "jerarquía" (12). Durant la guerra no volgué reconèixer la prefectura de "Luys" sobre el conjunt de grups clandestins. Com diria ell mateix posteriorment, referint-se a la seva actuació durant el conflicte, en aquells temps "nunca perdió su jerarquía de Jefe de la Falange en Barcelona" (13). Anys després encara criticava durament alguns dels altres grups (14).

Un altre grup que no reconeixia la prefectura de "Luys" era el "J.M.B.", nucli que havia establert contacte amb Rafael Sánchez Mazas, l'escriptor, antic conseller nacional i membre de la Junta Política de F.E. de las J.O.N.S. de l'època republicana que, atrapat al territori lleial, havia arribat a Barcelona a finals del 1937 fugint de la persecució de què era objecte. Tot i el seu rang, Sánchez Mazas no dirigí mentre estigué lliure la "Cinquena Columna" falangista (14 bis). També tenien filiació falangista els grups "quintacolumnistes" coneguts com "Todos" (comandat pel "camisa vella" Francisco Sáenz Iñigo i sembla que hi participà l'antic jonsista Poblador (15)), "Círculo Azul" i d'altres (16).

A part dels falangistes, existiren serveis d'informació d'altres adscripcions polítiques. En primer lloc i destacadament, funcionava la xarxa d'informació muntada per l'antic notable de la Lliga Josep Bertran i Musitu -el S.I.F.N.E.- servei que

comptava amb ramificacions a Barcelona. La Comunió Tradicionalista, per la seva banda, tenia el grup "Concepción" (17). Hi havia també grups d'alfonsins (18), d'antics membres de la Lliga (19) i d'altres (19 bis). Entre aquests últims n'hi havia algun d'orígens tan confusos com el "L.J.R.C.", que prenia les seves inicials del nom del seu fundador Aluja Roca. El "L.J.R.C." agrupà en els seus principis a alguns catalanistes de dreta que coquetejaven amb el feixisme, com el mateix Aluja o com el germà de José Antonio Serrallach Juliá, Alfons, que havia estat dirigent de la Secció Escolar de Lliga Catalana i que abans de la guerra s'havia arribat a entrevistar amb Mussolini per tractar d'un possible ajut italià per constituir un estat feixista al Principat (20).

En aquest context, la designació oficial de Gutiérrez Santamarina com a cap provincial de F.E.T. de Barcelona, responia a la petició dels seus seguidors de la "Cinquena Columna", sobretot del grup "Luís de Ocharán", que volien reforçar l'autoritat de l'escriptor amb un nomenament "de Burgos" i imposar-se per damunt de les picabaralles i de la desunió existents (21). Amb un càrrec oficial tindrien major força sobre els diferents grups, falangistes o no, i els podrien posar sota la seva disciplina. Per la seva banda, les autoritats nacionals estaven interessades d'unificar una part dels grups existents, mantenint una diversificació de les fonts d'informació que els servia per contrastar les dades rebudes (22). També els interessava el cessament de "todas aquellas cuestiones personales o de otra índole que hubieren podido ocurrir" (23). La concessió

a "Santa Marina" de la prefectura de Barcelona tenia per tant un caire aglutinador i pacificador, i el mateix fet de materialitzar-se fou una demostració més del poder de la Territorial, que aconseguí de Serrano que la prefectura esmentada fos concedida a un dels seus antics homes (24). Un nou èxit polític dels homes de l'antiga F.E..

La reunió restringida en la qual es lliurà la credencial de cap provincial als representants de "Luys" a "Zona Nacional" es celebrà el 28 de novembre de 1937 a la sots-delegació de la Territorial catalana de Sant Sebastià i fou presidida per Calviño, que actuava en representació de Ribas Seva. També hi foren presents José María Fontana, cap de la citada sots-delegació, i Luís Canosa, entre d'altres (25). Canosa havia participat durant l'estiu de 1937 en les entrevistes dels caps de la Territorial amb Franco i Serrano Suñer, entrevistes en què, davant de la possibilitat d'execució de "Santa Marina" a Barcelona, s'havia tractat del seu possible intercanvi. Ell seria ara l'encarregat de portar el nomenament a "Luys". A l'acte, Calviño parlà de les gestions realitzades per aconseguir la designació esmentada i demanà en nom del quarter general del Generalísimo, del Secretariado Político de F.E.T. y de las J.O.N.S. i del delegat territorial de Catalunya que "el Camarada Luís Gutiérrez Santamarina use del citado nombramiento con la debida prudencia i elemental tacto" (26). Es temia que, d'arribar a coneixement de les noves autoritats la designació feta, la precària situació de l'escriptor empitjorés. Recordem que havia estat condemnat a mort dos cops i indultat les dues vegades (27).

"Santa Marina", per la seva banda, pogué fer servir el seu nomenament poc temps. Ja un mes abans d'ésser designat, l'octubre de 1937, havia estat traslladat des de la Presó Model de Barcelona a la de Càstig de Sabadell, amb motiu d'una sanció per cantar l'himne falangista "Cara al Sol". D'allí passà a la presó de Figueres i el 26 de desembre de 1937 fou enviat a la d'Inadaptats de Vic. Finalment, el 5 d'abril de 1938, fou enviat fora de Catalunya, al penal de Chinchilla (Albacete). Aquest últim trasllat probablement li salvà la vida ja que el mes de maig de 1938 fou condemnat de nou a mort (per tercer cop) en un judici celebrat a Barcelona. Tanmateix, en trobar-se la Zona Republicana dividida en dues parts a causa de l'avenç franquista, impedí el seu trasllat a la capital catalana (28).

Nogensmenys, és ben probable que el nomenament de Gutiérrez Santamarina com a cap provincial de F.E.T. y de las J.O.N.S. fos positiu per imposar la disciplina de la Falange "oficial" als altres grups. Aquesta labor fou la que exerciren els homes de "Luys" a Barcelona fins al moment d'ésser detinguts. Entre ells cal comptar als successors d'Enrique Mora -detingut a la segona meitat del 1937 (29)-, un triumvirat format per Carlos Carranceja, José López Pastor i Jesús Pascual (30). Un dels nuclis posats sota disciplina en aquesta època fou el "J.M.B.". El seu responsable -Juan Manuel Benito- acceptà subordinar-se a la Falange "oficial" (31).

Ara bé, el "Ocharán" fou desarticulat pel servei republicà

de contra-espionatge, el S.I.M., entre el gener de 1938 (quan fou detingut Carlos Carranceja) i el mes de juny següent (en què "caigué" la seva mare, Sabina González de Carranceja, i altres caps, entre ells l'escriptor falangista Félix Ros) (32). També, a finals de gener, havia estat empresonat López Pastor i l'agost de 1938 ho fou Pascual (33). Es pot dir, doncs, que la xarxa d'informació depenent de Gutiérrez Santamarina a Barcelona estava desarticulada l'estiu de 1938. És més, en aquesta data, l'anorreament de la "Cinquena Columna" de Barcelona s'esdevingué gairebé total. Hi ajudà el fet que el "Ocharán", en la primavera de 1938, seguint unes ordres del comandament "nacional" que significaven un canvi respecte del criteri vigent fins aleshores de manteniment d'una relativa diversificació de les fonts d'informació, "había emprendido la tarea de integrar [a] todos los grupos catalanes" (34). A mitjans del 1938, per tant, bona part de la "Cinquena Columna" barcelonina estava detinguda (35).

Tornant a la trajectòria de la Territorial catalana de F.E.T. y de las J.O.N.S. a "Zona Nacional", cal dir que la posició predominant que ocupava entre els refugiats trobà un nou suport amb la designació per Franco de Raimundo Fernández-Cuesta com a secretari general del partit únic. Aquest nomenament es féu efectiu el 2 de desembre de 1937, el mateix dia de la jura del I Consejo Nacional (36). La seva gestació no estigué exempta d'algunes tensions. En efecte, Fernández-Cuesta havia arribat a la "Zona Nacional" l'octubre de 1937 procedent de l'àrea republicana, gràcies a un intercanvi en el qual intervingué activament el ministre de Defensa de la República, Indalecio

Prieto. Amb l'ingrés de l'antic dirigent falangista, Prieto esperava incrementar les contradiccions polítiques dins del conjunt de forces que donaven suport al "Generalísimo" (37). El fet d'haver ja ocupat la secretaria general de F.E. de las J.O.N.S. abans de la guerra, junt amb la mort dels altres principals dirigents de l'organització -Primo de Rivera, Ruiz de Alda, Redondo- convertien a Fernández-Cuesta en l'únic alt comandament de la vella Falange present a la "Zona Nacional", Com a tal, fou ràpidament reivindicat pels antics falangistes com candidat idoni per a la secretaria general de F.E.T., càrrec creat en els estatuts del moviment unificat, les funcions del qual exercia fins aquell moment el Secretariado Político. A aquest objectiu vindicatori s'hi esmerçaren dos representants del sector "legitimista" de F.E., Dionisio Ridruejo i José Antonio Giménez Arnau, que pressionaren a Serrano Suñer per aconseguir-ne la designació (38). També ho feren alguns notables alfonsins, desitjosos de rebaixar el paper predominant que en els afers polítics interns del règim tenia Serrano Suñer. Coneixedors de les simpaties monàrquiques de Fernández-Cuesta, volien situar a la Secretaria un element que consideraven vàlid pels seus projectes restauracionistes i evitar l'accés de Serrano Suñer a aquell càrrec (39). I és que l'home considerat per Franco com idoni per ésser secretari general era el propi Serrano Suñer (40).

El cunyat de Franco, per la seva banda, s'estimà més cedir aquesta dignitat al nouvingut que no acceptar-la ell mateix. Fent això donava satisfacció al sector "legitimista" de la Falange

-que es queixava de no haver estat prou representat al Secretariado Político- i, a més a més, guanyava punts i credibilitat davant d'aquest sector. Serrano Suñer, que es considerava no tan sols marmessor sinó també en certa manera hereu de José Antonio Primo de Rivera, tenia el propòsit de convertir-se en el fautor d'un "Nuevo Estado" de signe autoritari, intervencionista i amb "justicia social". Estat en el qual el partit únic havia de jugar un important paper. Però per dur a terme aquests propòsits Serrano Suñer necessitava de l'acord dels antics falangistes. Tot i que ell mateix es veia, respecte de l'ideari falangista, més un reformista que un "revolucionari" -així considerava a Ridruejo i a la resta de "legitimistes" (41)- estava disposat a inspirar la seva acció política, a grans trets, en l'ideari de F.E. de las J.O.N.S., transplantat quasi íntegre a F.E.T. y de las J.O.N.S.. Cedir la Secretaría a Fernández-Cuesta -considerava, correctament- li permetria no només millorar la seva imatge davant dels falangistes sinó que continuava creant-se una base de suport pròpia entre ells. Els falangistes, pel seu costat, havien trobat en Serrano Suñer no solament un interlocutor davant Franco sinó també un important valedor. En el tema que ens ocupa, el "Cuñadísimo" comprengué clarament que el candidat indiscutible dels homes de F.E. per ocupar la Secretaría era Fernández-Cuesta i no s'hi oposà. Segur del poder que li donava la proximitat a un "Generalísimo" i "Jefe nacional de F.E.T. y de las J.O.N.S." que decidia en última instància sobre totes les qüestions importants, preferí cedir el lloc a l'intercanviat i passà a dedicar-se a la conformació del primer govern del règim, en el

qual es reservaria la importantíssima cartera de Interior, sense que això signifiqués un abandó dels afers del partit, del qual molt aviat -durant el primer trimestre de 1938- seria nomenat membre de la Junta Política i delegado nacional de Prensa y Propaganda (42). No sembla, però, que Serrano Suñer estigués gaire interessat en l'èxit de Fernández-Cuesta en la seva gestió, més aviat fa la impressió que esperava el fracàs del nou secretari per tornar a manejar sense entrebancs els afers de F.E.T. y de las J.O.N.S., com efectivament acabà fent a mitjans del 1939 (43).

Raimundo Fernández-Cuesta, tot d'una després d'haver estat designat per al càrrec esmentat, es trobà en una situació compromesa. El primer condicionant de l'actitud poc combativa que adoptà en la seva actuació està present ja en la causa de la seva arribada: l'interès de Prieto d'agreuja les tensions polítiques de la "Zona Nacional". És lògic, doncs, que tingués cura de no crear-ne. Per una altra banda, el nou secretari era conscient tant de no comptar amb la confiança d'un Franco recelós dels intents falangistes d'aconseguir majors quotes de poder com d'estar "doblat" oficiosament davant del cap suprem del partit per Serrano Suñer.

Pel que fa a la Territorial catalana, el nou secretari general seguí la línia ja fixada pel Secretariado Político i per Serrano Suñer de promoció i suport dels homes procedents de la F.E.. Així, Fernández-Cuesta ratificà a Ribas Seva com a delegat territorial quan fou visitat, a Salamanca, pel president de la

Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña i d'altres membres de la direcció tradicionalista amb l'objectiu de reclamar per a un carlí el càrrec de màxim responsable de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Catalunya, càrrec que, com sabem, havia concedit inicialment a la Comunió el Secretariado Político (44). La confirmació de Ribas Seva es produí enmig d'una de les primeres accions empreses pel nou secretari general després de prendre possessió del seu càrrec: la reestructuració de les organitzacions de F.E.T. de les "provincias no liberadas" d'arreu del territori "nacional" (45). Acció que, a part de reordenar el conjunt d'organismes in partibus existents al si del partit, vingué a reforçar el control dels homes de F.E. sobre F.E.T.. La disposició de Fernández-Cuesta implicà, en primer lloc, la ratificació -o no- dels nomenaments de responsables polítics provincials o regionals fets pel Secretariado Político. La majoria dels antics nomenaments, inclòs el de Ribas, foren revalidats. Per la seva banda, la Comunió Tradicionalista perdé posicions. El càrrec de delegat regional de F.E.T. de València, en mans d'un carlí -Joaquín Maglano (barón de Cárcer)- desaparegué. Maglano quedà com a cap provincial de Castelló, mentre que per a València i Alacant eren designats d'altres responsables, un d'ells com a mínim procedent de F.E. (46). L'organització de Catalunya fou l'única de les in partibus de tot el partit que mantingué un abast multi provincial (les quatre províncies catalanes).

En segon lloc, l'ordre del secretari general esmentada, ordenava als diferents caps provincials del territori "nacional" que enquadrassin els afiliats procedents de províncies "no

liberadas" que vivien en la seva demarcació a llur organització originària. També es disposava la tramesa de les quotes recaptades de la província de residència a la corresponent per l'origen (47). Igualment, desapareixia la denominació de "subdelegación" per designar les representacions de cada prefectura de "provincias no liberadas" a d'altres províncies. A partir d'aleshores, s'utilitzaria el nom de "Servicios de _____" per designar les oficines de l'organització de la província d'origen dins la provincial de residència.

Fou arran d'aquesta reestructuració quan Fontana fou ratificat com a "Jefe de los Servicios de Cataluña" dins la Jefatura provincial de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Sant Sebastià, també a despit de les reclamacions dels carlins (48). El nou secretari general continuaria durant la resta del seu mandat, que abastà fins al mes d'agost de 1939, donant suport als homes de l'antiga F.E. de las J.O.N.S. de Catalunya.

Els homes de la Territorial catalana, per la seva banda, prosseguiren la construcció i l'expansió de la Delegación Territorial per la "Zona Nacional". Si departaments com la Sección Femenina estaven en ple creixement ja des de l'estiu de 1937, durant els últims mesos d'aquell any es reprengué el potenciament o s'inicià la constitució de nous serveis. El primer cas fou el de les milícies. Com sabem, des del mes de setembre de 1937 els caps de la Delegación Territorial s'estaven bellugant de nou als voltants de les autoritats per tal de posar en marxa el seu antic projecte de formació d'una Bandera de voluntaris

falangistes sobre la base de la Tercera Centuria. Amb aquest objectiu, que perseguia l'emulació de l'exemple carlí -els quals, amb el Terç de Montserrat, ja gaudien d'una unitat combatent de tipus mitjà- Ribas, Calviño i Romañá s'entrevistaren a Salamanca amb Agustín Aznar, assessor polític nacional de milícies (49). Sembla que, efectivament, la nova força es constituí durant els primers mesos de 1938, a partir de la Tercera Centuria, la qual es transformà en I Bandera de Catalunya de F.E.T. y de las J.O.N.S. (50). Ara bé, fins al mes de juliol del 1938 no començaria a tenir els efectius que li corresponien com a unitat de tipus mig (51).

Ni la Tercera, estacionada pel desembre de 1937 a la localitat de Santa Bárbara de Celadas, al front sud d'Aragó, ni, posteriorment, la I Bandera de Catalunya, no intervingueren mai en la seva història en accions ofensives. La Tercera Centuria, en el període immediatament anterior a la seva transformació, romangué en actitud defensiva, tot i ésser afectada la posició que ocupava en els atacs republicans de finals de desembre del 1937 sobre Terol -que culminaren amb la conquesta de la capital de la província. Les baixes que sofrí la petita unitat foren més que res les d'aquells dels seus components que es trobaven per alguna raó a la ciutat de Terol en el moment de l'atac (52). A la mateixa posició de Santa Bárbara fou visitada pels responsables de la Territorial per rebre el "aguinaldo del combatiente". S'hi desplaçaren concretament Ribas, Calviño, Lupo (asesor político de milicias), Pons (cap de Transportes), Romañá (secretària de la Sección Femenina) i Figuerola (cap de la

secretaria administrativa) (53). Esdevinguda ja I Bandera, seria destinada al front d'Albarraicín i de nou s'estaria en posició defensiva (53 bis).

Una força que sí que participà en la Batalla de Terol fou l'antiga Primera Centuria Catalana "Virgen de Montserrat", convertida com sabem en la Cuarta Centuria de la I Bandera de Burgos de la 62 Divisió -l'antiga "Columna Sagardía"- (53), que comptava aleshores amb només una petita part dels seus efectius de procedència catalana. La centúria catalana fou utilitzada en la contraofensiva, sofrint baixes (54). Abans, acabada la campanya de Santander, havia estat utilitzada en la conquesta d'Astúries (55). De bell nou seria emprada, el mes de març de 1938, en l'ofensiva d'Aragó (sector d'Oscà), i, un mes després, en la conquesta de la Vall d'Aran (56). Per la seva banda, els pocs catalans que nodrien encara l'antiga Segunda Centuria de la Territorial de Catalunya seguiren la trajectòria de la Bandera de Marroc, en la qual estaven integrats. Aquesta s'estigué fins l'abril de 1938 al front de Madrid, sofrint moltes baixes. Després fou traslladada a Extremadura per participar en d'altres operacions de combat (57).

Per la seva banda, la unitat voluntària carlina catalana, el Tercio de Requetés de Nuestra Señora de Montserrat, pràcticament anihilada als combats de Codo de l'agost de 1937, es tornà a refer. Per disposició especial del general Franco es permeté que hi ingressessin aquells catalans que en arribar a la "Zona Nacional" es trobaven amb les seves lleves ja mobilitzades

(58). Això féu que el Terç en qüestió creixés considerablement, mentre estava estacionat a Torres de Berellén (Saragossa) (59), i arribà a comptar amb uns quatre-cents voluntaris pel gener de 1938. Aquest creixement l'acostava per primer cop en la seva història als efectius teòrics que havia de tenir, els equivalents a un batalló de l'exèrcit regular: entre quatre-cents i vuit-cents homes. A Torres, el Terç rebé, el Nadal de 1937, la visita de la Delegación de Frentes y Hospitales de Cataluña, que lliurà als requetés el "aguinaldo" (60). El febrer de 1938 la unitat fou enviada a un sector del front de Guadalajara, Mazarete, on es trobava el dia de la Mare de Déu de Montserrat (27 d'abril) quan fou visitada per representants del carlisme català (61).

Tornant a la Territorial, un dels nous departaments que es constituí a finals del 1937 fou el de Auxilio Social. El servei havia començat a funcionar l'octubre de 1937 a tota la "Zona Nacional" per transformació de l'antic Auxilio de Invierno, un departament depenent de la Sección Femenina falangista que, a imatge del "Winterhilfe" nazi, havia creat a Valladolid el novembre de 1936 la vídua d'Onésimo Redondo, Mercedes Sanz Bachiller (62). La nova delegació fou concebuda com "una gran organización capaz de encargarse de la asistencia social en el nuevo Estado" (63). Tot i que gran part dels seus components de base eren dones de la S.F., el Auxilio Social va néixer amb vocació de no ésser una organització femenina. La seva fundadora considerava que "en los movimientos totalitarios no eran las mujeres quienes se ocupaban de las actividades politicosociales" (64). Per tant, intentà mantenir-se fora de la dependència

directa de la delegada nacional femenina Pilar Primo de Rivera. La polèmica entre ambdues tingué la seva màxima expressió amb la creació, a instàncies de Auxilio Social, del Servicio Social de la Mujer (65). El servei femení era una prestació gairebé obligatòria de mig any que afectava les dones d'entre disset i trenta-cinc anys i que es realitzava majoritàriament durant la guerra en institucions militars, en el mateix Auxilio Social o en la delegació de Frentes y Hospitales; prestació que era controlada pel mateix Auxilio Social. Pilar Primo de Rivera reclamava tant la subordinació del conjunt de Auxilio Social a la S.F., com també, lògicament, el control del Servicio Social. Però tan sols aconseguiria -i un cop acabada la guerra- aquesta última demanda, mantenint-se independent el Auxilio Social (66).

A partir de la seva fundació i durant la resta de la contesa, el Auxilio Social es dedicà sobretot a l'organització de menjadors per als necessitats, al repartiment gratuït de menjar i a presentar-se als territoris que s'anaven conquerint darrera de les tropes, repartint queviures. Constituïa també, doncs, un poderós element de propaganda del règim. Alhora, Auxilio Social portava endavant una labor de foment de la natalitat, de creació de llars per a infants abandonats, guarderies, i d'altres, tot enmig de l'orientació natalista, "imperial" i pro nazi que la caracteritzava (67). La seva financiació depenia tant de la recaptació de fons com de les ajudes de l'Estat. Part fonamental de la recaptació era, junt amb les col·lectes als carrers, la subscripció de la denominada Ficha Azul, iniciada ja en l'època del Auxilio de Invierno. La "Ficha"

consistia en un compromís de pagament d'un ajut mensual al servei esmentat. Precisament una campanya de subscripcions d'aquest tipus fou una de les primeres activitats que realitzà el Auxilio Social de la Territorial catalana, les primeres notícies de l'existència del qual són del desembre de 1937 (68). El responsable del servei i de l'esmentada campanya era Ignacio Parpal, que tenia el càrrec de "Organizador para Cataluña" (69).

La recaptació de fons es realitzà als volts de l'inici de l'ofensiva franquista sobre Aragó pel març de 1938, durant la qual les tropes nacionals entraren a Catalunya, i abastà tot el territori de l'Espanya rebel. El seu objectiu era la "obtención de un fondo inicial suscrito por nuestros camaradas refugiados con el cual llevar a cabo las más inmediatas tareas de 'Auxilio Social' a la entrada a Cataluña" (70). Segons afirmava Parpal, "este fondo inicial es preciso que salga de nosotros mismos. Primero porque no sería bello permitir otra cosa, luego porque bastante será necesaria luego la aportación de la Delegación Nacional de 'Auxilio Social' para que podamos en conciencia dejarlo todo en sus manos" (71). Veurem més endavant l'actuació d'aquest servei sobre el Principat.

Una altra delegació que funcionà també amb l'objectiu de preparar l'actuació posterior a la conquesta fou la Organización Juvenil masculina. Com sabem, la F.E. catalana no havia disposat d'un servei d'enquadrament de nens i de joves abans del Decret d'Unificació, contràriament al que havia passat amb d'altres organitzacions territorials falangistes (72) o carlines -com la

mateixa Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña. Tanmateix, alguns mesos després del Decret d'Unificació i de la creació de l'organització juvenil unificada de F.E.T. y de las J.O.N.S. (que unia els "Pelayos" tradicionalistes amb els "Flechas" de la Falange (73)) la Territorial començà a reclutar a nens i a joves per a una pròpia Legión de Flechas (74). La seu central dels joves de F.E.T. de Catalunya -aviat classificats segons l'edat en Pelayos, Flechas i Cadetes- sembla que s'establí a Sant Sebastià. Allí, l'abril de 1938 (75) foren formats els primers contingents de nois, una part dels quals seria enviada posteriorment a realitzar tasques d'enquadrament a les parts conquerides de les províncies de Lleida i Tarragona. El responsable general de la O.J. catalana era Pedro Pere Parera (76), el terrassenc antic voluntari de la Primera Centúria "Virgen de Montserrat" que havia fet el curs de cap de centúria a l'acadèmia de Pedro Llen i que havia pres part en els "fets de Salamanca".

Per una altra banda, cal dir que les delegacions que semblen haver tingut major incidència en el període que tractem en aquest capítol foren la Sección Femenina i la de Propaganda. Quant a S.F., en ple creixement, destaca la participació de les seves dues responsables, María Josefa Viñamata i Montserrat de Romañá, al II Consejo Nacional de la Sección Femenina celebrat a Segòvia del 15 al 23 de gener de 1938 (77). Allí es va fer notar en particular Viñamata, que aprofità l'assemblea per fer conèixer la realitat de l'organització i els punts de vista de la Territorial davant del "problema catalán". Tanmateix, el seu

parlament, nodrit d'expressions i de textos del "Ausente", tingué un marcat to didàctic que deixa entreveure la difícil posició de les dones falangistes -i la de Falange catalana a "Zona Nacional" en general- davant les seves "camaradas" pel fet d'ésser oriündes del Principat. Així, sobre el futur, deia Viñamata:

toda la labor de la Sección Femenina de Cataluña tendrá que orientarse teniendo presente que el destino nos ha deparado ocasión para solucionar para siempre el problema de Cataluña que la vieja política mantuvo latente y cultivó cuidadosa. Toda nuestra labor tendremos que realizarla, la realizamos ya, teniendo en cuenta que "España es irrevocable" (78), que España es varia y plural. Pero sus pueblos varios, con sus lenguas, con sus usos, con sus características, están unidos irrevocablemente en su unidad de destino en lo Universal. Y nuestra tarea, aquí y allá, debemos realizarla teniendo presentes sus palabras [de José Antonio Primo de Rivera] para lograr así que los que a España no sintieron, descarriados en el falso nacionalismo por el romanticismo nacido en ella crean y de España se sientan miembros participen en todo de su unidad. Que lo que el romanticismo alzó se agote al terminar nuestra generación esta actitud romántica en lo que a nación se refiere. Que nosotros, nacionalsindicalistas, no creemos que la nación esté determinada por lo primario. Nosotros concebimos la Patria como unidad histórica de destino. De aquí la coyuntura histórica que aparece por primera vez y con unas características impresionalmente [sic] favorables de desarraigar definitivamente el virus seccionista [sic], separatista, que después de la ayuda que en esta tarea nos han proporcionado los propios rojos, que han logrado hacer que la honrada gente de Cataluña pronuncie con devoción el nombre de Franco, con nostalgia de ausencia el de José Antonio y con amor el de España, espere que el "milagro" se realice. Y Cataluña dé de nuevo a España sus hombres, su historia, sus innegables valores en la proporción y equilibrio que la unidad de España exige para lograr su Destino en lo Universal.

Seguidament, reproduïa íntegrament uns paràgrafs d'un article de José Antonio Primo de Rivera referit a Catalunya (79) i continuava:

Nadie sino esa difícil facilidad de José Antonio podría comprender y resumir tan bellamente a Cataluña. Cataluña es así, nos dijo, y así es exactamente. Pues bien, la razón, el motivo de toda tradición perpetuada, la flor y la causa de toda herencia es siempre la mujer. No os quepa la menor duda que tras los mostradores de estas tiendas de la Plaza Real vaya la mano ordenadora de la mujer española, la de Cataluña y es por esto que la mujer ha de ser y será allí nuestra colaboradora más eficaz en la tarea de aprovechar la coyuntura histórica de la de España con su verdadero sentido de una Cataluña nacional sindicalista. Por ello "porque España es en sí clara y transparente y en nosotros se hace clara y transparente" sabemos que la política a seguir no es la torpe de oponer a "Nacionalismo romántico" "actitudes románticas". Es decir "suscitar sentimientos contra sentimientos" porque, siguiendo la palabra de nuestro Ausente, "cualquier tendencia a combatir el nacionalismo primario por el camino del sentimiento envuelve el peligro de herir las fibras profundas fundamentales del espíritu popular y encrespar reacciones, a violentar contra aquello mismo que pretendió hacerse querer". Y lo que tenemos que hacer es querer España, la que infunde el espíritu nacional sindicalista que José Antonio orientaba, que nuestro Caudillo dirige que explanaron nuestros mejores y por la que tantos Camaradas Caídos velan en su eterna guardia.

Per acabar, Viñamata feia una proposta:

Cuando ya la red de Jefaturas Provinciales sea un hecho en toda España el día no lejano en que España sea Una, Grande y Libre, debería hacerse un intercambio de camaradas entre todas las regiones de España. Lo que no se conoce no se puede olvidar, dijo el poeta, y eso es cierto. Tal vez si antes se hubiera realizado este intercambio nos hubiéramos ahorrado rencores absolutamente injustificados. "Cuando sintais los destinos de España nos entenderemos todos". Si cada año las camaradas de Málaga van a Barcelona y las de Barcelona a Valladolid...nos entenderemos todas. Yo creo que eso sería factible. Vosotras "amareis a Cataluña por española y porque amareis a Cataluña la quereis más española cada vez" y nuestras futuras camaradas de Cataluña liberada seguirán la ruta de Isabel la Católica e irán detrás de ella con el yugo y las flechas en el corazón a pronunciar su ¡Arriba España! recién aprendido.

Un discurs d'aquestes característiques degué impressionar favorablement un fòrum tan fidel a la memòria del "Ausente" com era la delegació femenina del partit, respectada pels dirigents

com el reducte de la "autenticidad" del "estilo" falangista (80).

Cal plantejar ara el desenvolupament de l'aparell de propaganda de la Territorial catalana. El setmanari "Destino", en els vint-i-dos números que aparegueren entre el moment de l'adquisició del nou format (finals d'octubre de 1937) i l'inici de la conquesta del territori català (finals de març de 1938) (81), era ja expressió de la nova posició adquirida pels falangistes catalans a partir de l'entrada de Ribas Seva al Consejo Nacional. El refermament i la seguretat que els donava saber-se triats com el nucli polític fonamental del règim a Catalunya es nota no solament pel caràcter del setmanari d'òrgan de la Delegación Territorial -amb la publicació de notes i d'avisos oficials o per la inserció dins la xarxa de periòdics de F.E.T. y de las J.O.N.S.-, característica que ja tenia des de mesos abans, sinó més aviat per l'adopció d'una línia en part nova. Una línia que, junt amb la continuació dels articles laudatoris de la tasca de les centúries falangistes o de la doctrina "joseantoniana" sobre Catalunya, incorporava l'autoreivindicació de la trajectòria de F.E. de las J.O.N.S. catalana durant la pre-guerra, una major obertura als carlins - ja en gran manera derrotats en la lluita pel poder- i la realització de nous al·legats en la seva campanya de vindicació de la contribució del conjunt dels catalans a l'esforç de guerra, tant a nivell dels combatents (que realment s'incrementaven a partir dels "passats" per les fronteres, pels fronts o per la crida de noves lleves) com en el dels serveis de reraguarda o el foment de les activitats productives al territori rebel.

Reivindicació que havia estat iniciada per Fontana ja el mes de juliol de 1937.

Fixant-nos en els aspectes nous de l'orientació esmentada, cal citar, per una banda, els articles d'Agustí (82) i de García Venero (83) sobre la F.E. catalana de l'època republicana, que complien l'objectiu de mostrar la protohistòria de la petita organització feixista dels anys 1934-1936, buscant-ne la seva glorificació. Per una altra part, podem trobar en l'article "Ante las ruinas de Codo", publicat sense signatura a mitjans de març de 1938 (84), la vindicació dels refugiats. L'article està basat en la reconquesta del poble on el Terç català havia estat pràcticament anihilat l'agost de 1937 (85). En ell és possible observar tant la major seguretat dels falangistes en la seva posició hegemònica, que els permet parlar dels èxits carlins i de fet integrar l'esdeveniment bèl·lic en el "patrimoni" de F.E.T. y de las J.O.N.S. -esdeveniment que, en el seu moment, com sabem, havia ressaltat la premsa de "Zona Nacional" i no gaire, en canvi, el setmanari falangista català-, com el començament d'una reivindicació de més ampli abast de la tasca dels catalans refugiats. La seguretat falangista queda reflectida en el to dels articles:

El día que, iniciándose el milagroso avance de nuestras tropas, fué liberado por ellas el pueblo de Codo una emoción más se unía en nosotros a la general de la magnífica victoria. En el pueblo de Codo, a mediados del año pasado, los voluntarios del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat resistían heroicamente durante tres días. Y al final de ellos, bayoneta en mano, conseguían perforar las filas enemigas nutridas de lo más selecto de la horda internacional perjudicándolas notablemente, retrasando su paso hacia Belchite y evitando así la irrupción de las

tropas marxistas hacia lugares más avanzados que hubieran podido traer consecuencias difíciles en aquellos momentos de la conquista victoriosa del Norte de España por nuestras tropas. Han pasado desde entonces varios meses, la gesta de nuestros camaradas del Tercio de Nuestra Señora de Montserrat ha causado enorme impresión en la España Nacional.

Tot seguit, l'article passa a parlar de la "contribución" dels catalans en els fronts de combat:

Esta gesta, precedida por las de nuestras centurias en los distintos frentes de España y seguida por el heroísmo de ese aluvión constante de catalanes que transpasan la frontera y ganan la de Irún para llegar cuanto antes a las líneas de combate donde han conseguido un puesto de honor, esta gesta, decimos, ha sido la que más eficazmente ha contribuido a deshacer un equívoco que amenazaba en avivar antiguos resentimientos injustificados a comienzo de la campaña. El equívoco de que el pueblo catalán se desentendía de la lucha española, en el mejor de los casos, y, en el peor, [que] era el primer baluarte de la resistencia marxista.

per continuar dient:

Creemos haber dado en estas páginas, repetidas veces, noticia del número de catalanes inscritos en las filas del Ejército de Franco. No hemos insistido sobre el particular porque hemos creído que nuestra aportación no merecía el favor de ir repitiendo las cifras de su realidad, por cuanto no era ni más ni menos que el resultado del cumplimiento del deber de un pueblo que se ha visto herido en sus instituciones fundamentales y que acude a rescatarse a sí mismo. "El Tebib Arrumi" en una de sus crónicas, autorizada por su largo y limpio historial en el periodismo español y por su calidad de cronista oficial del Cuartel General del Generalísimo, daba hace tres o cuatro meses la cifra de los catalanes que luchan con Franco en los frentes de combate. Cuarenta mil. Cuarenta mil catalanes en los frentes [(86)]. Cifra superior a la de los catalanes que luchan en las hordas de Prieto, en cuyos dominios geográficos ha tenido Cataluña la desgracia de verse incluida. En efecto, hace pocas semanas el propio "Tebib Arrumi" constataba el hecho de que entre los prisioneros hechos a los marxistas con motivo de las batallas por el rescate de Teruel los catalanes llegaban en un porcentaje irrisorio, a un diecisiete por cien. ¿Dónde están los catalanes?.

I contestava:

La respuesta no era difícil ni entonces ni ahora. Los catalanes, atravesando en largas jornadas de angustia los Pirineos, en un aluvión constante y magnífico, están al lado de Franco, Caudillo de todos los españoles, que representa los valores de aquella tierra nuestra destrozada por invasión soviética en complicidad con la hez y la escoria de todo el Levante español que había convertido Barcelona en los pocos años del libertinaje republicano en un foco de todos los vicios y ahogando el buen sentido secular en capital de las aberraciones políticas, sociales y cívicas. Los catalanes están al lado de Franco, como todos los españoles. Este ha sido el equívoco deshecho por la gesta formidable de aquellos muchachos requetés de Codo ante los cuales toda la España Nacional ha sabido rendir tributo, condensando en ellos los valores de toda esta juventud que ha sabido dar el mejor plebiscito de la posición de Cataluña ante la guerra civil.

D'aquesta manera, per "Destino", la Catalunya "auténtica" era la dels refugiats, mentre la de l'altra zona, sobretot Barcelona, havia estat anorreada per persones de fora ("de todo el Levante español"). És a dir, pels immigrants que nodrien bona part de la classe obrera. Els "catalans-catalans", estaven amb Franco. I proves d'aquest posicionament eren els que s'havien refugiat a "Zona Nacional" (86 bis).

En aquesta fase de la seva trajectòria, el setmanari falangista incorporà nous professionals del periodisme. A part del que actuava com a director, Agustí, i de Cecilio Benítez de Castro, entrà a treballar-hi, segurament pel novembre de 1937 (87), José Vergés Matas, un gironí de Palafrugell de vint-i-set anys que s'encarregaria dels temes internacionals. Vergés havia arribat a la "Zona Nacional" procedent d'Anglaterra i de França, on s'havia dirigit primerament en sortir de Barcelona ja iniciada

la guerra civil (88). Descendent d'una rica família, antiga propietària d'una de les principals indústries sureres de Palafrugell (88 bis), i coneixedor de varis idiomes, Vergés utilitzà en la seva tasca a "Destino" diferents pseudònims ("Jorge Villa", "Mascaró" i "Fog"). Junt amb els d'Agustí i Benítez de Castro, els seus escrits omplien bàsicament la revista. També d'aquesta època fou la incorporació del dibuixant Valentí Castanys i Borràs, creador durant l'època republicana de la revista satírica "Xut" i director artístic de "El Be Negre", ambdues de Barcelona. Castanys ja treballava a "Zona Nacional" per a la revista infantil carlina "Pelayos", dirigida pel carlí català mossèn Vilaseca. Quan, per efecte del Decret d'Unificació, aquest periòdic es fusionà amb el falangista "Flechas" formant-se "Flechas y Pelayos", el dibuixant hi continuà col·laborant (89). Qui el captà per "Destino" fou Agustí, antic company seu a "La Veu de Catalunya" (90). El setmanari de la Territorial comptava, a més a més, amb "colaboradores nacionales" de F.E.T. (91) i col·laboradors esporàdics procedents de la Falange catalana, notablement de les seves centúries.

Poc temps abans de l'inici de la conquesta de Catalunya "Destino" rebé un impuls important. Com explicarem més endavant, arran de la fusió dels serveis de premsa i de propaganda de l'Estat amb els del partit i també per la designació de Javier de Salas com a secretario nacional de Propaganda, "Destino" ampliaria notablement el seu ventall de col·laboradors. Fontana, l'altre fundador del setmanari amb Salas, per la seva banda, estigué des del moment de la seva designació com a cap dels

Servicios de Cataluña de Sant Sebastià cada cop menys present en el setmanari.

Precisament la delegació falangista catalana a la citada capital basca sembla haver estat, a partir de l'últim trimestre de 1937, la de major incidència de tota la Delegación Territorial falangista de Cataluña. Aquest èxit estigué relacionat tant amb el fet de concentrar-se a la capital guipuscoana el major contingent de refugiats del Principat com amb l'empenta que suposà pels falangistes l'haver esdevingut els representants oficials de F.E.T. y de las J.O.N.S.. I també fou a causa de la gestió de Fontana. L'equip que formà el reusenc comptava en primer lloc amb Luís G. Ventalló Vergés, el terrassenc carlí pro unionista que havia estat designat com a secretari, arran de la negativa de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña a nomenar un correligionari per aquest càrrec en demanar-li Fontana. Al costat de Ventalló hi actuà Felipe Batlló Godó, barceloní de l'alta burgesia industrial, d'una quarantena d'anys, antic propietari de l'empresa d'automòbils "España", associada des del 1928 a una altra empresa del ram, "Ricart", el propietari de la qual Wifredo Ricart Medina havia estat un destacat falangista de l'època republicana. Batlló havia heretat posteriorment la indústria tèxtil paterna, situada a Sant Joan de les Abadeses. Políticament s'havia mogut sempre en els àmbits de la dreta espanyolista: de jove havia militat en la Juventud Maurista, en la Unión Española i en la Unión Españolista. Durant la Dictadura de Primo de Rivera havia estat directiu de la Unión Patriótica i als anys 1930-1931 va pertànyer al Grupo Alfonso i a la Unión

Monárquica Nacional (92). El 1934 havia participat en la fundació de F.E. de las J.O.N.S. a Barcelona, tot i que després s'havia mantingut més aviat com a simpatitzant o adherit (93). L'abril de 1938, en marxar Fontana a fer-se càrrec de la prefectura provincial de F.E.T. de Tarragona i ésser nomenat Ventalló governador civil de Lleida, Batlló passaria a encarregar-se dels Servicios de Cataluña de Sant Sebastià. Com a cap de la sots-delegació femenina actuà María Rosa Conde Genové (germana de Pedro Conde i cosina de Javier i Eduardo Conde Garriga), antiga afiliada a Renovación Española de Barcelona que, dies abans de l'inici de la guerra, havia estat captada per a F.E. de las J.O.N.S. per la també antiga alfonsina Maria Josefa Viñamata (94). Un cop a "Zona Nacional" Viñamata la designà per a la prefectura femenina de Sant Sebastià. L'encarregat de la Organización Juvenil fou el mateix que per a tota la O.J. de la Territorial, Pedro Pere Parera. Com a cap de la Segunda Línea actuà un tal Ramón Mulleras (95). També existien dins dels Servicios de Cataluña de Sant Sebastià un nucli de Auxilio Social, així com el de Propaganda (96), connectat amb "Destino".

Segons ha escrit posteriorment Fontana, la seva gestió al capdavant dels falangistes catalans de Sant Sebastià es centrà en els següents aspectes:

Aplicar la unificación; recoger, encuadrar y atraer a todos los catalanes, y muy en especial a los que ilegaban a la zona nacional por los frentes y fronteras; crear y nutrir una Bandera de Falange catalana; y preparar, para la liberación, los cuadros de mando en todos los servicios o delegaciones del Partido, en especial Juventudes, Sección Femenina, Auxilio Social, Milicias y Propaganda (97).

Sembla clar que aquesta última tasca es realitzà en el període que tractem, ja que un cop començada la conquesta equips de dones, de joves, de Auxilio Social i de Propaganda es desplaçaren a les terres lleidatanes i tarragonines en mans dels franquistes per col·laborar a engegar aquests serveis. Per una altra part, el primer aspecte al qual fa referència Fontana ja hem assenyalat que no tingué gaire èxit, almenys en el que es refereix als carlins, que es negaren a col·laborar. Sí que aconseguí atreure's, en canvi, a importants alfonsins com Pedro Conde Genové o a "lliguers" com Pere Madí (97 bis). Igualment major impacte degué tenir la tasca de captació de catalans fugits a la qual fa referència, tot i que la I Bandera de Catalunya només completà els seus efectius a mitjans del 1938. Indicador de l'èxit dels Servicios de Catalunya de Sant Sebastià és l'evolució de l'afiliació a la sots-delegació femenina -l'únic servei falangista dels Servicios de Catalunya a aquesta província del qual disposem de dades- que tingué un gran increment. Així, les 220 afiliades de desembre del 1937 s'havien convertit l'abril següent en 411. D'aquesta manera Sant Sebastià continuava essent la sots-delegació femenina més nombrosa, amb molta diferència sobre la que la seguia, la de Ciutat de Mallorca, com es pot veure en la segona columna del quadre següent:

 --QUADRE NUM. 3: COMPARACIO DELS EFECTIUS DE LA SECCION FEMENINA CATALANA PER SOTS-DELEGACIONS ENTRE EL DESEMBRE DE 1937 I L'ABRIL DE 1938.

Sots-delegació	Afiliades XII-1937	Af. IV-1938	Increment(Des. 1937=100)
Sant Sebastià	220	411	186'61
Sevilla	162	143	88'27
Saragossa	91	132	145'05
Burgos	58	96	165'51
C. de Mallorca	28	154	550'00
Bilbao	-	31	-
TOTAL	559	967	172'98

 -- Font: Elaboració pròpia a partir de "Destino" núm. 50 de 12-II-1938 i "Destino" núm. 66 de 4-VI-1938.

Les poques notícies existents sobre el conjunt dels afiliats falangistes catalans a Sant Sebastià ens mostren una organització amb un fortíssim component burgès. Un component que venia a reforçar els efectius de classe alta del conjunt de la F.E.T. catalana a "Zona Nacional" que hem assenyalat en el capítol anterior. Així, als Servicios de Cataluña hi militaven industrials tèxtils com Pepe de la Riva, propietari de "Riva y García" de Barcelona (98); Martín Rossell, industrial de gèneres de punt de Terrassa (99); i com el citat Batlló Godó. També ho feien industrials del ram del metall, com el ja conegut Francisco Luis Rivière Manén o Juan Mas Bagá (100), i membres de la burgesia comercial, com els germans Pedro i María Rosa Conde Genové o Miguel Pantaleoni (101). De la mateixa manera, estaven

enquadrats en la disciplina falangista d'altres industrials -Pere Madí Russinyol-, propietaris -Agustín Ferrer Vidal- o grans terratinents -Magín Raventós Fatjó (102). Afiliats que, seguint la tendència que per al conjunt de la Territorial havíem mostrat per al període anterior a la unificació, eren majoritàriament d'adscripció espanyolista. Si bé no podem fer per a Sant Sebastià, com tampoc la vam fer per a la "Zona Nacional", una divisió gaire rígida. Homes com Madí o Tallada, residents a Sant Sebastià, provenien políticament de la Lliga. També ho havien estat Cardona, que vivia a Burgos, o Gay de Montellà, afincat a Ciutat de Mallorca. Però el fet és que la majoria de la burgesia que ingressà a la Falange catalana a la capital guipuscoana era políticament espanyolista. Aquest era el cas dels De la Riva, dels Conde i de Batlló de Barcelona o de Rossell de Terrassa, lligats tots ells anteriorment a l'alfonsisme espanyolista o a l'upetisme. I era també el cas de persones en l'òrbita de la F.E. durant l'època republicana, com Batlló o Rivière.

Enmig del procés de desenvolupament global que ressenyem la Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y de las J.O.N.S. consolidà el paper que exercia de representant polític oficial dels catalans de "Zona Nacional", en efecte, arran de la publicació per la Secretaría General d'una circular sobre renovació dels carnets provisionals del partit concedits immediatament després del Decret d'Unificació, el delegat territorial de Catalunya, Ribas Seva, convocà a tots els afiliats dels partits afectats pel aquest decret -Comunió Tradicionalista, Renovación Española i Acción Española i F.E. de las J.O.N.S.- a

sol·licitar el carnet de F.E.T.. La significació de la crida era ben distinta arreu de l'Espanya "Nacional" que en el cas dels catalans. Així, si per als afiliats de les diferents prefectures provincials es tractava realment d'una renovació, mesura burocràtica sense més transcendència, pels refugiats catalans afiliats als esmentats partits, en canvi, significava l'admissió i l'ingrés oficial al partit únic (103). Per la mateixa Territorial la qüestió dels carnets també implicava un canvi. Fins aleshores, i a partir del forcejament establert amb els carlins pel control de la representació política catalana, els falangistes havien defensat la postura de què calia esperar l'inici de la conquesta del territori per procedir a aplicar el Decret d'Unificació. Aplicació que suposaria el nomenament dels diferents caps i alhora l'admissió dels afiliats de les diferents forces a cada una de les quatre províncies catalanes. No obstant, aquest posicionament no tenia ja gaire sentit a principis del 1938: els falangistes havien aconseguit des de feia mesos l'objectiu d'esdevenir els representants oficials de la colònia catalana, mitjançant la conversió de l'aparell de F.E. en el de F.E.T. i amb el manteniment dels seus càrrecs de comandament; i, igualment, per la seva proximitat a les més altes autoritats, tenien expectatives fundades de controlar, si no totes, almenys la majoria de les prefectures provincials del partit a Catalunya. D'aquesta manera, l'admissió del conjunt d'afiliats dels altres partits, lluny de significar una pèrdua de poder, implicava la consolidació dels falangistes com a controladors del partit únic. A més a més, la forma com es feia la convocatòria -una simple crida pel tema dels carnets- volia dir que no hi hauria

repartiment dels càrrecs ja existents ni res de semblant. Era una entrada sense concessions. Anteriorment, la Territorial ja havia admès, selectivament, als alfonsins i carlins que considerava vàlids políticament.

La reacció davant de l'anunci de la concessió dels carnets a alfonsins i carlins -els falangistes, òbviament, ja els tenien- fou diferent a cada un d'aquests sectors. Els antics membres de Renovación i de Acción Española acceptaren l'ingrés. De fet poc després de la publicació del decret del 19 d'abril de 1937 els caps de Derecha de Cataluña-Renovación Española ja havien adreçat al Secretariado Político de F.E.T. y de las J.O.N.S. a Salamanca una petició sol·licitant l'ingrés col·lectiu de tots els seus afiliats refugiats a la "Zona Nacional" (103 bis). L'entrada, tanmateix, no s'havia portat a terme a causa de la solució adoptada, a instàncies de la Territorial, per les autoritats superiors del partit únic en el tema de la unificació catalana: concessió de la representació de F.E.T. a la F.E. i ajornament de la integració fins al moment d'iniciar-se la conquesta de Catalunya. Per tant, en produir-se la convocatòria d'accés de febrer del 1938 no hi hagué cap tipus de problema d'acceptació per part del conjunt alfonsí. Així, les sol·licituds d'entrada les feren tant els calvosotelistes com els goicoecheistes. Una part com a mínim dels primers havien estat admesos ja en mesos anteriors al si del partit. Eren els més ben considerats pels falangistes atesa la major proximitat ideològica (la Territorial els considerava "capaces de asimilar el sentido social del Movimiento") (104).

Un d'aquests casos havia estat el del terrassenc Emilio Matalonga, i a partir de la convocatòria esmentada és ben segur que Aurelio Joaniquet, el principal representant dels calvosotelistes barcelonins -després d'Alfonso Sala- a "Zona Nacional", entrà en els rengles de la Territorial. Per la seva banda, el corrent més conservador, encapçalat pel baró de Viver i pel comte del Montseny, també hi ingressà. El mateix baró de Viver havia participat intensament l'estiu de 1937 en l'intent de forçar una aplicació del Decret d'Unificació més equitativa que la que s'estava fent i que culminà -sense cap resultat- amb la presentació d'un memorial al cap de l'Estat. Homes com ell i el comte del Montseny veien el partit únic com una nova edició de la Unión Patriótica de la Dictadura de Primo de Rivera, organització que havien contribuït a crear a Barcelona el 1925 a partir de la dissolució de la U.M.N. i en compliment de les directrius del "partit militar" de Barcelona, i aspiraven a jugar-hi un paper, com havia passat en la U.P.. Però per damunt d'aquest tema els dos notables desitjaven recuperar els càrrecs de govern municipal i provincial -l'alcaldia de Barcelona (Viver) i la presidència de la Diputació (Montseny)- perduts el 1930 en acabar la Dictadura. Per a ells, el "Nuevo Estado" havia d'ésser una nova versió del període polític dels anys 1923-1930: autoritari, conservador i anticatalanista, i havia de desembocar en la restauració de la monarquia alfonsina. A més a més, com a banquers (Montseny) o empresaris (Viver) que eren, els repugnaven les tendències intervencionistes a nivell econòmic i social que apuntava el Règim. La Territorial, conscient d'aquest

posicionament, els enquadrava dins del grup d'alfonsins incapaç d'assimilar el sentit "juvenil, heroico y social de esta Revolución" (105). I tenia raó. Nogensmenys, com veurem, això no volia dir que els falangistes no consideressin almenys un d'ells -el comte del Montseny- i en funció de la seva gestió passada al front de la corporació provincial de Barcelona, com l'home a reivindicar per cobrir aquest càrrec quan es produís la conquesta de Barcelona.

La reacció dels carlins davant de l'avís de la Territorial, en canvi, fou completament refractària. Una part dels pocs carlins "unionistes" catalans, els vells partidaris del Bloque Nacional -com Ventalló-, ja estaven fora de la Comunió. Per als tradicionalistes catalans l'acceptació de la convocatòria i la subsegüent concessió de carnets per part de la Territorial hauria implicat un reconeixement explícit d'aquesta com a representant oficial del partit únic. En aquest sentit José María Anglés, president de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña, considerava "deprimente acatar disposiciones de quienes no estan debidamente investidos de los cargos que ostentan". Però per una altra banda era ben conscient que la no sol·licitud de les credencials en qüestió suposava pels afiliats situar-se "en situación legal irregular y que podría perjudicarles bajo muchos conceptos" (106).

Davant del dilema, la Comisión intentà canalitzar les sol·licituds de carnets de F.E.T. cap a la prefectura provincial del partit únic de Navarra, comandada per un correligionari seu.

La maniobra, no obstant, sembla que no els sortí massa bé. Uns mesos més tard, el juliol de 1938, la Territorial publicà un nou edicte que obria un termini de caràcter improrrogable per complir la normativa sobre carnets (107). Aquesta era l'última possibilitat que els falangistes donaven als carlins refugiats a l'Espanya "Nacional" per tal que acceptessin la seva disciplina. Ben probablement no l'acceptaren. I és que, llevat d'algunes excepcions (108), la postura de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña en els primers mesos de 1938 continuava essent la de negar-se a acceptar les designacions de responsables de la Territorial fetes per les autoritats del partit l'agost de 1937. Aquest posicionament era demostratiu de la seva fermesa en la defensa del que creien legítim: el seu dret a ocupar la prefectura del partit únic en funció, entre d'altres raons, pel seu major pes polític a Catalunya abans de la guerra. Dret que, a més a més, els havia estat reconegut inicialment per part del Secretariado Político. Per tant, estaven disposats a participar dins F.E.T. sempre que se'ls atorgués la posició que segons el seu pes els corresponia.

Ara bé, a part de la seva actitud, els carlins catalans tenien més motius de discrepància amb els falangistes. No creien gaire en el partit únic com a tal. El seu objectiu era precisament l'acabament de tots els partits i llur substitució pels òrgans representatius de la Monarquia Tradicional. Tanmateix, estaven disposats a aprofitar-se'n per impulsar els seus punts de vista mentre no s'aconegués la instauració monàrquica. Respecte a Catalunya, segons ells, la manera com

s'estava fent la unificació de les forces polítiques portava implícits greus perills: en lloc de construir-se a "Zona Nacional" un bloc dretà homogeni i apartidista que agrupés totes les organitzacions que donaven suport a l'exèrcit i que fos susceptible d'implantació al territori català, s'estaven posant les bases per a una futura reproducció de les divisions de dretes i esquerres en l'àmbit de la F.E.T. y de las J.O.N.S.. A nivell sindical, per exemple, consideraven que el nacionalsindicalisme falangista provocaria una entrada massiva d'obriers esquerrans, que difícilment podrien conviure amb els procedents de les organitzacions catòliques que ells havien impulsat des de la segona dècada del segle. Per tot això, basant-se en la manera com s'estava fent la unificació i en la ideologia que hi dominava, auguraven un fracàs polític de grans proporcions del règim a Catalunya.

Des d'aquesta posició la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña mantenia una relació estreta amb el cap-delegat de la Comunió, Manuel Fal Conde (109), al qual les autoritats havien permès tornar a residir a l'Espanya "Nacional" a finals del 1937 arran de la seva designació com a consejero nacional, l'octubre anterior (110). Fal Conde -junt amb D. Xavier de Borbó-Parma, la màxima autoritat de la Comunió Tradicionalista- mantenia una postura d'acatament del Decret d'Unificació i feia protestes de lleialtat a Franco. Es declarava, però, contrari a la idea de partit únic i negava a lligar-s'hi de cap manera, rebutjant els càrrecs que se li oferien, com l'esmentat en el I Consejo Nacional. Tant ell com el regent representaven el manteniment de

la Comunió per damunt o a pesar del Decret de 19 d'abril del 1937. Així quan el desembre del 1937 D. Xavier entrà a l'Espanya "Nacional" ho féu per realitzar una sorollosa visita als requetès de diferents fronts i aprofità per enaltir el programa i els ideals carlins. En conseqüència, després d'una tensa entrevista amb Franco, fou convidat a sortir del país (111). Fal Conde, per la seva banda, no cedí a les peticions del secretari general de F.E.T., Raimundo Fernández-Cuesta, que acceptés aquella dignitat i a principis del mes de març de 1938 fou donat de baixa del Consejo (112).

Tot i la situació adversa en què es trobaven a "Zona Nacional", els carlins catalans s'esforçaven a mantenir i reforçar tant com es podia el seu aparell. En general, en els primers mesos de 1938, la Comisión no tenia gaires possibilitats de capgirar l'estatu quo existent al si de F.E.T. y de las J.O.N.S. catalana. Més aviat tot el contrari. En aquells temps, els falangistes de les organitzacions del partit dirigides per homes de procedència carlina, com Navarra i les províncies basques, estaven intentant fins i tot desplaçar a aquells de les seves prefectures. És a dir, es començava a qüestionar el dret de la Comunió a tenir els màxims càrrecs a àrees tradicionalment de majoria carlina (113). Pretensions com aquesta feien que fins i tot els notables que havien acceptat de col·laborar dins el partit únic, com el comte de Rodezno, arribessin a la convicció interior que la unificació havia fracassat, convertint-se en una progressiva absorció (114). Però, per una altra part, encara no s'havien designat els responsables de les quatre prefectures

provincials catalanes de F.E.T. i els carlins no renunciaven a plantar cara a la Territorial.

L'esforç realitzat pels carlins catalans a principis del 1938 en pro de la seva supervivència i, dintre del possible, de la seva expansió com a organització autònoma no s'adreçà només, com hem vist en el capítol anterior, al mateix moviment unificat -concretament a l'entorn del Terç de requetés de Montserrat i de la secció catalana de Frentes y Hospitales de F.E.T., confiada a Mauricio de Sivatte- sinó que es dirigí igualment cap a la recerca de nous punts de suport dins de les institucions estatals. En aquest sentit, a mitjans de gener del 1938 el president de la Comissió, José María Anglés i vocals d'aquell òrgan visitaren a Valladolid el general Severiano Martínez Anido, l'antic governador civil i militar de Barcelona dels anys 1917-1922. Durant el període 1921-22 el general havia donat suport i protecció als Sindicats Lliures, fundats, com sabem, per elements tradicionalistes de Barcelona i havia arribat a ésser ministro de la Gobernación durant la Dictadura de Primo de Rivera. A finals del 1937 exercia, com hem dit en el capítol anterior, la prefectura de Seguridad Interior, Orden Público y Fronteras.

L'entrevista amb els carlins fou cordial. Martínez Anido els sol·licità el lliurament del fitxer del servei d'informació de la Comisión i els encarregà la continuació de la recollida de dades, ordenant als seus subordinats de Sant Sebastià i de la frontera d'Irún que prestessin col·laboració als carlins (115). La trobada serví a la Comisión per aconseguir un nou suport dins

l'aparell estatal, que augmentà la seva significació i importància quan uns dies després de l'entrevista, el 30 de gener del 1938, Martínez Anido fou nomenat ministre de Orden Público del primer govern de Franco.

Ara bé, si per una banda la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña establia nous canals d'influència dins l'Estat, per un altra en perdia. Aquest fou el cas de Joaquín Bau Nolla, el president de la Comisión de Industria y Comercio de la Junta Técnica que, en formar-se el govern esmentat, cessà del seu càrrec (116). Bau, carlí partidari de l'entesa dinàstica amb els alfonsins i notori calvosotelista, a partir de la unificació havia volgut esdevenir sense èxit l'home "nacional" de Catalunya, mantenint una bona relació tant amb la seva pròpia organització com amb F.E. de las J.O.N.S.. No obstant, les seves pretensions toparen tant amb les intencions de F.E. de monopolitzar la nova F.E.T. y de las J.O.N.S. catalana com amb l'aparició en l'escena política de Ramón Serrano Suñer, enemic personal seu. En funció d'aquesta enemistat el tortosí no tingué cap càrrec en el partit unificat -quedà fora del I Consejo Nacional- ni en el nou govern.

¿I la Territorial falangista? ¿Com fou afectada per la formació del primer govern del Règim?. En la seva constitució, a finals del mes de gener de 1938 (117), hi intervingueren diferents factors. Abans que res, d'oportunitat. Durant l'últim trimestre de 1937 la liquidació del front nord feia preveure la ràpida conquesta de Madrid i la finalització del conflicte. I aquesta perspectiva feia necessària una major estructuració

político-administrativa de l'Estat "Nacional" que la que representaven la Junta Técnica del Estado i el conjunt d'organismes civils creats un any abans (118). En aquest sentit el cap de la mateixa Junta, general Gómez-Jordana i Ramón Serrano Suñer començaren a tractar amb Franco de la formació d'un govern i d'una estructuració de l'administració en diferents ministeris (119). Bo i essent que la imminència de la caiguda de Madrid desaparegué amb l'inici de l'ofensiva republicana sobre Terol iniciada el dia 15 de desembre de 1937, els treballs de cara a la formació del govern continuaren. De fet, l'administració existent fins aleshores tenia un marcat caràcter circumstancial. Havia estat creada per cobrir unes necessitats de gestió civil indispensables, mentre tot l'esforç estava centrat en l'aparell militar. Tanmateix, a finals del 1937 la situació en la "Zona Nacional" havia esdevingut molt més complexa que un any abans: s'havia ampliat territorialment i demogràficament i, per tant, les necessitats administratives havien crescut. A més a més existien problemes de competència, com el motivat per l'existència d'un poder semiautònom a Andalusia, detentat pel general en cap del Ejército del Sur, general Queipo de Llano (120). Per tot això tant Gómez-Jordana, militar amb experiència en qüestions de govern, com Serrano Suñer, advocat de l'estat i administrativista, influïren sobre el cap de l'Estat amb l'objectiu de "salir de la 'informalidad'" (121). Encara hi ha, no obstant, un altre factor explicatiu de la creació del primer govern: les pressions dels aliats, sobretot dels italians, interessats més en tractar diplomàticament amb un govern formalment constituït que amb un aparell multiforme (122).

El govern en qüestió es designà el 30 de gener del 1938, paral·lelament i primera conseqüència del dictat per part del "Generalísimo" d'una Ley de Administración Central del Estado (123). Segons aquesta disposició, es suprimien la Junta Técnica i els altres organismes de govern vigents fins aquell moment i s'organitzava l'administració en onze ministeris, amb un ministre i un sots-secretari al seu davant. La presidència del consell de ministres es vinculava al cap de l'Estat, al qual corresponia "la suprema potestad de dictar las normas jurídicas de carácter general". Els ministeris creats eren els de Asuntos Exteriores, Interior, Justicia, Defensa Nacional, Orden Público, Hacienda, Industria y Comercio, Agricultura, Educación Nacional, Obras Públicas i Organización y Acción Sindical. També es creava una Vicepresidencia.

El mateix dia de la promulgació de la llei es nomenaren els ministres. L'artífex de la selecció dels titulars fou Serrano Suñer, si deixem de banda al mateix Franco, que decidia en última instància els nomenaments. De fet, però, fou Serrano Suñer qui proposà al seu cunyat la majoria de les designacions. Segons escriví ell mateix posteriorment, els criteris seguits foren els de "competencia personal, representatividad variada (de modo que todas las tendencias integradas en el Movimiento se sintieran satisfechas) y fidelidad al mando" (124). I sembla que aquestes foren les pautes efectivament seguides, si bé caldrà matisar-les. En primer lloc hi hagué, efectivament, ministres escollits per la seva qualificació tècnica (Amado i Peña, com a enginyers;

Sáinz, com a catedràtic i expert en temes d'ensenyament; i Martínez Anido, amb àmplia experiència en temes policials). En segon lloc, trobem també representats en el nou òrgan als principals sectors que donaven suport al règim: hi havia quatre ministres militars, encarregats de carteres claus. Aquests eren el vice-president i ministre de Asuntos Exteriores, general Gómez-Jordana; el ministre de Defensa Nacional, general Dávila; el ministre de Orden Público, general Martínez Anido; i el ministre de Industria y Comercio, tinent coronel del cos de Ingenieros de la Armada Juan Antonio Suanzes Fernández. Igualment estaven representats els alfonsins, amb Pedro Sáinz Rodríguez com a ministre de Educación Nacional, Andrés Amado, de Hacienda, i Alfonso Peña Boeuf, de Obras Públicas; i els tradicionalistes, amb el comte de Rodezno, ministre de Justicia. Hi havien també els homes de F.E. de las J.O.N.S.. Un com a representant de la "vella" Falange, Raimundo Fernández-Cuesta, ministre de Agricultura; i un ingressat en els primers temps de la guerra, Pedro González Bueno, ministre de Organización y Acción Sindical. Per últim, fou nomenat ministre el mateix Serrano, de procedència cedista, titular de la cartera de Interior. En tercer lloc, es buscà la "fidelitat" al comandament. Aquesta condició era més fàcil de trobar dins dels sectors que més apel·lació havien fet en el passat recent a l'exèrcit per a què acabessin amb l'Estat republicà, com eren els monàrquics alfonsins o en els carlins més oberts a l'entesa amb aquests, com era el cas del comte de Rodezno.

I és així que, tot i la pluralitat política real del nou

govern, la tendència majoritària entre els nous ministres era la monàrquica autoritària (125). Els militars Gómez-Jordana i Martínez Anido havien ocupat alts càrrecs durant la Dictadura, membre del Directorio militar i Alto Comisario a Marroc el primer i ministre de la Gobernación el segon. Eren també monàrquics Dávila i Suances. Dels civils, cinc ministres eren no només monàrquics sinó també homes lligats al Bloque Nacional de Calvo Sotelo. Així, formaven part del govern el primer formulador de la idea del Bloque, Sáinz Rodríguez; un dels principals diputats d'aquesta coalició i íntim col.laborador de Calvo Sotelo des de l'època de la Dictadura, Andrés Amado (126); el principal partidari d'aquella coalició des de la Comunió Tradicionalista, el comte de Rodezno; i provenien també d'aquesta tendència uns altres dos ministres, González Bueno i Peña. El primer, antic amic de Calvo Sotelo i, com sabem, falangista des de l'inici de la guerra, s'havia convertit, a partir de la unificació, en un home de l'entorn de Serrano (127).

Serrano Suñer, des de la posició privilegiada que ocupava per la seva proximitat a Franco, es reservava el paper d'home que havia de fer possible la síntesi entre les idees dominants en el gabinet, les monàrquiques autoritàries, amb les falangistes. Serrano Suñer, a partir d'un consens bàsic establert amb el cap de l'Estat que implicava la construcció d'un règim autoritari, uniformitzador i amb certes preocupacions per la "justicia social", es veia ell mateix com l'"home-pont" fonamental en aquest procés (128). Per una altra banda, en la formació del govern, Serrano Suñer havia desplaçat el seu únic rival de

l'entorn del "Generalísimo" -Nicolás Franco-, després de posar al cap de l'Estat davant la disjuntiva d'haver de triar entre aquest i ell mateix (129). Serrano sortí guanyador de la contesa ja que Franco necessitava al seu costat no sols una persona d'estreta confiança sinó que tingués alhora formació jurídica i, sobretot, una idea clara de l'Estat a bastir, com era el cas del seu cunyat. Ara bé, amb la designació de Fernández-Cuesta com a secretari general i el seu accés al ministeri de Interior, l'antic diputat de la C.E.D.A. perdé bona part del control de la gestió directa del partit que havia portat, a través de persones interposades (López Bassa, Miranda) mentre funcionà el Secretariado Político.

Nogensmenys, el fet que s'allunyés de la gestió executiva del partit no significà que Serrano Suñer perdés influència sobre les grans qüestions polítiques relacionades amb aquest. Fonamentalment fou així perquè ell era el principal mentor polític del "Jefe Nacional" de F.E.T. i com a tal totes les decisions d'entitat referides a la Falange que arribaven a Franco eren susceptibles d'ésser controlades per ell. Però, a més a més, Serrano personalment aviat tingué càrrecs dins de l'organització: com hem dit, fou membre de la Junta Política -el màxim òrgan consultiu de la prefectura del partit mentre no estigués reunit el Consejo Nacional- des de la seva constitució el mes de març de 1938; també fou des d'aquell temps delegado nacional de Prensa y Propaganda. Des d'aquest últim càrrec controlaria un element bàsic de la construcció del "Nuevo Estado", i també per a la seva pròpia projecció política: la propaganda. Finalment, com si tot

això no en fos prou, el pes de Serrano a F.E.T. y de las J.O.N.S. es manifestava amb el ministre de Organización y Acción Sindical, González Bueno, el qual, encarregat de tot el que feia referència a un altre dels temes bàsics del règim, el sindical, era un protegit seu i seguia les seves directrius.

L'impacte de la constitució del primer govern sobre la Territorial catalana es féu precisament en l'àmbit de les noves competències polítiques de Serrano Suñer, si bé no fou ocasionat per la seva intervenció directa: un dels caps de la Territorial accedí a un important càrrec de direcció de l'aparell de premsa i de propaganda del "Nuevo Estado", la competència sobre el qual era del ministeri de Interior. En efecte, la creació d'aquest departament havia suposat el fraccionament de les atribucions dels tradicionals ministeris de la Gobernación. El nou ministeri de Interior abastà els serveis de Política Interior, Administración Local, Prensa, Propaganda, Turismo, Sanidad i Regiones devastadas y reconstrucción; i no inclogué els d'ordre públic, que passaven al ministeri de Orden Público (130).

Per a premsa i propaganda, Serrano Suñer designà dos "jefes nacionales" (amb categoria de director general) de procedència falangista. Com a "Jefe Nacional de Prensa" fou nomenat el febrer de 1938 José Antonio Giménez Arnau, saragossà com Serrano, antic conegut seu, i un dels principals dirigents de la premsa falangista des d'abans de la unificació (131). Pel càrrec corresponent de propaganda fou nomenat Dionisio Ridruejo, l'home que feia d'intermediari entre els jerarques de la vella Falange

i el cunyat de Franco. Com Serrano Suñer es féu nomenar, com hem vist, a més de ministre de Interior, delegado nacional de Prensa y Propaganda de F.E.T. y de las J.O.N.S. -substituint en aquest càrrec a Fermín Izurdiaga-, en poc temps fusionà en una sola les dues estructures de premsa i propaganda existents, la de l'Estat i la del partit únic, posant la resultant sota la dependència del ministeri de Interior (132).

Enmig d'aquesta reestructuració fou quan Javier de Salas, el cap territorial de Prensa y Propaganda de la Territorial, fou nomenat per Ridruejo "secretario nacional de Propaganda", és a dir, el seu "segon" en el comandament de la prefectura de propaganda. Els dos s'havien conegut abans de la guerra a Madrid. Tenien amics comuns en el món intel·lectual i en el polític i s'havien tornat a trobar a Burgos l'estiu de 1937 (133). Instal·lat Salas en el seu càrrec, el qual, com tota la prefectura de propaganda, estava basat a Burgos, passà a fer de coordinador dels diferents departaments en què es subdividia el Servicio Nacional: Radiodifusión, Cinematografía, Teatro, Música, Artes Plásticas, Propaganda Directa i Propaganda en los Frentes (134). Dins d'algunes d'aquestes seccions ja hi treballaven d'altres catalans -des de l'època anterior a la creació del ministeri-, com Antonio Rivière, tècnic en publicitat i germà de Francisco Luís (el cunyat de Ribas Seva), i el fotògraf Compte, ambdós antigament enquadrats en una oficina de Propaganda Directa instal·lada a Salamanca i que havia depès de la Delegación de Prensa y Propaganda del Estado (135).

Per activar l'elaboració de materials pel departament de Propaganda en los Frentes, Ridruejo designà a Juan Ramón Masoliver, el periodista barceloní ingressat a la Comunió Tradicionalista al començament de la guerra que, a causa d'haver treballat dins l'aparell de propaganda feixista, el U.S.P.I.S., tenia una considerable experiència en el camp de la propaganda de guerra. Masoliver havia treballat fins aleshores -principis del 1938- a Sant Sebastià, adscrit a la delegació de Prensa y Propaganda del Estado. A causa del seu nou nomenament es traslladà a viure a Burgos. Si bé la prefectura global del departament de Propaganda en los Frentes l'ocupava un militar, el coronel Morales, Masoliver fou posat a dirigir-hi una Oficina de Ocupación y Avance específica (136). Aviat la redacció de "Destino" -Agustí, Vergés i Benítez de Castro- s'hi integrà. I també ho feren d'altres catalans com l'empresari Joaquín Gasa, el reputat pintor Pedro Pruna Ocerans (137), el periodista José Puigbrutau, Javier Montsalvatge, Carmen de Ortueta i la germana d'Agustí, Montserrat (137 bis). Com a conseqüència de la formació d'aquest nucli de catalans, "Destino" ampliaria en els mesos següents el seu ventall de col·laboradors.

Arran de la constitució del primer govern, doncs, la influència de la Territorial dins de l'aparell polític del règim es diversificà, passant d'abastar l'espai de la Secretaria General de F.E.T. a incloure també la prefectura de la propaganda estatal. Alhora els falangistes catalans comptaven amb l'importantíssim ajut de Serrano Suñer. Tanmateix, també a partir d'aquell moment la relació de la Territorial amb els seus

principals suports experimentà un canvi. Per una banda, des del punt de vista orgànic, l'organització catalana de F.E.T. depenia del secretari general i això féu que el vincle més gran es fes en aquesta direcció. Ribas i Calviño tingueren a partir de finals del 1937 la seva relació bàsica amb Fernández-Cuesta. El segon, a més a més, anà creant un lligam d'amistat i proximitat amb el secretari, que el portaria el gener de 1939 a la prefectura provincial de F.E.T. de Barcelona. Per contra, Serrano Suñer apareix a partir de la formació del govern com més allunyat de la Territorial, en funció tant de l'accés al gabinet com de l'aparició de Fernández-Cuesta com a responsable directe del partit únic. Ara bé, aquesta posició no significa que el cunyat de Franco deixés de banda als falangistes catalans o de recollir llurs iniciatives. Ben al contrari, a partir d'aleshores continuaria donant-los suport com a representació oficial del partit, atenent llurs suggerències sobre designacions de càrrecs provincials i municipals depenents del seu ministeri, així com llurs directrius de propaganda durant la conquesta de Catalunya.

Deixant de banda ara el grau de coincidència ideològica, per a Serrano Suñer i també per a Franco, els falangistes apareixien com el personal polític català més adicte del règim. Si bé existien d'altres sectors espanyolistes catalans -com els alfonsins- els de la Territorial eren "nous" i, a més a més, els únics amb el tarannà "social" indispensable, segons ells, per captar-se la classe obrera. Els sectors que, per contra, calia marginalitzar políticament eren els regionalistes de la Lliga -ahora "capitalistas" i catalanistes- i els carlins, sospitosos de

regionalisme i "amb poc atractiu entre les masses". Aquestes eren les raons del suport d'un Serrano Suñer, que veia als falangistes catalans -i aviat al conjunt de catalans del servei de propaganda del seu ministeri- com un grup potent, amb iniciativa pròpia i capaç de produir una línia política coherent (i inspirada en el pensament del "Ausente") sobre un tema tan relliscós com el català. I els feia cas. Per una altra banda, com veurem, quan Serrano Suñer tornés a prendre -mitjançant persones interposades, com durant el 1937- la direcció del partit -el 1939-, Calviño pagaria amb la destitució la seva proximitat a Fernández-Cuesta.

Nogensmenys, la formació del primer govern tingué també conseqüències negatives per a la Territorial. En general, a partir d'aquell moment es palesà amb major claredat que en la fase anterior que F.E.T. y de las J.O.N.S. ocupava un lloc més dins l'aparell polític, bàsicament el destinat a enquadrar la població a diferents nivells, i no exerciria sinó en un pla genèric aquella funció d'actuar com base i inspiració de tota l'acció de l'Estat que li assignaven els seus propis estatuts. Això significava per a la Territorial el retallament de les seves expectatives d'actuació total a Catalunya. En un altre nivell, la constitució del gabinet implicà també l'obertura de noves possibilitats de relació i influència pels altres sectors polítics catalans, com hem vist en el cas dels carlins i Martínez Anido.

El conjunt d'efectes que la constitució del primer govern tingué sobre la Delegación Territorial de Cataluña de F.E.T. y

de las J.O.N.S. es pot veure en el tema econòmic. En ell s'aprecien tant la bona relació existent amb Serrano Suñer i Fernández-Cuesta com la progressiva reducció i encarrilament del camp d'actuació dels falangistes catalans. Com hem esmentat al principi d'aquest capítol, la Territorial havia començat durant els mesos d'octubre i novembre de 1937, amb l'antuència de Serrano Suñer, una sèrie d'estudis sobre possibles mesures econòmiques a aplicar al Principat després de la conquesta. La Territorial engegava aquests treballs arran de les expectatives d'un proper final de la guerra i enmig de l'àmplia mobilització d'industrials, comerciants i financers barcelonins prop de les autoritats estatals en demanda d'una preparació de la conquesta des del punt de vista econòmic que aquelles expectatives creaven.

Amb la seva activitat, la Delegación Territorial de Cataluña, convençuda del paper de representant oficial dels catalans davant l'Estat, pretenia, en primer lloc, adquirir també la representació de les forces econòmiques catalanes refugiades a "Zona Nacional". En segon lloc, volia assegurar una ràpida "normalització" de l'economia catalana dins del règim, com un primer pas de la política nacionalsindicalista que havia de permetre a la Falange ésser acceptada per la població, sobretot per les capes mitjanes i baixes. Aquesta àgil posada en marxa, responent al barcelonisme dels seus autors, com veurem seguidament, s'entenia fonamentalment referida als sectors industrial i comercial i es centrava més que res a Barcelona. Per últim, els treballs falangistes buscaven també la reestructuració de l'statu quo econòmic quant a un reequilibri entre les

diferents faccions de la burgesia.

Segons la Territorial, era necessari desarticular el bloc econòmicament dominant -controlat per homes de la Lliga Catalana- (138) i substituir-lo per una nova situació, marcada per una certa intervenció i en la qual els falangistes actuarien de representants davant l'Estat. A partir d'aquest darrer objectiu, es fa fàcil endevinar que la voluntat de reforma a fons de les relacions interburgeses devia interessar especialment al sector de la burgesia enquadrat dins F.E.T.. La connexió és més clara encara si tenim en compte que les tres persones encarregades de la tasca econòmica dins la Territorial eren els fabricants barcelonins Francisco Luís Rivière Manén (138 bis), Felipe Batlló Godó i Juan Mas Bagá. Aquests, com a industrials d'adscripció espanyolista que eren ja des d'abans de la guerra, devien ambicionar el desballestament del conjunt hegemònic d'interessos econòmico-socials controlat pels catalanistes conservadors i la seva substitució per un nou statu quo. La situació dominant de la Lliga, efectivament existent, s'havia anat conformant des de temps enrera mitjançant el control de les principals entitats industrials i mercantils barcelonines -Foment del Treball Nacional, Cambra d'Indústria, Cambra de Comerç i Navegació- (139); i també amb la connexió amb la petita banca regional o amb institucions financeres d'àmbit estatal establertes al Principat -pensem en un Josep Maria Tallada director del Banc de Biscaia a Barcelona, o en un Fèlix Escalas, del Urquijo Catalán (139 bis). A aquest sector financer-industrial dominant i no al conjunt de la burgesia era al que es referia la Territorial,

seguint la doctrina falangista de diferenciació entre "capital" i "propiedad", quan deia: "la clase capitalista (...) no podrá venir nunca voluntariamente a un régimen fuerte que somete a su gran señor el dinero a deberes para con la Patria" (140).

Els falangistes, creient que en arribar el moment d'iniciar-se la conquesta serien requerits per l'Estat per assessorar-lo sobre els aspectes econòmics d'aquesta, s'esmerçaren en redactar un informe global sobre l'economia catalana -referit més que res a la indústria-, diverses monografies sobre rams fabrils concrets així com també una sèrie de propostes de mesures "de xoc" a aplicar en el moment de la conquesta de Catalunya (141). Alhora, començaren a reunir als industrials i comerciants refugiats, demanant-los informació per fer els estudis citats i per presentar-se com als seus representants davant les autoritats.

Tanmateix, els treballs falangistes no eren l'única iniciativa sobre temes econòmics catalans en marxa a finals del 1937. Membres de les patronals metal·lúrgiques de Barcelona s'havien adreçat al president de la Junta Técnica del Estado, general Gómez-Jordana, demanant la formació urgent d'una comissió de reorganització de la indústria a Catalunya semblant a la que, amb caràcter militar, s'havia creat a Bilbao en el moment de la conquesta (142). Se'ls contestà que la mateixa comissió de Bilbao tindria jurisdicció sobre tot l'Estat i que les entitats econòmiques i patronals podien sol·licitar la inclusió de representants com a vocals adjunts dins d'aquell organisme. Quan Rivièrre i Mas Bagá, a mitjans de desembre del 1937, reuniren

d'altres fabricants de la seva patronal, la Unió Industrial Metalúrgica de Barcelona, per demanar-los informació per elaborar un estudi sobre els problemes d'aquest ram, es trobaren amb un ambient favorable a demanar la creació de vocals i hagueren de signar una petició en aquest sentit, adreçada a la Junta Técnica (143). La petició la feien conjuntament les patronals metal·lúrgiques de Barcelona, València i Madrid. També en l'àmbit de la Cambra d'Indústria de Barcelona hi havia neguit. Segons manifestà en la reunió esmentada a Rivière l'antic secretari d'aquesta, Francisco Tiffon, els seus membres refugiats es dividien entre partidaris de "actuar y moverse para defender los intereses de las industrias catalanas", "convocar reuniones, asambleas, mover la prensa" i aquells que creien més convenient "no hacer ni mover nada". Enmig d'un clima "dominado por los antiguos sistemas" i de "indiferencia indudable" cap a la F.E.T., Rivière s'esforçà en convèncer als altres metal·lúrgics i a Tiffon dels criteris de la Territorial. És a dir que el més convenient era,

ni una solución ni otra, pues no actuar cuando tantos problemas tenemos por delante era una equivocación y en cambio actuar según sistemas antiguos, que además no serían consentidos, tampoco era recomendable. El camino, les dije, era actuar informando, asesorando sin ánimo de lucimientos personales a F.E.T. para que cuando llegara el momento en que le pidieran informe sobre estas cuestiones; y así se evitarían el poco caso que, según acababa de manifestar Tiffon, habían hecho en algunos organismos a comisiones de fabricantes textiles y otros ramos que se habían acercado a Burgos o Salamanca. (144)

Com explicava Rivière a Ribas Seva, "cada uno tira por su lado y se impone que salga la solución del nombramiento de vocales

adjuntos por mediación de Falange para que de una vez se den cuenta que sin F.E.T. no se puede actuar". Però no tots els metal·lúrgics estaven disposats a escoltar als falangistes. Alguns defensaven la Obra Nacional Corporativa carlina i d'altres estaven convençuts que "la función patronal [estava] muy amenazada (...) por las nuevas teorías [falangistes]". Tanmateix els falangistes pogueren fer l'informe que pretenien, amb les dades recollides, i, a més a més, els semblava que "algunos empiezan a abrir los ojos [i] se crea ambiente". Altres contactes per la realització d'estudis monogràfics referits a d'altres rams de la indústria, el comerç i els transports foren els sostinguts pel mateix Rivière amb l'important publicista i enginyer Luís Creus Vidal -un home que lligat a les empreses de l'empresari del metall i notori alfonsí de Barcelona Damià Mateu i que escriuria a "Zona Nacional" alguns treballs sobre la reconstrucció de Catalunya (144 bis)- i també amb un dels principals empresaris del ram de transports, Gabriel Ayxelá, entre d'altres. Felipe Batlló, per la seva banda, es reuní el mateix mes de desembre de 1937 amb Tallada, ex-soci prominent de la Lliga ingressat a F.E.T., la disposició del qual per treballar en qüestions econòmiques en el partit era "incondicional" (145).

El problema era que no tota la burgesia catalana refugiada confiava en els falangistes i que, a més a més, molts tenien els seus propis canals d'intervenció prop de l'Estat. El responsable tècnic de les qüestions d'indústria i comerç de la Junta Joaquín Bau treballava també la qüestió: el desembre de 1937 havia encarregat un estudi tècnic sobre l'ocupació a Tallada (146). I

d'altres carlins catalans muntaven la O.N.C. intentant guanyar-se al secretari general del Foment del Treball Nacional, Pedro Gual Villalbí (147). Els falangistes tenien a favor, seu a Serrano Suñer -que intervenia al mateix nivell que Gómez-Jordana en la presa de decisions de la Junta Técnica (148)- i el fet que Bautista a finals del 1937 els seus dies comptats al front de la Comisión de Industria. Tanmateix l'operació alternativa als treballs de la Territorial i precisament sorgida, segons els mateixos falangistes, per tal d'enfrontar-s'hi, provingué del sector industrial-financer controlat per la Lliga. Així, el mes de febrer de 1938 importants sectors de la burgesia industrial, mercantil i financera de Barcelona s'agruparen i es mobilitzaren entorn del ministeri de Industria y Comercio. Segons la Territorial ho feien

bajo la trampa de un organismo investido de cierta autoridad oficial [s'agrupà] a todos los elementos que formaban las llamadas entidades económicas de Cataluña (Unión Industrial Metalúrgica, Fomento del Trabajo Nacional, Asociación de Banqueros, Comité Algodonero, etc., etc.), a los presidentes de las Cámaras de la Propiedad, Industria, Comercio y Navegación (y también sus secretarios); y por último a representantes de las grandes compañías (Aguas de Barcelona, CHADE, Tranvías, etc., etc.) a más de un número determinado de técnicos y funcionarios. (149)

Com a instigadors de l'agrupació els falangistes situaven tant als "plutócratas y alta burgesia catalana que no se resignan a someterse a la disciplina del Estado Nacional-Sindicalista" com a "políticos de la Lliga y del Requeté que, disconformes con las orientaciones de la F.E.T., procuran tener un punto de apoyo para sus maniobras" (150). Com a responsables directes assenyalaven

a Alacreu, director adjunt del Banc d'Espanya a Sant Sebastià, i al secretari de la Cambra d'Indústria de Barcelona, Tiffon. Tanmateix, deien, els vertaders inspiradors de la formació del conglomerat eren dos importants prohoms de les finances: Francesc Gambús i Rusca, carlí i director de la Banca Arnús de Barcelona; i Fèlix Escalas i Chamení, el notable de la Lliga que havia presidit la Generalitat de Catalunya sota el govern de Portela Valladares -desembre de 1935-febrer de 1936- i des del 1919 director del Banco Urquijo Catalán. L'objectiu del moviment era "preparar la ocupación de Cataluña por nuestro Ejército en el aspecto económico, ya sea cuidando del suministro de materias primas o formación de un Instituto de Reconstrucción y Créditos o intervención de industrias y empresas, etc.; en una palabra, preparando la normalización absoluta de la vida económica de Cataluña" (151). Semblava als falangistes la resposta de la burgesia més anti-"nacional" als seus estudis i treballs:

El plan y la idea de constitución se ha formado al conocer el funcionamiento en la Territorial de Cataluña de unas Comisiones Técnicas que laboran, silenciosamente, con plena eficacia y con el apoyo unánime de la masa sana de elementos industriales y comerciales (radicados hoy día en diversas partes de España), para ofrecer en su día, soluciones eficaces ante el cúmulo de problemas que la ocupación de la zona industrial de Cataluña ofrecerá. En estas comisiones trabajan elementos técnicos de la máxima valía en todos los órdenes y se tienen terminados una serie de trabajos, inspirados todos ellos en las normas constructivas del Nacional-Sindicalismo y en el criterio de impedir la resurrección de los tinglados político-económicos que han esterilizado toda tentativa de política nacional en Cataluña. (152)

Per això, els instigadors del moviment, "dándose cuenta de que las orientaciones actuales son totalmente desfavorables a las

pretensions de los grupos que representan las antiguas tendencias políticas", l'havien començat a formar a Sant Sebastià, com un "frente único de intereses y viejos políticos a oponer a Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. de Cataluña" (153). D'aprovar-se l'agrupació i concedir-li l'exclusiva del redreçament i de la reconstrucció de Catalunya les conseqüències per al partit únic i per al "Nuevo Estado" podien ésser insalvables:

La enorme envergadura de la empresa y el absoluto control que tendría sobre extensas y valiosas zonas de Cataluña, harían irrisoria toda actividad política de tipo nacional-sindicalista y aún de simple tipo nacional. La industria o comercio de Cataluña estarían controladas por ellos y sólo quedaría a Falange el camino de las campañas de agitación, buscando un apoyo popular que le permitiera arrolar las influencias interpuestas, de nuevo, para impedirle que interviniera en la vida total de España y en este caso concreto de Cataluña. (154)

Era, doncs, una operació de grans pretensions, amb importants interessos autòctons i forans implicats, que pretenia controlar la represa i la reconstrucció d'importants segments de l'economia catalana. Segurament volia presentar-se la unió com una alternativa a la comissió militar que havia funcionat a Bilbao i, seguint les directrius que fins aleshores eren conegudes de creació d'una sola comissió estatal, se li volia donar una aparença d'organització d'àmbit general. Per aquest motiu es pensava enrolar-hi financers i empresaris d'altres zones en poder de la República com el financer valencià Ignacio Villalonga (un antic polític de la Lliga, enrolat dins la C.E.D.A. durant la República i president de la Generalitat de

Catalunya durant els mesos d'octubre a desembre de 1935), o madrilenys. Per dirigir l'agrupació, donant-li alhora un caire polític de proximitat al règim i al partit únic, els promotors pensaren primerament en Joaquín Bau. Tanmateix, esperaven que no acceptés "dada la desafinidad existente con el Sr. Serrano Suñer". Semblava que finalment proposarien com a president al comte de Caralt (155), José de Caralt Sala, ex-president del Foment del Treball, ministre de la monarquia i un dels fundadors de la Unión Monárquica Nacional.

L'actitud de la Territorial davant la iniciativa -que palesava el seu fracàs per aconseguir la representació voluntària de la burgesia- fou la de denunciar-la per tal de tallar-la de cop. Espantats i despitats, els caps falangistes feren un informe confidencial que adreçaren al seu comandament orgànic

-Fernández-Cuesta- i que degueren fer arribar també a Serrano Suñer. Aconseguiren la seva finalitat. Si la maniobra tenia alguna possibilitat d'ésser sostinguda pel ministeri de Industria y Comercio, les acusacions falangistes d'ésser una operació inspirada per homes de la Lliga impediren que prosperés. La voluntat de Franco, de Serrano i dels falangistes de subordinar l'economia als "intereses nacionales" era prou clara per no tolerar una operació com la ressenyada. I a Catalunya això passava pel control del "pulpo", és a dir, de la Lliga.

Tanmateix, tot i poder impedir l'anada endavant de la iniciativa d'Escalas i de Gambús, i palesar d'aquesta manera les connexions i lligams que tenien amb les autoritats del partit i

de l'Estat, la resolució de l'assumpte econòmic significava també la demostració del minvament de la capacitat de moviment de la Territorial operat a partir de la formació del primer govern. Com passà amb la política econòmica general del règim, que no fou consultada a F.E.T. y de las J.O.N.S., la "normalització" de l'economia catalana no respongué a les directrius dissenyades per la Territorial. Per una banda, a l'hora de designar els responsables dels aspectes industrials i comercials de la conquesta, les autoritats econòmiques estatals afavoriren més als alfoncins que als falangistes, en clara correspondència amb l'adscripció política de la majoria dels ministres econòmics. En aquest sentit, el 3 de maig de 1938, el ministeri de Industria y Comercio, deixant de banda la idea de la Junta Técnica d'ampliar la comissió militar que havia actuat a Bilbao, decidí crear noves comissions per a cada àrea a conquerir, denominades "comisiones de incorporación industrial y mercantil". Per presidir la catalana seria designat el banquer alfoncís i ex-president de la Diputació de Barcelona José María Milá Camps, comte del Montseny. En el preàmbul del decret que creava les citades comissions (156), s'explicava la pluralitat de comissions en funció de les diverses realitats sobre les quals haurien d'actuar (es feia menció també de diferents graus de "destructor colectivismo revolucionario") i es justificava el caràcter civil que tindrien dient que el caràcter militar de la comissió de Biscaia-Santander-Astúries, havia estat excepcional i justificat pel caràcter bèl·lic i estratègic de la indústria i de la mineria d'aquelles àrees.

Les comissions creades, corresponents a Catalunya, València, Madrid i d'altres zones, tenien unes àmplies atribucions: proposar mesures per aconseguir la continuïtat del treball industrial i comercial del territori encomanat; organitzar directament la represa d'aquestes activitats en fer-se l'ocupació; encarregar-se d'instal·lacions i tallers abandonats; prendre decisions sobre stocks i proposar mesures sobre subministraments de matèries primeres; establiment dels preus vigents a l'Espanya "Nacional"; fer conèixer la legislació, etc. Eren, en suma, organismes encarregats de bona part de la "normalització" industrial i mercantil, amb un cert poder decisorí però lògicament subordinades al ministeri de Industria y Comercio. I és que, junt a les C.I.I.M., existien ja des de temps anteriors més organismes amb competències sobre indústria i comerç, depenents d'altres ministeris, com el Servicio Nacional de Abastecimientos y Transportes (Vicepresidencia del Gobierno), Juntas de Fabricación (Defensa Nacional), etc. (157). Quant a la composició de les C.I.I.M., el decret establia que estarien formades per un president, delegat del ministeri de Industria y Comercio; cinc vocals tècnics d'aquest ministeri; cinc vocals representants dels ministeris de Defensa Nacional, Hacienda, Justicia, Interior i Organización y Acción Sindical; i un nombre indeterminat de vocals adjunts "elegidos entre las personalidades que por su experiencia directa de la organización industrial y comercial o de la vida económica de la zona de que se trate se considere conveniente". De l'anàlisi dels catorze membres de la C.I.I.M. Número 2 -la corresponent a Catalunya- (158) podem concloure que, junt a la majoria de tècnics, el sector polític

que hi estava més representat era l'alfonsí, amb el president (Milá) i dos vocals (Juan Claudio Güell Churruca, comte de Ruiseñada; i José Cuadras Veiret, baró de Cuadras); en segon lloc hi havia els falangistes, amb José Ribas Seva i Eduardo Conde Garriga. Se'ns fa avinent, per tant, el domini de les faccions espanyolistes de la burgesia i la voluntat de mantenir en un segon pla tant a la Lliga com als tradicionalistes. Només un vocal significava un pont amb aquests sectors, Pedro Gual Villalbí, antic secretari general del Foment del Treball Nacional.

Per una altra banda, les propostes falangistes de mesures "de xoc" pel moment de la conquesta -"tener previstos unos mínimos stocks de materias primas, arbitrar una fórmula para movilizar el crédito y establecer un medio de subsidio eventual de paro forzoso" (159)- tampoc es portaren a la pràctica. Tot i que la Territorial les "sometió a conocimiento de quién correspondía" (160) -segurament la C.I.I.M. Núm. 2 i potser el mateix ministre. El fet de no aplicar-se no sembla però (almenys en el cas del proveïment de matèries primeres) haver estat conseqüència d'una diferència de criteri important entre alfonsins i falangistes al si de la C.I.I.M.. De fet el president de la Comisión de Incorporación, Milá, gestionà durant el 1938 una importació de cotó dels Estats Units que buscava precisament el proveïment de la matèria bàsica de la indústria tèxtil. La seva acció, però, fou tallada per iniciativa del mateix Franco, que desconfiava de les intencions americanes (161) i que tenia les seves pròpies idees sobre la política econòmica autarquitant

a realitzar. El fet sembla, així, més el producte d'una contradicció entre la voluntat autàrquica de les autoritats estatals i polítiques i les necessitats d'una economia catalana articulada fonamentalment entorn d'un sector industrial enormement dependent del proveïment exterior.

La Territorial, concretament, era en bona part conscient de la necessitat de les importacions, i per aquesta raó, a partir de la conquesta, els falangistes de Barcelona es trobarien enganxats en aquesta contradicció, veient com la paralització del treball industrial producte de la política de voluntat autàrquica i extremadament intervencionista del règim els impedia no ja aparèixer com els capdavaners d'una nova època caracteritzada pel manteniment de les condicions de vida d'abans del conflicte, sinó com als propiciadors, amb la seva doctrina nacionalsindicalista, del marasme econòmic. Per últim, referint-nos a les pretensions de la Territorial de preparar mesures per desfer les xarxes de poder industrial-financer dominants abans de la guerra, tot i que no en coneixem ni l'abast ni el contingut concret, sembla clar que els elements de distorsió que degué patir aquell sector arran de l'establiment del règim a Catalunya foren causats per la política intervencionista general, no a les directrius dels falangistes catalans.

A principis del 1938, mentre elaboraven la seva estratègia política per a Catalunya, els falangistes catalans no eren encara gaire conscients d'aquestes limitacions. L'estratègia incloïa diferents passos. Primer, s'havien d'aconseguir les

prefectures provincials catalanes de F.E.T. y de las J.O.N.S. per tal de continuar monopolitzant la representació política dels catalans -designacions que s'havien de fer un cop s'anés avançant militarment sobre el Principat. Després, era políticament crucial que el règim tingués un bon començament a Catalunya, és a dir, que el moment de l'ocupació militar del Principat no significués el trasllat a territori propi de l'ambient hostil als catalans que es vivia en el conjunt de la "Zona Nacional", sinó més aviat que es mostrés un respecte per la idiosincràsia ("también española") dels seus habitants. Finalment, i més important, esperaven que la conjunció de l'aplicació de les mesures econòmiques "de xoc" i del tarannà no persecutori que propugnaven, junt amb la "equiparación administrativa" de Catalunya (la supressió de l'Estatut) i la realització d'una política econòmico-social per part de l'Estat que respectés les millores ja aconseguïdes per les capes baixes de la població aconseguirien en poc temps l'adhesió de la major part dels catalans al "Nuevo Estado".

Els fonaments teòrics dels punts de vista de la Territorial sobre Catalunya es trobaven en escrits de José Antonio Primo de Rivera. La concepció d'aquest, formulada durant els anys 1934-1936, era que Espanya era l'única nació ja que era portadora històricament d'una "unidad de destino" (161 bis). L'aparició a Catalunya i a d'altres indrets peninsulars de "nacionalismos locales" era culpa de la tebiesa de governs anteriors. La concessió d'un Estatut d'autonomia a Catalunya el 1932, un greu error:

Cuando la conciencia de la unidad de destino ha penetrado hasta el fondo del alma de una región, ya no hay peligro en darle Estatuto de autonomía. La región andaluza, la región leonesa, pueden gozar de regímenes autónomos en la seguridad de que ninguna solapada intención se propone aprovechar las ventajas del Estatuto para maquinarse contra la integridad de España. Pero entregar Estatutos a regiones minadas de separatismo; multiplicar con los instrumentos del Estatuto las fuerzas operantes contra la unidad de España; dimitir la función estatal de vigilar sin descanso el desarrollo de toda tendencia a la sucesión, es, ni más ni menos, un crimen.(...) Cataluña autónoma asiste al crecimiento de un separatismo que nadie refrena; es el Estado, porque se ha inhibido de la vida catalana en las funciones primordiales: la formación espiritual de las generaciones nuevas, el orden público, la administración de justicia (...). (162)

Per a ell, davant d'aquesta situació era necessari no només acabar amb l'Estatut sinó revifar "el patriotismo de las grandes unidades heterogéneas" (163), la qual cosa s'havia de fer partint de la base de la inqüestionable espanyolitat de Catalunya. Tanmateix, per al fundador de F.E.:

En Cataluña hay ya un separatismo y creo que ha sido en parte culpable de este separatismo el no haber sabido entender pronto lo que era Cataluña verdaderamente. Cataluña es un pueblo esencialmente sentimental, un pueblo que no entienden ni poco ni mucho los que le atribuyen codicias y miras prácticas en todas sus actitudes. Cataluña es un pueblo impregnado de un sentimiento poético no sólo en sus manifestaciones típicamente artísticas como son las canciones antiguas y como es la liturgia de la sardana sino aún en su vida burguesa más vulgar, hasta la vida hereditaria de estas familias barcelonesas que transmiten de padres a hijos las pequeñas tiendas de la Plaza Real. No sólo viven con un sentido poético estas familias sino que lo perciben conscientemente y van perpetuando una tradición viva de poesía gremial, familiar, burguesa, maravillosamente fina. Esto no se entendió a tiempo. A Cataluña no se le supo tratar teniendo en cuenta que es así. Y por esto se ha envenenado el problema del cual sólo espera una salida si una nueva poesía española sabe suscitar en el alma de Cataluña el interés por una empresa total de la que desvió a Cataluña un movimiento también poético separatista. (164)

Espanyolitzar, per a Primo de Rivera, no volia dir "burlarnos de la bella lengua catalana" (165), ni ofendre als catalans com a tals. Aquestes concepcions -des del començament de la guerra- estaven essent profusament explicades per la Territorial a "Zona Nacional", des de les pàgines de "Destino", no només per donar-les a conèixer i guanyar adeptes entre els refugiats sinó també -en una reacció defensiva- per fer front a l'ambient anticatalà existent a tota l'Espanya "Nacional". El fet d'ésser Catalunya un dels puntals de la resistència contra els "facciosos", i, per tant, formar part del bàndol enemic, era vist per bona part de la població com una prova més d'una suposada i tradicional actitud antiespanyola dels catalans, actitud que, per aquesta, havia tingut les manifestacions més punyents en el període republicà. Els nombrosos catalans refugiats a "Zona Nacional" eren considerats com a sospitosos de catalanisme pel sol fet de parlar en català. De cara a l'entrada a Catalunya estava present, a bona part de la reraguarda i de l'exèrcit, la idea de la necessitat d'infligir un càstig als catalans, no només pel fet de formar part del bàndol contrari, sinó també per la seva condició "regional" específica. A l'òbvia i inqüestionable -per a tots els nacionals- supressió de l'Estatut d'Autonomia i les seves conseqüències, s'hi afegia, a més a més, una actitud hostil i persecutòria, que incloïa peticions de desmantellament i trasllat fora de Catalunya de l'aparell industrial (165 bis) i una actitud molt tancada respecte de la llengua pròpia. Recordem que a Guipúscoa s'havia prohibit l'ús dels "idiomas regionales"

en conversacions privades en locals públics. La Territorial era ben conscient d'aquesta situació. Tot i que la seva resposta als atacs anticatalans s'havia incrementat -denunciant als "separatistas de aquí y de allá" i reivindicant l'espanyolitat de Catalunya- en la segona meitat de 1937 paral·lelament al suport obtingut en les més altes autoritats del règim, l'ambient contrari persistia. Pels falangistes catalans, Catalunya havia d'ésser respectada en tant que regió espanyola, amb les seves peculiaritats, que al cap i a la fi eren espanyoles.

Com hem dit, el primer punt de l'estratègia de la Territorial era fer-se amb les prefectures provincials del partit únic quan aquestes fossin designades. En aquesta direcció, la Territorial adreçà a principis de 1938 a la Secretaría General de F.E.T. un llarg escrit en que, després d'exposar els seus punts de vista sobre la qüestió catalana, reclamava per als seus homes els càrrecs esmentats, desautoritzava els d'altres orígens polítics i feia propostes sobre més tipus de càrrecs i aspectes relacionats amb la futura conquesta de Catalunya (166). Per les seves característiques, el report sembla el resultat d'una consulta feta des de Secretaría General a la Territorial -en tant que representació oficial del catalans a "Zona Nacional"- sobre el tema de les designacions de nous caps. Prèviament s'havien enviat als falangistes catalans els diferents informes i llistats de possibles candidats presentats a la Secretaría per carlins, alfonsins i fins i tot un grup de falangistes dissidents. Fernández-Cuesta sol·licitava, doncs, un dictamen sobre provisió de prefectures a un dels sectors implicats. Era un pur

formulisme. I el resultat, era de preveure. L'escrit començava així:

Para llegar a marcar el punto de vista de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. ante el problema que representa para España y para la consecución de la Unidad de destino, que con tanta claridad vió nuestro querido Ausente, precisamos hacer algunas consideraciones de tipo político y un breve examen de lo que fué el Movimiento de tipo separatista catalán. Es desde un punto medio y con una lealtad absoluta como Falange enfoca este problema, sin dar satisfacción ni a los que piensan que en Cataluña puede seguir la política de privilegios, ni aquellos que vieron y ven el problema bajo un prisma de fobia anticatalana y piensan en la destrucción de la Economía e Industria de aquellas provincias y que, como decía José Antonio, con decir que los catalanes ladran al hablar y atacar los problemas sentimentales con forma brutal y despiadada, creen que han cumplido un deber de Españolismo.

Nosotros afirmamos ante todo que las provincias catalanas son Españolas, netamente españolas, y que como tales hay que conservarlas y hay que buscar los motivos de su despego para ponerle remedio y darles el mismo trato que a las demás provincias y que con ello cesen las rebeldías y se sientan a gusto dentro de la Unidad de destino, punto sobre el que Falange Española no admite tan sólo dialogar. (167)

Seguidament passava a fer una interpretació històrica del passat recent de Catalunya, a la recerca dels precedents immediats d'una "Cataluña Española" que trobava en el segle XIX. En aquells temps, deien els falangistes, havia existit a Catalunya un positiu esperit "de rebeldía", revolucionari i renovador, conseqüència del dinamisme del país que demanava, amb anys d'avantatge respecte de la resta de l'Estat reformes socials i "una patria más justa y más fuerte que la España decadente de los sistemas liberales". Prova d'aquest sentiment de caire espanyol havien estat les guerres de la Independència i les d'Àfrica del vuit-cents. Es feia esment igualment al patriotisme manifestat

al Principat a causa de la pèrdua de les últimes colònies el 1898, "sin que en ello hubiera ni un sólo asomo, no ya de separatismo, si no tan siquiera de regionalismo". Posteriorment, moviments com la Solidaritat Catalana expressaven la rebel·lia contra els mals governs, i en ell "estaban representados todos los partidos políticos españoles, desde los integristas de Nocedal, pasando por el Duque de Solferino, que representaban las derechas antidinásticas Españolas, y siguiendo por Salmerón, etc., etc., con excepción únicamente de los nefastos partidos turnantes, conservadores y liberales, que iban repartiéndose la tarea de ir desangrando a nuestra España". El caire catalanista de la Solidaritat havia estat producte d'una manipulació del "malabarista de la política" i "mangoneador" Francesc Cambó. Aquest, en veure "volcarse Cataluña entera en aquel movimiento español de protesta" havia tingut:

la visión clara de que mezclando con esta rebeldía un poco de sentimentalismo regional, que cuatro intelectuales nada peligrosos venían fomentando, podría lograr un partido fuerte que, enfrentado con el españolismo vacío y que se contentaba con llorar las glorias pasadas, fuera en sus manos instrumento potente para lograr sus fines egoístas y mantener una amenaza de separatismo que solamente podía asustar a aquellos gobiernos decrépitos que padecía España, y menos mal que en su capacidad de financiero no tenían cabida las concesiones de tipo obrero y social, lo que hizo que el veneno regionalista no prendiera en la clase obrera que, poco a poco, fué separándose del movimiento criminal hacia el cual iban guiando los hombres de la Lliga a la clase media descontenta y a la clase adinerada, que veía en ese partido la posibilidad de encontrar facilidades económicas con tipo de exclusiva.

L'arribada de Lerroux a la política catalana havia arrossegat la classe obrera cap a l'espanyolisme però "mientras

el uno [Cambó] explotaba un sentimiento regionalista mal entendido", Lerroux "sembraba odios anticlericales y antimonárquicos, como si ambas ideas fundamentales tuvieran algo que ver con el mal uso que de ellos hicieron los que las defendían, presentándolos como la causa de todos los males". Després, la Dictadura de Primo de Rivera havia estat rebuda amb entusiasme a Catalunya, tot i que molt aviat, "equivocaciones lamentables, que el mismo José Antonio señala años después en el Parlamento, hacía que pasados ocho meses se encerrase la gente en su casa, apartada de toda colaboración". Els obrers, decebuts de la política, havien ingressat en massa a la C.N.T., rebutjant també el catalanisme. Seguint la mateixa línia, la II República a Catalunya era interpretada sota el prisma d'una tàctica dels cenetistes per aconseguir la revolució. L'Esquerra Republicana de Catalunya no havia estat més que una creació dels confederals; i homes com Companys havien sortit dels seus rengles "dispuestos a fingir una comedia gubernamental para, desde arriba, ir entregando los resortes de mando a los anarquistas y comunistas".

Acabada la interpretació històrica, n'extreien les següents conclusions:

De lo apuntado puede desprenderse cual es la realidad del tan cacareado problema catalán. En su fondo no hay más que un movimiento de protesta contra los malos gobiernos que han llevado a España a la ruina. Insistimos: la laboriosidad y dinamismo de un pueblo que camina aprisa y se encontró molesto e incomprendido por aquellos gobiernos que se desgañitaban en discursos parlamentarios y en promulgar decretos que jamás se cumplieron; así, pues, afirmamos rotundamente que con un Estado fuerte y que tenga como preocupación la solución de los problemas nacionales y sociales; con un Estado Nacional-Sindicalista que con sus 26 puntos vaya siempre delante de las aspiraciones de aquel

pueblo, en una palabra, camine a la misma o mayor velocidad que aquellas provincias, el problema se resuelve sólo; y no descubrimos con ésto unas ideas nuevas. Balmes, el gran filósofo español, en sus estudios sobre Cataluña ya afirmaba que el problema de las rebeldías de Cataluña los solucionaría aquel Gobierno que les fuera delante.

Per tot això, si s'organitzava Catalunya "bajo el punto de vista de Falange", el partit "aspira y tiene la seguridad de atraerse la población Catalana para ofrecer en un corto plazo al CAUDILLO una Cataluña netamente española". Creien també que, gràcies a Franco, "el momento de un buen gobierno ha llegado ya", i per tant també "la solución del problema catalán". Tanmateix, un cop establerta aquesta premisa, que els autors designaven com "la solución (...) de tipo Nacional", calia, des dels primers moments de la conquesta i per aconseguir la desitjada espanyolització, "llevar al pueblo a la concesión de una confianza en el Nuevo Estado", "evitando las resistencias que dificultarían la labor eficaz, que indudablemente se desarrollará". Era necessari, doncs, tenir en compte una sèrie de factors de tipus "regional o local":

No hay duda que a la entrada de nuestras tropas en Cataluña, aparte de los numerosos componentes de la quinta columna, encontraremos una gran masa expectante que, desengañados de sus dirigentes, estará bien dispuesta a entregarse en cuerpo y alma a aquello que, como algo nuevo, sea para ellos esperanza de solución a todos los problemas.

Esta masa expectante podemos afirmar rotundamente que no la encontraremos ni en el intelectualismo catalán ni en la clase adinerada o capitalista, aunque estos últimos, por el afán de conservar sus privilegios, finjan momentaneamente entusiasmo y colaboración. La clase capitalista, no sólo la catalana, sino en general toda la española, no podrá venir nunca voluntariamente a un régimen fuerte que somete a su gran señor el dinero a deberes para con la Patria; el dinero es mercancía internacional y los Nacionalismos representan la pérdida de sus derechos que convierten en deberes. Esta

masa, decimos, la encontraremos en la clase obrera y en la clase media y no es posible defraudarla. Los hombres que vayan a Cataluña, Apóstoles de la España de Franco, deben tener esto muy en cuenta: no hay que perder de vista que, como hemos ya citado en este informe, no se puede negar que socialmente hablando aquellas provincias van delante, y por lo tanto tienen conseguidas mejoras, tanto en el campo benéfico como en el cultural y social, que sería error destruir por el hecho de que el personal que las rige sea separatista o regionalista. La obra para hacer es de mucha más altura. De este personal eliminar aquellos que sean francamente rojos o separatistas y a los demás sacarles de Cataluña y llevarles a hacer obra a otras provincias de España y allí, no sólo conservar las obras, sino mejorarlas y aumentarlas, españolizándolas con personal adicto y seguro.

El tarannà, per tant, no havia d'ésser destructor, excepte en les qüestions fonamentals:

Como punto básico e indiscutible se nos presenta la anulación total y absoluta del Estatuto y Autonomía, y para llegar a la Españolización rápida, creemos primordial el que no se hable mas de la Región Catalana; estrictamente cuatro Provincias completamente desligadas: Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona, sus Gobernadores Civiles, sus Diputaciones Provinciales y sus Jefaturas Provinciales completamente desligadas unas de otras.

L'obra "nacionalsindicalista", que es volia situar en un pla intermig de control dels "capitalistas" i de realització de la "justicia social" mitjançant el manteniment i la millora d'obres i institucions socials, culturals i benèfiques ja existents, i que seria alhora "equànime" socialment i espanyolitzadora, només la podien portar endavant els falangistes: el problema social, era sols "uno de tantos problemas que tendrán que enfocarse con conocimiento de causa y con un amplio sentido de renovación social, obra que podemos asegurar solo podrá realizar el estilo nacional-sindicalista de la antigua Falange". Com a conseqüència,

la Territorial proposava que els quatre caps provincials del "Movimiento" de Catalunya fossin "Jefes Provinciales conocedores de la provincia y de españolismo probado, procedentes de la F.E.T. catalana, pero desligados de todo contacto político presente y pasado". És a dir, persones procedents de la "vella" Falange (168).

A aquesta conclusió hi arribaven els autors del document després d'haver examinat els informes i llistats dels distints sectors polítics catalans. Els termes amb què es referien al treball de la mateixa Territorial (169) no podien ésser més laudatoris. En tractar de les seves realitzacions deien:

En cuanto a la organización poco o nada puede añadirse a lo hecho: ficheros con toda clase de datos de los afiliados, ficheros de Información con 30.000 fichas de elementos rojos, servicios de enlaces, conocidos perfectamente del Cuartel general y en cuestión de guerra, unas centurias cubiertas de gloria y formadas por camaradas de todas clases sociales, pero en las que abundan los hombres de carrera a los que fácilmente les hubiera sido posible actuar en retaguardia.

En régimen administrativo ni un pequeño lunar: todo el dinero para los frentes y la pequeña hacienda saneada, sin deudas, con efectivo en caja, ni un asiento de carácter particular, ni una inversión superflua.

Capacidades demostradas, juventud, hombres nuevos, trabajadores, esto se desprende no sólo del informe, sino de la inspección de sus oficinas y departamentos.

Quant als noms concrets de les persones cridades a ocupar les prefectures, els autors del report feien esment de Roberto Bassas i a "Luys Santa Marina" ("los verdaderos Jefes"). Ara bé, com ambdós es trobaven aleshores a la zona republicana, calia fer designacions en altres falangistes, però amb caràcter

provisional. I es feia una única proposta concreta, la de cap provincial de Barcelona. En les seves paraules: "debemos hacer justicia a los dos Jefes, Ribas y Calviño; el primero tiene su puesto en el Consejo Nacional, el segundo es el verdadero hombre de trabajo, el que nos permitimos señalar como Jefe Provincial de Barcelona" (170). Per una altra banda es demanava que un alt càrrec del partit, "un miembro de la Junta Política", residís a Catalunya durant els primers temps de l'ocupació, assumint "la Representación máxima del partido".

Pel que fa als informes dels altres grups, la postura del report era més o menys respectuosa però globalment negativa a la concessió de càrrecs a membres d'altres forces polítiques. Respecte de l'informe de la Comisión Carlista de Asuntos de Cataluña la desqualificació era total. Deien els falangistes:

Todo el afán de los tradicionalistas se dirige a demostrar que no tienen concomitancias con los regionalistas de la Lliga y se presentan como los únicos que defendían a España en aquellas provincias. Es curioso seguir este informe serenamente. Afirman que los pactos electorales eran cosa justificada y hablan de vencer el Frente Popular. Estos pactos empezaron antes de la Dictadura, cuando no se hablaba del citado Frente, y conocedores de la política de aquellas provincias, podríamos sin gran esfuerzo encontrar pueblos donde pactaron incluso con la Izquierda [sic] para obtener frente a otros partidos derechistas más puestos de concejales.

Aparte de ésto, no es ningún secreto para nadie que han sido y son los tradicionalistas defensores de Fueros y autonomías. Nos remitimos al problema del Norte, donde mantienen y alientan los ideales regionalistas. En aquellas provincias se comprende que por su dominio numérico no haya otro remedio que entregarles el mando; pero lealmente debemos aconsejar que en las Provincias Catalanas, donde esta fuerza es poco menos que nula, se evite caer en estos peligros.

Però no era només el regionalisme el factor a evitar:

Otro punto de vista [en contra] es que la clase obrera y media conoce ya de antaño a los tradicionalistas y sabe por experiencia lo que puede esperar de ellos. De colocarlos en mandos visibles daríamos allí la sensación de continuidad; la palabra Revolución en labios de los tradicionalistas causaría allí un efecto de desconfianza y quizás algo peor: de irónico desengaño.

Pel que fa a un llistat presentat pels antics membres de Renovación Española, com hem citat en pàgines anteriors, els falangistes es mostraven més oberts:

Estos caballeros sí pueden alardear con razón de su españolismo de tipo poco menos que heroico que desarrollaron; pero en un examen consciente de la lista que presentan hay que hacer una división: Primero: personas jóvenes de gran valía, capaces de asimilar el sentido social del Movimiento, los señalamos en la lista y con satisfacción vemos que de muy antiguo pertenecen ya a Falange. Estos elementos no sólo hay que utilizarlos, sino que hay que hacer una franca labor de captación; pero por su procedencia, políticamente ligada a la decadencia española, creemos sinceramente que por el momento no son los indicados para los cargos visibles, por los mismos motivos de continuidad que antes citamos al hablar de los tradicionalistas. Segundo: personas de edad comprendida entre los 55 y los 80 años, viejos políticos españolistas catalanes, vidas rectas, honradas, modelos para la juventud, pero imposibles de asimilar el sentido juvenil, heroico y social de esta Revolución; conservadores en el sentido capitalista y figuras en todos los consejos de administración de bancos y sociedades anónimas, representación clásica de clase. Tercer grupo: muchachos jóvenes, adinerados, hijos de familia, sus nombres figuran en todos los ecos de sociedad, monárquicos por tradición y que destacan no por su personalidad sí por el apellido, valientes españolistas capaces de dar su vida por España, pero incapaces de sentarse horas y horas en una mesa de trabajo, estudiar y resolver problemas; magníficos para desfiles y bravatas.

Per tant, els alfonsins no havien d'ésser utilitzats pels càrrecs més destacats de l'organització.

Quant a un llistat presentat per un "pequeño grupo disidente" falangista, els autors de l'informe també rebutjaven les persones que hi apareixien. És ben probable que el grup fos el que, encapçalat per l'antic delegat de la Territorial a Aragó Avelino Trinxet, havia pactat amb carlins i alfonsins la proposta d'aplicació del Decret d'Unificació presentada a Franco. Segons el document, els citats "salvo contadas excepciones, representan al igual que el tercer grupo de Renovación Española camaradas valientes, muy españoles, pero sin el concepto austero y rígido de la Falange, sin capacidad de construcción".

L'informe acabava amb la demanda que els governadors civils a designar no fossin catalans "pero que (...) conozcan [les províncies]", i que es nomenés per regir el conjunt de Catalunya en el moment de la seva completa "liberación" -a part i per damunt del dirigent general de F.E.T.- un "Gobernador General de prestigio", militar. Parlaven, per aquest ordre, de Queipo de Llano, Barrera, Yagüe o Cuesta. Queipo i Yagüe tenien comandaments importants i gaudien d'una enorme popularitat arreu de la "Zona Nacional". El primer com a cap del Ejército del Sur, amb un ampli poder "de facto" a Andalusia. El segon com a general victoriós i que es proclamava públicament falangista. Barrera, que ocupava aleshores un important càrrec -president del Alto Tribunal de Justicia Militar (171)-, tenia significació en tant que home de la Dictadura. A Catalunya havia estat el representant

màxim del règim de Primo de Rivera des del seu càrrec de capità general. Anticatalanista notori, havia estat l'impulsor de la desaparició de la Mancomunitat i una veritable bèstia negra pels catalanistes i tot tipus de defensors d'estructures civils de poder regional. Un Barrera governador general de Catalunya en finalitzar la guerra hauria significat per a la població catalana una refermança més del missatge anticatalanista i antiautonomista dels nacionals.

En un altre sentit, el de la competència mostrada en el càrrec, suggerien per a un altre càrrec també un home de la Dictadura: José María Milá y Camps, comte del Montseny, l'alfonsí president de la Diputació durant els anys 1925-30 que havia desmuntat l'obra de la Mancomunitat i últim president espanyolista de la Corporació provincial abans que desaparegués absorbida per la Generalitat. Pels falangistes, davant les dificultats que hauria d'abordar el nou president de la Diputació de Barcelona, Milá era "una persona que sin proceder de Falange nos merece una confianza absoluta por haber desempeñado este cargo con gran resultado y conocimiento de causa" (172).

D'aquesta manera, podem veure com en el moment de pensar en l'establiment del "Nuevo Estado" a Catalunya els falangistes no rebutjaven en absolut la reivindicació de personalitats de la Dictadura. En realitat aquell règim era l'únic antecedent real de l'Estat que anaven a implantar. Pretenia, de la mateixa manera que el període esmentat, acabar amb el nacionalisme català, aconseguir una major "justícia social" i prestigiar a la nació

espanyola, i, per tant, els seus homes eren homes a reivindicar com "adelantados". Ara bé, segons ells, el nou règim havia d'arribar més enllà. Calia acabar definitivament tant amb la democràcia i l'autonomia com amb l'existència del moviment obrer esquerrà. Per una altra banda la política nacionalsindicalista que propugnava la Falange havia de permetre aconseguir per primer cop una nova vertebració social, per l'anivellament de les diferències de classe a partir tant del control de la gran burgesia -dels "capitalistas"- com de l'enquadrament i la subjecció de la classe obrera. Per aquestes últimes tasques el paper dels sindicats seria fonamental. Amb una classe obrera com la catalana, nombrosíssima i amb un nivell de consciència de classe elevat, "las personas que dirijan éstos [els nous sindicats] deben reunir unas excepcionales condiciones de valor, capacidad y lealtad, que evite el peligro que podría ello representar si en un sólo momento el control se perdiera por parte del partido" (173). Enquadrar i dirigir els obrers catalans era un joc delicat que només els homes de Falange podrien jugar amb èxit. Com també ho era la "qüestió catalana", que només els falangistes, amb la seva "doctrina" de la "unidad de destino", podien resoldre. Era obvi, doncs, que el poder del partit a Catalunya havia d'ésser pels homes de la Territorial.

Com veurem en els següents capítols, la majoria de les propostes falangistes foren acceptades, com corresponia a la bona relació existent entre la Territorial, Serrano Suñer i Fernández-Cuesta.

Continuem, però, explicant l'estratègia de la Territorial davant del moment de la conquesta. A part del control del partit

Únic, de la "normalització" administrativa, de l'aplicació de mesures "de xoc" industrials i de la realització d'una política nacionalsindicalista, els falangistes propugnaven una espanyolització enèrgica però basada en un tarannà no hostil. Per la Territorial això s'havia d'aconseguir des del moment mateix de l'ocupació. Com escriví Fontana posteriorment:

Nosotros opinábamos, y nos movimos cuanto nos fue posible, para que, admitidas las características propias de la región catalana, debían serle aplicadas a su liberación, siquiera fuera de modo inicial, unas medidas y técnicas especiales. O sea, que diagnosticamos que el agua con limón no podía ser una terapéutica generalizada. (174)

Per aconseguir aquest objectiu es mobilitzaren, a través de Dionisio Ridruejo, cap de Propaganda, prop del ministre del Interior Serrano Suñer i aconseguiren la seva autorització per fer el tipus de propaganda adequada a aquella finalitat (175). De l'elaboració dels materials concrets, que inclourien textos escrits en llengua catalana (175 bis), s'encarregaria concretament -sota la supervisió de Ridruejo i del secretari nacional de Propaganda Javier de Salas- l'oficina de propaganda pels fronts ("de Ocupación y Avance") que dirigia "de facto" Juan Ramón Masoliver i a la qual hi pertanyien tant la redacció de "Destino" com d'altres catalans, alguns d'ells, com el mateix Masoliver, no falangistes.

Tanmateix, aquesta política dels falangistes no tenia només a veure amb la conquesta. Per la Territorial la tasca del règim a Catalunya havia d'ésser tant espanyolitzadora com redreçadora,

i això passava per tallar de soca-rel la catalanització de l'època republicana, però també per l'acceptació del fet que la idiosincràsia dels catalans, en tant que espanyola, s'havia de respectar. Ara bé, ¿on era la ratlla divisòria entre l'espanyolització i el respecte per les característiques específiques dels catalans?. El folklore, per exemple, no representava gaires problemes. Era assumible com a part de la "diversidad" dels "pueblos de España". Però, ¿i la llengua?. La postura del règim, portada a terme al País Basc i a Mallorca fins aleshores -1938-, havia estat caracteritzada per l'exclusió de l'eusquera i el català de la vida pública, de l'ensenyament, de la retolació, etc., així com per l'intent -més o menys reeixit a cada una de les ciutats (176)- d'ampliar l'arraconament d'aquestes llengües a la vida religiosa, prohibint-ne el seu ús en cerimònies, catequesi, etc.. Tanmateix, els anys 1937 i el 1938 encara es feia possible aconseguir autoritzacions d'edicions en llengua catalana, com ocorregué amb algunes sol·licituds fetes des de Mallorca (177). En l'àmbit privat, les llengües no castellanes eren acceptades, si bé, com hem explicat, a Guipúscoa s'havia prohibit el seu ús en llocs públics. Els falangistes catalans consideraven la llengua un dels trets regionals específics dels catalans i, a banda de l'àmbit privat en general, estaven oberts -segurament en aquesta última qüestió era capdavanter el grup de "Destino", que incloïa falangistes (com Salas i Agustí) i no falangistes (com Masoliver)- a un possible ús literari de la llengua catalana, sempre deixant clara la necessitat fonamental: la tasca espanyolitzadora. Com veurem en el següent apartat, Serrano Suñer, pocs dies abans de l'entrada

de les tropes franquistes a Barcelona i ben probablement per influència d'aquells, deixaria entreveure una certa tolerància de l'Estat en aquest camp. Condescendència de fet inexistent, ja que no es permetria l'edició d'algunes obres en català fins anys després de la finalització de la guerra.

De fet, ja en els moments de formular-se els punts de vista de la Territorial sobre la "cuestión catalana" en la conquesta del territori, tot i la poca radicalitat que tenien, foren contestats des de diferents sectors de la colònia catalana. L'atac més perillós vingué de la mà del canonge de Barcelona José Montagut Roca, falangista "de la hora primera" i anteriorment principal publicista de la Dictadura de Primo de Rivera en aquella ciutat. En efecte, el clergue, que residia a Sant Sebastià, envià el 26 de març de 1938 a Pilar Primo de Rivera una carta en la qual denunciava el possible ús del català en la propaganda d'entrada a Catalunya, a partir del que considerava una mala interpretació de la noció "joseantoniana" de "unidad de destino" (178). Segons ell, interpretant exageradament la pretensió dels falangistes d'emprar indicativament el català -junt al castellà- en la propaganda, calia evitar:

que caigamos ahora en la equivocación de excluir nosotros mismos al uso del castellano en las propagandas de Falange, con el señuelo de congraciarse con la opinión de Cataluña: equivocación que supondría que existe una fuerte opinión catalana que lo exige, cuando lo cierto es que ni los campesinos ni los obreros -que son los elementos que más nos interesa captar- ni lo necesitan ni lo reclaman.

No creo yo que para complacer a los políticos que han trabajado durante casi toda una centuria para desespañolizar a Cataluña, desterrando el idioma oficial de España en la vida de relación privada y pública, la España Nacional que se yergue vencedora, cometa la tontería de ir a ofrecerles

en bandeja una reparación, presentándoles nuestras banderas con rótulos o frases mas o menos exactas de gestas del pretérito, como si el pueblo catalán, que sobrevive a la catástrofe, hubiese de encontrar en esta supuesta reivindicación, una satisfacción a su alma dolorida.

Ni siquiera pues por táctica es aconsejable que Falange se desenvuelva en sus propagandas cuando sus banderas entren triunfadoras con las del Ejército, en otro idioma que el imperial de España, pues el pueblo trabajador que nosotros hemos de incorporar a nuestra Patria reintegrándole el sentido nacional que le arrancaron el capitalismo judío, y las organizaciones obreristas internacionales, ha de creer en nosotros por nuestra justicia, honradez y abnegación, y no por propagandas sensibleras de catalanidades morbosas, que solo alientan unos cuantos burgueses y algunos ilusos, no bien curados aun de la ceguera que antes padecieron.

La interpretació equivocada de la "unidad de destino" havia portat també a "Destino" fins i tot a defensar Pompeu Fabra:

en el semanario de Burgos "Destino", se ha utilizado el recuerdo de la españolísima teoría de José Antonio, incluso para defender más o menos esbozadamente a Pompeyo Fabra, de unos supuestos ataques de la prensa nacional; y crea V. que para los que han sentido la más encendida pasión de veneración, amor y respeto para José Antonio, aunque no ostentemos cargo alguno en su Organización, el mayor agravio que se nos podia inferir -y juzgo que lo es para José Antonio-, es invocar su nombre y su doctrina con habilidades sinuosas, para que sirvan de pabellón a las tendencias catalanistas encarnadas entre otros en el mentado hombre público.

Era necessari, doncs, rectificar:

hemos de entrar en Cataluña con banderas desplegadas en nombre de España y hablando el lenguaje recto y claro de Castilla, que por encima de todos los demás es el de España, ya que ese lenguaje lo entienden todos los catalanes y lo aman, a pesar, de las campañas enconadas de los enemigos de España, a cuyo lado se hallan quizás inconscientemente algunos compatriotas que ahora preconizan como procedimiento táctico el uso del catalán. Ya le sobrará tiempo a Falange y a España para demostrar a Cataluña que no siente odio ni desprecio por su lengua y por sus peculiaridades dignas de tenerse en cuenta.

No sembla que la gestió del canonge tingués cap efecte. Pilar Primo de Rivera, des de Salamanca, féu arribar l'escrit a Secretaria General de Burgos, que l'arxivà. Tampoc cap conseqüència immediata tingué l'article que, segons Fontana, publicà a "ABC" de Sevilla, el periodista -antic lerrouxista de Barcelona- Martínez Tomás, en el qual qualificava als falangistes catalans de "neocatalanistas" (179). Tanmateix, no és tant clar que aquestes postures no contribuïssin a incrementar l'estat d'opinió anticatalà present en amplis sectors de la població de "Zona Nacional", i amb efectes a més llarg termini.

Per tot això podem dir que durant els tres primers mesos de 1938 els falangistes catalans havien preparat la seva actuació futura a Catalunya, ja sigui elaborant estratègies específiques de cara al moment de la conquesta com per a l'època posterior, ja sigui fent propostes de designacions de càrrecs dintre i fora del partit únic. L'èxit d'aquestes, així com la qüestió bàsica del control del partit únic un cop s'implantés sobre el territori es començarien a esbrinar paral·lelament a l'inici de l'entrada de les tropes franquistes al Principat, els últims dies del mes de març de 1938.

NOTES AL CAPITOL 4

(1).- No tenim cap notícia sobre el local de Renovación Española de Catalunya a Sant Sebastià en aquest període.

(2).- Carta de Anglés a Fal Conde de 19-II-1938 cit.

(3).- La visita es celebrà el 22 d'octubre de 1937. Agenda de Ribas Seva cit.

(4).- Aquest tema fou tractat, entre d'altres, a les visites a Serrano de l'1 i 19 de novembre de 1937. Ibid.

(5).- Nomenament de Luís Gutiérrez Santamarina de 25-XI-1937 expedit pel secretari del Secretariado Político (Documentació Privada de José Ribas Seva). Acta de la reunió de lliurament de 28-XI-1937 (Documentació Privada de José Ribas Seva). L'entrevista del dia 21-XI-1937 de Ribas i Calviño amb Serrano Suñer per obtenir el "conforme" de la designació de "Santa Marina" a Agenda cit.

(5 bis).- Tanmateix el mes de novembre de 1937, com a mínim, des del seu amagatall de Barcelona, havia aconseguit de comunicar-se amb Ribas Seva. v. Carta de Carlos Trías Bertrán a José Ribas Seva de 25-XI-1938. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(6).- Notícies de la detenció a "La Vanguardia", 18-III-1937, pàg. 4 i "Diari de Tarragona", 18-III-1937 (cits. a Pastor Petit, op. cit., pàg. 101-112).

(7).- Segons Jesús Pascual Aguilar, que era un col·laborador proper d'aquest. v. Pascual, op. cit., pàg. 72.

(8).- Félix Ros situa a Canosa i Carranceja com parents de "Luys Santa Marina". v. Félix Ros, op. cit., pàg. 13.

(9).- Ibid.

(10).- Canosa havia fet el seu primer viatge a l'Espanya rebel el 10 de juny de 1937 (Ibid., pàg. 13). Sobre Canosa v. Fontana, op. cit., pàg. 150 i Pascual, op. cit., pàg. 72-73 i 98.

(11).- Declaració de Luís Fontes de Albornoz Hernández a la Causa General cit. Prova de la conflictivitat fou la resposta de Ribas Seva el maig de 1938 en un missatge de Fontes des de Barcelona: "Una vez más os recordamos la imperiosa necesidad de actuar conjuntamente, dentro de la máxima disciplina, obedeciendo las instrucciones y consignas que recibais del S.I.P.M., por ser este organismo el único que puede darlas. Un fuerte abrazo con nuestro Arriba España!". (Missatges de "Luís" [Fontes] a Ribas Seva de 1-V-1938 i de Ribas Seva a Fontes (tramès a través del S.I.P.M.) de 12-V-1938. Documentació Privada de José Ribas Seva.

(12).- Fontes afirma a la seva Declaración que era el cap